МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ІННОВАЦІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 25 листопада 2021 року)

Київ
2021

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ІННОВАЦІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 25 листопада 2021 року)

Київ
2021

УДК 343.98
І-437

Редакційна колегія:

Чернєй В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Саковський А. А., директор навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Самодін А. В., завідувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Атаманчук В. М., завідувач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Пясковський В. В., професор кафедри криміналістики та судової медицини, кандидат юридичних наук, доцент;

Чорноус Ю. М., професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Примак Р. М., старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 21 жовтня 2021 року (протокол № 2)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Інновації в криміналістиці та судовій експертизі [Текст] : І-437 матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. С. Чернявський, А. А. Саковський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 442 с.

УДК 343.98

© Національна академія внутрішніх справ, 2021

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Чернєй В. В. 17

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Арешонков В. В.
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗБРОЇ ТА СЛІДІВ І ОБСТАВИН ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ 18

Гора І. В.
ПРИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОТРЕБ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 20

Дрозд В. Г., Гаврилюк Л. В.
ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ПРАЦІВНИКАМИ ІНШИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 23

Єфімов М. М.
НАУКОВІ ДИСПУТИ СТОСОВНО СУТНОСТІ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 26

Колесник В. А.
КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДЧИХ ДІЙ 29

Коновалова В. О., Булулуков О. Ю.
ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗРОБЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ У КРИМІНАЛІСТИЦІ 32

Лапкін А. В.
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПЕРІОДИЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 35

Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є.
«ІННОВАЦІЙНІ» СПОСОБИ ОТРИМАННЯ ВЕРБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ 38

Мотлях О. І.
СПЕЦИФІКА УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА Й ЕКСПЕРТА В ПРОВЕДЕННІ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА 41

Пиріг І. В.
СУЧАСНІ ХІМІЧНІ МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ РУК ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 45

Рогатюк І. В.
СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ І КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНА
ДІЯЛЬНІСТЬ СБУ: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА 48

Самойленко О. А.
КЛАСИФІКАЦІЯ СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ
ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВ 52

Стратонов В. М., Проценко М. В.
СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ КІБЕРЗЛОЧИНІВ
ЯК ЕЛЕМЕНТУ МЕТОДИКИ ЇХ РОЗСЛІДУВАННЯ 55

Федчишина В. В.
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ
ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ 59

Чаплинський К. О., Гукова І. А.
ТЕОРЕТИКО-ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ
У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ
ІЗ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ 63

Чорноус Ю. М.
МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ТА ПРАКТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЯК ДЖЕРЕЛА РОЗВИТКУ НАУКИ КРИМІНАЛІСТИКИ 67

Шевчук В. М.
СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІННОВАТИКИ
В ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ 70

Шепітько В. Ю.
ІННОВАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИКИ – ШЛЯХ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ НАУКИ 72

Юсупов В. В., Корольчук В. В.
ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА:
ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ 75

Александренко О. В.
ЩЕ РАЗ ДО ПИТАННЯ ПРО ІННОВАЦІЇ
В КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ 80

Амеліна А. С.
СЛІДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 83

Антонюк А. Б.
ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ 86

Антонюк П. Є., Щербанюк Д. В.
ФАХІВЦІ ЯК СУБ'ЄКТИ
СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 89

Антощук А. О., Примак А. В.
НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБЛЕННЯ ОКРЕМОЇ МЕТОДИКИ
РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ
У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ 91

Атаманчук В. М., Волошин О. Г.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ
(ГЕНОМНОЇ) ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ 93

Байгуш В. В.
ВПЛИВ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОТОЖИРОВИХ СЛІДІВ РУК 97

Баулін О. В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ В УКРАЇНІ 100

Бистрицький Б. Ю.
ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ
ЗА ФАКТАМИ ГРАБЕЖІВ, УЧИНЕНИХ
НЕПОВНОЛІТНІМИ 103

Бобик О. В.
УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО
ПІДҐРУНТЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ЕКСПЕРТНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ 105

Бондар К. М.
ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ
МІЖ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ
Й ЕКСПЕРТНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ МВС
У ПРОЦЕСІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ 108

Ботнаренко І. А.
МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЇ
СЛІДЧОГО З ДИТИНОЮ, ПОТЕРПІЛОЮ ВІД ЗЛОЧИНУ,
ПОВ'ЯЗАНОГО ІЗ СЕКСУАЛЬНОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ 112

Бохановський М. М., Мелещенко В. О.
ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ УМОВ ІНЖЕКТУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ГАЗОХРОМАТОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТАДОНУ ГІДРОХЛОРИДУ 117

Бушмін В. О.
ДОСЛІДЖЕННЯ МАРКУВАЛЬНИХ ПОЗНАЧЕНЬ У КОНТЕКСТІ ТРАНСПОРТНО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ..... 119

Вельможна-Сидорова А. С.
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ГАЛУЗІ ҐРУНТОЗНАВСТВА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ОСОБИ 123

Венчагова В. М.
ІННОВАЦІЇ В ДАКТИЛОСКОПІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ..... 126

Воробей О. В., Чернявська О. С.
ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОСПЕКТРАЛЬНОГО КОМПАРАТОРА «REGULA» 4305DMH ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЕКСПЕРТІВ-КРИМІНАЛІСТІВ..... 129

Воробей О. В.
ВЗАЄМОДІЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДІЯЛЬНІСТЮ «КОНВЕРТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ» 132

Ганзюк А. Л., Кравчук О. В., Гордєєв А. І.
СПОСІБ ВИМІРЮВАННЯ КУТІВ ЗАГОСТРЕННЯ ТА ФОРМИ ЛЕЗА ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ CAD-СИСТЕМИ..... 135

Гейко О. І.
ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 138

Гожий О. О., Пташкін Р. Л.
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЛАШТУВАНЬ ВЕБСЕРВЕРІВ ПІД КЕРУВАННЯМ ПРОГРАМНОГО ЗАСОБУ NGINX ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 140

Гончар Л. В.
СПЕЦИФІКА ТВОРІВ КОСІВСЬКОЇ
МАЛЬОВАНОЇ КЕРАМІКИ
ЯК ФЕНОМЕНУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ 142

Грищенко І. Л.
ДОЦІЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ
ІЗ ПРАЦІВНИКАМИ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ФАХІВЦЯМИ
ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС 145

Гуляєв А. В., Фесенко М. А., Зінченко О. В.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА РОБОТЕХНІКИ
В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 147

Дубницький В. П.
ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ І ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ
СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ 150

Дудніков А. Л.
КРИМІНАЛІСТИЧНІ ОЗНАКИ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 154

Єрешко А. І.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ
ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ
КАБЕЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ 156

Жеребко О. І.
ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 159

Івасишин Т. М.
ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ 162

Калініченко Р. А., Пташкін Р. Л.
АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ ВСТАНОВЛЕННЯ
СКЛАДОВИХ ЧАСТИН СИСТЕМНОГО БЛОКУ
ПЕРСОНАЛЬНОГО КОМП'ЮТЕРА
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ 165

Капустіна М. В.
АВТОМАТИЗОВАНІ ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 167

Кірін Р. С., Баранов П. М., Коротаєв В. М.
ІННОВАЦІЯ В НАУКОВО-МЕТОДИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУДОВОЇ ГЕМОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ 170

Кожевніков В. В.
МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВИХ КОЛЕКЦІЙ У РОБОТІ ЕКСПЕРТА-ТРАСОЛОГА 173

Кожевніков В. В., Шаповал Ю. О.
ЗНАЧЕННЯ ПОПЕРЕДНЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ РУК НА МІСЦІ ПОДІЇ 176

Комаринська Ю. Б.
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЛЯМ 180

Комиза Г. О.
ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДАКТИЛОСКОПІЇ 183

Коробка І. В.
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У БАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКАХ 186

Коробка О. М.
ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ 188

Король А. В., Литвицька О. І.
ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНИХ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ І ФОТОТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ 190

Костенко М. В., Коновалова В. О.
ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КРИМІНАЛІСТИЦІ 193

Кофанов А. В., Кофанова О. С.
ЕКСПЕРТИЗА (ОЦІНКА) ЯК ЕЛЕМЕНТ КОРПОРАТИВНОЇ БЕЗПЕКИ 197

Куратченко Г. М.
ПОЧЕРКОЗНАВЧЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПИСІВ У «ТЕХНІЧНИХ ЗОБРАЖЕННЯХ» ДОКУМЕНТІВ 200

Курман О. В.
ДИСТАНЦІЙНИЙ ОБШУК ЕЛЕКТРОННИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ..... 203

Латиш К. В.
СУДОВА КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА
МОБІЛЬНИХ ТЕЛЕФОНІВ: ОКРЕМІ
АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ 206

Леонтюк Ю. В.
СТАН ЦИФРОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТЕРПІЛОГО
ТА СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ В НАЙБЛИЖЧОМУ
МАЙБУТНЬОМУ 209

Литвицький О. П.
СУЧАСНА SIM-КАРТА ЯК ОБ'ЄКТ
КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 211

Лісогор В. Г.
КРИМІНАЛІСТИЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД..... 214

Літвін Л. Ю., Літвін Ю. І.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ
КРИМІНАЛІСТИКИ ТА ШЛЯХІВ
ЇХ ВИРІШЕННЯ 216

Мировська А. В., Курята Л. Л.
СЛІДОВА КАРТИНА ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО
ПІД ПРИВОДОМ ПРОПОВІДУВАННЯ ВІРОВЧЕНЬ
І ВИКОНАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБРЯДІВ 219

Міщенко Д. О., Агакєрімов Р. А.
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ
ВІДПОВІДІ НА КЛОПОТАННЯ ЕКСПЕРТА 222

Модлий М. В.
ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ
І ТРАСОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
СЛІДІВ КРОВІ 225

Мосіюк К. В., Карасьова О. А.
ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВОГО
ЕКСПЕРТА-БІОЛОГА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ 228

Музика О. М.
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НА ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННОЮ ВИРУБКОЮ ЛІСУ ТА ПОЛЕЗАХИСНИХ ЛІСОВИХ СМУГ 230

Негребецький В. В.
СУЧАСНІ МЕТОДИ БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НА СЛУЖБІ КРИМІНАЛІСТИКИ 233

Неня О. В., Березненко Н. М., Корнійко С. М.
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ 235

Нестор Н. В.
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА:
МИНУЛЕ, ТЕПЕРІШНЄ, МАЙБУТНЄ 238

Нікітіна-Дудікова Г. Ю.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ 242

Опанасенко О. М.
АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАСОЛОГІЧНОГО ОБЛІКУ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ..... 245

Пилипенко О. В.
ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ФАКТИЧНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОВОГО ФОНДУ ЗА ПЛАНОВО-КАРТОГРАФІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЛІСОВПОРЯДКУВАННЯ В МЕЖАХ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ПИТАНЬ ЗЕМЛЕУСТРОЮ. 249

Плетенець В. М.
МОЖЛИВОСТІ АДАПТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УПОВНОВАЖЕНОЇ ОСОБИ В ОБСТАНОВЦІ ПРОТИДІЇ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННЮ 252

Полтавський А.О.
ПИТАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ЗБИРАННЯ СЛІДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ У ДІЯЛЬНОСТІ З ОГЛЯДАННЯ МІСЦЬ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИНЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ…..255

Примак Р. М., Дідовець Я. О.
ДЕЯКІ СУЧАСНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАХИСТУ ПЕЧАТОК
І ШТАМПІВ ВІД ПІДРОБЛЕННЯ 261

Приходько Ю. П., Курилін І. Р.
АВТОМАТИЗОВАНІ РОБОЧІ МІСЦЯ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ДЛЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 263

Пухка О. В.
ТЕХНІКА ЗБОРУ ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ ЛЮДИНИ 266

Рожнова В. В.
ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ
ДО ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄРДР 269

Саковський А. А., Плосконос А. І.
ТАКТИКА ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ УЧАСНИКІВ
ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП
І ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 273

Самодін А. В.
СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ
«ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИКА» 275

Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОРЕЄСТРАТОРІВ
ПІД ЧАС ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ 279

Семенов В. В.
СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ 282

Сокиран Ф. М.
СЛІДЧИЙ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАСТОСУВАННЯ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ 285

Сорохан І. Ю.
АСПЕКТИ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ
СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ 287

Сушко Р. О.
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМ
АВТОМАТИЧНОГО РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧ
В УКРАЇНІ 290

Ткач П. І.
ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ НЕРУХОМОСТІ 293

Фурман Я. В.
ВИКОРИСТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ
СКАНЕРІВ «KOJAK» ПІДРОЗДІЛАМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 296

Халявка Ю. Г., Тульвінська А. Ю.
СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА
У СПРАВАХ ЩОДО СПІРНИХ ПИТАНЬ ВИХОВАННЯ
ТА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ 298

Хомко Б. Р.
ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДОБРАЖЕНЬ ОБ'ЄКТІВ,
ЗАФІКСОВАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ
ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НА ІНШИХ ОБ'ЄКТАХ,
З ВИКОРИСТАННЯМ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
У ГАЛУЗІ ФОТОТЕХНІКИ 301

Цинда Р. В., Шинкаренко Д. Ю., Пасічник В. В.
ХАРАКТЕРИСТИКИ Й ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ
α-БРОМВАЛЕРОФЕНОНУ (2-бром-1-фенілпентан-1-ону) 304

Чорний Г. О.
ГЕНЕТИЧНИЙ ФІНГЕРПРИНТИНГ:
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ
СПРЯМОВАНОСТІ 307

Чорний М. В.
ВИКОРИСТАННЯ ГЕНОТИПОСКОПІЇ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ 309

Чуприна О. В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ 312

Щудро А. Є.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТРАВЛЕННЯ СПЛАВІВ
НА ОСНОВІ ЗАЛІЗА ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ
РЕЛЬЄФНИХ ЗНАКІВ У СУДОВІЙ
ЕКСПЕРТИЗІ 315

Яковчук І. В., Пясковський В. В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗРОБЛЕННЯ
МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ 317

Яремчук В. О.
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ 319

Яшин О. В.
НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬ
ПІД ЧАС ВИГОТОВЛЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ,
ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОВЕДЕННЯ
ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 320

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Басюк Л. О.
ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ 324
Бразалук М. Ю.
ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРОКУРОРА,
СЛІДЧОГО Й ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ 326
Вейц А. М.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ
КІБЕРЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ЗА УЧАСТЮ
СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ АБО ТАКОЇ,
ЯКА ЗДІЙСНЮЄ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ,
ПОВ'ЯЗАНУ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ 328
Власенко С. О.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ
ТА ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ
ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ 331
Гаращук Д. П.
ОБСТАНОВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО
ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ДОБУВНИМ
ПРОМИСЛОМ 334
Григоренко А. О.
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
МЕТОДУ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ
ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 336
Гриненко К. В.
НЕОДНОЗНАЧНІСТЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ
ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ЩОДО ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ
ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ФОТОЗНІМКАМИ 339
Камінська О. Л.
ВИКОРИСТАННЯ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ
ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ 342

Копча Н. В.
ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ
ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
СЛУЖБОВОГО ПІДРОБЛЕННЯ 344
Лісіцький А. В.
ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ 347
Покраса К. В.
ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ДО ОГЛЯДУ
МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УМИСНИМ
ЗНИЩЕННЯМ АБО ПОШКОДЖЕННЯМ
ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО
ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ 351
Суворова А. О.
ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ
ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ
ПОТЕРПІЛИХ ОСІБ З ВАДАМИ
ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ 354
Хить Ю. П.
ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО
(ДЕТЕКТИВА) І ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ 357
Чучман О. І.
ДОКАЗУВАННЯ ПІДСТАВ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА ПОЧАТКОВОМУ
ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 361
Агудалічев М. О.
ДАКТИЛОСКОПІЯ ДЛЯ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ 364
Аліпа О. О.
СУДОВО-МЕДИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ 366
Брила О. М.
ЗАСТОСУВАННЯ СЛУЖБОВО-РОЗШУКОВИХ СОБАК
ДЛЯ ПОШУКУ І ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДОЗРЮВАНИХ
І МОЖЛИВОСТІ ОДОРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 369
Брила А. А.
ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
ЗАДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ 374
Васюта Ю. В.
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ 376
Дідовець Я. О.
ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДНЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ГЛАДКОСТВОЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ
НА МІСЦІ ПОДІЇ 379
Жовтюк О. В.
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 383
Зубкова А. Д., Болкун К. А.
«ЧОРНА ТРАНСПЛАНТАЦІЯ» ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ:
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ 386
Колесник А. Є.
СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 3899
Кузнєцов І. Д.
РОЛЬ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ЕКОНОМІЧНОГО
СПРЯМУВАННЯ 391
Летючий С. С.
ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО,
ПІДОЗРЮВАНОГО У ВЧИНЕННІ ХУЛІГАНСТВА 394
Мамульчик А. А.
ЕКСПЕРТИЗИ ЛАКОФАРБОВИХ МАТЕРІАЛІВ
І ПОКРИТТІВ: ОБ'ЄКТИ Й ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ 397
Новік М. В.
ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ОСОБИ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 399
Осадча К. О.
СПОСОБИ Й ОСОБЛИВОСТІ ВИЛУЧЕННЯ
ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ З МІСЦЯ ПОДІЇ
ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ПРОВЕДЕННЯ
ОДОРОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ 402
Папуніцька К. М.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ
В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ 405
Проскурня В. А.
ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У СЛІДЧІЙ ПРАКТИЦІ 408
Рудницька К. Г.
ВПЛИВ ПОІНФОРМОВАНОСТІ СЛІДЧОГО
НА ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ПРОВЕДЕННЯ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ 410
Сергієнко М. С.
КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ 412

Сердечний А. Б.
ПРОБЛЕМНО-ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ
ДОПУСТИМОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ 415
Сом К. С.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД..... 418
Стужук А. О.
СУДОВО-МЕДИЧНА ТА СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНА
ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ТРАВМАТИЧНИХ
УШКОДЖЕНЬ ГОЛОВНОГО МОЗКУ 422
Шахрай Д. В.
ОГЛЯД ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ Й ОБШУКУ
В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ
СПРЯМОВАНОСТІ..... 425
Шемигон Д. С.
СУЧАСНІ МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ
УЧАСНИКІВ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЇ
ГРУПИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ 429
Мелянець В. В.
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ФАКТУ СМЕРТІ ЗА РІДИНАМИ ОРГАНІЗМУ 433
Федорко Д. В.
СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ
АБО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ,
ЗБУТУ ЛІСУ…….435
Зілінський А. М.
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА ПОМЕШКАННЯ
ГРОМАДЯН ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗБРОЇ…….438

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Чернєй Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні колеги!

Від імені ректорату і Вченої ради академії вітаю учасників міжвідомчої науково-практичної конференції «Інновації в криміналістиці та судовій експертизі».

На порядку денному – обговорення актуальних питань щодо виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, судового розгляду кримінальних проваджень, проведення експертних досліджень з урахуванням національних здобутків і зарубіжних трендів. Конференція слугуватиме дискусійною платформою для представників усіх гілок влади, науковців, практиків, експертів і громадськості, фахівців різних галузей знань.

Як лідери за темпами діджиталізації МВС і Національна поліція України активно розширюють онлайн можливості щодо розслідування специфічних кримінальних правопорушень, учинених у сферах ІТ-технологій, державного сектору економіки, кібербезпеки, зокрема організованими злочинними угрупованнями з міжрегіональними й транскордонними зв'язками.

Глобальні процеси впровадження цифрових технологій спонукають учених-криміналістів і фахівців-практиків переглянути усталені підходи до реалізації завдань правоохоронної та судово-експертної діяльності, а також систему підготовки й підвищення кваліфікації поліцейських та інших категорій фахівців сектору безпеки.

З огляду на потреби правоохоронної діяльності, у Національній академії внутрішніх справ приділяють значну увагу ефективному опануванню криміналістичних знань здобувачами вищої освіти. Заклад має належний науково-педагогічний потенціал, достатній інформаційний ресурс, сучасну матеріальну базу й інфраструктуру, яка завдяки підтримці МВС України та європейських партнерів постійно оновлюється.

Правозастосовна практика потребує реальної допомоги юридичної науки щодо формування досконалої системи законодавства, побудови наукових концепцій і програм, розроблення дієвих рекомендацій. Пріоритетним є поєднання фундаментальних досліджень і прикладних розробок. Комплексний підхід до розгляду актуальних питань криміналістики та судової експертизи, якісно нові погляди на синтез науки і практики, безперечно, сприятимуть оптимізації діяльності в цій сфері.

Тож сподіваємося, що результати наукових досліджень, представлених під час заходу в межах фахових дискусій, підготовлені рекомендації та узагальнені пропозиції учасників конференції стануть важливим етапом науково-методичного розроблення експертно-криміналістичної проблематики.

Бажаю учасникам заходу плідної роботи!

Арешонков Віталій Володимирович,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗБРОЇ ТА СЛІДІВ І ОБСТАВИН ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ

З моменту використання спеціальних знань в розкритті та розслідуванні злочинів інноваційні технології є невід'ємною частиною цього процесу. Пов'язано це перш за все із тим, що такі технології дозволяють суттєво підвищувати ефективність виявлення, фіксування та вилучення слідів злочину.

Початок XXI століття характеризується стрімким розвитком різноманітних технологій, у тому числі комп'ютерних, та їх широкого використання як для розслідування злочинів у цілому, так і безпосередньо проведення досліджень зброї та слідів і обставин її використання.

Активну участь у створенні інноваційних засобів проведення криміналістичних досліджень та розслідування злочинів у цілому приймає і Національна академія внутрішніх справ. Так за період з 1997 р. до 2020 р. академією отримано 78 патенти України, у тому числі 34 патенти на винаходи, 35 патентів на корисні моделі, 9 патентів на промислові зразки, а також отримано значну кількість свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір, серед яких 20 на Інформаційно-довідкові програми (АРМ) – «Автоматизоване робоче місце слідчого», «Робоче місце експерта з трасологічних досліджень», «Робоче місце експерта з техніко-криміналістичного дослідження документів», «Робоче місце експерта з судово-балістичних досліджень», «Робоче місце інспектора-криміналіста» та інші [1, с. 326].

Частина із зазначених розробок стосуються безпосередньо досліджень зброї та слідів і обставин її використання.

Так, для проведення попередніх балістичних досліджень на місці події досить корисним є розроблений шаблон для визначення різновиду патрону до нарізної вогнепальної зброї за стріляною гільзою. Він являє собою пластину із прорізом у вигляді неправильного п'ятикутника з трьома сторонами, розташованими під кутом 900 одна до одної, та двома сторонами ступінчатої форми, при чому відстань від лінії кожної сходинки до протилежної (базової) сторони п'ятикутника відповідає довжині гільзи певного різновиду патрону, який відрізняється тим, що додатково містить проріз у

вигляді витягнутої трапеції з довжинами паралельних сторін, які дорівнюють найменшому та найбільшому зовнішньому діаметру дулець гільз патронів, що передбачені шаблоном. Даний пристрій призначений для визначення різновиду патрону за розмірними характеристиками гільзи. Він забезпечує високу імовірність такого визначення та може бути використаний для попередніх балістичних досліджень під час огляду місця події або в ході інших слідчих (розшукових) дій, також як допоміжний засіб для проведення експертних досліджень у лабораторних умовах [2]. Даний шаблон перебуває на стадії апробації та за умови успішного її проходження стане частиною криміналістичної валізи для виявлення та вилучення слідів злочину.

У галузі інформаційних технології необхідно відмітити комп'ютерну програму «Автоматизована інформаційно-пошукова система «Стрілецька нарізна вогнепальна зброя та патрони до неї». Особливістю розробленої програми є те, що вона дозволяє: вводити та зберігати інформацію щодо широкого кола характеристик нарізної стрілецької вогнепальної зброї, в тому числі щодо слідів, які вона залишає на кулях, гільзах та перешкодах при пострілах на різних дистанціях, а також характеристик патронів до такої зброї; здійснювати пошук різновиду патрону та зброї за заданими параметрами; здійснювати розрахунки за допомогою балістичних калькуляторів (наприклад, визначення оптимального шагу нарізів ствола тощо) [3]. У 2020 році дана програма пройшла успішну апробацію на практиці та з початку 2021 року впроваджена у діяльність Експертної служби МВС України.

У галузі ситуаційних досліджень розроблений спосіб моделювання траєкторії снаряду, стріляного з ручної стрілецької зброї, що полягає у проведенні експертного експерименту – експериментальної стрільби за умов максимально наближених до стрільби на місці події. Для здійснення моделювання траєкторії снаряду зазначеним способом спочатку на місці події або в ході самого дослідження повинні бути встановлені характеристики об'єкту-перепони зі слідами пострілу, які впливають на механізм утворення пробоїни або механізм відбиття снаряду від його поверхні, такі як твердість, волокнистість, форма та інші. Потім за цими характеристиками будь-яким із відомих способів виготовляється об'єкт-перепона, яка відповідає об'єкту зі слідами пострілу з місця події. Далі проводиться експериментальна стрільба у ході якої у залежності від ситуації, яка моделюється, снаряд або влучає у об'єкт-перепону та утворює пробоїну, або відбившись під певним кутом від поверхні об'єкта-перепони, продовжує рухатись далі за траєкторією аж до остаточного влучення у мішень, екран чи іншу сприймаючу поверхню. Таким чином, завдяки подібності характеристик матеріалів об'єктів-перепон при проведенні експериментальної стрільби досягаються умови максимально наближені до стрільби на місці події [4].

Оскільки використання інноваційних технологій суттєво підвищує ефективність проведення криміналістичних досліджень, а також відкриває широкі можливості та перспективи у попередженні, розкритті і розслідуванні злочинів, існує необхідність їх подальшого якнайшвидшого впровадження у практику проведення криміналістичних досліджень. Розробка даних технологій повинна бути пріоритетною при плануванні науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності наукових та освітніх установ МВС України та інших зацікавлених відомств. При цьому такі розробки можуть бути здійснені спільно з іншими науковими та освітніми установами не правоохоронного, а комп'ютерно-технічного чи іншого профілю.

Список використаних джерел

1. Арешонков В. В. Техніко-криміналістичні дослідження у розслідуванні злочинів : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 468 с.

2. Шаблон для визначення різновиду патрона до нарізної вогнепальної зброї за стріляною гільзою: пат. 123102 Україна: МПК F42B 5/26, F42B 99/00, G01B 3/30. № a 2018 03613; заявл. 05.04.2018; опубл. 17.02.2021, Бюл. № 7. 5 с.

3. Комп'ютерна програма «Автоматизована інформаційно-пошукова система «Стрілецька нарізна вогнепальна зброя та патрони до неї»« («АІПС «Стрілецька нарізна вогнепальна зброя та патрони до неї»«): свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір 80626 Україна. Заявка № 81728; заяв. 02.07.2018; зареєстр. 30.07.2018.

4. Спосіб моделювання траєкторії снаряда, стріляного з ручної стрілецької зброї : пат. 147706 Україна: МПК (2006) G09B 23/00, F41J 1/01 (2006.01), F42B 35/00. № u202101101; заявл. 05.03.2021; опубл. 02.06.2021, Бюл. № 22. 10 с.

Гора Ірина Віталіївна,
провідний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор

ПРИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОТРЕБ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Майже всі держави світу, визначаючи неможливість протистояти розвідувально-підривній діяльності спецслужб іноземних держав виключно кримінально-правовими засобами, мають в структурі державного управління органи чи підрозділи, що здійснюють контррозвідувальну діяльність. За законодавчим визначенням, контррозвідувальна діяльність – це спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи розвідувальних, контррозвідувальних, пошукових, режимних,

адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України [1].

На усіх стадіях контррозвідувального процесу йдеться про виявлення можливої протиправної діяльності спецслужб іноземних держав на шкоду інтересам України. Зважаючи на це, мета контррозвідувальної діяльності – перевірити достовірність отриманої інформації і встановити причетність до вчинення злочинних дій конкретних осіб чи груп осіб. Неабияке місце у забезпеченні цього процесу займає криміналістика. Цілком слушним є питання, а чи охоплює криміналістика своїм предметом контррозвідувальну, розвідувальну та інші специфічні види діяльності, чи все ж таки вона виконує в них забезпечувальну роль.

Це питання не риторичне, адже тривалий час як серед вітчизняних, так і зарубіжних науковців точиться дискусія з приводу розширення сфери «впливу» криміналістики на різні види діяльності людини. Головний аргумент на користь виходу криміналістики за межі свого традиційного предмета був і залишається таким: оскільки криміналістичні розробки з успіхом застосовуються у некриміналістичних галузях знань й ніхто, окрім криміналістів, не в змозі створити для них інструментарій, подібний криміналістичному, то усі ці сфери діяльності мають становити предмет криміналістичного пізнання.

Сфери діяльності, котрі виходять за межі історично сформованого предмета криміналістики, зокрема діяльність учасників господарського, адміністративного, цивільного судочинства, нотаріальна, адвокатська та ін. практика. потребують, до того ж, не менше, ніж кримінальна процесуальна діяльність, відповідного тактико-технічного й методичного забезпечення. Сьогодні ми спостерігаємо розвиток світової науки, котрий демонструє можливості інтеграції сучасного наукового знання. Взаємодія різних наук доволі часто завершується створенням нових методів пізнання, здатних призвести до нових рішень не лише існуючих, а таких, що виникають наукових проблем. В результаті інтегративних процесів, зумовлених спільністю явищ, які пізнаються різними науками, формуються й нові прикладні галузі знань. Та й сама криміналістика своїм виникненням зобов’язана інтеграції наук, перш за все, природничо-технічних та юридичних. Цей шлях розвитку прикладного криміналістичного знання й сьогодні зберігається і є найбільш перспективним у вирішенні проблем технічного, тактичного чи методичного забезпечення будь-якої сфери діяльності, яка цього потребує. Проте це не вказує на їх штучне поглинання криміналістичною наукою за рахунок розширення предмета криміналістики. Криміналістика як наука спроможна ефективно взаємодіяти з тими галузями знання, котрі, маючи спільні з нею інтереси й загальні точки перетинання, потребують її участі. На нашу думку, має йтися не про поглинання криміналістикою різних

видів діяльності, а саме про криміналістичне забезпечення потреб цих видів діяльності.

Інколи вважають, що достатньо лише заявити про розширення предмету криміналістики в бік забезпечення потреб інших видів діяльності шляхом запозичення криміналістичних засобів і методів для використання в цих видах діяльності. Розробка пізнавальних засобів, призначених для використання в новій галузі знань, потребує врахування особливостей правового регулювання тих сфер правоохоронної та правозастосовної діяльності, в які їх пропонується впроваджувати. Не знаючи і не розуміючи цих особливостей, будь-яка розробка буде безпредметною. Тому будь які технічні або тактичні засоби, що створюються для контррозвідувальної діяльності, мають орієнтуватися на передбачені Законом України «Про контррозвідувальну діяльність» процедури в тій же мірі, в котрій криміналістичні засоби й методи боротьби зі злочинністю підпорядковуються кримінальним процесуальним правилам.

Службовою функцією криміналістичної науки є оснащення практики контррозвідувальних підрозділів ефективними засобами й методами виявлення ознак розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав, попередження фактів такої діяльності, а у випадках відкриття кримінального провадження – досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки.

Метою криміналістичного забезпечення контррозвідувальної діяльності із протидії розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України є надання та реалізація в практичній діяльності методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та використання криміналістичних методик, які ґрунтуються на загальнотеоретичних засадах, принципах криміналістики й спрямовані на виконання завдань розслідування, припинення та запобігання такій протиправній діяльності.

Основним об’єктом криміналістичного дослідження розвідувально-підривної, терористичної та іншої протиправної діяльності спецслужб іноземних держав є інформаційна людська діяльність: з одного боку, інформація про діяльність шпигуна, терориста (як об’єкта пізнання), з іншого – інформація про діяльність криміналіста (як об’єкта управління). Ключовим підходом в криміналістиці є інформаційні й інтелектуальні технології, які займають центральне місце в системах криміналістичного забезпечення протидії протиправній діяльності. Виграє той, у кого вибір тактичних, стратегічних і технологічних засобів впливу більший, а також той, хто випереджує тактично супротивника. У зв’язку з цим доцільно мати необхідний тактичний й стратегічний засіб – систему технологій, які складають композицію криміналістичного забезпечення контррозвідувальної діяльності.

На даний час особливого значення набуває питання щодо інструментарію, техніки й технології дослідження розвідувально-

підривної, терористичної та іншої протиправної діяльності спецслужб іноземних держав на інтереси нашої держави. Вочевидь, що простим аналізом кримінальних проваджень про шпигунство, державну зраду, терористичні акти, диверсії та ін.. й статистики цих видів злочинів вже не обійтися, вони не дають змоги скласти цілісну картину, а сам об'єкт дослідження (протиправна діяльність спецслужб) не надається криміналістам у явному вигляді. Про його стан, динаміку, процеси, які відбуваються в ньому криміналісти можуть судити опосередковано. Якщо такий стан справ є припустимим для низки юридичних наук, то криміналістика, яка є наукою, що вивчає реалії права, зобов'язана виявляти закономірності, які керують функціонуванням об'єкта дослідження й інформацією, яка виникає при цьому, систему слідів протиправної діяльності.

Виходячи з того, що такі складні, замасковані й тривалі за часом злочинні дії у багатьох сферах суспільного життя нашої держави вчиняються структурованими організаціями (спецслужбами) з розвинутим механізмом керування, виникає потреба криміналістичного аналізу їх діяльності із застосуванням такої одиниці аналізу як «складна дія». Використання такої одиниці аналізу дасть змогу «пов'язувати» в єдину картину окремі, задавалось би далекі одна від іншої дії у різноманітних сферах соціуму, визначати місце локалізації слідової інформації й фіксувати її.

Список використаних джерел

1. Про контррозвідувальну діяльність : Закон від 26.12.2002 № 374-IV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/374-15.

Дрозд Валентина Георгіївна,
начальник 3-го НДВ НДЛ проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, доктор юридичних наук, професор;
Гаврилюк Людмила Володимирівна,
старший науковий співробітник 1-го НДВ НДЛ проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук, старший дослідник

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ПРАЦІВНИКАМИ ІНШИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Унормований на сьогодні в Кримінальному процесуальному кодексі України(далі – КПК України) порядок початку досудового розслідування фактично скасував так звану «дослідчу перевірку» за заявами та повідомленнями про вчинення кримінального

правопорушення. Оскільки, відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий невідкладно, але не пізніше 24 годин після отримання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) і розпочати розслідування. Тобто, слідчому фактично надається всього 24 години на перевірку інформації по заяві чи повідомленню про кримінальне правопорушення до внесення відомостей до ЄРДР. Що, на нашу думку, ускладнює об'єктивно оцінити зібрані матеріали, які містять інформацію про вчинення кримінального правопорушення до початку досудового розслідування. Що може призвести до передчасного внесення або необґрунтованого не внесення до ЄРДР відомостей про вчинені кримінальні правопорушення.

У зв'язку з чим взаємодія слідчого з працівниками інших підрозділів Національної поліції при надходженні до органу, підрозділу поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагування на них набуло особливого значення.

Згідно із законодавством України, прийняття заяв (повідомлень) про кримінальні правопорушення, незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних, особи заявника, орган (підрозділ) поліції до якого надійшла така інформація здійснює цілодобово, безперервно та невідкладно.

Джерелом інформації про кримінальні правопорушення та інші події є: заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень); самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення та інше.

Якщо особа особисто звертається до органу (підрозділу) або його посадових осіб, уповноважених на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, ними приймається відповідна заява або складається протокол прийняття усної заяви про вчинене кримінальне правопорушення. Про надходження до органу, підрозділу поліції заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення уповноважений працівник чергової частини зобов'язаний негайно доповісти керівникові органу досудового розслідування, який визначає слідчого, що здійснюватиме досудове розслідування, а також поінформувати керівника органу, підрозділу поліції.

Як бачимо процес прийняття, реєстрації заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення а також внесення відповідних відомостей до ЄРДР побудований на чітко визначених в нормативно-правових актах діях уповноважених службових осіб Національної поліції відповідно до покладених на них повноважень.

Крім цього, з метою виявлення, фіксації, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, які його вчинили до початку досудового розслідування, при чергових частинах органів Національної поліції із числа працівників поліції створюються слідчо-оперативні групи (далі – СОГ). До складу яких включаються: слідчий – старший СОГ; працівник оперативного підрозділу; інспектор – криміналіст (технік криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовою собакою.

На місці вчинення злочину кожний із членів СОГ наділений відповідними повноваженнями та обов'язками й після прибуття на місце події члени СОГ в межах компетенції з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення, установлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, виявляють речові докази, тощо. Результати огляду місця події детально описуються в протоколі слідчої дії. У разі необхідності члени СОГ вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися при його вчиненні. Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні цих кримінальних правопорушень.

Залежно від обставин та характеру вчиненого кримінального правопорушення при надходженні заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення керівник органу, підрозділу поліції зобов'язаний організувати, за необхідності, своєчасне доставляння до місця події спеціалістів інших органів, а також здійснює керівництво щодо проведення комплексу першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та з'ясування всіх обставин події. На місці події члени СОГ та інші працівники поліції діють відповідно до вимог Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС від 07.07.2017 № 575.

Досліджуючи питання поняття і сутті взаємодії слідчого з експертними підрозділами, А. О. Чичиркін слушно охарактеризовує взаємодію як спільну діяльність двох і більше суб'єктів, спрямовану на досягнення єдиної мети. Однак єдина спільна мета не може бути

досягнута без вирішення певних завдань, що постають перед кожним суб'єктом. Взаємодія стає ефективною лише тоді, коли досягнення спільної мети вимагає використання засобів і можливостей, якими володіють різні служби, підрозділи і коли кожний суб'єкт окремо не може досягти цієї мети лише власними силами[1].

Резюмуючи слід зазначити, що ефективність взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими уповноваженими суб'єктами до початку досудового розслідування залежить від належного нормативно-правового врегулювання цього питання, злагоджених дій усіх суб'єктів взаємодії. Для кожного працівника полії повинно стати за мету поєднання всіх можливих зусиль для боротьби зі злочинністю.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Чичиркін А. О. Поняття і суть взаємодії слідчого з працівниками експертних підрозділів. Криміналістичний вісник. 2015. № 1 (23). С. 58.

3. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07.07.2017 № 575.

Єфімов Микола Миколайович,
доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

НАУКОВІ ДИСПУТИ СТОСОВНО СУТНОСТІ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Будь-яка дія викликає протидію. Вказаний закон механіки є характерним для усіх суспільних явищ і процесів, у тому числі й для розслідування кримінальних правопорушень, адже зрозуміло, що у випадку умисного вчинення суспільно небезпечного діяння особа в більшості випадків не бажає бути викритою та притягнутою до відповідальності. Та й вчинення неумисних діянь у подальшому викликає у правопорушника бажання знайти можливі способи уникнення відповідальності. З огляду на зазначене, протидія розслідуванню постійно має місце у діяльності правоохоронних органів. Дане явище має свої особливості в залежності від ряду факторів. Серед них одне з характерних місць займає вид вчиненого кримінального правопорушення.

З огляду на зазначене доречно висвітлити окремі визначення досліджуваної наукової категорії. Зокрема, окремі науковці

запропонували визначати протидію розслідуванню як систему дій (чи бездіяльності), які мають на меті перешкодити залученню слідів злочину до сфери кримінального судочинства та подальшому їх використанню як судових доказів [2, с. 345]. Інша група вчених (Л. І. Аркуша, С. М. Климаш) акцентує увагу на тому, що відповідно до сучасних тенденцій протидія розслідування злочинів – це умисне протиправне й інше поводження (дія або бездіяльність) злочинця та пов'язаних з ним осіб, спрямоване на перешкоджання розслідуванню і в кінцевому рахунку – встановленню істини у кримінальному провадженні [1, с. 363]. Як бачимо, в зазначених визначеннях йдеться про систему діянь (дій або бездіяльності), які повинні бути направлені на перешкоджання кримінальному судочинству. Водночас виникає сумнів стосовно того, що вказані діяння повинні бути обов'язково умисними. Оскільки, на нашу думку, можливі й неумисні дії чи бездіяльність, які своїм наслідком будуть мати протидію розслідуванню кримінальних правопорушень.

У цьому розрізі доречною вбачається позиція науковців (А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, Л. М. Давиденко), які наголошують на тому, що загалом подолання протидії розслідуванню – це особливий комплексний, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів, установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінізації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня [4, с. 176].

Інші група вчених (С. Ю. Журавльов, О. Ф. Лубін) зазначає, що приховати злочин можна лише двома способами: по-перше, не допустити виявлення слідів злочину та залучення їх у сферу розслідування, по-друге, не допустити належного використання цих слідів у якості доказів. Тлумачаться ці позиції так: у першому випадку злочинець безпосередньо діє на сліди злочину, намагається їх знищити повністю або частково, а в другому випадку злочинець діє опосередковано, намагається співпрацювати з тими, хто має прямий доступ до доказів, тобто через осіб, які наділені відповідними повноваженнями та процесуальним статусом [2, с. 112].

В свою чергу, В. М. Карагодін, формулюючи досліджуване поняття, визначив протидію розслідуванню як навмисні дії (систему дій), спрямованих на перешкоджання виконанню завдань попереднього розслідування й установленню об'єктивної істини по кримінальній справі [3, с. 18]. Зі свого боку, Д. А. Патрелюк в такому ж ракурсі вказав, що це активна умисна діяльність, спрямована на недопущення притягнення винних осіб до кримінальної

відповідальності в результаті здійснення оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності щодо їх документування [5, с. 111]. Як бачимо, автори визначають в протидії лише активну діяльність, з чим ми не можемо погодитись.

Так, наприклад, В. М. Плетенець вказував, що одна зі складових протидії виявляється в прояві волі відповідного суб'єкта, з реалізацією як діяльнісних (активних), так і бездіяльнісних (пасивних) проявах способів дій. Автор акцентує увагу на тому, що у випадках, коли особа приймає активні дії, наприклад, шляхом спотворення фактів, формування алібі, дачі завідомо неправдивих показань, то їх варто розцінювати як активну форму діяльності, а якщо ж утаювання, замовчування – пасивну [6, с. 77]. Тобто науковець крім активної форми протидії, визначає і пасивну.

Підводячи підсумок, вважаємо за необхідне зазначити, що, на нашу думку, протидія розслідуванню кримінальних правопорушень – це протиправне чи інше поводження (дія або бездіяльність) певної особи, яка вчинила кримінально каране діяння або пов'язане з його вчиненням чи наслідками, що має результатом перешкоджання досудовому розслідуванню.

Список використаних джерел

1. Аркуша Л. І., Климаш С. М. До сутності поняття протидії розслідуванню злочинів. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 361–364.

2. Журавлев С. Ю., Лубин А. Ф. Нейтрализация противодействия расследованию / Расследование преступлений в сфере экономики : учебник / под ред. В. А. Грабовского, А. Ф. Лубина. Ниж. Новгород : Нижегор. ВШ МВД России, 1995. 350 с.

3. Карагодин В. Н. Преодоление противодействия предварительному расследованию. Свердловск, 1992. 45 с.

4. Кримінологія. Загальна частина : навч. посібник / кол. авторів Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред. Бандурки О. М. Харків : Вид. ХНУВС, 2011. 240 с.

5. Патрелюк Д. А. Визначення поняття протидії кримінальному переслідуванню. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 6 (Том 3). С. 109–111.

6. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія / Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.

Колесник Валерій Аркадійович,
головний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор

КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДЧИХ ДІЙ

Класифікація слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій виступає одним з аспектів їх системних криміналістичних досліджень. Кримінально-процесуальна і криміналістична класифікація процесуальних дій не збігаються за їх змістовним наповненням і мають певні відмінності. Варто вказати на те, що в чинному КПК України класифікація таких процесуальних дій взагалі не наводиться, а лише називаються їх окремі види, регламентується порядок підготовки, проведення, встановлюються вимоги до фіксації ходу здійснення й отриманих результатів. Проте необхідність визначення процесуальної класифікації слідчих дій як базової є очевидною і має певне системо-утворююче значення. Класифікація відіграє роль засобу систематизації знань про криміналістичні засоби та прийоми, методи, рекомендації, про об'єкти, для роботи з якими вони призначені. Така класифікація враховує систему слідчих дій, що визначена кримінальним процесуальним законом, спирається на неї і не може включати до переліку класифікованих об'єктів нових слідчих дій, проведення яких прямо не передбачене КПК, проте може містити як окремі слідчі дії ті з них, що охоплюються загальною процесуальною нормою, але мають виразні криміналістичні відмінності. Тому в криміналістичній класифікації слідчих дій можуть мати місце самостійні, відмінні за назвою від кримінальної процесуальної норми види окремих слідчих дій, сутність і призначення яких охоплюються нормативним визначенням у законі.

Звертають на себе увагу ті обставини, що і серед вчених-процесуалістів з приводу класифікації слідчих дій до цього часу не отримано єдності думок і не сформовано загально визнаної їх класифікації. Певною мірою це пояснюється тим, що в літературних джерелах слідчі дії розглядають з різних точок зору, а результати їх дослідження завжди залежать від напряму, програми, обсягу роботи. Відмінності в пропонованих класифікаціях викликані тим, що кожний з авторів в системі слідчих дій досліджує лише їх окремі види за обраними підставами їх диференціації. Відсутність у кримінальному процесуальному законі єдиної норми з переліком слідчих дій, приводить до відмінного тлумачення норм закону в літературі й на практиці.

Чинним КПК України в Главі 20 «Слідчі (розшукові) дії)» встановлено можливість і порядок проведення, а отже можемо вважати, що й перелік таких слідчих дій. В цій же главі викладено окремі процесуальні норми, які не називають певних слідчих дій, але якими встановлено підстави для проведення, загальні умови та

особливості проведення деяких слідчих дій, порядок надання слідчим суддею дозволу на проведення тих дій, що передбачають проникнення до житла чи іншого володіння особи, підстави для винесення ухвали слідчого судді про проведення експертизи та порядок залучення сторонами кримінального провадження експерта. Викладення цих процесуальних норм в главі КПК України, присвяченій слідчим (розшуковим) діям, іноді стає приводом для деяких науковців і практиків висловлювати думки щодо віднесення до інституту слідчих (розшукових) дій також і процесуальних рішень про надання дозволу на проведення слідчих дій чи положень про умови й учасників їх проведення. Так, наприклад, вимогами ст. 226 УКПК України встановлено не окремий вид слідчої (розшукової) дії – допит малолітньої або неповнолітньої особи, а вказано на особливості допиту осіб, з огляду на їх особливі вікові характеристики. До того ж в цій нормі встановлено порядок допиту будь-якої процесуальної категорії осіб – свідків, потерпілих, підозрюваних, якщо законом передбачено такий статус для останніх. Це ж саме стосується й ст. 227 КПК України, яка не встановлює окремий вид слідчої дії, а регулює порядок залучення до будь-якої слідчої (розшукової) дії законного представника, педагога або лікаря, якщо така процесуальна дія відбувається за участю малолітньої або неповнолітньої особи. Статтею 233 КПК України не передбачено проведення такої процесуальної дії як «проникнення до житла чи іншого володіння особи». Нею лише встановлюється порядок такого проникнення з метою проведення огляду або обшуку житла чи іншого володіння особи, а також проведення в них слідчого експерименту. І хоча про це в самій нормі закону прямо не йдеться, такий висновок випливає з аналізу положень статей 234 – Обшук, 237 – Огляд, 240 – Слідчий експеримент. Процесуальні норми ст. 235 та ст. 236 КПК України стосуються не визначення конкретної слідчої (розшукової) дії, а встановлюють вимоги до ухвали слідчого судді та порядку її виконання. До того ж, це стосується ухвали про дозвіл як на обшук, так і на огляд житла чи іншого володіння особи, а також на проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи.

Велику кількість спірних питань викликає віднесення до слідчих (розшукових) дій процесуальних дій слідчого, прокурора й слідчого судді, які пов’язані із залученням експерта, призначенням та проведенням експертизи. Чинний КПК України в такій редакції Глави 20 не вносить зрозумілості у вирішення даних проблем. Такі обставини враховують криміналісти й пропонують дещо відмінну від процесуальної криміналістичну класифікацію слідчих (розшукових) дій. Науковці ведуть мову про необхідність визначення базової класифікації слідчих дій. Її основне наукове і практичне значення полягає в тому, що така класифікація насамперед дає можливість визначити коло процесуальних дій, що можуть бути віднесені до слідчих, а також розкрити системні зв’язки й водночас наявні

відмінності між різними слідчими діями. Крім того, саме на класифікаційній основі має бути заснованим виокремлення окремих підвидів слідчих дій [1, с. 188–189].

Заслуговують на увагу ті обставини, що в криміналістиці прийнято здійснювати класифікаційний поділ окремих слідчих дій на їх самостійні види в залежності від об'єкта спрямованості, форми виразу властивостей об'єкта, способу чи порядку проведення конкретної слідчої дії тощо. Наприклад, передбачену статтею 228 КПК України єдину в процесуальному визначенні слідчу (розшукову) дію «пред'явлення особи для впізнання» в криміналістиці прийнято розглядати як окремі види: впізнання особи в натурі; впізнання за фотознімком чи матеріалами відеозапису; впізнання за функціональними ознаками – голосом або ходою; впізнання поза візуальним та аудіо спостереженням; впізнання за тактильними ознаками обличчя; зустрічне впізнання та ін.

В криміналістичній класифікації виокремлюють початкові, невідкладні, наступні, первинні, повторні слідчі дії. Такий їх розподіл в класифікаційній системі має важливе криміналістичне значення. Підставою для класифікації в даній ситуації слугують безпосередні задачі кримінального провадження. Процесуальною класифікацією ці обставини не враховані. Чинний КПК України не містить статті, якою б передбачався як окремий вид слідчої дії допит експерта. Лише в частині 5 ст. 69 КПК передбачено, що експерт зобов'язаний прибути до слідчого, прокурора і дати відповіді на запитання під час допиту. Вітчизняним законодавцем в окремій статті КПК визначено особливу категорію осіб, які можуть бути допитані як свідки в кримінальному провадженні. Ними є зазначені у ч.2 ст. 256 КПК України особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення. Але їх допит під час досудового розслідування слід розглядати як проведення слідчої дії окремого виду. Переліку таких осіб та предмету допиту цієї категорії свідків законодавець не називає.

До сьогодні не стихають наукові спори стосовно можливості й правомірності віднесення до окремого виду слідчих дій проведення судової експертизи. Законодавець нормативні положення, якими врегульовано порядок залучення експерта й проведення експертизи, увів до Глави 20 «Слідчі (розшукові) дії», проте тут йде мова про підстави проведення експертизи, порядок залучення експерта, розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи, отримання зразків і жодного слова немає про порядок проведення певної слідчої (розшукової) дії, яку можна було б назвати «проведенням експертизи». Тому в класифікації слідчих дій судову експертизу не можна розглядати як різновид окремої слідчої дії. Її необхідно розцінювати як самостійну процесуальну категорію, що відрізняється від слідчих дій суб'єктом, який здійснює безпосереднє пізнання відповідних об'єктів, принципово іншим правовим режимом й особливим видом отриманих доказів – встановлених фактичних даних, які формуються шляхом її

проведення і складання експертного висновку. Тому варто погодитись з В.Г.Гончаренком, який підкреслював, що судова експертиза є лише однією з процесуальних дій у системі засобів розслідування [2, с. 344].

Отже, створення науково обґрунтованої криміналістичної класифікації слідчих дій має не лише науково-пізнавальне, суто теоретичне, а й практичне значення.

Список використаних джерел

1. Головин А.Ю. Криминалистическая систематика: монография / под общ. ред. Н.П.Яблокова. Москва: ЛексЭст, 2002. 335 с.

2. Криміналістика. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

Коновалова Віолетта Омелянівна,
головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, доктор юридичних наук, професор;
Булулуков Олег Юрійович,
доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗРОБЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Інновації у криміналістиці обумовлюються різними факторами, серед яких важливе місце належить необхідності своєчасного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Органи правопорядку, використовуючи напрацювання криміналістики у вигляді рекомендацій щодо використання різних криміналістичних засобів та методів, стикаються з ситуаціями, що потребують інноваційних підходів їх вирішення. Це викликано розвитком науки і техніки та відображенням зазначених процесів у житті суспільства в цілому та в житті окремого індивіда. Введення в ужиток комп'ютерів, мобільних телефонів та створення різних інформаційних соціальних мереж, наклало відбиток на обрання способів скоєння та способів приховування кримінальних правопорушень злочинцями. В останні роки злочинці все частіше використовують «інновації сучасної науки та невідомі криміналістиці способи скоєння злочинів» [1, с. 49].

Найновіші досягнення науки та техніки використовують і органи досудового розслідування. При цьому впорядковані знання та наукові рекомендації щодо використання досягнень у різних галузях науки у розслідуванні та судовому розгляді кримінальних проваджень, поза всяким сумнівом, напрацьовує саме криміналістика.

У криміналістиці інновація – «це розроблені, впроваджені та застосовані на практиці новітні техніко-, тактико-, методико-

криміналістичні засоби, що є результатом науково-дослідних чи дослідно-конструкторських розробок, втілених у вигляді нового продукту (продукції) технології, послуги, рішення» [3, с. 147]. Інноваційний продукт – це «готовий для впровадження та використання нового або модернізованого приладу, технологія та/або метод» [2, с. 142], розроблений із використанням «творчого та раціонального підходів» [4, с. 44]. Інноваційним продукт можна вважати після його впровадження та отримання нових результатів щодо «підвищення якості та ефективності слідчої діяльності» [4, с. 42]. Звідси, «сутністю інновації є не лише розробка відповідної ідеї, а й доведення наукової розробки до стадії практичного використання»[1, с. 50] та отримання позитивного результату.

Розробка інноваційних криміналістичних продуктів має здійснюватися за тими криміналістичними напрямами, що є актуальними та будуть сприяти швидкому розкриттю та розслідуванню вчиненого кримінального правопорушення. Визначення можливих напрямів підготовки інноваційних продуктів необхідно розглядати відповідно до розділів криміналістики. Кожен із розділів є таким, що відіграє певну роль у формуванні криміналістичних знань, щодо розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Сформульовані криміналістичні рекомендації використовуються на всіх стадіях досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження. Аналіз складових частин криміналістики дозволяє виділити можливі напрямки інноваційних досліджень у криміналістиці. Розглянемо їх окремо.

Щодо загальної теорії криміналістики, то наведені у вказаному розділі теоретичні положення відіграють важливе значення у визначенні предмета криміналістики, її завдань, основних категорій та понять. На наш погляд, деякі з зазначених положень, що впливають на формування загальної теорії криміналістики можуть бути певним чином оновлені, що може бути визнано інноваційним продуктом. До таких положень можна віднести теорію криміналістичної ідентифікації та методи, що можуть бути використані при здійсненні ідентифікації окремих об’єктів. Оновлення теорії криміналістичної ідентифікації доцільно здійснити розширивши типи та об’єкти ідентифікації із відповідною науковою аргументацією. Розширення можливостей криміналістичної ідентифікації викликана розвитком окремих галузей науки і техніки та появою новітніх методів, що можуть бути використані при здійсненні криміналістичної ідентифікації. У першу чергу йдеться про ідентифікацію людини за фотознімками та відео зображеннями. Іншим напрямком є ідентифікація людини за біометричними показниками. Окремим напрямком є здійснення ідентифікації певних об’єктів за мікрослідами, виявленими на місці події. Вказані напрями криміналістичної ідентифікації вже відомі судовій експертизі, проте йдеться про застосування новітніх науково-технічних засобів та програмного забезпечення, що значно посилить

ефективність зазначених типів ідентифікації при використанні в судовій практиці.

Криміналістична техніка, як розділ системи криміналістики також має напрями, за якими можливі наукові розробки інноваційних продуктів. Ідеться передусім про появу нових технічних засобів та технологій, які використовує кожна з галузей криміналістичної техніки. Водночас, можна виділити одну галузь, яка на сьогоднішній день потребує більш прискіпливої уваги, а саме кримінальну реєстрацію. Сучасний стан розкриття та розслідування кримінальних правопорушень вимагає створення нових банків інформації щодо об'єктів, у тому числі виявлених на місці події, що дозволить встановити обставини правопорушення та особу (осіб) злочинця. Крім створення нових банків інформації інноваційні процеси мають торкнутися й уже існуючих, що буде сприяти їх вдосконаленню з метою швидкого розкриття вчинених кримінальних правопорушень. Криміналістичні інновації тут можуть мати місце у вигляді конструювання та виготовлення технічних засобів та програмного забезпечення для обліку об'єктів-носіїв доказової інформації, а також для здійснення швидкого пошуку їх в базах даних використовуючи окремі ідентифікаційні ознаки об'єктів.

Також актуальним для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень є розробка та вдосконалення вже наявних засобів ідентифікації особи за фото та відео зображеннями. Розробки у зазначеному напрямі можуть бути визнані інноваційним продуктом такої галузі криміналістичної техніки, як «ідентифікація людини за ознаками зовнішності». Ідентифікація людини за ознаками зовнішності набула певного значення у зв'язку з наявністю в матеріалах кримінальних проваджень відео зображень підозрюваних осіб отриманих камерами відеоспостереження. Здійснення ідентифікації таких осіб за їх відео зображенням дозволить отримати безсумнівні докази вчинення ними правопорушення. Створення технічних засобів, та програмного забезпечення, які дозволять відновлювати чіткість відео зображення та виокремити окремі ознаки (як анатомічні так і функціональні) підозрюваної особи буде сприяти її ідентифікації.

У криміналістичній тактиці, як розділі криміналістики також наявні перспективні напрямки розробки та використання інноваційних продуктів. Одним із таких напрямів є використання під час допиту свідка та потерпілого методики словесного портрету з метою встановлення ознак зовнішності злочинця та складання фотопортрету. Новітнім, на наш погляд, можна вважати визначення ознак зовнішності злочинця із використанням сучасного комп'ютерного забезпечення безпосередньо при допиті. Визначення ознак злочинця дивлячись на ознаки зовнішності, що зображені на моніторі комп'ютера є ефективним для їх пригадування та відновлення в пам'яті допитуваної особи. Складання фотороботу, що може бути

роздрукований та доданий до протоколу допиту значно підвищить його доказову цінність.

Інноваціями в криміналістичній методиці, як розділі криміналістики слід вважати розробку електронних алгоритмів слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та організації розслідування на початковому етапі, в основу яких може бути покладено відомості щодо: місця вчинення, часу вчинення, способу вчинення, особи потерпілого, предмету посягання та ін. Наукова розробка таких алгоритмів дасть можливість максимально оперативно визначати можливі напрями встановлення доказової інформації та осіб, причетних до вчиненого кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Берназ П. В. Інновації – основа криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. № 4. С. 49–53.

2. Шевчук В. М. Інноваційні криміналістичні продукти у правозастосовній діяльності: поняття, ознаки та проблеми впровадження у практику. Наукові праці НУ ОЮА. 2020. Т. 26. С. 139–155.

3. Шевчук В. М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. № 43. С. 146–151.

4. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Авдєєва Г. К. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства. Питання боротьби зі злочинністю. 2011. Вип. 21. С. 39–45.

Лапкін Андрій Васильович,
доцент кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого, доктор юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПЕРІОДИЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю структурування досудового провадження на певні частини, що відображають послідовність його розвитку. Вбачається, що обмеженість процесуального підходу до виділення етапів досудового розслідування, зумовлену законодавчими конструкціями, втіленими у КПК України, можна подолати з урахуванням напрацювань науки криміналістики, яка за основу періодизації досудового розслідування бере відповідну слідчу ситуацію, коло стратегічних і тактичних завдань, прийомів, засобів і методів їх вирішення, напрямів діяльності слідчого.

Найбільш поширеним є виділення початкового і наступного етапів розслідування. Так, В. М. Шевчук вказує, що початковий етап розпочинається з моменту занесення заяви або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР і завершується

повідомленням про підозру і спрямований на пошук достатніх доказів для оголошення підозри. Наступний етап розпочинається з вручення особі письмового повідомлення про підозру і триває до закінчення досудового розслідування, за своєю сутністю він є підсумковим [1, с. 252–253]. Натомість В. А. Журавель вважає, що у періодизації досудового розслідування можливим є виокремлення чотирьох етапів: 1) відкриття кримінального провадження (вихідний етап); 2) початок кримінального провадження (початковий етап); 3) продовження кримінального провадження (наступний етап); 4) завершення кримінального провадження (завершальний етап) [2, с. 141–142]. Як вбачається з наведених наукових позицій, вони відрізняються одна від одної ступенем деталізації етапів досудового розслідування та визначенням їх фактичних меж, початкового і заключного моментів.

Таким чином, в структурі кримінального провадження можна виокремити такі етапи:

1) початковий етап, що включає:

а) відкриття кримінального провадження – охоплює сукупність дій та рішень уповноважених суб'єктів, спрямованих на прийняття, облік та реєстрацію інформації про кримінальні правопорушення, внесення відомостей про них до ЄРДР. Він розпочинається з моменту надходження до органів досудового розслідування, прокурора заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, або самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, і завершується внесенням відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Його особливостями є: (1) здійснення правовідносин до формального початку кримінального провадження (згідно із ч. 2 ст. 214 КПК України, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР); (2) наявність широкого кола суб'єктів: це слідчий, прокурор, співробітники оперативних підрозділів, слідчий суддя, до якого може бути оскаржена бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення (в порядку п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України), службові особи, уповноважені на прийняття заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, затримання особи, реагування на повідомлення про кримінальне правопорушення тощо; (3) обмеження у формі заборони на проведення процесуальних дій, за винятком огляду місця події чи здійснення досудового розслідування на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України (ч. 3 ст. 214 КПК України); (4) стислі строки цього етапу – він відбувається в межах 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 214 КПК України).

б) початок досудового розслідування – здійснюється задля встановлення події і ознак складу кримінального правопорушення, а також особи, яка його вчинила. Розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і завершується повідомленням особі про підозру. Особливістю цього етапу є: (1) відсутність підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення; (2) проведення тих процесуальних дій, застосування прийомів і методів, які спрямовані на розкриття кримінального правопорушення по «гарячих слідах»; (3) відсутність встановлених строків цього етапу. На цьому етапі слідчий, дізнавач, прокурор повинні визначитися із тим, чи мало місце кримінальне правопорушення та хто його вчинив, або за наявності підстав для цього – закрити кримінальне провадження, аби не марнувати зусилля на його розслідування.

2) центральний етап досудового розслідування – пов'язаний зі встановленням особи, яка з високим ступенем ймовірності вчинила кримінальне правопорушення, офіційним засвідченням початку притягнення її до кримінальної відповідальності, а також збиранням достатніх доказів на підтвердження її вини. Він розпочинається з повідомлення особі про підозру, а завершується встановленням прокурором підстав для закриття кримінального провадження або направлення його до суду. Особливістю цього етапу є: (1) початок стадії притягнення особи до кримінальної відповідальності, який означає встановлення достатніх доказів, що вказують на наявність вини конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення, і вчинення процесуальних дій з метою доведення або спростування її вини; (2) набуття кримінальним провадженням персоніфікованого характеру, який передбачає наявність особи, стосовно якої воно здійснюється; (3) виникнення низки прав підозрюваного і гарантій їх реалізації, зокрема щодо здійснення його права на захист та ін.; (4) можливість застосування заходів процесуального примусу; (5) розширення засад змагальності досудового розслідування, пов'язане з наявністю у процесі сторони захисту; (6) зростання ролі прокурора, що передбачає його виключні права на погодження повідомлення про підозру, зупинення досудового розслідування, застосування до підозрюваного запобіжних заходів тощо; (7) наявність чітких процесуальних строків: проведення досудового розслідування, застосування запобіжних заходів, вручення письмового повідомлення про підозру та ін. [3, с. 116–120];

3) етап закінчення досудового розслідування – передбачає здійснення прокурором однієї з таких дій: (1) закриття кримінального провадження; (2) звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; (3) звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Цей етап розпочинається із моменту встановлення прокурором підстав для прийняття відповідного рішення і закінчується з реалізацією певної форми закінчення досудового розслідування. Особливістю цього етапу

є: (1) завершальний характер відносно попереднього досудового розслідування, що передбачає контроль і оцінку його результатів; (2) спрямованість на прийняття і процесуальне оформлення рішення про закінчення досудового розслідування в одній із встановлених ст. 283 КПК України форм; (3) виключна роль прокурора щодо прийняття тієї чи іншої форми закінчення досудового розслідування (окрім закриття слідчим кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру); (4) можливість заміни собою попередніх етапів досудового розслідування (стосовно закриття кримінального провадження, яке може мати місце в будь-який момент кримінального провадження після його початку); (5) диференціація порядку, строків і наслідків залежно від тієї чи іншої форми закінчення досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Х. : Апостіль, 2013. 440 с.

2. Журавель В. Проблеми періодизації досудового розслідування. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 2 (77). С. 136–144.

3. Лапкін А. В. Періодизація діяльності прокурора в досудовому розслідуванні. Судова та слідча практика в Україні. 2018. Вип. 6. С. 116–120.

Лук'янчиков Євген Дмитрович,
професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор юридичних наук, професор;
Лук'янчиков Борис Євгенович,
доцент кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат юридичних наук, доцент

«ІННОВАЦІЙНІ» СПОСОБИ ОТРИМАННЯ ВЕРБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розкриття кримінальних правопорушень, як інформаційно-пізнавальний процес, забезпечується діяльністю поліцейських, співробітників оперативних підрозділів, слідчих. Кожний із них діє в межах своєї компетенції, проте у будь-якому разі їх діяльність спрямована на відшукання та збереження слідів кримінального правопорушення, які є

джерелом інформації про обставини події і особу, що до цього причетна. Традиційно такі сліди поділяють на матеріальні та ідеальні або сліди пам'яті. Не вдаючись у дискусію щодо такого розподілу, це може бути предметом окремого дослідження, зупинимося на способах отримання вербальної інформації, оскільки останнім часом з'явився ряд публікацій, що ставлять під сумнів можливості їх отримання традиційним способом, а саме допитом.

19 січня 2018 року журналіст відділу «Світ» Юрій Михайлов опублікував інтерв'ю Асбйорна Раклева – суперінтенданта поліції округа Осло в Норвегії, з назвою «реальна альтернатива допиту». Останній протягом восьми років займався розслідуванням резонансних убивств, отримав ступінь магістра психології та захистив кандидатську дисертацію на факультеті права Університету Осло в 2009 році [1].

Після цього почали з'являтися публікації з наступними назвами: «Допит vs процесуальне інтерв'ю: що ефективніше для розслідування?», «Інтерв'ю замість допиту: як це працює», «Процесуальне інтерв'ю у кримінальних справах», «Реальная альтернатива допросу», «Сучасні моделі процесуального інтерв'ю», «Процесуальне інтерв'ю як спосіб гуманізації кримінального процесу України», «Процесуальне інтерв'ю в Україні: перші підсумки», «Когнітивні підходи до тактики допиту: модель PEACE», «Зарубіжний досвід допиту підозрюваного на прикладі європейських країн».

На жаль, у аналізованих нами публікаціях не зустрічається визначення «процесуальне інтерв'ю», не розкривається його сутності та не наводяться прийоми, які рекомендуються до застосування під час його проведення. Дивно але науковці чомусь вважають, що використання терміну допит тісно пов'язане з обвинувальним підходом, а також примусовою і насильницькою конотацією. Зважаючи на це, зазначають автори, на початку 90-х років минулого століття дослідницька група Міністерства внутрішніх справ Великобританії на чолі із британським юристом Р. Буллом (R. Bull) обґрунтували модель інтерв'ювання P.E.A.C.E., тактика якої спирається на здобутки когнітивної психології [2, с. 153].

Далі автори зазначають, що ця абревіатура означає п'ять етапів допиту, а не процесуального інтерв'ю. Сутність цих етапів не відрізняється від традиційних етапів допиту, що розроблені вітчизняними науковцями. Можливо це пояснюється тим, що науковці Великобританії почали досліджувати це питання тільки на початку 90-х років минулого століття.

Питання, що пов'язані з формуванням інституту допиту перебувають під постійною увагою науковців, свідченням чому є робота І. М. Якімова 1930 року з назвою «Допит». Тактиці допиту свідків присвячена кандидатська дисертація провідного криміналіста України та і усього колишнього СРСР В. О. Коновалової, яка створила цілу наукову школу криміналістів що продовжували розробляти наукові рекомендації з тактики проведення допиту осіб різних за: процесуальним статусом, статтю, віком, станом здоров'я тощо. В

жодній із наявних рекомендацій не зустрічається згадки про можливість застосування примусу чи тиску на допитуваного для отримання зізнання.

Слід звернути увагу, що такий підхід до допиту спостерігається достатньо тривалий час. Так, в одному із перших підручників з кримінального процесу наголошувалося – ми повинні відмовитися від застосування в судовій роботі не лише насилля та погроз, але і омани, хитрощів для добування доказів. Слідчий не повинен домагатися зізнання обвинуваченого ні обіцянками, ні хитрощами, ні погрозами чи подібними заходами вимагання. Незаконними, а відповідно недопустимими, діями слідчого автор вважає примушування давати показання шляхом погроз та насилля, а також надмірне тримання під вартою (як засіб домогтися показань), застосування оманливих пасток, затягування справи [3, с. 122–123, 169, 235–236]. Значна увага висвітленню тактичних прийомів допиту приділена і в підручнику з криміналістики [4, с. 166–189].

Формулюючи поняття допиту М. М. Марков, як і деякі інші науковці зазначає, що ним є – процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть в ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини по справі [5, с. 183]. Слід звернути увагу, що вітчизняна наука кримінального процесу та криміналістики з широкого кола процесуальних дій виділяє слідчі дії, що спрямовані на відшукання джерел інформації та формування судових доказів, до яких відноситься допит.

Оскільки у визначенні допиту наголошується, що ним є інформаційно-психологічний процес спілкування осіб не слід забувати внесок науковців Національної академії внутрішніх справ у розроблення спочатку криміналістичної теорії спілкування [6], а потім способів і прийомів отримання вербальної інформації [7], що знайшло відображення в захищених докторських дисертаціях та монографіях.

На нашу думку, інститут допиту у кримінальному провадженні розроблено на належному рівні, що не виключає можливості його дослідження та розроблення нових тактичних прийомів, які будуть відповідати нормам закону, забезпечувати права та інтереси допитуваних. Разом з тим, недоцільною є постановка запитання про заміну допиту «процесуальним інтерв'ю», у тому плані як його розглядають науковці. Під процесуальним інтерв'ю, чомусь розглядають будь-яке спілкування працівника поліції з особою з метою отримання інформації. Допит є слідчою дією, яка може застосовуватися тільки після внесення відомостей до ЄРДР, слідчим (дізнавачем) який здійснює це провадження. Навряд чи можна порівнювати допит з звичайним спілкуванням поліцейського з громадянами або спілкування співробітника оперативного підрозділу під час проведення розвідувального опитування. Порядок проведення цих дій врегульовано спеціальними законами (Про Національну

поліцію (ст. 7, 18, 33), про ОРД (ст. 8)), які спрямовані на забезпечення прав та інтересів особи.

На завершення слід зазначити, що допит за своєю формою і змістом, як психологічний інформаційно-пізнавальний процес, має чимало загальних рис з інтерв'ю, проте в рамках кримінального судочинства жодним чином не може бути ані його замінником, ані спорідненою процесуальною дією, оскільки інтерв'ю має принципово іншу соціальну природу, завдання та сферу застосування [8, с. 415–448].

Список використаних джерел

1. Реальная альтернатива допросу. https://lb.ua/world/2018/01/19/387543_realnaya_alternativa_doprosu.html.

2. Кубарєв І. В., Барган С. С. Когнітивні підходи до тактики допиту: модель PEACE. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 153–156.

3. Чельцов-Бебутов М. А. Советский уголовный процесс. Вып. 2. Харьков: Юр. издат. Наркомюста Украины, 1929. 338 с.

4. Винберг А. И., Шавер Б. М. Криминалистика. М.: Госиздат «Юрид. лит.», 1949. 272 с.

5. Марков М. М. Зарубіжний досвід допиту підозрюваного на прикладі європейських країн. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 183–185.

6. Лукашевич В. Г. Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования: монография. К.: Изд-во УАВД, 1993. 194 с.

7. Удалова Л. Д. Вербальна інформація у кримінальному процесі України : монографія. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2006. 324 с.

8. Добреньков В. И., Кравченко А. И. Методы социологического исследования. М.: ИНФА-М. 2009. 537 с.

Мотлях Олександр Іванович,
завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

СПЕЦИФІКА УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА Й ЕКСПЕРТА В ПРОВЕДЕННІ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА

Проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа, у будь-якій сфері діяльності, покладається на спеціаліста-поліграфолога. Це особа, яка здобула вищу освіту освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста чи магістра, додатково пройшла

цільове курсове навчання за напрямом підготовки «поліграфологія» і отримала кваліфікацію спеціаліста-поліграфолога, що підтверджується відповідним документом і має наявний, не менш ніж трирічний стаж роботи, особисті добропорядні якості та набуті достатні професійні навички для проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. Спеціалістів такого профілю готують для подальшої роботи як в державні інституції різного спрямування, так і в приватні установи, підприємства, організації, компанії тощо. Часто спеціалісти-поліграфологи є самозайнятими особами, які надають свої послуги в галузі поліграфології різним суб'єктам господарювання, а також у приватному порядку пересічним громадянам у з'ясуванні нагальних, у тому числі проблемних питань, що виникли у них і потребують їх з'ясування, аналізу, оцінки і підготовки обґрунтованих відповідей.

Здебільшого такі дослідження стосуються питань психологічного кадрового відбору осіб на обіймання відповідних посад, чергових, планових та позапланових перевірок, внутрішніх переміщень, переатестації кадрів, внутрішніх розслідувань, кримінального та іншого судочинства, устаткування питань приватного характеру тощо. Їх результати мають суто конфіденційний характер і не підлягають розголошенню, за винятком і в порядку встановленому законодавством України для органів та структур, що наділені спеціальними повноваженнями з боку держави у питаннях розслідування вчинених кримінальних правопорушень та інших питань судочинства. Зазначені результати проведених досліджень застосовуються для об'єктивного аналізу і оцінки наданої особою конкретної інформації, яка підлягає встановленню, а також для:

– звужування кола ймовірно причетних осіб до події, що перевіряється;

– з'ясування причетності особи до підготовки або вчинення конкретного правопорушення;

– перевірки правдивості інформації, наданої досліджуваною особою;

– підготовки і вчинення корупційних та інших діянь з боку посадових осіб;

– наявності в особи боргів або фінансових зобов'язань, причетності особи до діянь, що передбачають юридичну відповідальність;

– виявлення ознак небезпеки (загрози), а також незаконних посягань, пов'язаних із виконанням особою своїх посадових обов'язків;

– розголошення особою відомостей, що становлять державну таємницю, службову або конфіденційну інформацію та ін.

Спеціалісти-поліграфологи також наділені повноваженнями надавати професійну допомогу органам досудового розслідування як експерти, оскільки володіють навичками спеціальних знань у галузі поліграфології, а тому їх діяльність має відповідати врегульованому порядку визначеному вітчизняним законодавством. На них покладаються завдання, які стосуються не лише дотримання

процесуальних вимог, а й тих, котрі відносять до організаційних, методичних, технічних і тактичних засад на різних етапах розслідування вчинених кримінальних правопорушень. Однак, процесуалісти у цьому питанні є більш стриманими і вважають, що умовиводи спеціалістів-поліграфологів не можуть замінити повноцінно проведеного експертного дослідження експертом-поліграфологом, особливо у випадках, коли потрібно дати однозначну, категоричну, стверджувальну відповідь. Вони посилаються на різницю між цими суб'єктами, яка існує у провадженні слідчих (розшукових) дій і полягає в тому, що спеціаліст надає слідчому науково-технічну допомогу у пошуку, вилученні, закріпленні та попередньому первинному дослідженні матеріальних слідів злочину й інших джерел доказової інформації, тобто в отриманні доказів, а експерт самостійно провадить дослідження направлених йому на експертизу об'єктів та формулює висновки, що являють собою якісно інше, не емпіричне, а висновкове знання та належать до самостійного виду доказів. Однак така позиція науковців є не зовсім об'єктивною у ставленні до спеціалістів та володіння ними спеціальними знаннями. Згідно ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження виконане експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [2].

Посилаючись на ч.1 ст. 69 КПК України експертом є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [1].

Відповідно висновок експерта – це процесуальний документ, складений експертом, у якому сформульовано відповіді на питання слідчого, прокурора, слідчого судді, суду тощо, і який виступає одним із зібраних джерел доказів у відкритому кримінальному провадженні щодо вчиненого і зареєстрованого в ЄРДР кримінального правопорушення. Правовий статус експерта, певні вимоги до нього встановлені ст. 69, 70, 242–245 КПК України, Законом України «Про судову експертизу» та підзаконними нормативними актами. Однак наряду з експертом у кримінальному процесі бере участь і спеціаліст. Згідно ч. 1. ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Хоча дійсно спеціаліст за результатами виконання своєї діяльності,

здебільшого готує та видає довідки, які не слугують доказами для кримінального судочинства, але кримінальне процесуальне законодавство України не позбавляє права залучати спеціаліста експертом у своїй галузі знань. На те вказує і ч. 2 зазначеної ст. 71 Кодексу, яка визначає, що спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду. Тобто законодавець цією нормою прямо вводить спеціаліста у кримінальний процес, що часто ставало питанням дискусії науковців стосовно правових підстав участі цих суб'єктів у проведенні ними психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа з метою використання отриманих результатів у кримінальному судочинстві. Викладене вище засвідчує, що різниця між експертом і спеціалістом є номінальною, вона більше стосується процесуального статусу цих осіб, тобто закріплення того й іншого учасника нормами кримінального процесуального законодавства. Саме цей поріг заважає органам досудового слідства і суду однаково ставитися до результатів проведених експертних досліджень спеціалістами та експертами. Інша ситуація із забезпеченням доказів у конкретному кримінальному провадженні, коли потребується проведення експертного дослідження особою, яка на достатньому рівні володіє спеціальним знаннями у галузі поліграфології і може професійно виконувати доручені їй завдання в сфері кримінального судочинства. Тоді, за клопотанням слідчого, прокурора, адвоката до керівника установи, яка спеціалізується на проведенні досліджень із застосуванням поліграфа і забезпечила (зарекомендувала) собі бездоганну репутацію, на підставі винесеної слідчим-суддею чи судом ухвали суду призначається судова психофізіологічна експертиза із застосуванням поліграфа щодо перевірки від конкретної особи (свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного) інформаційних даних, які були отриманими від неї раніше досудовим слідством для з'ясування питань, пов'язаних з подією вчиненого кримінального правопорушення. Саме на спеціаліста-поліграфолога, якого залучають до участі в кримінальному провадженні як експерта-поліграфолога на підставі ч. 4 ст. 38; ч. 1 ст. 243; ч. 2 п. 4 та 5 ст. 244 КПК України покладається проведення цієї експертизи. Процедура такої заміни обґрунтовується відсутністю в державних інституціях Міністерства юстиції України зазначеного виду експертної діяльності. Спеціалісти-поліграфологи приватних установ, володіючи навичками спеціальних знань у галузі поліграфології виконують покладені на них завдання досудовим слідством з дотриманням процесуальних вимог чинного законодавства України [3].

Така експертна діяльність повністю відповідає вимогам, встановленим до інших видів судових експертиз. Вона ґрунтується на принципах законності, поваги до прав і свобод людини та громадянина,

об'єктивності, різнобічності й повноти проведених досліджень на основі використання сучасних досягнень науки та техніки, а також незалежності експерта-поліграфолога, який її виконує. Призначення та проведення цієї експертизи є однією з форм реалізації спеціальних знань у кримінальному судочинстві, оскільки забезпечує методично кваліфіковані, обґрунтовані дослідження об'єктів, які мають значення для встановлення обставин розслідуваної події злочину.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом №4651-VI від 13.04.2012 р. / відп. за випуск В. А. Прудников. Х. : Право, 2012. 392 с.

2. Закон України Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_sudovu_ekspertizu.htm.

3. Мотлях А.И. Полиграфология : учебник. Киев : Освіта України, 2021. 570 с.

Пиріг Ігор Володимирович,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

СУЧАСНІ ХІМІЧНІ МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ РУК ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Одним з завдань криміналістики є розробка засобів і методів протидії злочинності, заснованих на сучасних досягненнях науки і техніки. Сучасний розвиток досліджень в галузі хімії направлений не тільки на фундаментальні теоретичні дослідження, а й мають прикладний характер. Розвиток таких галузей, як фізична хімія, електрохімія, біологічна, біоорганічна, колоїдна, квантова, математична хімії, радіохімія, механохімія, хемоінформатика, геохімія, топохімія, нанохімія, термоелектрохімія, агрохімія, екологічна, ядерна хімії та інших направлений саме на прикладний характер хімічних досліджень. Серед матеріальних слідів злочину при розслідуванні кримінальних правопорушень значне місце займають сліди рук, що містять інформацію про злочинця, яку можливо отримати дослідженням не тільки папілярних візерунків, а й біологічного складу потожирової речовини, що утворює сліди. Саме тому, визначення сучасних можливостей використання хімічних методів при збиранні та дослідженні слідів пальців рук при розслідуванні кримінальних проваджень є пріоритетним напрямком криміналістичних досліджень.

Методи виявлення слідів рук в криміналістиці прийнято поділяти на візуальні (оптичні), фізичні та хімічні [1, с. 128–129]. Основою

застосування хімічних методів виявлення невидимих слідів рук є обробка поверхні хімічними сполуками, що взаємодіють з потожировою речовиною у результаті чого відбувається забарвлення сліду.

Найбільш розповсюдженим хімічним методом виявлення слідів рук на сьогодні залишається нінгідриновий метод, який достатньо описаний у науковій літературі. Іншим, також достатньо відомим методом є виявлення слідів азотнокислим сріблом. Метод заснований на взаємодії 5–10 % розчину азотнокислого срібла у дистильованій воді з хлоридами потожирової речовини слідів рук. Після нанесення розчину на поверхню спрямовують джерело світла, після чого сліди проявляються та фотографуються, тобто процес носить фотохімічний характер. Закріплення зображення відбувається в розчині гіпосульфіту натрію. У поєднанні з нінгідрином азотнокисле срібло можна використовувати тільки після застосування нінгідрина. За допомогою цього методу можливо виявлення слідів давністю кілька місяців.

На сьогодні нінгідрин та азотнекисле срібло виробляються не тільки у вигляді порошку, а й у аерозольних балонах. Готові розчини нінгідрину та азотнокислого срібла в різних розчинниках випускаються рядом закордонних підприємств. Фірма «Sirchie» випускає аерозольні балони з використанням нінгідрину: Nynhidrin Spray 202C – на основі етанолу та ксилему, Nynhidrin Spray / Acetone 201 ACE – на основі ацетону; Nynhydrin Special Formula NSI 609 – на основі гідрофторефіру (ГФЭ-7100), що має властивість не розмивати барвники.

Іншим хімічним методом виявлення слідів рук є обробка поверхні розчином алоксану і DFO. Ці речовини також взаємодіють з білковими компонентами потожирової речовини. Алоксан використовують у вигляді 1 % розчину в ацетоні. Виявлені алоксаном сліди рук мають досить інтенсивну малинову люмінесценцію при освітленні в ультрафіолетових променях. DFO або 1,8-діазафлуорен-9-он є хімічною речовиною, що використовується для виявлення прихованих відбитки пальців на пористих поверхнях. Перевага DFO особливо помітна при виявленні слідів пальців на білій і багатобарвним, матовому пакувальному папері та пакетах. Освітлення оброблених слідів синьо-зеленим світлом призводить до збудження флуоресценції довжиною хвилі 570 нм. Флуоресценцію переглядають та фотографують через оранжевий або червоний фільтр або окуляри.

Наступним методом, що використовується для виявлення слідів рук заснований та застосовується відносно недавно – з початку 90-х років. Це метод ціаноакрилату. Латентні сліди рук виявляються в результаті взаємодії парів ціаноакрилата з амінокислотами, що містяться у потожирових виділеннях невидимих слідів рук. При цьому відбувається полімеризація парів і поверхня слідів на досліджуваних об’єктах покривається білуватим нальотом у вигляді рельєфних папілярних ліній відбитка, стійких до слабких механічних впливів і вологи. Вдосконаленим різновидом ціаноакрилового є метод з використанням люміцину (Lumicyano). Люміцин – швидший, кращій і

дешевший засіб виявлення маловидимих слідів рук, розроблений у Laboratoire de Photophysique et Photochimie Supramoléculaire et Macromoléculaire (Париж, Франція). Завдяки флуоресцентному барвнику – теразину, що входить до його складу, ця речовина дозволяє виявити флуоресцентні відбитки пальців в стандартних димових камерах на непористих або напівпористих поверхнях і залишає сліди придатними до подальшого дослідження ДНК [2].

Речовина, що також використовується при дактилоскопічних дослідженнях – куркумін або діферулоілметан. Він являє собою поліфенол, що міститься у корені куркуми – помаранчево-жовті кристали, що не розчиняється у воді, але легко розчиняється в спирті, малорозчинний у діетиловому ефірі. Учені з Sheffield Hallam University (Велика Британія) вважають, що ця речовина, використана під час масс-спектрометричного дослідження, може допомогти у здійсненні аналізу молекулярних складових відбитків пальців, що, у свою чергу, може допомогти встановити такі дані, як стать особи, що залишила відбитки, та виявити на сліді залишки наркотичних засобів [3, с. 98].

Нами були розглянуті основні сучасні хімічні методи та спеціальні хімічні речовини, що застосовуються для виявлення слідів рук при розслідуванні кримінальних правопорушень. Означені методи в багатьох випадках реалізуються у спеціальному обладнанні, в тому числі автоматичному, що значно спрощує роботу спеціалістів на місці події та в лабораторних умовах. Наприклад, прилад «RECOVER», розроблений англійською компанією «Foster & Freeman» заснований на випаровуванні хімічних парів для створення відбитків пальців на ряді складних поверхонь, в тому числі тих, що піддавалися впливу сильного тепла (наприклад, гільзи або частини саморобного вибухового пристрою) і предметів, які були вимиті водою у спробі запобігти ідентифікацію за слідами папілярних візерунків [4].

Потрібно зазначити, що методи природничих наук, що з успіхом використовуються в криміналістиці і відповідні ним технічні засоби на сьогодні розвиваються та вдосконалюються, що сприяє вирішенню одного з основних завдань кримінального провадження, а саме забезпеченню швидкого, повного та неупередженого розслідування. Проблемним є те, що не завжди слідчі та експертні підрозділи забезпечені необхідними матеріалами та обладнанням для проведення розглянутих у публікації досліджень.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: підручн. для студ. вищ. навч. закл. [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. 2-е вид. перероб. і доп. ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

2. Coxworth B. New fingerprint-lifting compound could make life easier for CSIs // NEW ATLAS: site / Gizmag Pty Ltd. October 29, 2013. URL: http://newatlas.com/lumicyano-fingerprint-lifting/29582/.

3. Степанюк Р. Л., Лапта С. П. Новітні зарубіжні розробки та перспективні дослідження в галузі техніко-криміналістичного забезпечення протидії злочинності. Право і безпека. Науковий журнал. 2017. № 2 (65). С. 96–101.

4. Crime-lite forensic light sources. Foster + Freeman: веб-сайт. URL: http://www.fosterfreeman.com/forensic-light-sources.html.

Рогатюк Ігор Володимирович,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ І КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СБУ: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА

На сайті Верховної Ради України міститься Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України № 3196-д від 26.10.2020 [1]. Це об'ємний законопроект, який включає до свого змісту оновлені правові засади організації та діяльності Служби безпеки України та пропонує зміни до низки кодексів і законів України.

Також серед іншого, проект містить низку змін до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» [2]. Цікавинкою цього законопроекту є те, що ці зміни стосуються судового контролю за діяльністю Служби безпеки України [3].

Зокрема, він доповнюється статтею 8-2 «Контррозвідувальні заходи, які проводяться за рішенням суду», яка дозволяє Службі безпеки України за рішенням суду здійснювати такі контррозвідувальні заходи:

1) спостереження за особою або місцем із фіксацією відповідних відомостей або даних;

2) аудіо-, відеоконтроль особи, що полягає у втручанні в приватне спілкування особи без її відома з фіксацією змісту її розмов або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо, за допомогою аудіо-, відеозапису із використанням спеціальних та інших технічних засобів;

3) аудіо-, відеоконтроль місця, що полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб;

4) зняття інформації з телекомунікаційних мереж (транспортних телекомунікаційних мереж), що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень

будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу;

5) зняття інформації з електронних інформаційних мереж, яке полягає у пошуку, виявленні шляхом фізичного та/або програмного доступу, відборі і фіксації відомостей або даних, що містяться в електронних інформаційних мережах (системах) або їх частинах, доступ до яких обмежується її власником, володільцем, утримувачем або пов'язаний з подоланням системи логічного захисту;

6) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом негласного проникнення до таких місць житла чи володіння особи з використанням спеціальних та інших технічних засобів, з метою:

виявлення і фіксації речей та документів;

виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів, виявлення та вилучення зразків для дослідження;

виявлення осіб, які можуть бути причетні до розвідувально-підривної діяльності, терористичних та інших протиправних посягань на державну безпеку України;

встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи;

7) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, яке полягає в локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, в тому числі мобільного термінала систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів, провайдерів телекомунікацій, без розкриття змісту повідомлень, що передаються;

8) огляд кореспонденції, який полягає в негласному відборі за ідентифікаційними ознаками кореспонденції, її обробленні, зміні (заміні), знятті копій чи отриманні зразків.

Обмеження доступу до визначених (ідентифікованих) інформаційних ресурсів (сервісів) з метою недопущення терористичного акту або вчинення розвідувально-підривної діяльності на шкоду Україні здійснюється в судовому порядку на підставі матеріалів кримінального провадження, оперативно-розшукової або контррозвідувальної справи.

Рішення суду про проведення контррозвідувальних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, постановляється за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу Служби безпеки України, що здійснює контррозвідувальну діяльність, або його заступника.

У виняткових випадках, коли невжиття невідкладних заходів призведе до злочину проти основ національної безпеки України, терористичного акту, кібератаки, знищення необхідних фактичних даних або зумовить неможливість їх отримання, Голова Служби безпеки України, його заступник або начальник регіонального органу Служби безпеки України має право прийняти документально оформлене рішення щодо проведення контррозвідувальних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, до ухвалення рішення

суду. У такому разі керівник оперативного підрозділу Служби безпеки України, яким ініційовано проведення контррозвідувального заходу, або його заступник, повинен протягом 24 годин з початку контррозвідувального заходу звернутися до суду з клопотанням про надання дозволу на проведення контррозвідувальних заходів. Крім відомостей, передбачених статтею 83 цього Закону, у клопотанні мають зазначатися обставини, які зумовили необхідність невідкладного проведення відповідного контррозвідувального заходу.

Якщо за результатами розгляду клопотання в порядку, передбаченому статтею 83 цього Закону, судом постановлено ухвалу про відмову у наданні дозволу на проведення контррозвідувального заходу, контррозвідувальний захід підлягає негайному припиненню, а одержана внаслідок його проведення інформація передається оперативному підрозділу–ініціатору проведення контррозвідувального заходу для знищення у встановленому порядку.

Інформація, здобута або створена Службою безпеки України в результаті контррозвідувальних заходів, крім контррозвідувальних заходів, визначених частиною першою цієї статті, не може бути використана для вирішення завдань кримінального провадження.

Визначені частиною першою цієї статті контррозвідувальні заходи можуть проводитися розвідувальними органами України у випадках, передбачених статтею 17 Закону України «Про розвідку» [4]. Рішення суду про проведення таких заходів постановляється за клопотан ням керівника відповідного розвідувального органу України або уповноваженого ним заступника, що розглядається у порядку, визначеному статтею 83 цього Закону, з урахуванням особливостей мети проведення та суб'єкта ініціювання і проведення таких заходів.

Із зазначеного вбачається, що наведені у законопроекті заходи фактично є аналогією з негласними слідчими (розшуковими) діями, проведення яких передбачено главою 21 КПК України [5]. Суб'єктами їх проведення поряд із іншими правоохоронними органами є також підрозділи Служби безпеки України. Водночас, сам процесуальний механізм отримання таких заходів за допомогою ухвали судді апеляційного суду, також запозичений із кримінального процесуального законодавства. Деякі відмінності у процедурі їх отримання є, однак вони майже не помітні. Та з іншого боку це оперативні заходи спрямовані на досягнення цілей контррозвідувальної діяльності.

Частина 2 ст. 8-2 проекту говорить, що ці заходи здійснюються в судовому порядку на підставі матеріалів кримінального провадження, оперативно-розшукової або контррозвідувальної справи. Тобто можна зробити висновок, що законодавець дає можливість проводити заходи у кримінальному провадженні як згідно КПК так і в порядку Закону «Про контррозвідувальну діяльність». За змістом вказаних норм заходи передбачені ч. 1 вказаної статті можуть бути використані для вирішення завдань кримінального провадження. Однак не вказано у якій якості. Якщо як докази то не зрозуміло яким

чином. Оскільки для використання у кримінальному провадженні суд, який дозволив проведення контррозвідувальних заходів, може надати лише вступну та резолютивну частини тексту ухвали. Витребування повного тексту для вивчення в суді в рамках кримінального провадження не допускається.

Таким чином, проаналізувавши викладене вище, можна прийти до досить суперечливих висновків:

1. Якщо заходи передбачені ч. 1 ст. 8-2 проекту проводяться без мети використання їх у кримінальному провадженні то вони є виправданими. Але якщо з метою використання результатів заходів в якості доказів у кримінальному провадженні для притягнення особи до відповідальності за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, терористичного акту тощо, то такі докази у подальшому можуть ставитися стороною захисту під сумнів, оскільки механізм їх здобуття виглядає не досить досконалим.

2. Чи враховано думку практичних працівників вказаного напряму роботи, щодо погіршення оперативності виявлення та зупинення антиукраїнської діяльності шпигунів та їх посібників після впровадження пропонованого процесуального механізму. Позаяк втрата часу інколи може дорівнювати втраті життя…

Отже, час покаже.

Список використаних джерел

1. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України № 3196-д від 26.10.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70243.

2. Реформа СБУ: дозволи на спостереження за особою спецслужба буде вимушена отримувати в судах. URL: https://sud.ua/ru/news/publication/219798-reforma-sbu-dozvoli-na-sposterezhennya-za-osoboyu-spetssluzhba-bude-vimushena-otrimuvati-v-sudakh.

3. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26 грудня 2002 р. № 374-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text.

4. «Про розвідку» Закону України від 17 вересня 2020 року № 912-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

Самойленко Олена Анатоліївна,
головний науковий співробітник відділу дослідження проблем протидії кіберзлочинам та загрозам інформаційній безпеці Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, доктор юридичних наук, доцент

КЛАСИФІКАЦІЯ СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВ

За даними Департаменту кіберполіції в 2020 році близько 80 % з 41 тисячі повідомлень в кіберполіцію про кримінальні правопорушення стосувалися шахрайських дій в Інтернеті [1]. При цьому згідно офіційних відомостей Національної поліції 1/5 зі всіх кримінальних правопорушень, що вчинені з використанням високих інформаційних технологій та знаходились у провадженні підрозділів поліції протягом останніх 9 місяців 2021 року, кваліфіковані за ч. 3, 4 ст. 190 КК України. Наведене свідчить про необхідність оновлення окремих теоретичних позицій з метою забезпечення науково-обґрунтованого підходу в сфері протидії Інтернет-шахрайствам, зокрема це стосується класифікації простих способів їх вчинення. Адже фактично наукова спільнота типово приділяє увагу лише складним Інтернет-шахрайствам, злочинним технологіям заволодіння коштами за допомогою фішингових сайтів або банкоматів [2–4].

Унаслідок аналізу матеріалів слідчо-судової практики можна визнати, що інтерактивну взаємодію способів підготовки, вчинення та приховування Інтернет-шахрайства сьогодні забезпечують так звані «кібертехнології» або базові інформаційно-комунікаційні технології та технології предметних галузей. Ці програмні засоби покладаються злочинцем в основу досягнення кінцевої злочинної мети. Тож, поширені на цей час в Україні способи вчинення Інтернет-шахрайств можна класифікувати наступним чином.

1. Шахрайське заволодіння коштами шляхом застосування технології електронної розсилки (e-mail, від англ. electronic mail) та систем óбміну миттєвими повідомленнями (англ. Instant messaging, скорочено IM), наприклад, через програму Viber. Це масові за характером використання технології дозволяють вчиняти Інтервент-шахрайства користувачами низького рівня. Безпосередній спосіб дій злочинця полягає у відправленні електронних повідомлень, що місять неправдиву інформацію з метою введення потенційного потерпілого в оману з метою отримання від нього грошових коштів за різними легендами, зокрема: 1) повідомляли громадян про виграш будь-чого (техніки, автомобіля) та необхідність сплатити обов’язкові адміністративні послуги з цих причин; 2) зміст інформації близький до так званих «нігерійських листів», адресатам повідомляли про

обставини можливого прибутку за умови надання ними фінансової допомоги (оплати послуг адвоката, нотаріуса, авіаційної компанії тощо) сторонній особі, яка мешкає за кордоном та з будь-яких причин (здоров'я, громадянської війни тощо) не може зараз розпорядитися своїми великими заощадженнями. 3) інформація надходила від неповнолітньої особи, яка просила надіслати незначні кошти (декілька номінальних купюр, залежно від країни одержувача) на вказаний номер банківського рахунку, або надіслати їх звичайною поштою на конкретну адресу у зв'язку із скрутним її становищем.

2. Шахрайське заволодіння коштами шляхом застосування соціально- орієнтованих мереж (від англ. social networks), діяльність яких заснована на так званій вікі(viki)-технології. Користувач отримує можливість зареєструватися й розміщувати на своїй Інтернет-сторінці (аккаунті) будь-яку інформацію про себе, свої інтереси, події з особистого та суспільного життя, обговорювати (в онлайн або офлайн режимах) з іншими користувачами мережі будь-які теми. Інформація, яку публікує користувач, є структурованою в часі, може піддаватися редагуванню й зберігатися (або не зберігатися) в соціальній мережі залежно від його бажання без використання спеціальних програмних засобів. Доступ до матеріалів веб-сторінки може бути наданий будь-кому з користувачів мережі або певній категорії осіб, окремим особам – таким чином між суб'єктами мережі виникають багаторівневі соціальні зв'язки. З метою введення потенційного потерпілого в оману в соціальних мережах створюється сторінка на ім'я неіснуючої людини з метою подальшого отримання від «друзів» грошових коштів за різними легендами, зокрема: 1) імітація на сайтах знайомства особистих почуттів та прохання перевести певні кошти на рахунок для можливості переїзду, отримати коштовні речі у подарунок; 2) імітація дружби, повідомлення про скрутне становище, прохання дати у борг, акцентуація на гарантіях обов'язкового повернення ними грошей у найкоротший термін; 3) імітація дружби та довготривалого особистого знайомств, активна агітація спільної зустрічі (наприклад, виставка робіт, зустріч однокласників, проведення спільних тренувань, акцій, творчих занять тощо) та отримання коштів від учасників групи на організацію фіктивного заходу; 4) з використання відео, аудіо та документальної несправжньої інформації звернення до громадськості з метою отримання благодійних пожертвувань, як правило, для лікування.

3. Шахрайське заволодіння коштами шляхом використання сервісів електронної дошки оголошень. З розвитком Інтернету започаткувала свою роботу на платних чи безоплатних засадах безліч сайтів з оголошеннями комерційного та/або некомерційного характеру, сайтів-аукціонів. Ефективність таких сайтів є набагато вищою за звичайну паперову рекламну продукцію (газети, каталоги, буклети тощо). Найбільш поширеними дошками оголошень сьогодні є сервіси, що діють у режимі онлайн зв'язку, – наразі українці часто використовують «olx.ua», «bigl.ua», «ria.com», а також відповідні

закордонні сервіси. Можна виділити наступні типові сьогодні схемами такого шахрайського заволодіння.

А. Вчиняться шахрайство шляхом розміщення оголошення щодо продажу користувачам Інтернет-сайту будь-якого матеріального предмета, причому злочинець не має наміру поставляти його покупцеві. Зловмисник запевняє потерпілого, що відправить замовлений товар кур'єрською/поштовою службою після отримання ним як передоплати грошових коштів, для чого використовуються можливості різноманітних платіжних систем та сервісів Інтернет-банкінгу;

Б. Продавець-шахрай укладає угоду з одним з покупців, надає банківський рахунок іншого продавця, у якого він дійсно, щось купує. Покупець-жертва переводить гроші на карту другій людині, а ця людина відсилає товар, при цьому шахрай, отримує товар, за який заплатила стороння людина. В результаті останній залишається без грошей, звинувачуючи іншого продавця в шахрайстві, тоді як справжній шахрай просто зникає.

В. Покупець-шахрай також дзвонить, погоджується на операцію і просить здійснити оплату на банківську картку ПриватБанку. При цьому він крім номера карти намагається дізнатися додаткові дані про власника картки (термін дії, наявність кредитного ліміту тощо). Часто шахрай пояснює необхідність цих відомостей тим, що оплата буде проводитися від юридичної особи. В результаті цих дій приходить SMS з кодом, який просить назвати шахрай-покупець, щоб його платіж пройшов. В результаті з рахунку продавця-жертви будут зняті кошти.

Г. Злочинець може використовувати легенду щодо безоплатно передання якогось коштовного товару, досить часто таким чином нібито віддають тварин, але особисто передати він тварину відмовляється лише просить оплатити пересилку або перевезення шляхом переведення грошей через системи міжнародних переказів.

Д. На дошці оголошень розміщується привабливу пропозицію з гарною машиною за низькою ціною. Потенційний покупець зв'язується з продавцем, який за легендою перебуває за кордоном. В результаті процесу входження в довіру, наданя фотографій або сканів документів і пропозиція перевести гроші через посередницьку фірму (фіктивний автосалон, компанію-перевізника тощо). Або ж продавець з-за кордону запевнює в тому, що авто розмитнене, але їхати для продажу в Україну без гарантії дійсного укладання договору продажу він не буде та пропонує через Western-Union вчинити переказ коштів на ім'я будь-якого знайомого покупця, як гарантію майбутньої угоди, з тим щоб в подальшому отримати такий переказ за будь-яким підробленим посвідченням, вписавши туди ім'я та прізвище одержувача.

Отже, розглянуті способи вчинення шахрайства є характерними для вчинення багатоепізодного шахрайства з використанням Інтернет. Розуміння механізму Інтернет-шахрайства призведе до розробки способів та заходів протидії таким злочинам на території України.

Список використаних джерел

1. Інфографіка. URL: https://biz.censor.net/news/3242013/bolshinstvo_obrascheniyi_grajdan_v_kiberpolitsiyu_kasaetsya_internetmoshennichestva_infografika?__cf_chl_jschl_tk__=pmd_B9wjLgxk5O9sE6kGpD_49IuDB9hJJeSWKDH216GjEU8-1635528960-0-gqNtZGzNAtCjcnBszQg9.

2. Internet fraud: technologies of performance, ways of counteraction and prevention ScienceRise: Juridical Science Vol № 2(16). 2021. P. 65–70.

3. Combating cybercrime as a prerequisite for the development of the digital society. JANUS.NET e-journal of International Relations, Vol. 11, N.º 1, Maio-Outubro 2020.

4. Самойлов С. В. «Фішинг» як спосіб вчинення Інтернет-шахрайств. Актуальні питання сучасних державотворчих та правотворчих процесів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 лютого 2011 р.). Запоріжжя: Істина, 2011. Ч. 3. С. 102–104.

Стратонов Василь Миколайович,
професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності Херсонського державного університету, доктор юридичних наук, професор;
Проценко Микола Вікторович,
доцент кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності Херсонського державного університету, кандидат юридичних наук, доцент

СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КІБЕРЗЛОЧИНІВ ЯК ЕЛЕМЕНТУ МЕТОДИКИ ЇХ РОЗСЛІДУВАННЯ

Оскільки, як було встановлено нами у попередніх наукових дослідженнях, кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (далі «кіберзлочини») являють собою значну суспільну небезпеку для українського суспільства/держави, вони очевидно мають бути предметом дослідження вітчизняних науковців. Проаналізуємо стан цих наукових досліджень, зокрема (враховуючи обмежений обсяг цієї публікації) стан наукового дослідження криміналістичної характеристики кіберзлочинів, як елементу методики їх розслідування.

«Методика розслідування окремих видів злочинів – це розділ криміналістики, який складається з системи наукових положень та

розроблених на їх основі рекомендацій щодо процесу розкриття та розслідування злочинів» [7].

«Криміналістична методика – це завершальний розділ науки криміналістики, що представляє собою систему інтегрованих наукових положень і сформованих на їх основі комплексів методичних рекомендацій, що забезпечують оптимальну організацію розслідування та попередження окремих видів кримінальних правопорушень» [4].

«Методика розслідування окремих видів злочинів, незалежно від її класифікаційного виду, повинна включати в себе: обов'язкові структурні елементи: криміналістичну характеристику злочинів певного виду чи групи; типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування й відповідні їм комплекси слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; особливості тактики окремих слідчих (розшукових) дій; профілактичну діяльність слідчого. Додаткові елементи: криміналістична класифікація злочинів; особливості дослідчої перевірки та відкриття кримінального провадження; особливості використання спеціальних знань; взаємодія слідчого з іншими службами та державними органами; типові слідчі ситуації послідуючого, завершального етапів розслідування й відповідні їм комплекси слідчих та оперативно-розшукових заходів; використання допомоги громадськості» [2].

«До основних елементів криміналістичної характеристики певного виду (групи) злочинів належать: характеристика предмету злочинного посягання (речі матеріального світу, якими прагнуть заволодіти злочинці– гроші, цінності, майно тощо); типові способи вчинення злочину (складаються зі способів підготовки до вчинення злочинних дій, безпосереднього вчинення злочину та способів приховування (маскування) злочинних дій); типова «слідова картина» події (комплекс матеріальних та психофізіологічних слідів, що притаманні певному виду (групі) злочинів та певним способам та етапам його вчинення; характеристика особи злочинця (характеризується фізичними, соціально-демографічними даними; чинниками, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо); характеристика особи потерпілого (демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки і стосунки, ознаки віктимної поведінки тощо); мотив та мета вчинення злочинів (мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого; мета – це уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння) [4].

Криміналістичну характеристику кіберзлочинів та її окремих елементів досліджували: О. І. Мотлях в підрозділі 1.3. «Криміналістична характеристика злочинів у сфері комп'ютерних технологій» дисертаційного дослідженні «Питання методики розслідування злочинів у сфері інформаційних комп'ютерних технологій» проаналізував

«криміналістичну характеристику злочинів даної категорії як інформаційну модель, що являє собою систематизований опис типових криміналістично-значущих ознак, які мають суттєве значення для виявлення та розслідування протиправних дій осіб у сфері комп'ютерних технологій» [5]. Н. С. Козак в розділі 1 «Криміналістична характеристика комп'ютерних злочинів» дисертаційного дослідження «Криміналістичні прийоми, способи і засоби виявлення, розкриття та розслідування комп'ютерних злочинів» «пропонує авторське визначення поняття «комп'ютерного злочину», під яким розуміється «передбачене кримінальним законодавством України суспільно-небезпечне діяння, що вчинене з корисливою метою, з використанням інформаційних технологій» (підрозділ 1.1 «Поняття комп'ютерних злочинів та їх види»); досліджує «сутність, структурні елементи криміналістичної характеристики комп'ютерних злочинів, а саме предмет злочинного посягання; спосіб вчинення злочину; слідову картину події; характеристика особи злочинця та способи їх вчинення» (підрозділ 1.2 «Криміналістична характеристика, способи вчинення комп'ютерних злочинів та їх класифікація»); «пропонується внести доповнення до Закону України «Про інформацію» авторським визначенням поняття «комп'ютерна інформація», під яким розуміються «дані у вигляді фактів, службових відомостей і програм,отриманих з використанням інформаційних технологій на носіях інформації та пристроях або переданих комп'ютерними мережами; досліджуються особливості особи злочинця при вчиненні незаконного отримання чи навмисного знищення комп'ютерної інформації, комп'ютерного розкрадання або привласнення грошових коштів, комп'ютерного вимагання і комп'ютерного шахрайства» (підрозділ 1.3 «Комп'ютерна інформація як предмет злочинного посягання та характеристика особи злочинця»); «залежно від критерію класифікації сліди поділяються на: традиційні і нетрадиційні (інформаційні) сліди; ідеальні та матеріальні; сліди-відображення і сліди злочину» (підрозділ 1.4 «Слідова картина комп'ютерних злочинів як елемент криміналістичної характеристики»). А. С. Білоусов у підрозділі 1.5 «Особливості механізму слідоутворення при вчиненні комп'ютерних злочинів» дисертаційного дослідження «Криміналістичний аналіз об'єктів комп'ютерних злочинів» розглядає «істотні моменти в утворенні слідів комп'ютерних злочинів і характеристик, якими наділені комп'ютерні об'єкти як слідоутворюючі та слідосприймаючі об'єкти». Д. В. Пашнєв підрозділі 1.1 «Поняття злочинів, вчинених з використанням комп'ютерних технологій, та їх криміналістична класифікація» дисертаційного дослідження «Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, вчинених із застосуванням комп'ютерних технологій» аналізує «точки зору назви, визначення та об'єму поняття злочинів, вчинених із застосуванням комп'ютерних технологій». В підрозділі 1.2 «Способи використання комп'ютерних технологій в злочинній діяльності» зазначеного дисертаційного дослідження «на підставі запропонованої класифікації комп'ютерних злочинів досліджує

типові способи застосування комп'ютерних технологій в злочинних цілях». В підрозділі 1.3 «Поняття слідів комп'ютерних злочинів та їх криміналістична класифікація» вказаного дисертаційного дослідження «вчений іменує сліди, що виникають при вчинені розглянутих злочинів, «комп'ютерними», оскільки: а) виникають під впливом комп'ютерних технологій; б) зберігаються у комп'ютерних засобах» [6].

Хоча наукові праці вказаних вчених зробили значний внесок у розвиток вітчизняної криміналістичної науки, зокрема, з питань щодо методики розслідування кіберзлочинів, низка елементів криміналістичної характеристики «кіберзлочинів» розглянута фрагментарно, низка здається нам дискусійними. За відносно тривалий час, який пройшов від проведення зазначених досліджень, зміст елементів криміналістичної характеристики «кіберзлочинів» істотно змінився [9; 10].

Таким чином, питання криміналістичної характеристики кіберзлочинів потребують, на нашу думку, подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Білоусов А. С. Криміналістичний аналіз об'єктів комп'ютерних злочинів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. 19 с.
2. Книженко С. О. Структурні елементи методики розслідування окремих видів злочинів. Форум права. 2008. № 2. С. 227–230.
3. Козак Н. С. Криміналістичні прийоми, способи і засоби виявлення, розкриття та розслідування комп'ютерних злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 Ірпінь, 2011. 18 с.
4. Криміналістика у питаннях і відповідях : Навчальний посібник / [А.В. Іщенко, В.В. Пясковський, А.В. Самодін, Ю.М. Чорноус та ін.]. К. : Центр учб. літ., 2016. 118 с.
5. Мотлях О. І. Питання методики розслідування злочинів у сфері інформаційних комп'ютерних технологій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 20 с.
6. Пашнєв Д. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, вчинених із застосуванням комп'ютерних технологій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2007. 18 с.
7. Сабадаш В. П. Криміналістика : навч. посіб./ В. П. Сабадаш, М. О. ЛаС 12 років - К. : «Центр учбової літератури», 2013. 228 с.
8. Шведова О. В. Комплексне криміналістичне дослідження документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 Київ, 2006. 19 с.
9. Стратонов В..М. «Комп'ютерні злочини» окремі особливості та характеристики. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2020. № 2. С. 134–141.
10. Stratonov V., Slinko S., Slinko D. Some types of computer crime and cybercrime in Ukraine. Access to Justice in Eastern Europe. T.4, V. 3, S. 191–197. 2021.

Федчишина Віолета Віталіївна,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, кандидат економічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

В сучасній юридичній доктрині процеси реформування суспільства зумовили появу нових видів економічних правопорушень в світі і в Україні.

Враховуючи специфічний механізм вчинення економічних правопорушень, розкриття їх змісту потребує комплексного дослідження. Відповідно, у структурі кримінального судочинства, як складова інституту спеціальних знань, сформувався інститут спеціальних економічних знань.

Спеціальні економічні знання – це знання, вміння, навички й практичний досвід, які, на основі отриманої інформації, використовуються для підтвердження господарських злочинів.

Необхідність у використанні спеціальних економічних знань доведена юридичною наукою й практикою: адже процес виявлення, попередження, розкриття та розслідування правопорушень у сфері господарської діяльності, не може бути заснований на використанні тільки професійних знань працівників правоохоронних органів.

Застосування спеціальних економічних знань при розслідуванні має особливо важливе значення при доказуванні події злочину, встановленні обставин справи (фактичних даних).

На відміну від інших родів (видів, підвидів) експертиз, наприклад, криміналістичних, дослідження по яких проводиться на підставі установлених приписів наук – фізики, хімії, біології, математики, судово-економічна експертиза знаходиться під динамічним впливом нормотворчих змін.

В рамках криміналістичної проблематики сучасних організованих економічних правопорушень необхідно визначати основні проблеми, питання і тематику дослідження. зокрема: визначення відмінних (особливих) ознак економічних правопорушень, формування класифікації економічних правопорушень прагматичні цілі і прагматичне значення криміналістичного аналізу способів здійснення і розкриття окремих категорій, груп і видів економічних правопорушень, зокрема, з метою формування оптимальних шляхів їх профілактики; способів його скоєння і розкриття; діагностичні інструменти тощо [1, с. 95].

У сфери практичної експертної діяльності для з'ясування сутності розв'язуваних експертних завдань щодо економічної діяльності підприємств, з'ясовуються факти зловживань в господарській діяльності, і фінансовій та кредитній сферах, і найчастіше, у податковій.

Обсяги вирішення завдань визначають предмет судово-економічної експертизи

Предмет судово-економічної експертизи визначається конкретними експертними завданнями, поставленими завданнями, ставляться на вирішення експерту особою або органом, призначивши експертизу.

Виходячи з поставлених питань, експерт досліджує лише ті бухгалтерські (фінансові) операції, які цікавлять судово-слідчі органи і стосуються справи. Разом з тим, експерт має право встановлювати нові факти та обставини, які відносяться до предмету експертизи і мають значення по справі.

Предмет судової експертизи є однією з важливих категорій не тільки теорії судових експертиз, а й процесуального права.

Так, згідно зі ст. 69 КПК України експерт має право знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження. Експерт вправі бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів дослідження і ставити запитання, що стосуються предмета особам, які беруть участь у кримінальному провадженні.

У науковій літературі поняттю предмета експертизи приділено достатню увагу, проте жвава дискусія щодо предмета експертизи, яка почалася в 60-ті роки минулого століття, триває досі: в науці предмет експертизи трактують як встановлення фактичних даних (зміст), суджень про факти у процесуальній формі, досліджуючи об'єктів експертизи, які є матеріальними носіями інформації про події, що мають значення для розслідування і судового розгляду.

Предмет судової експертизи:

– інтерпретується через зв'язок з речовими доказами, тобто конкретними об'єктами;

– співвідноситься із завданнями або питаннями, що ставляться на вирішення експерту.

Складне поняття предмета експертизи, яке включає мету, об'єкт і метод дослідження, само по собі навряд чи можна визнати вдалим.

Адже не експерт встановлює фактичні дані про розслідуваний злочин, а слідчий або суд на основі оцінки висновку експерта та інших доказів у кримінальному провадженні, вихідну інформацію про які добуває експерт.

Предмет відображає сутність науки.

Предметом економічного дослідження є фактичні дані, обставини справи (вихідні дані), що встановлюються на підставі наукових знань і дослідження матеріалів справи або кримінального провадження.

Не експерт встановлює фактичні дані про розслідуваний злочин, а слідчий або суд на основі оцінки висновку експерта та інших доказів у кримінальному провадженні, вихідну інформацію про які добуває експерт.

Зміст конкретного предмету експертизи розкривається з позиції теорії доказів і визначається питаннями, що формулюються в ухвалі про призначення експертизи і зводиться до наступного: предмет експертизи – це фактичні дані, факти обставини справи, встановлювані (такі, що підлягають встановленню; які можливо отримати) на основі спеціальних знань.

Вирішення питання про предметну область судової експертизи як сфери практичної експертної діяльності має суттєве значення в аспекті з'ясування сутності розв'язуваних експертних завдань, зв'язку з об'єктами експертизи. Для успішного призначення дослідження економічних операцій про фінансово-господарську діяльність необхідно:

– по-перше, усвідомити, що в сфері господарської діяльності створення будь-якого засобу відбувається за рахунок перетворення інших засобів і ресурсів, а також прикладених до цього людських зусиль. Таким чином, будь-яка господарська операція має свою причину й наслідок;

– по-друге, будь-яка господарська операція відбувається в порядку, який передбачає певні дії осіб з організації її здійснення, реалізації, документального оформлення, контролю;

– по-третє, усі операції у сфері господарювання повинні здійснюватися відповідно до діючого законодавства, тобто бути законними, відповідати меті та можливостям юридичної особи, належним чином задокументованими – для підтвердження своєї достовірності, а також забезпечувати ефективність господарської діяльності – бути доцільними;

– по-четверте, сукупність господарських операцій, незважаючи на їх зв'язок з економікою, – це велика кількість різних за змістом і формою реалізації фактів, тому вивчення кожного з них вимагає творчого, індивідуального підходу, глибокого розуміння сутності.

Такі вміння є одним із основних показників рівня професійної підготовки з метою використання спеціальних економічних знань.

Предметом судово-економічної експертизи є відображені в документах господарські (фінансові) операції, що є об'єктами дослідження, відображають стан і результати економічної діяльності суб'єктів господарювання та відносно яких ведеться кримінальне провадження.

Складність вивчення господарських операцій експертом-економістом у процесі експертного дослідження пов'язана з тим, що експерт-економіст не був очевидцем подій, про які свідчить документ. У зв'язку з цим, експерт повинен максимально правильно використати

логічне мислення, знання бухгалтерського та податкового обліку, економічного аналізу, методики господарського контролю.

Дослідження експерта-економіста є процесуальною дією особи, яка має спеціальні економічні знання з вирішення питань, поставлених перед ним слідчим чи судом з метою встановлення обставин, що мають істотне значення для розкриття і розслідування економічного злочину, оцінити достатність наданих документів для відповіді на питання слідчого чи суду, а також побудувати й довести або спростувати гіпотезу.

Завданням експерта-економіста є встановлення достовірних характеристик-показників господарських операцій, якими обумовлено призначення судово-економічної експертизи.

Судова експертиза – це практична реалізація наукових положень при вирішенні експертних завдань у встановленій законом формі.

Значна частина економічних злочинів розслідується на основі оперативної інформації, яка координує пошукову роботу, матеріалізує джерела інформації та сприяє виявленню та встановленню слідів порушень у документах бухгалтерського та податкового обліку. Відповідно, в процесі розкриття злочинів в сфері економіки важливо вчасно отримати за допомогою оперативно-розшукових (гласних і негласних) сил, засобів і методів первинні фінансово-господарські документи.

Згідно з ч. 2 ст. 65 КПК висновок експерта є процесуальним джерелом доказів. Як свідчить судово-слідча практика, правильне використання можливостей експертиз та наукових об’єктивних досліджень є необхідною умовою для забезпечення виконання завдань кримінального судочинства, визначених у ст. 2 КПК.

Використання спеціальних економічних знань для потреб правосуддя вимагає постійного трансформування, і сучасний судовий експерт-економіст повинен володіти обсягом всіх необхідних знань у сфері економіки.

Список використаних джерел

1. Колецки Х. О некоторых реалиях преступности, криминалистической практики и науки криминалистики в Польше (основные исследовательские вопросы по криминалистическим проблемам современной организованной финансово-экономической преступности в Польше // Сибирский юридический вестник. 2008. № 3(42). С. 92–97.

Чаплинський Костянтин Олександрович,
завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор;
Гукова Ірина Андріївна,
адвокат, доктор філософії

ТЕОРЕТИКО-ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ІЗ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Існуючий економічний спад, анексія Криму та окупація частини Донецької і Луганської областей суттєво збільшили внутрішню міграцію населення України та значно підвищили рівень безробіття серед населення України, викликавши тим самим і значний попит щодо пошуку роботи на ринку праці. Проте, не завжди такий попит дає позитивні результати, адже сфера надання послуг із працевлаштування виявилася певною мірою «вразливою», де п'ята частина угод між посередником, роботодавцем та найманим працівником потенційно є безперспективними. Разом з тим, недосконаліть і наявність колізій у трудовому й цивільному законодавстві, а також неспроможність правоохоронних органів протистояти всім новим проявам обману, стали причиною розповсюдження шахрайських дій на ринку праці. Зважаючи на це, важливого значення набуває якість досудового розслідування у провадженнях вказаної категорії. Враховуючи специфіку шахрайських дій, особливого значення на початковому етапі розслідування набувають використання спеціальних знань. Під час розслідування шахрайства в сфері надання послуг із працевлаштування використовуються як процесуальні, так і не процесуальні форми використання спеціальних знань. Втім вагомого значення набуває така форма, як участь спеціаліста під час проведення процесуальних дій.

Залучення спеціаліста при проведенні процесуальних дій є досить розповсюдженим, проте має певні особливості. Як зазначають М. Г. Щербаковський і О. О. Кравченко, спеціальні знання спеціаліста – це систематизована інформація з різних галузей теоретичної і практичної діяльності, котру набувають спеціалісти в результаті навчання та досвіду з певної спеціальності, застосовують на основі умінь і навичок в процесуальній або непроцесуальній формі з метою збирання (формування), дослідження, оцінки доказів, встановлення підстав для прийняття уповноваженими особами процесуальних й тактичних рішень у кримінальному судочинстві [1, с. 65].

Переважно фахівці в ролі спеціаліста залучаються для надання допомоги слідчому під час проведення огляду місця події, предметів і

документів, допиту, обшуку приміщень і автотранспорту, тимчасового доступу до речей та документів та ін.

Особливого значення під час зазначених процесуальних дій набуває професійна робота спеціалістів з документами, які в даному випадку бувають як паперового типу, так і електронного. Спеціалісти документознавці під час огляду паперових документів звертають увагу не тільки на загальні ознаки, як необхідний формат документу, папір, наявність певних реквізитів (дати, підписів, відбитків печаток та штампів), а і на приватні ознаки, які вказують на внесення змін в початковий зміст документу чи повну підробку. Залежно від способу шахрайських посягань можлива необхідність залучення і спеціалістів-економістів, які звертають увагу на змістовну складову цих документів.

Аналізуючи способи вчинення шахрайських посягань в сфері надання послуг із працевлаштування в умовах сучасності, зрозуміло, що в більшості випадків неможливо уникнути використання комп'ютерної техніки. Так, такий спосіб вчинення кримінального правопорушення, як шахрайські дії при виконанні певного виду роботи у дистанційній формі, залишає відповідну слідову картину у вигляді віртуальних, комп'ютерних, електронних, цифрових слідів. Маємо констатувати, що незважаючи на те, що вчені остаточно не визначилися із загальноприйнятою назвою цих слідів, для професійної роботи з ними у вигляді пошуку, виявлення, вилучення та дослідження в якості спеціалістів залучають фахівців управління боротьби з кіберзлочинністю, судових експертів Експертної служби МВС України.

Спеціаліст надасть допомогу під час огляду web-сторінок та web-сайтів, акаунтів користувачів у соціальних мережах з подальшим зберіганням та роздруківкою скриншоту із криміналістично значимою інформацією. Огляд web-сторінки, на якій розміщено сайт певної фірми, з проведенням подальшого експертного дослідження у сфері телекомунікації, надає змогу вивчити зміст інформації стосовно діяльності певних суб'єктів, які мають відношення до події кримінального правопорушення, а також зафіксувати IP-адресу комп'ютерного обладнання, з якого здійснювалось управління web-сайтом та визначити Інтернет-провайдера, який надавав доступ до web-сайту [2, с. 65].

Вчені зазначають, що під час слідчого огляду документів на електронних носіях, а також комп'ютері, може проводитися фотографування або відеозапис зображення на екрані дисплея. Під час огляду комп'ютера необхідно: зупинити програми й зафіксувати в протоколі результати своїх дій, відобразити зміни, що відбулися на комп'ютері; визначити наявність у комп'ютера зовнішніх пристроїв-накопичувачів інформації на твердих магнітних дисках (вінчестері), відобразити в протоколі й на схемі, яка до нього додається, місцезнаходження комп'ютера і його периферійних пристроїв (принтера, модема, клавіатури, монітора); відобразити в протоколі призначення кожного пристрою, назву, серійний номер, комплектацію

(наявність і тип дисководів, мережних карт), наявність з'єднання з локальною обчислювальною мережею й (або) мережами телекомунікації, стан пристроїв (цілі або зі слідами зламу); точно описати порядок з'єднання між собою зазначених пристроїв, за необхідності зазначити сполучні кабелі й порти їхнього підключення, після чого від'єднати пристрої від комп'ютера [3, с. 96].

Якщо відразу під час процесуальної дії незручно або неможливо вилучити електронні документи, які свідчать про факт вчинення правопорушення, огляду та вилученню підлягають: а) комп'ютерна техніка (персональні комп'ютери, ноутбуки, моноблоки, планшети, телефони); б) різноманітні накопичувачі інформації (дисків, флеш-накопичувачів).

Якщо того потребує ситуація, поряд з пошуком віртуальних слідів, спеціаліст-криміналіст забезпечує пошук і вилучення слідів папілярних візерунків на перелічених предметах, мікрочастини, потожирову речовину тощо, які в подальшому будуть об'єктами дослідження відповідних експертиз.

Вагомими є зазначені об'єкти і в ході проведення обшуків. Втім, спеціалісту обов'язково надати інформацію про об'єкти пошуку або ж отримати вихідну інформацію шляхом участі спеціаліста в допиті фігуранта. Слушною з цього приводу є думка П. П. Іщенка і А. В. Кофанова щодо опису шуканих об'єктів і їх відмітних ознак у вигляді пошукової таблиці [4, с. 369].

Окремі вчені вже зазначали, що залучення спеціаліста під час проведення допиту недоречне. Аргументацією виступає те, що слідчий або оперуповноважений, що діє за дорученням слідчого, при розслідуванні кримінальних правопорушень по-перше, повинні вже бути підготовлені до цієї слідчої (розшукової) дії, по-друге, присутність третьої особи може стати на заваді зізнанню фігурантів. За таких умов пропонується використовувати консультативну допомогу фахівців планувати напередодні допиту, а не залучати спеціаліста безпосередньо під час проведення допиту [5, с. 110].

Проте, ми вважаємо, що нерозповсюдженість такої слідчої практики не повинна ставати на заваді повного і неупередженого розслідування. І, навіть досвідчені слідчі в певних випадках повинні використовувати таку форму спеціальних знань задля максимальної продуктивності окресленої слідчої (розшукової) дії. Наприклад, коли шахрайства даної категорії пов'язані з використанням ІТ-технологій і слідчий під час проведення допиту не в змозі розпізнати можливість вчинення тих чи інших специфічних дій. Звісно, можливе проведення додаткового допиту, інших процесуальних дій задля отримання доказової бази, втім це неминуче призводить до втрати часу, фактору раптовості тощо.

Вагома роль спеціаліста відмічається і під час участі у допиті в режимі відеоконференції. Слідчий насамперед має підтримувати психологічний контакт з допитуваною особою, про що наголошує

В. О. Яремчук, а фіксувати технічними засобами проведення допиту має запрошений спеціаліст. З метою розширення практики залучення спеціалістів до проведення допиту вчена пропонує таку диференціацію спеціалістів, які запрошуються під час проведення допиту: 1) залежно від місця роботи спеціалістів – їх залучають з державних чи недержавних підприємств, установ, організацій; 2) залежно від мети, з якою залучають спеціалістів під час допиту – для отримання, приміром, технічної допомоги, пояснень певних термінів, допомоги у формулюванні питань та постановці запитань допитуваній особі з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, для допомоги у застосуванні науково-технічних засобів, для отримання консультаційно-довідкової допомоги, зокрема, під час підготовки до допиту або при складанні слідчим протоколу допиту; 3) вибір спеціаліста визначається слідчим залежно від форм допомоги, яку той надає; 4) залежно від категорії допитуваної особи (наприклад, спеціалісти, яких залучено до допиту іноземних громадян або осіб з психічними або фізичними вадами); 5) залежно від фаху спеціальних знань – це лікарі, перекладачі, хіміки, мистецтвознавці, ІТ-фахівці, економісти, будівельники, товарознавці, екологи, фахівці у військовій сфері та ін. [6, с. 207].

Під час проведення не тільки слідчих (розшукових) дій, а і заходів забезпечення кримінального провадження, наприклад, тимчасового доступу до рахунків підприємства, доречним буде залучення спеціаліста-економіста.

Отже, під час розслідування шахрайства в сфері надання послуг із працевлаштування використання спеціальних знань у різноманітних формах є вагомим інструментом для здобуття доказів. Залежно від способу вчинення шахрайських посягань слід залучати спеціалістів у вузьких галузях, нерідко групи фахівців відділів криміналістичного забезпечення слідчих управлінь Національної поліції, експертних та інших установ, зокрема, в галузі криміналістичного документознавства, ІТ-технологій тощо.

Список використаних джерел

1. Щербаковский М. Г., Кравченко А. А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. 78 с.

2. Павлова Н. В. Роль спеціаліста у технічному забезпеченні проведення слідчих (розшукових) дій. Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали міжн. наук. практ. конф., (м. Одеса, 22 листоп. 2019 р.). Одеса : ОДУВС, 2019. С. 64–65.

3. Криушенко Л. І. Особливості виявлення обставин, що підлягають з’ясуванню під час розслідування шахрайства в банківській сфері. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 39(2). С. 94–99.

4. Криміналістична техніка: навчальний посібник. К.: КИЙ, 2009. 416 с.

5. Бідняк В. А. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я.:дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2020. 265 с.

6. Яремчук В. О. Організація і тактика залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій: монографія / В. О. Яремчук ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків. Апостіль, 2015. 228 с.

Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА РОЗВИТКУ НАУКИ КРИМІНАЛІСТИКИ

Криміналістика є юридичною наукою, яка знаходиться на «передньому краї» боротьби зі злочинністю. Понад сторічна історія, напрацювання вчених-криміналістів, широка і різноаспектна емпірична база, дозволяють констатувати сформовані теоретико-методологічні і правові засади науки криміналістики, вирішення актуальних завдань правозастосовної практики.

Науковцями обґрунтовуються різні ознаки предмету криміналістичної науки. До однієї із них належить така як «синтетичність знань», що полягає у залученні досягнень різних галузей знань з подальшим їх удосконаленням та пристосуванням для вирішення завдань боротьби з кримінальними правопорушеннями.

Як кожна наука, криміналістика ґрунтується на відповідних джерелах. Джерела науки криміналістики, враховуючи їх різноманітність, умовно можуть бути об'єднані в групи: 1) законодавство; 2) наукові та навчально-методичні праці; 3) слідча, експертна, судова практика.

Нині правова система нашої держави все більше зазнає впливу міжнародного права, законодавчі зміни свідчать про цілеспрямований процес адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, формування спільних засад правозастосування та забезпечення євроінтеграційного напряму розвитку держави. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, практика Європейського суду з прав людини є складовою кримінального процесуального законодавства України та новим джерелом розвитку науки криміналістики. Важливим завданням є гармонізація вітчизняного кримінального процесуального законодавства та криміналістичних рекомендацій з розслідування кримінальних правопорушень з положеннями міжнародних договорів України та правовими позиціями Європейського суду з прав людини.

Окреслені обставини впливають на розширення предмету науки криміналістики, збагачення її джерельної бази.

Вказаний вектор розвитку науки криміналістики сприяє реалізації стратегічних завдань розвитку держави, що визначені за змістом нормативно-правових актів України. Так, нині на державному рівні здійснюється комплекс заходів з впровадження Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки [1], завданням котрої є забезпечення свідомої підтримки населенням України процесів європейської інтеграції з метою здійснення перетворень у державі, які орієнтовані на дотримання верховенства права, поваги до прав людини та основоположних свобод.

Дотримання засади верховенства права передбачає розслідування кримінальних правопорушень та судовий розгляд справ згідно з положеннями міжнародного законодавства, кращим світовим досвідом. Зважаючи на думку О.О. Юхно, що криміналістика є «…діалектикою кримінального процесу…» [2] своїми силами, методами, засобами, прийомами, сприяє вирішенню завдань кримінального провадження, слід акцентувати увагу на питання розвитку криміналістики в контексті положень міжнародних договорів України та практики Європейського суду з прав людини з окреслених питань, особливості застосування криміналістичних засобів, методів та прийомів на сучасних умов.

Процес інтеграції вітчизняного законодавства і практичної діяльності до світового і європейського співтовариства у сфері кримінального судочинства розпочався із проголошенням незалежності України, прийняттям 1996 року Основного Закону, який визначає, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ч. 1. ст. 9) [3].

Новий етап розвитку криміналістики розпочався з часу прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, який засвідчує розвиток кримінального провадження відповідно до кращого міжнародного та європейського досвіду. Визначено, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України та інших законів України (ч. 2 ст. 1 КПК України). Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ч. 5 ст. 9 КПК України) [4].

Закономірним є висновок, що міжнародні договори України та практика Європейського суду з прав людини впливають на формування теоретико-методологічних, правових, праксеологічних засад науки криміналістики. Однією із форм реалізації вказаного впливу є розробка нових та удосконалення існуючих криміналістичних засобів, методів і прийомів розслідування кримінальних правопорушень, формування практичного «інструментарію» науки криміналістики. Тлумачення

міжнародних договорів України та практики Європейського суду з прав людини дозволяє виокремити такі напрями впливу вказаних джерел на розвиток науки криміналістики, розробку та практичну реалізацію криміналістичних засобів, методів і прийомів:

1) забезпечення захисту прав та свобод людини;

2) розслідування кримінальних правопорушень з врахуванням кращого міжнародного та європейського досвіду;

3) підвищення ефективності реалізації заходів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження;

4) забезпечення розслідування та судового розгляду справ про міжнародні злочини.

Важливими є вимоги Конвенції про захист прав людини основоположних свобод 1950 року до забезпечення прав і свобод людини під час процедури досудового розслідування (недопустимість порушення права на свободу та особисту недоторканість, повага до приватного та сімейного життя особи, забезпечення права на справедливий суд, права на ефективний засіб юридичного захисту та ін.) [5], щодо яких сформовані правові позиції Європейського суду з прав людини, які підлягають дотриманню під час розслідування і є вимогою щодо допустимості застосування криміналістичних засобів, методів, прийомів.

Правоохоронні органи повинні використовувати у своїй діяльності практику Європейського суду з прав людини як джерело права. Закон України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» 2006 року [6] передбачає заходи з метою оволодіння вказаними положеннями суддями, прокурорами, адвокатами, нотаріусами, працівниками правоохоронних органів. Отже, нині важливим є надання практичних рекомендацій правоохоронцям щодо дотримання міжнародних і європейських стандартів прав та свобод людини під час досудового розслідування і застосування допустимих криміналістичних засобів, методів та прийомів.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 жовт. 2017 р. № 779-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2017-%D1%80#Text.

2. Юхно О. О. Використання знань криміналістики у діяльності органів досудового розслідування і дізнання у протидії злочинності. International scientific and practical conference. Czestochowa, Republic of Poland April 23–24, 2021. С. 269. doi: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-074-2-71.

3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172.

5. Конвенція про захист прав людини і основних свобод : міжнар. док від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

6. Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15.

Шевчук Віктор Михайлович,
професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІННОВАТИКИ В ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

В сучасних умовах епідемічна ситуація у державі й світі, суттєво вплинула не лише на світову економіку, але й спосіб життя і співіснування громадян. Такі зміни та процеси вплинули і на злочинну діяльність, діяльність органів правопорядку та національну безпеку держави у сфері громадського здоров'я. Ці та інші обставини зумовили появу нових завдань як перед науковою спільнотою та суспільством. В умовах обмежувальних заходів, запроваджених під час карантину в нашій країні, що мають на меті запобігання поширенню коронавірусу Covid-19, суттєвих змін зазнали всі сфери професійної діяльності людини. Такі процеси вплинули і на злочинну діяльність, діяльність органів правопорядку, національну безпеку держав у сфері економічної безпеки й охорони здоров'я, що зумовило появу нових завдань та функцій криміналістики [3, с. 11–16], необхідність розроблення інноваційних продуктів та їх ефективне запровадження у практику правозастосування [5, с. 11–24].

В сучасних реаліях погіршення епідемічної ситуації в державі та світу суттєво зросла кількість кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними угрупуваннями, які пов'язані із використанням інтернет-технологій. Значного поширення набули різні види шахрайств у всіх його проявах, що вчиняться організованими злочинними групами, які мають певну «злочинну спеціалізацію», міжнародний рівень зв'язків та чіткий розподіл функцій у механізмі злочинної діяльності. Кримінальні елементи використовують ситуацію коронавірусної інфекції, страх та наявні проблеми навколо пандемії для здійснення активної злочинної діяльності, яка спрямована на отриманя ними «злочинних надприбутків».

Широкого поширення останнім часом набула кіберзлочинність у нових проявах, причому у сучасних умовах спостерігається тенденція збільшення кількості кібератак проти організацій і приватних осіб, прогнозується їх ріст, значне поширення та їх певні модифікації. У таких умовах злочинці, використовуючи ситуацію страху перед Covid-19 значно активізували проведення кібератак соціальної інженерії, присвячених пандемії, для поширення різних пакетів шкідливих програм, поширення фейкової інформації про короновірус [2, с. 83–84].

У умовах пандемії значного поширеня набуло шахрайство. За таких обставин злочинці, враховуючи психологію жертв, їх страхи та побоювання під час кризи, досить швидко адаптували давно відомі схеми шахрайства під умови коронавірусу. Найпоширенішими є такі: зловмисники видають себе за медперсонал, щоб дістати доступ у приміщення; злочинці спочатку пропонують допомогу або досить вигідні умови угоди, а потім, отримавши гроші, зникають; широко використовується підробка та фальсифікація «антикороновірусної» продукції та ін. Поширюються різні варіанти адаптованих версій схем телефонного шахрайства, шахрайства з поставками продуктів, медикаментів тощо. Прогнозується активізація різних форм інтернет-шахрайства.

Достатнього поширення набула організована злочинна діяльність щодо фальсифікації та незаконого обігу фальсифікованих лікарських засобів. З початку епідемічної кризи підробка і продаж контрафактної медичної та санітарно-гігієнічної продукції, а також засобів індивідуального захисту і контрафактної фармацевтичної продукції збільшився у десятки разів. Організована злочинність швидко пристосувалася до умов пандемії коронавірусу, зокрема, злочинцями розробляються та впроваджуються різні веб-сайти для продажу підроблених тестів на перевірку крові Covid-19, неякісних лицьових масок, антисептиків тощо.

У зв'язку із цим одним із пріоритетних завдань криміналістики в сучасних умовах є дослідження та розроблення наукової концепції криміналістичної інноватики [4, с. 114–130], яка нині, як свідчить практика, має досить багато прихованих, невикористаних резервів та перспективних практичних можливостей, здатних оптимізувати діяльність органів правопорядку у сфері протидії організованій злочинності. Така наукова концепція має яскраво виражений синтетичний характер, а її створення є результатом дії закону інтеграції та диференціації знань у криміналістиці [1, с. 59–62]. Криміналістичну інноватику слід розглядати як науковий напрямок, а також як специфічну діяльність уповноважених законом суб'єктів.

Сьогодні спостерігається тенденція розширення можливостей використання криміналістичної інноватики у різних сферах правозастосування. Актуальними постають проблеми інноваційного криміналістичного забезпечення різних видів діяльності, у тому числі й

інноваційних засад криміналістичного забезпечення протидії організовоній злочинності. Вбачається, що комплексне вирішення цієї проблеми передбачає врахування у криміналістиці трьох напрямів такої діяльності – техніко-криміналістичний, тактико-криміналістичний та напрямок забезпечення формування і удосконалення криминалістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі й діяльності організованих злочинних груп.

Отже, у сучасних реаліях криміналістика має активізувати свій потужний науковий потенціал та сучасні можливості й використовувати їх у різних напрямах задля забезпечення ефективної профілактики та боротьби з організованою злочинністю. Відтак, сьогодні перед криміналістикою постають нові досить важливі завдання, спрямовані на вивчення та врахування сучасних досягнень науки і техніки, впливу їх на формування криміналістичної інноватики та загалом криміналістичних знань, які у сьогоднішніх умовах можна ефективно застосовувати у протидії організованій злочинності та забезпечувати криміналістичними рекомендаціями нагальні потреби практики.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А. Формалізація як інноваційний засіб оптимізації досудового розслідування. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці : матеріали «круглого столу» (Харків, 12.12.2019). Харків, 2019. С. 59–62.

2. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Prospective directions of research of innovations of separate criminalistic methodics. Scientific practice: modern and classical research methods.

Шепітько Валерій Юрійович,
завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України

ІННОВАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИКИ – ШЛЯХ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ НАУКИ

У сучасних умовах розвитку цивілізації, наявності глобальних загроз світовому співтовариству, трансформації злочинного світу змінюються підходи до засобів нейтралізації негативних тенденцій, використання передових досягнень науки й техніки. Об’єктивні процеси у суспільстві і в усіх його сферах (інтеграція, урбанізація, технологізація, уніфікація, інформатизація, автоматизація, діджиталізація та ін.) мають глобальний характер. Глобальні зміни відбуваються і в кримінальному середовищі – злочинність трансформується, інтегрується, набуває транснаціонального характеру [1, с. 15].

Формування криміналістичних знань є відповіддю на злочинну діяльність. Криміналістичні знання є динамічними, вони відображають стан розвитку суспільства, науки і техніки. Завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію.

Розвиток криміналістики обумовлено науково-технічним прогресом суспільства. Важливою тенденцією криміналістики є інтеграція знань, пропонування новітніх, інноваційних розробок науки, спрямованих на вирішення завдань протидії злочинності.

Розширення предмета криміналістики, змінення системи криміналістичних знань впливають й на ті завдання, які має вирішувати криміналістична наука. На сьогодні відбувається змінення завдань, які постають перед криміналістикою. Необхідно констатувати, що є завдання криміналістики на таких рівнях: стратегічному й тактичному; теоретико-пізнавальному та прагматичному (прикладному). У сучасних реаліях можливо говорити про доцільність розроблення стратегії в криміналістиці (криміналістичної стратегії) та судовій експертизі [2, с. 113, 114].

Змінення завдань криміналістики обумовлено не лише трансформацією злочинності, а й запровадженням нових механізмів (європейських стандартів) у практику правозастосування, необхідністю використання криміналістичних знань у різних юрисдикційних провадженнях (кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному тощо).

В Україні відбуваються процеси реформування органів правопорядку і суду, суттєво змінюється законодавство, запроваджуються електронні ресурси. Розвиток криміналістики та судової експертизи наближається до єдиного європейського простору. Таке наближення обумовлено не лише прагненнями науковців та практиків до запровадження європейських стандартів у діяльність досудового розслідування та суду, а й модернізацією техніко-криміналістичного арсеналу, реальним впровадженням сучасних науково-технічних засобів та технологій.

На теперішній час відбуваються докорінні зміни та запроваджуються інноваційні підходи у криміналістичному забезпеченні органів правопорядку та застосуванні спеціальних знань. Важливим напрямом у криміналістиці мають постати захист інформаційних джерел та проблеми інформаційної безпеки. Фактично, можна констатувати й появу окремого криміналістичного напряму – «цифрової криміналістики» [3, с. 148].

Особливої уваги заслуговують підходи щодо можливостей роботи з так званими цифровими доказами (цифровою інформацією або електронними слідами) – інформацією, яка створена за допомогою високих інформаційних технологій. У наукових джерелах широкого застосування набув термін «digital evidences» (цифрові докази), під якими розуміють будь-які збережені дані або дані, що передаються з використанням комп'ютерної чи іншої техніки [4, с. 257].

Впровадження інновацій в слідчу (детективну, прокурорську) діяльність може здійснюватися за такими напрямками: 1) розроблення та використання науково-технічних засобів для виявлення, збирання та дослідження доказів; 2) пропонування новітніх інформаційних технологій та їх використання в роботі слідчого (детектива, прокурора); 3) створення (розроблення) і пропонування до застосування нових прийомів, методів, методик проведення слідчих (розшукових) дій і розслідування злочинів у цілому [5, с. 831].

Інноваційним напрямом слідчої (прокурорської, судової) діяльності є її алгоритмізація та цифровізація – запровадження інформаційних технологій. Застосування новітніх інформаційних технологій безумовно сприяє підвищенню ефективності діяльності органів досудового розслідування та рівня протидії злочинності в Україні [6, с. 920].

Прикладами використання інформаційних технологій є розроблення та використання різного роду єдиних реєстрів (наприклад, єдиний реєстр судових рішень, єдиний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, єдиний реєстр боржників, державний реєстр атестованих судових експертів, реєстр методик проведення судових експертиз та ін.). Брендом цифрової держави (держава в смартфоні) в Україні визнано мобільний застосунок, веб-портал – «Дію».

Для здійснення слідчої діяльності важливе значення має Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) – створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних. Важливим кроком у запровадженні сучасних інформаційних технологій є створення підсистеми «Електронний суд» [7, с. 664]. В Україні офіційно запроваджено та функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), в якій починаючи з 5 жовтня 2021 р. функціонують три модулі: Електронний кабінет, Електронний суд і підсистема відеоконференцзв'язку.

Використання інформаційних технологій у правозастосовній діяльності значно підвищує продуктивність роботи слідчих, детективів, прокурорів під час розслідування найбільш тяжких та резонансних кримінальних правопорушень (злочинів). Такі технології допомагають слідчому систематизувати події, упорядкувати їх за часом, типами і значущістю, визначити мету, мотивацію і структуру організованої злочинної групи та ін. [6, с. 923]. Прикладами впровадження інформаційних технологій у практику досудового розслідування є розроблення Автоматизованого робочого місця (АРМ) слідчого «Інсайт», системи «Слідчий прецедент», бази даних «Слідча практика», інформаційної системи «Профіль вбивці» та ін.[8, с. 53–64].

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Завдання криміналістики в умовах глобальних загроз та еволюційних перетворень злочинності. Criminalistics and Forensic Expertology: Science, Studies, Practice. 2018. С. 14–25.

2. Кримінальне право, криміналістика, судові науки: енциклопедія / В. Шепітько, М. Шепітько. Харків: Право, 2021. 508 с.

3. Шепітько В. Ю. Інновації в криміналістиці як віддзеркалення розвитку науки. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матер. міжнар. «круглого столу» (Харків, 12 грудня 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 147–150.

4. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5. С. 256–260.

5. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Харків: Право, 2008. Т.: 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В. В. Сташиса. 840 с.

6. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареєва та ін.; за заг. ред.. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.

7. Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку: монографія / редкол.: О. В. Петришин (голова редкол.), В. А. Журавель, Н. С. Кузнєцова [та ін.]. Харків: Право, 2021. 680 с.

8. Shepitko V. Introduction to Criminalistics. Kharkiv: Apostille Publishing House LLS, 2021. 168 p.

Юсупов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;
Корольчук Віктор Володимирович,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

Доказове значення проведеної експертизи залежить від повноти висновку, аргументованості та сприймання його учасниками процесу, які не володіють спеціальними знаннями.

Для того, щоб використати висновок експерта у кримінальному провадженні слідчий, суд мають оцінити висновок експерта.

Відповідно до ст. 94 КПК України оцінка такого доказу, як висновок експерта, полягає в тому, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють його з точки зору належності, допустимості, достовірності, а в сукупності з іншими зібраними доказами – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. При цьому жоден доказ, у тому числі висновок експерта, не має наперед встановленої сили.

Діяльність з оцінки висновку експерта за своїм змістом є логічним, розсудливим, мисленнєвим процесом [1, с. 140]. Оцінка висновку експерта – це складний процес, зміст якого переважно залежить від виду експертизи, об'єктів, використаних методів дослідження [2, с. 59].

У наукових джерелах розрізняють декілька аспектів оцінки висновку експерта. По-перше, оцінку безпосереднього висновку експерта як процесуального акту з метою з'ясувати правильність проведення дослідження; по-друге, оцінку встановлених висновком експерта фактів шляхом зіставлення з іншими зібраними доказами для визначення ступеня повноти проведеного дослідження, наукової обґрунтованості підсумкових висновків, перевірки процесуальних вимог призначення і проведення експертизи, достовірності отриманих експертом результатів [3, с. 355–356].

Аналіз навчально-методичних видань з криміналістики засвідчує розгляд питань оцінки висновку експерта у розділах (підрозділах, параграфах), присвячених використанню спеціальних знань у кримінальному провадженні; призначенню і проведенню судових експертиз.

В академічному курсі «Криміналістика» (Київ, 2011), розкриваючи положення оцінки висновку експерта, йдеться про його обов'язкову оцінку суб'єктами доказування; тактику такої оцінки; формальну і змістовну оцінку. Наголошується на забороні експерту оцінювати матеріали кримінального провадження, які йому надані разом з об'єктами для проведення експертизи: «оцінювати факти з матеріалів справи, а тим більше – обгрунтовувати ними свій висновок експерт не має права [4, с. 351–352].

Підручник «Криміналістика» (Одеса, 2017), за редакцією професора В. В. Тіщенка містить § 3 «Підстави й порядок проведення експертизи», у якому серед іншого зазначається про оцінку висновку експерта слідчим, прокурором, судом з урахуванням доказів, отриманих усіма проведеними слідчими діями [5, с. 93].

У підручнику «Криміналістика» (Харків, 2019, т. 1) за редакцією професора В. Ю. Шепітька, у параграфі «Оцінка та використання висновку експерта у кримінальному процесі» йдеться про відповідну оцінку слідчим і судом. Виокремлено «особливість оцінки висновку

експерта у зв'язку з необхідністю спеціального мотивування підстав, за якими відкидається висновок» [6, с. 439].

У підручнику «Криміналістика» (Київ, НАВС, 2020) оцінка висновку експерта розглядається у розділі «Використання спеціальних знань під час досудового розслідування». Матеріал подається з позиції оцінки цього джерела доказів сторонами кримінального провадження, здебільшого стороною обвинувачення – слідчим, а також судом. Виокремлюються три процесуальних напрями, що допомагають слідчому під час оцінки наукової складової експертного висновку: сувора регламентація написання висновку; можливість залучення спеціаліста для консультації; процесуальні форми уточнення змісту висновку [7, с. 553–554].

Водночас, аналіз експертної та слідчої практики показує, що перед оцінкою висновку експерта слідчим або іншою особою – ініціатором експертизи передує важливий етап оцінки відповідного процесуального документа самим експертом, а в деяких випадках – керівником експертної установи.

Оцінка висновку самим експертом передує складанню ним відповідного письмового документа, а також вивчення його експертом (керівником експертної установи) перед відправленням ініціатору експертизи.

Наше твердження посилюється сучасним здійснення кримінального провадження за умови змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ст. 22 КПК України). Адже кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях [8, с. 121]. Висновок експерта – представника державної установи, чи приватного – однаково має оцінюватися судом у судовому засіданні. Так він і оцінюється [9, с. 207].

Не дивлячись на те, що оцінку доказів законодавець пов'язує з діяльністю слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, це не означає, що докази не оцінюють підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий та інші учасники кримінального провадження. Під час досудового розслідування, судового розгляду, провадження з перегляду судових рішень ці учасники можуть висловлювати власні міркування стосовно сили й значення як окремих доказів, так і їх сукупності [10, с. 178]. Висновок експерта як джерело доказів являє собою єдність фактичних даних (умовиводів експерта) і форми їх вираження (як процесуальний акт). Фактичні дані, що в ньому викладені, можуть піддаватися оцінці будь-яким учасником судового провадження, а остаточне рішення приймає суд [8, с. 34].

Отже, оцінка результатів дослідження виконується експертом під час проведення експертизи. У переважній більшості випадків головна складність експертизи, яка потребує найбільшого застосування професійних знань і досвіду, полягає не у виявленні

ознак досліджуваного об’єкта, а в їхньому відокремленні від випадкових перепон, в оцінці їх значення, в їх науковому тлумаченні. Самі ознаки, до того як вони отримали оцінку і тлумачення з боку експерта, не мають ніякого практичного значення для справи, не можуть відігравати роль доказу, обґрунтування будь-яких висновків [11, с. 97]. Як правильно зазначає А. В. Кофанов, експерт, приступаючи до останньої стадії ідентифікації, дає оцінку співпадінням і розбіжностям. На цій стадії він враховує: достатність наданих матеріалів; ідентифікаційну значущість кожної ознаки окремо і всієї їх сукупності [12, с. 35–36].

Професор М. В. Салтевський розглядав технологію і структуру висновку експерта. Серед етапів експертного дослідження він виокремлював «аналітичний, оціночний етап результатів порівняння». Цей етап закінчується формуванням в експерта переконання, що порівнювальні сукупності ознак досліджуваного об’єкта і його зразків однакові. Констатується факт встановлення тотожності: якщо сукупності не збігаються, то встановлюється розходження – досліджуваний об’єкт не той, від якого отримані зразки. Слідчий же, оцінюючи висновок, встановлює чи на всі запитання отримані відповіді, в якій формі [13, с. 409–410].

За результатами оцінки ознак об’єктів, що досліджувалися під час експертизи, формулюється остаточний категоричний або ймовірний висновок або оформлюється відповідь про неможливість вирішення питання, поставленого на експертизу.

Оцінка висновку самим експертом має тісний зв’язок із подальшою оцінкою, яку виконує слідчий (прокурор, суд). Зокрема, при дослідженні і оцінці документів та інших матеріалів експерт з використанням своїх спеціальних знань і логічного мислення виявляє нові фактичні дані, які раніше не були відомі слідству, а тому вони мають бути ним аргументовані, що одночасно полегшує їх оцінку слідчим, прокурором, судом.

Висновки експерта повинні базуватися на об’єктивному дослідженні об’єктів та достовірній інформації про них, критичній оцінці ним інших фактичних даних, зібраних у провадженні. При досліджені матеріалів експерт повинен володіти і вдало використовувати передові науково обґрунтовані методики і науково-технічні засоби. Не менше важливим є простота викладу (опису) експертом у висновку процесу дослідження для його доступності не лише для слідчого, а всіх інших осіб, які беруть участь у судочинстві [14, с. 233–234].

Щодо оцінки висновку експерта керівником судово-експертної установи, то якщо при ознайомленні з висновком експерта буде встановлено, що дослідження проведені з недотриманням чи відхиленням від методики дослідження, керівник експертної установи може передоручити проведення судової експертизи комісії експертів,

до якої включається також експерт, який проводив попереднє дослідження [8, с. 119].

Таким чином, у кримінальному провадженні оцінку висновку експерта здійснюють дізнавач, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий, його представник, а також експерт, який склав висновок, керівник експертної установи. Експерт робить наукове обґрунтування походження встановлених ознак досліджуваних об'єктів, формулювання висновків щодо обставин, які потребують дослідження із застосуванням спеціальних знань, а отже – комплексну оцінку результатів проведеної експертизи.

Запропоновані положення щодо оцінки висновку експерта мають враховуватися під час здійснення правозастосовної діяльності в аспекті доказування у юридичних процесах. Підлягають корегування положення підручників, навчальних посібників та іншої навчально-методичної літератури, що використовуються у закладах вищої освіти юридичного профілю під час викладання дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес» та відповідних їм спецкурсів. Водночас потребують поглибленого дослідження питання оцінки висновку експерта при його складанні декількома експертами, а також оцінки висновку повторної експертизи.

Список використаних джерел

1. Полякова О. П. Исследование и оценка адвокатом экспертного заключения. Криміналістичний вісник. 2012. № 2 (18). С. 137–145.

2. Меленевська З. С., Садченко О. О. Оціночна діяльність експерта-почеркознавця як основний компонент діяльності судового експерта. Криміналістичний вісник. 2011. № 2 (16). С. 58–66.

3. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.

4. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т. В. Варфоломеєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров [та ін.]. К. : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

5. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тіщенка. Одеса : Гельветика, 2017. 556 с.

6. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, А. В. Журавель, В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.

7. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

8. Судові експертизи у процесуальному праві України: навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

9. Коропецька С. О., Савченко В. А. Актуальні питання проведення судових експертиз у вітчизняному кримінальному процесі та зарубіжній практиці. Право і суспільство. № 4 / 2021 205–210.

10. Сольонова О. О. Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 239 с.

11. Эйсман А. А. Заключение эксперта. Структура и научное обоснование. М.: «Юридическая литература», 1967. 152 с.

12. Криміналістична техніка: навчальний посібник / [Арешонков В. В., Біленчук П. Д., Волошин О. Г., Воробей О. В. та ін.]; за ред. А. В. Кофанова. Книга друга. Київ: КИЙ, 2009. 416 с.

13. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В. Салтевський. К. : Кондор, 2008. 588 с.

14. Судова експертиза у кримінальному процесі / [Садченко О. О., Кулінич Н. Д., Соловей С. М., Шевченко О. В.]: навч.-практ. посібник. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 233 с.

Александренко Олена Віталіївна,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЩЕ РАЗ ДО ПИТАННЯ ПРО ІННОВАЦІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Останні роки відзначаються якісним зміненням окремих показників злочинності, що свідчать про підвищення її професіоналізму та інтелектуального потенціалу, який, не в останню чергу, пов'язаний із розвитком науково-технічного прогресу, особливо в інформаційно-комунікаційній галузі. Сучасні засоби зв'язку та ІТ-технології активно використовуються у злочинних цілях: полегшується доступ до матеріальних цінностей, змінюються способи підготовки, вчинення і приховування злочинів, з'являються нові їх види («комп'ютерні» злочини та ін.).

Для успішного і, що не менш важливо, швидкого встановлення усіх обставин злочинів і всіх причетних до них осіб правоохоронні органи мають випереджувати злочинців (або суттєво не відставати від нього) у використанні інноваційних науково-технічних засобів і технологій та пов'язаних із ними можливостей для розкриття та розслідування злочинів.

Насамперед інноваційні технології та їх впровадження в правоохоронну практику стосуються галузі судово-експертної діяльності як додатковий інструментарій і розширення можливостей досліджень різноманітних об'єктів, речових доказів з метою отримання доказової інформації в інтересах розслідування. Перспективними вказані технології представляються і для

криміналістики: для криміналістичної техніки, криміналістичної тактики і методики.

Вочевидь, що осягнути навіть у загальних рисах усе різноманіття і можливості сучасних технічних засобів і технологій в даній публікації неможливо через її обмежений обсяг. Тому розглянемо існуючі можливості їх застосування на прикладі сучасних можливостей судово-медичних експертиз, на вирішення яких виносяться питання щодо часу, причин, механізму настання смерті; давності поховання (в разі виявлення скелетованих останків), а також ідентифікація особи потерпілого. Відповіді на вказані питання мають найбільш важливе значення на початковому етапі розслідування, визначаючи подальші напрями проведення слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових заходів.

Аналіз спеціальної літератури показав існуючі, впроваджені в практику нові та суттєво вдосконалені методи ідентифікації в судовій медицині.

1. Питання визначення давності поховання трупів при експертизі скелетованих останків досі залишається одним з найбільш важких. Жоден з існуючих методів самостійно не дає відповіді на це питання. З цією метою пропонується використовувати метод інфрачервоної спектрофотометрії (ІЧС) кісткової тканини, спектри якої змінюються в залежності від тривалості постмортального періоду.

2. Графічна реконструкція обличчя для встановлення особи потерпілого у випадках виявлення невпізнаваних останків з ефективністю вищою за 70%.

3. Перспективною є також методика розмірних характеристик вушних раковин, яка є вільною від суб'єктивізму в описуванні («великі», «малі» та ін.) і гарантує статистично достовірне визначення індивідуальних розмірів вушних раковин незалежно від досвіду та професійних навичок спеціаліста.

4. Значні можливості щодо ідентифікації має методика створення 3D-моделей ушкоджень, слідів, травмуючих предметів. З їх допомогою може проводитися портретна експертиза за метричними і описовими ознаками зовнішності. А за моделями вушної раковини – порівняльне дослідження, яке доповнює базу ознак ідентифікації особи. Для створення 3D-моделей придатні дані, отримані за допомогою БПЛА (безпілотних літальних апаратів, які дозволяють здійснювати зйомку значних територій та об'єктів з висоти). Збереження 3D-моделей в різних форматах дозволяє поміщати їх в графічні редактори (Autodesk 3ds Max та ін.) та проводити подальше моделювання різних ситуацій з урахуванням даних слідства та використовувати створені сцени при проведенні ситуаційних експертиз. Застосування таких моделей-копій розширює можливості, підвищує наочність і доказове значення експертиз. На базі цифрових знімків можуть бути створені моделі різних об'єктів (труп, одяг з пошкодженнями, фрагмент кістки з переломами та ін.).

5. Одним з методів ідентифікації особи є спектральний аналіз мовних сигналів, який дає змогу виділяти стійкі ідентифікаційні ознаки, що характеризують біометричні параметри мовного тракту людини, яка говорить. Як спектроаналізатори можуть використовуватися персональні комп'ютери з встановленим спеціалізованим програмним забезпеченням («Justiphone» та ін.)

6. До сучасних методів, які можуть у ряді випадків бути незамінними порівняно з існуючими, належить «Віртопсія» (віртуальна аутопсія) – наступний напрям розвитку аутопсії, який дозволяє отримати необхідну інформацію про травми кісток і м'яких тканин, не вдаючись до механічного розтину тіла. Цей метод вже впроваджений у судово-медичну експертизу ряду країн (Німеччина, Франція, Велика Британія, США, Ізраїль, Австралія). Віртопсія дає змогу отримати 3D зображення з можливістю поглянути на подію у віртуальній реальності.

7. Серед методів досліджень речових доказів можна назвати: використання цифрових фотознімків в якості об'єктів медико-криміналістичного дослідження слідів-нашарувань крові; доказові методи встановлення слідів крові, висновки яких містять однозначну інформацію про наявність або відсутність крові людини [1, с. 146, 150–152].

З наведеного видно, що потенціал судово-медичних експертиз є достатнім для вирішення усіх можливих питань, важливих для встановлення обставин вчинення злочинів. За сучасних умов взаємодії з експертними установами країн Європейського Союзу та ін. цей арсенал можливостей може бути ще значнішим. Проте, на наш погляд, проблема щодо активного використання сучасних інновацій і технологій у правоохоронній діяльності полягає дещо в іншому.

На заваді активному і широкому використанню сучасних можливостей інноваційних технологій в розслідуванні злочинів стоїть одна, але, як свідчить практика, складна для швидкого та остаточного вирішення проблема – недостатній професіоналізм і кваліфікація працівників правоохоронних органів (слідчих, працівників оперативних та інших підрозділів Національної поліції, прокурорів) і суду, точніше - їх обізнаність щодо таких можливостей, потенціалу судових експертиз і кола вирішуваних судовими експертами питань. Як результат, не ставляться важливі для вирішення питання, дослідження не проводяться або проводяться не у повному обсязі, що обмежує слідство в отриманні доказової/криміналістично значущої інформації. Чинний КПК України, на відміну від свого попередника, не містить подібної статті 200 КПК 1960 р. норми, яка давала право експерту в разі виявлення фактів, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання, вказати на них в своєму висновку.

Сподіваємося бути почутими криміналістичною спільнотою і на те, що «спільні зусилля практиків і теоретиків дозволять скоротити розрив між злочинним і законним використанням сучасних цифрових технологій, будуть сприяти підвищенню якості розслідування…» [2, с. 27].

Список використаних джерел

1. Материалы Международного конгресса и научно-практической школы «Актуальные вопросы судебной медицины и экспертной практики» // Судебная медицина: наука, практика, образование. 2018. Том 4. № 1s. 175 с.

2. Ищенко Е. П. У истоков цифровой криминалистики // Вестник Университета имени О. Е. Кутафина (МГЮА). 2018. № 3. С. 15–28.

Амеліна Анна Сергіївна,
професор кафедри фінансових розслідувань
Університету державної фіскальної служби
України, кандидат юридичних наук, доцент

СЛІДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Як відомо, сліди відображають особливості механізму слідоутворення та змісту інформації. Сліди відображають особливості механізму вчинення кримінального правопорушення і «створити основу для розпізнання у початкових даних у щодо характерного способу вчинення кримінального правопорушення за ознаками» [1, с. 45–46].

Теоретитичним проблемам вивчення слідів злочину, механізму слідоутворення, властивостей слідів у криміналістиці розробляли такі вчені, як І.Г. Александров, Л.П. Брич, Р.С. Бєлкін, Є.Ф. Буринський, Г.Л. Грановський, О.О. Дудуров, І.Ф. Крилов, Б.І. Шевченко, І.Н. Якимов, М.П. Яблоков та інші.

У кримінальних правопорушеннях у сфері господарської діяльності, так званими, слідами можуть виступати: предмети (наприклад: скляні пляшки, алкогольні напої, системні блоки, CD-диски, комп'ютерна техніка, марки акцизного податку, вилучена горілка); ідеальні сліди, а також документи, які містять криміналістично значущу інформацію. Таку позицію поділяє і В.В. Лисенко, який зазначає, що «залежно від змісту дій, які виконуються у ході здійснення підприємницької діяльності, сліди кримінального правопорушення набувають відображення у предметах, документах та пам'яті людей» [2, с. 74].

Оскільки одним з основних джерел доказів у кримінальних провадженнях щодо вчинення кримінального правопорушення у сфері оподаткування є документи, то відповідно і першочергові слідчі (розшукові) дії та заходи забезпечення кримінального провадження у їх досудовому розслідуванні мають бути спрямовані на якнайшвидший та найбільш повний збір всіх документів, які стосуються господарських операцій, відображення яких в податковому обліку призвело до несплати податків.

Як правило, сліди ухилень від сплати податків містяться в тих документах, які фіксують наступне: 1) фінансово-господарську діяльність платників податків або окремі фінансово-господарські операції, що здійснюються за їх участю; 2) відображення фінансово-господарської діяльності або окремих операцій в обліку і звітності (як бухгалтерської, так і податкової); 3) виконання вимог законодавства під час відображення фінансово-господарської діяльності або окремих операцій в обліку і звітності, а також під час обчислення і сплати податків [3, с. 175].

Сліди по податковим злочинам можуть міститися у різного роду документах, таких, як письмових, графічних, електронних, на печатках, зразках бланків, штампах, платіжних картках, обладнання для виготовлення, засобів доступу до банківських рахунків, на грошах, товарноматеріальних цінностях, на системних блоках комп'ютерів, магнітних дисках, лазерних дисках, а також міститися у пам'яті людей [4, с. 258–259]. На сьогоднішній день, значного поширення набули електронні документи, які зберігаються на оптичних носіях чи магнітних носіях і це пов'язано із використанням різноманітних технічних засобів для створення, зберігання та передачі інформації. У комп'ютерній техніці зосереджується багато інформації щодо змісту фінансово-господарської діяльності, про рух готівкових коштів, інформацію про суб'єктів підприємництва, а також вони використовуються для ведення бухгалтерського обліку, для «електронного» спілкування із контрагентами. Як зазначає В. В. Лисенко «… суб'єкти підприємництва створюють спеціальні комп'ютерні програми чи перероблюють програми для виконання облікових операцій» [2, с. 200].

Дослідження матеріальних слідів злочинів дозволяє визначити наявність самого факту вчинення податкового злочину, виявити його спосіб і механізм злочинних дій, час, місце, коло причетних осіб та ряд інших обставин скоєного злочину [5, с. 265].

Типовими матеріальними слідами ухилення від сплати податків є наявність або, навпаки, відсутність документів, що відображають виконання будь-якої господарської, фінансової, банківської або податкової інформації. Матеріальні сліди ухилення від сплати податків виявляються в документах, що містять результати фінансово-господарської діяльності й обчислення податків [5, с. 255].

Стаття 93 КПК України передбачає можливість слідчого збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб документів, речей, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок. Відмова вищезазначених осіб добровільно виконати вимоги цієї статті і надати необхідні документи є підставою для звернення до слідчого

судді з клопотанням про тимчасовий доступ до документів, або проведення обшуку.

У разі прийняття рішення про необхідність проведення обшуку з метою вилучення всіх документів та речей, які мають значення доказів у кримінальному провадженні, відповідно до вимог КПК України потрібно забезпечити формування та надання слідчому судді доказів, які підтверджують факт можливого знищення документів чи їх приховування від слідства.

З метою забезпечення формування документальної доказової бази слідчому необхідно вилучити первинні документи бухгалтерського та податкового обліку, у підприємств – контрагентів, у ДПІ за місцем реєстрації підприємства, у державного реєстратора документи юридичної справи підприємства

Крім того, обов'язковим є проведення слідчого огляду документів та вивчення вилучених документів бухгалтерського та податкового обліку.

Важливим також є призначення експертиз, таких як судово-економічної; технічної експертизи документів; трасологічної; почеркознавчої та інших.

Таким чином, сліди злочинів, мають велике значення для встановлення істотних обставин у матеріалах кримінального провадження. При цьому, першочерговість слідчих (розшукових) дій у процесі доказування фактів вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності залежить від характеру слідчої ситуації на початковому етапі розслідування та наявності фактичних даних, висуваються слідчі версії про подію.

Список використаних джерел

1. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования. М., 1985. 781 с.

2. Лисенко В. В., Задорожний О. С., Дзісяк О. П. Ухилення від сплати податків: виявлення та розслідування: монографія. К.: Істина.2008. 216 с.

3. Александров И.В. Уклонение от уплаты налогов: основы криминалистической характеристики. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2011. 232 с.

4. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування [Текст]: [монографія]. К.: «Хай- Тек Прес». 2010. 624 с.

5. Оніщик Ю.В. Матеріальні сліди під час розчслідувння ухилення від сплати податків. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Випуск 26. 2014. С. 253–256.

Антонюк Анастасія Борисівна,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики Університету державної
фіскальної служби України, кандидат
юридичних наук, доцент

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Сучасний етап розвитку судового почеркознавства в Україні відзначається значною поширеністю діагностичних досліджень. Аналіз практики проведення експертиз показує, що на сьогодні органами досудового розслідування нерідко на вирішення експерта виносяться питання щодо виконання рукописних записів особами у незвичному психофізіологічному стані, зокрема в стані алкогольного сп'яніння. Питання про перебування особи, яка виконала досліджуваний рукописний текст, у незвичному стані міститься також і в орієнтовному переліку питань, що ставляться на вирішення перед експертами-почеркознавцями, у діючих Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [5].

Нині судове почеркознавство є високорозвиненою предметною галуззю теорії судової експертизи і галуззю криміналістики. Йому притаманний подальший активний розвиток теоретичних засад судового почеркознавства та експериментальних розробок, узагальнень експертної практики, вдосконалення існуючих методів і створення нових та більш ефективних методів експертного дослідження почерку.

Розвиток теоретичних засад судового почеркознавства у сучасний період ознаменувався:

– розробкою основних положень вчення про процес експертного дослідженняяк складової предмета судового почеркознавства (комплексні методики вирішення судово-почеркознавчих завдань, теоретичні проблеми оцінки ознак тощо) [1];

– створенням понятійного апарату у сфері теорії та практики судово-почеркознавчої експертизи (словники основних термінів);

– формулюванням основ математичного моделювання і засад автоматизації усфері судово-почеркознавчої експертизи (теорія і практика математичного моделювання, експертні програми, системи) [3];

– розробкою основних положень теорії і методики судово-почеркознавчої діагностики [2].

Експериментальні дослідження у судовому почеркознавстві спрямовані на:

– оптимізацію та удосконалення існуючої методики ідентифікаційного дослідження почерку;

– подальшу розробку окремих методик експертного дослідження різних видів почеркових об'єктів (наприклад, методичних

рекомендацій щодо дослідження підписів від імені осіб похилого і старечого віку);

– подальшу розробку кількісних методів дослідження почерку, заснованих наймовірнісному моделюванні (насамперед при дослідженні малообʼємних почеркових обʼєктів: підписів, коротких записів, «друкованого» почерку);

– використання інструментальних засобів і електронно-обчислювальної техніки з метою обʼєктивізації, розширення можливостей та автоматизації експертних досліджень (наприклад, дослідження натискних характеристик за допомогою визначення яскравості та кольору штрихів).

Основними напрямками розвитку судово-почеркознавчої ідентифікації є:

– вдосконалення теорії й методики рішення приватних експертних завдань, повʼязаних із дослідженням зміненого почерку, малоінформативних обʼєктів, ієрогліфічного письма, графіті тощо;

– автоматизація детального (роздільного й порівняльного) аналізу окремих ознак почерку;

– визначення показників кількісної оцінки окремих ознак почерку в малообʼємних рукописах;

– підвищення ефективності кібернетичних методів ідентифікації виконавця спірного рукопису;

– розробка теоретичних і методичних засад попереднього дослідження почеркових обʼєктів тощо.

Аналіз теоретичних розробок та узагальнення експертної практики дозволяють виокремити основні напрями подальшого розвитку судового почеркознавства у сучасний період

Перший напрям стосується дослідження структури вирішення ідентифікаційних завдань з метою оптимізації методики експертизи, а також дослідження закономірностей процесу вирішення експертних завдань. Якщо раніше наукові розробки були спрямовані безпосередньо на обʼєкт, тобто на почерк, і методи експертного дослідження базувалися на знаннях почеркових закономірностей, то нині увагу криміналістів привертає «внутрішній», суб'єктивний бік експертної діяльності. Обʼєктом дослідження стає власне діяльність експертів. Такі дослідження допомагають оптимізувати роботу експерта-почеркознавця, яку багато років вважали найменш формалізованою, більш залежною від досвіду експерта, його професійних знань, тобто вона мала суто суб'єктивний характер [4].

Другий важливий напрям розвитку судового почеркознавства повʼязаний з інтенсивним проникненням у дослідження почерку математичних методів, тобто з математизацією науки.

Наступний напрям розвитку судового почеркознавства — це поглиблення дослідження інформаційного поля почерку, адже почерк містить у собі інформацію не лише про особливості письмово-рухової системи людини, але й про особу виконавця.

Незважаючи на те, що проблематикою, пов'язаною з методиками проведення судових експертиз, вчені та практики займаються достатньо давно, на сьогодні залишається низка невирішених проблем як теоретичного, так і практичного характеру. До проблем теоретичного характеру можна віднести деяку неоднозначність у розумінні експертної методики взагалі, відсутність її у переліку виробничо-практичних видань у відповідному держстандарті, відсутність нормативно закріпленої структури та змісту експертної методики тощо.

Основні проблеми практичного характеру стосуються процедури апробації експертних методик і доступності зареєстрованих методик до практичного використання їх експертами й іншими учасниками кримінального провадження. У випадку вирішення вказаних проблем можна розраховувати на підвищення наукового рівня й повноти вирішення експертних завдань, що, в свою чергу, позитивно позначиться на якості та строках проведення судових експертиз у кримінальному провадженні.

Оцінивши стан судового почеркознавства на поточний момент, не можна назвати його застійним, тому що активні спроби розвивати його загальні та окремі напрямки постійно здійснюються; коло питань, що вирішуються експертами-почеркознавцями, постійно розширюється, чому сприяють теоретичні та експериментальні дослідження у галузі судового почеркознавства. Основними перспективними напрямками роботи у сфері судового почеркознавства, можна зазначити наступні: удосконалення існуючих та розробка нових методик дослідження; створення експертних систем, які базуються на методах експертних оцінок, для вирішення діагностичних та інтеграційних завдань в почеркових об'єктів, виконаних у незвичних умовах; розробка методів, заснованих на комплексному використанні спеціальних знань судового почеркознавства та суміжних експертних галузей.

Список використаних джерел

1 Ароцкер Л.Е., Можар И.М., Грузкова В.Г. и др. Теоретические проблемы оценки экспертом признаков почерка: К. : РИО МВД УССР, 1975. 179 с.

2. Куприянова А.А. Методические рекомендации решения судебно-почерковедческих диагностических задач: Минск, 1982. 62 с.

3. Ланцман Р.М. Кибернетика и криминалистическая экспертиза почерка: М. : Наука, 1968. 95 с.

4. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз: затв. наказом Мінюста України від 08.10.1998 № 53/5; URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text.

5. Бойцова О.В., Липовський В.В., Стрілець Г.С. та ін. Особливості дослідження підписів, що передані за допомогою факсимільного зв'язку: Криминалистика и судебная экспертиза. 2000. № 49. С. 52–58.

Антонюк Поліна Євгенівна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
Щербанюк Дмитро Володимирович,
заступник директора Закарпатського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України – завідувач відділу криміналістичних видів досліджень, кандидат юридичних наук

ФАХІВЦІ ЯК СУБ'ЄКТИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Частина 1 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» (далі – Закону) визначає перелік суб'єктів судово-експертної діяльності. Так, «судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом» [1].

При цьому, в ч. 5 ст. 10 Закону зазначено, що до фахівця у відповідній галузі знань, який проводить судову експертизу, застосовуються положення Закону щодо гарантій, прав, обов'язків, відповідальності судового експерта, крім відповідальності за відмову від проведення експертизи та положень розділу ІІІ Закону.

А в ч. 2 ст. 9 Закону закріплено, що «особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом».

Тобто, по суті, законодавець прирівняв повноваження фахівців (експертів) та судових експертів при здійсненні судово-експертної діяльності, крім такої діяльності, що пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних експертиз, яка здійснюється виключно державними спеціалізованими установами (ч. 3 ст. 7 Закону).

Для з'ясування адекватності такого порядку та його впливу на якість експертного забезпечення правосуддя в Україні проведемо невеликий аналіз.

Так, відповідно до ст. 3 Закону судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження. Принципи судово-експертної діяльності забезпечуються в тому числі й закріпленим Законом рівнем кваліфікації судових експертів як державних спеціалізованих установ, так і судових експертів, що не є працівниками державних спеціалізованих установ.

Ч. 2 ст. 10 Закону визначає, що «судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче

спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності».

Ч. 3 ст. 10 Закону передбачає, що «до проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом».

При цьому для фахівців (експертів), які також можуть залучатися до проведення судових експертиз на рівні з судовими експертами, що не є працівниками державних спеціалізованих установ, жодних кваліфікаційних вимог не передбачено! Зважаючи на це, виглядає сумнівним дотримання принципів судово-експертної діяльності при залученні відповідних фахівців до проведення судових експертиз.

Крім того, незрозумілим є, з огляду на виділення таких фахівців в окремого суб'єкта судово-експертної діяльності (відмінного від судового експерта), який документ вони складають по результатах своєї роботи. Якщо це висновок експерта, який сприймається всіма учасниками провадження і судом як джерело доказів, то це є очевидним перевищенням повноважень такими фахівцями. Вони можуть скласти висновок фахівця, але такий документ не є джерелом доказу. Якщо ж на підставі ч. 5 ст. 10 Закону (в межах тлумачення) поширювати положення ст.ст. 12, 13 Закону на фахівців, то логічним виглядає питання щодо доцільності виділення фахівців та їх відмінності від судових експертів як суб'єктів судово-експертної діяльності!

Крім судової експертизи існують інші види використання спеціальних знань у судочинстві, наприклад, залучення спеціаліста. Тобто, коли особа є фахівцем в певній галузі знань, але не атестована як судовий експерт, можна залучити її до провадження як спеціаліста з відповідним оформленням результатів такого залучення, які знайдуть своє місце в системі доказів.

Випереджаючи зауваження, що фахівці можуть залучатися лише до здійснення судово-експертної діяльності, не пов'язаної з проведенням криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних експертиз, необхідно зазначити, що некриміналістичні експертизи становлять собою величезну систему декількох класів судових експертиз, необхідність в проведенні яких виникає в тому числі й в кримінальному провадженні [2].

Встановлений же на сьогодні порядок залучення фахівців до проведення судової експертизи не лише порушує задекларовані принципи судово-експертної діяльності в Україні, але й закладає великі корупційні ризики:

– якщо фахівець не внесений до державного Реєстру атестованих судових експертів, де знаходять його учасники провадження,

– якщо фахівець не проходить атестацію, хто визначає рівень його кваліфікації,

– якщо фахівець не проходить спеціальну підготовку, звідки він знає про сучасні експертні методи досліджень та існуючи методики, яким чином забезпечується його доступ до методик, яких немає у вільному доступі тощо.

На наш погляд, включення до переліку суб'єктів судово-експертної діяльності фахівців та наділення їх повноваженнями судових експертів, з відмежуванням їх від судових експертів по вимогам щодо кваліфікації (в тому числі й атестації) та державного обліку (внесення до державного Реєстру атестованих судових експертів), ставить під сумнів результати діяльності таких фахівців (незалежно від їх форми), що не повинні сприйматися як належні й допустимі докази в будь-якому провадженні нарівні з іншими наявними доказами.

Існуючий порядок спотворює інститут незалежної судової експертизи, повертаючи нас до часів, коли результати діяльності особи (висновок), залученої як експерт, оцінювалися з урахуванням її особистості.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України № 4038-XII від 25 лют. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від № 53/508 жовт. 98 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text.

Антощук Андрій Олександрович,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
Примак Анна Віталіївна,
завідувач сектору забезпечення публічних закупівель Київського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБЛЕННЯ ОКРЕМОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

На даний час велику занепокоєність викликають факти втягнення неповнолітніх у вчинення кримінальних правопорушень різного ступеня тяжкості. Втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність посягає на основи суспільної моралі у сфері розвитку і виховання молодого покоління, згубно впливає на молодих

людей, створює для них спотворені орієнтири, прищеплює асоціальні ідеї, аморальні погляди й навички, істотно впливає на рівень злочинності неповнолітніх. Особливо небезпечними є дії, спрямовані на втягнення осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, у злочинні групи, у вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, а також тих, які поєднані з незаконним обігом наркотичних засобів або зброї, із застосуванням насильства посягають на статеву свободу та статеву недоторканність особи [1].

У 2020 році на замовлення Міністерства молоді та спорту України проведено репрезентативне соціологічне дослідження «Молодь України» щодо системи цінностей та пріоритетів сучасної української молоді. У рамках дослідження вивчалася оцінка молоддю стану власного здоров´я. В опитуванні взяли участь 2000 осіб у віці 14–34 роки. За результатами дослідження, 79,9 % опитаної молоді узагалі жодного разу в житті не вживали наркотики; 0,6 % уживають регулярно; 11,6 % уживали один раз; 4,37 % не змогли дати відповідь на питання чи вживали вони наркотики. Водночас основним пріоритетом в житті для більшості молодих людей є здоров'я (49,8 %), менш пріоритетними матеріальний добробут (35,2 %), відчуття захищеності та впевненість у майбутньому (27,6 %), особистий розвиток (24,1 %), а також можливість бути корисним суспільству (20,0 %)» [2, с. 13].

Свідченням втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність є статистичні дані. Зокрема, статистичні дані засвідчують нам про стабільно високий показник фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Так, за ст. 304 КК України, відповідно до офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, у 2016 році обліковано 322 кримінальних правопорушень, у 2017 році – 282, у 2018 році – 234, у 2019 році – 154, у 2020 році – 160 фактів. Разом із цим доводиться і констатувати проблемні аспекти доведення вини осіб та направлення кримінальних проваджень до суду із обвинувальними актами. Так, кількість кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру у 2016 році – 303, а направлено до суду із обвинувальним актом 285 кримінальних правопорушень (-18 кримінальних проваджень). У 2017 році – 271 підозр, а 255 обвинувальних актів (- 16 кримінальних проваджень), у 2018 році – 255 підозр, а 215 обвинувальних актів (-40 кримінальних проваджень), у 2019 році – 143 підозр, а 136 обвинувальних актів (-7 кримінальних проваджень), у 2020 році – 156 підозр, а 141 обвинувальних актів (-15 кримінальних проваджень) [3].

Звичайно, що такий стан речей вказує на недостатню належність існуючих криміналістичних тактик та методик. Саме тому, перед працівниками поліції постають нові завдання, направленні на застосування сучасних методів та способів розслідування, які б відповідали Європейським стандартам і одночасно працювали у нашій країні. Тому, така ситуація дає підстави вважати нам, що боротьба із

втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність та їх розслідування повинна відбуватися через призму активного вивчення криміногенної ситуації з метою вивчення не лише причин та умов, що сприяли вчиненню таких кримінальних правопорушень, але й для розробки окремої методики розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Саме тому, на меті розробки окремої видової методики є закономірності цілісного руху криміналістично-значимої інформації та доказів у кримінальному провадженні у поєднанні із визначеними алгоритмами дій працівників поліції, починаючи із повідомлення про вчинення кримінального правопорушення до складання обвинувального акту.

Список використаних джерел

1. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність. Постанова Пленуму Верховного суду України від 27 лютого 2004 року № 2 : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text

2. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2020 рік (за даними 2019 року). 55 с.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистична інформація. Генеральна прокуратура України : [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo#.

Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ (ГЕНОМНОЇ) ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Вимоги сьогодення ставлять перед слідчими органами завдання щодо впровадження в систему доказів все більш широких сучасних можливостей судових експертиз. Одним із ефективних засобів під час доказування причетності підозрюваного до вчиненого злочину є метод генотипоскопії в біологічній експертизі, або ДНК – аналіз, тобто дослідження мікрослідів на клітинному рівні з метою вирішення

питання, чи належить виявлений матеріал конкретній особі, що є надзвичайно важливим у розслідуванні цілого ряду кримінальних правопорушень.

Як в Україні, так в усьому пострадянському просторі з другої половини 20 сторіччя в практичній діяльності правоохоронних органів широко використовуються досягнення в галузі молекулярної генетики можливості методу ДНК-аналізу. На молекулі ДНК записана вся спадкова інформація про людину. Уперше про дослідження такого матеріалу повідомили англійські вчені в 1985 році, а в 1986 році вони вже провели першу судово-медичну експертизу. Із цього часу цей напрямок у судовій медицині став стрімко розвиватися й отримав назву «ДНК аналіз». Подальші дослідження ДНК-аналізу проводили науковці із Великої Британії та США Азіз Санджар, Пол Модрич, Томас Ліндаль, які одержали Нобелівську премію з хімії, а саме за дослідження ДНК в 2019 році. Сучасні досягнення судово-медичної молекулярно-генетичної експертизи дозволяють одержувати інформацію про визначену особу при учинені тяжких неочевидних кримінальних правопорушень проти людини і майже із 100 % вірогідністю провести ідентифікацію особистості людини за біологічними слідами або залишками, вилученими з ймовірних місць вчинення кримінальних правопорушень. В тому числі зазначений метод застосовується для підтвердження особистості загиблих осіб під час збройного конфлікту на території України в зоні проведення Операції Об'єднаних сил.

Результати ідентифікації людини методом ДНК-аналізу набувають процесуального статусу джерел доказів в ході проведення молекулярно-генетичної експертизи. Такі експертизи на замовлення слідчих підрозділів та громадян проводять зокрема фахівці Експертної служби МВС України.

Наразі перспективи використання в Україні молекулярно-генетичних досліджень пов'язані із труднощами зі створенням Національної бази генетичних ознак. Можливості існуючих лабораторій в Україні не задовольняють потребі МВС у розслідуванні тяжких і резонансних злочинів. Проблемою є повільне наповнення бази: її масив на сьогодні містить недостатню кількість ДНК-профілів осіб, які підозрювались або обвинувачувались у вчиненні кримінальних правопорушень. Уже кілька років порушується питання про створення єдиного банку даних ДНК-аналізу, аналоги яких існують у багатьох Європейських країнах.

Застосування методу ДНК-аналізу для генетичної ідентифікації особистості при розслідуванні кримінальних правопорушень вимагає не лише спеціального обладнання та відповідної кваліфікації фахівців, а й нормативного врегулювання.

Тому на сьогодні вкрай актуальною проблемою є правове забезпечення генетичної реєстрації громадян та функціонування генетичних обліків в державі, що забезпечить не тільки ефективність

використання сучасних досягнень науки у протидії кримінально протиправній діяльності, але й, в першу чергу, дотримання прав людини.

Вирішення цієї проблеми полягає у законодавчій регламентації своєчасного наповнення банку даних криміналістичного обліку генетичних ознак людини порівняльними зразками та іншими необхідними для ідентифікації відомостями, що на даний час здійснюється тільки post factum, тобто в порядку реагування на летальну подію, що вже відбулася.

В Україні у 2000 році було прийнято рішення про формування в ДНДЕКЦ МВС України криміналістичного банку даних результатів ДНК-аналізу, спочатку лише за нерозкритими злочинами, вчиненими на статевому ґрунті (вбивства із згвалтуванням), а на сьогодні в ДНДЕКЦ наявний банк даних результатів ДНК-аналізу біоматеріалу, вилученого з місць нерозкритих злочинів, зразків підозрюваних, обвинувачених, а також біологічних зразків невстановлених тіл загиблих, безвісти зниклих осіб та їх родичів з метою подальшої перевірки в автоматичному режимі та ідентифікації особи.

Організаційні засади функціонування автоматизованого обліку генетичних ознак людини визначаються наказом МВС України від 30.09.2009 р. № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС Україні» [1] та «Інструкцією про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини» затвердженою наказом ДНДЕКЦ МВС України від 19.09.2013 р. № 19/50-227н [2].

Також, ще у листопаді 2007 року в м. Страсбург від України було підписано Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [3], яку було ратифіковано відповідним Законом України у 2012 році. Відповідно до пункту 1 статті 37 Конвенції «для запобігання скоєнню злочинів, установлених відповідно до цієї Конвенції, та забезпечення їх кримінального переслідування кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для накопичення та зберігання з урахуванням відповідних положень стосовно охорони й захисту особових даних та інших відповідних норм і гарантій, передбачених національним законодавством, інформації про ідентифікаційні дані та генетичний код (ДНК) осіб, засуджених за скоєння правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції».

То ж, на наш погляд, саме створення державного повноцінного банку даних генетичних ознак людини сприятиме оперативному вирішенню суспільно важливих завдань сучасними криміналістичними засобами [5].

В цьому аспекті важливою та актуальною вбачається законодавча ініціатива у вигляді проекту Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (далі проект закону), який розроблений Експертною службою МВС України та 20 жовтня 2020 року внесений на розгляд Верховної Ради України» [4].

Проектом закону передбачається створення системи державної реєстрації геномної інформації людини та відповідної автоматизованої інформаційно-пошукової системи, куди буде вноситись геномна інформація стосовно осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення умисних злочинів проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи, щодо яких обрано запобіжний захід; осіб, які вчинили суспільно-небезпечні діяння проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи, до яких за рішенням суду застосовані примусові заходи медичного характеру; осіб, засуджених за вчинення умисних злочинів проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи; установлена в біологічному матеріалі, вилученому під час проведення слідчих дій з місць вчинення кримінальних правопорушень, скоєних в умовах неочевидності, або отримана під час досудового розслідування, та неідентифікована; невпізнаних трупів людей та їх останків, відомості про виявлення яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочато розслідування; осіб, зниклих безвісти, яка за рішенням суду може бути встановлена шляхом проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження) раніше відібраних біологічних зразків або біологічного матеріалу, відібраного з особистих речей особи, зниклої безвісти.

Проектом закону встановлюється порядок обов'язкової та добровільної державної реєстрації геномної інформації, її оброблення [4].

З урахуванням досвіду ідентифікації загиблих в зоні АТО та ООС пропонується встановити механізм відбору біологічних зразків осіб, які добровільно вступають або призиваються на військову службу, і військовослужбовців. Зокрема відбір біологічного матеріалу у військовослужбовців планується проводити з періодичністю кожні 8 років та за потреби забезпечити подальшу їх ідентифікацію.

З урахуванням багаторічної дискусії про необхідність державного врегулювання сфери захисту персональних даних людини, ефективності результатів методу ДНК-аналізу у розслідуванні та попередженні кримінальних правопорушень і врегулюванні цивільно-правових відносин, вважаємо вкрай актуальною законодавчу ініціативу щодо державної реєстрації геномної інформації людини. Запровадження такого механізму на державному рівні не лише наблизить Україну до Європейських стандартів охорони та захисту прав людини, але й забезпечить дієвий механізм протидії кримінально протиправній діяльності як при розслідуванні кримінальних правопорушень, так і на етапі їх попередження.

Список використаних джерел

1. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України: наказ МВС України від 10.09.2009 р. № 390. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09.

2. Інструкція про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини: наказ ДНДЕКЦ МВС України від 19.09.2013 р. № 19/50-227н.

3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4988-17.

4. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Проект Закону України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/Pro_derzhavnu_restraciyu_genomnoi_informacii_lyudini.

5. Котляренко Л.Т. Новели законодавчого забезпечення генетичної (геномної) ідентифікації / Л.Т. Котляренко // Теорія та практика судово-експертно діяльності: збірник матер. круглого столу (17 листопада 2019 року). Київ, 2013. С. 232–236.

Байгуш Володимир Володимирович,
судовий експерт сектору № 2 (м. Бердянськ) відділу судової експертизи (м. Мелітополь) Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ВПЛИВ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОТОЖИРОВИХ СЛІДІВ РУК

В судовій практиці доволі часто постає питання про визначення давності утворення слідів рук на об’єктах в умовах навколишнього середовища, особливо в тих випадках, коли підозрюваний стверджує, що перебував на місці злочину за декілька днів до його скоєння.

Вилучені на місці події сліди рук являються вагомим доказом та дозволяють зв’язати людину з будь-яким місцем або об’єктом. За таких обставин як у сторони захисту так і у сторони обвинувачення виникають запитання про можливість встановлення часу залишених потожирових слідів на поверхні об’єкту.

Зазвичай криміналісти при вирішенні питання щодо довговічності слідів рук вважають, у разі якщо дактилоскопічний порошок легко прилипає до потожирового сліду та не потребує постійного опилювання, то слід залишений нещодавно, оскільки в умовах навколишнього середовища здійснюється інтенсивний вплив на слідоутворюючу речовину (за дощової погоди сліди пальців рук «замиваються» і сліди будуть виглядати тьмяними; за сонячної погоди відбувається процес випаровування та вицвітання і сліди будуть виглядати бляклими).

Спроби визначити «строк давності» потожирових слідів у світі починаються з 60-х років XX століття. Приводом для цього стали деякі судові рішення, які спростовують думку про те, що експерти можуть давати достеменні свідчення про вік слідів пальців рук.

Так, наприклад, у справі Beasley v. State (США) суд не прийняв свідчення експерта до уваги, тому що останній не провів «контрольний

тест», в якому перевіряються всі фактори впливу на сліди, такі як повітря, вологість, пил і тепло, щоб визначити, як довго відбитки залишатимуться на даній поверхні та можуть бути візуалізовані за допомогою порошку [1, с. 431].

Подібне рішення спостерігається і у справі Levine v. Remolif (також США). Під час судового розгляду справи експерту було поставлене питання щодо часу утворення відбитків пальців, на що експерт не зміг точно відповісти, а висловив лише припущення. Як результат суд не врахував свідчення цього експерта [2, с. 720].

Наразі закордонні вчені-криміналісти досягли значних успіхів у дослідженні питання «строку давності» потожирових слідів рук, а результати їх досліджень знайшли своє відображення в опублікованих науково-практичних роботах, в яких детально описані зміни у потожирових слідах пальців рук в залежності від пройденого часу та в залежності від впливу оточуючого середовища [3, с. 962–969; 4, с. 102–108; 5, с. 261–266; 6, с. 514–522].

Значна кількість цих науково-практичних напрацювань присвячена лабораторним дослідженням деградації компонентів в слідах рук, що утворюються потом і сальними залозами. Проте закордонні криміналісти ще не до кінця дослідили питання «строку давності» потожирових слідів пальців рук, які можуть містити інші забруднюючі речовини.

Проведені експерименти показали, що довговічність сліду пальця руки мінлива і залежить від багатьох факторів, включаючи речовину, яка приймала участь у його утворенні. Деякі сліди можуть відносно швидко зникати під впливом навколишнього середовища. Потожирова речовина, що виділяється порами на руках, є однією з тих речовин, які легко пошкоджуються. Дійсно, старі потожирові сліди пальців рук в ході тестування вимагали подальшого опилювання порошком та були слабо видимими. Однак у повсякденному житті людина часто торкається інших предметів та поверхонь, що може призвести до перенесення забруднюючих речовин на її руки. Наприклад, дотик до власного обличчя або волосся може призвести до потрапляння поту з пір сальних залоз на руки. Складові частини сального поту роблять його більш стійким, ніж звичайний піт, і тому він може зберігатися довше. При вживанні їжі на руки людини також можуть потрапити різноманітні харчові інгредієнти. Для відбитка пальця потрібно лише невелика кількість забруднюючої речовини, щоб пальці людини все ще здавалися чистими. Сліди пальців із залишками їжі чи лляної олії можуть зберігатися на непористій поверхні об’єкту більше 2,5 років, незважаючи на те, що вони піддаються впливу різних погодних умов. Ці сліди легко візуалізувалися, не вимагали постійної обробки порошком, були хорошої якості та придатні для ідентифікації. Деякі сліди були виявлені до нанесення порошку [7].

Наведу приклад з власного досвіду вилучення слідів папілярних узорів на об'єктах.

В літку цього року на дослідження була направлена алюмінієва банка з-під напою, вилучена на подвір'ї зруйнованої будівлі, з метою виявлення на її поверхні слідів папілярних узорів. З моменту скоєння злочину до вилучення об'єкту минуло близько чотирьох тижнів в умовах впливу навколишнього середовища. При обробці немагнітним дактилоскопічним порошком на поверхні банки були виявлені сліди папілярних узорів, які за своєю якістю та достатньою кількістю окремих ознак будови папілярних узорів були признані придатними для ідентифікації особи. В подальшому проведеним порівняльним дослідженням була встановлена тотожність між виявленим слідами на банці та відбитками пальців рук на дактилоскопічній карті підозрюваного. Але, можливість виявлення вищезазначених слідів, через такий тривалий період з моменту їх утворення, була обумовлена збігом різних сприятливих факторів (погодні умови, місце знаходження об'єкту, локалізація слідів на об'єкті, забруднення рук підозрюваної особи після вживання їжі та наявність масної речовини), які були підтверджені в ході слідства.

В залежності від умов сліди папілярних узорів можуть бути виявлені та визначені придатними для ідентифікації особи навіть після багатьох місяців або років після впливу на них різних факторів. Тому твердженням про те, що слід папілярного узору «свіжий», без наукового обґрунтування, можна упереджено поставитися до справи, дати помилкову оцінку доказам і ввести суд в оману.

Як висновок зазначимо, що наразі існує необхідність у проведенні дослідження «строків давності» потожирових слідів рук на різних поверхнях об'єктів за всіляких умов впливу навколишнього середовища, що дасть можливість розширити доказову базу та сприяти повному і всебічному розслідуванню злочинів.

Список використаних джерел

1. Beasley v. State, 404 P.2d 911; 81 Nev. 431.
2. Levine v. Remolif 80 Nev. 168, 390 P.2d 718, 720.
3. Giorgia De Paoli et al, Photo- and Thermal-Degradation Studies of Select Eccrine Fingerprint Constituents, J Forensic Sci, July 2010, Vol. 55, No. 4, 962–969.
4. Céline Weyermann et al, Initial Results on the Composition of Fingerprints and its Evolution as a Function of Time by GC/MS Analysis, Vol 56, Issue 1, 102-108 January 2011.
5. Dikshitulu YS et al, Aging Studies on Fingerprint Residues Using Thin-layer and High Performance Liquid Chromatography, Forensic Science International, 1986, 31 (4): 261–266.
6. Ricci C etal, Chemical Imaging of Latent Fingerprint Residues, Applied Spectroscopy 2007, 61(5): 514–522.
7. How Long Can an Identifiable Fingerprint Persist on an Exterior Surface? Simon Bunter, April 2014, URL: https://keithborer.co.uk/sites/default/files/%20SBCSEyeFPLongevityPaper.pdf.

Баулін Олег Вячеславович,
завідувач відділу наукової діяльності
та міжнародного співробітництва
Київського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції
України, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ В УКРАЇНІ

Криміналістична тактика як розділ криміналістики являє собою систему наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій з організації та проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на збирання і використання доказів з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Без знань з криміналістичної тактики і практичних вмінь та навичок застосовувати їх важко уявити ефективність і стабільно позитивні результати, не говорячи вже про якісь необхідні для кар'єрного зростання досягнення й успіх у роботі осіб, які на професійній основі здійснюють свою діяльність у сфері кримінального судочинства. Перш за все, це стосується слідчих, прокурорів, адвокатів, слідчих суддів і суддів, але володіння певними знаннями та прийомами криміналістичної тактики є необхідним і для таких учасників кримінального судочинства як судові експерти та спеціалісти, яких часто залучають до провадження слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Останнім вони дозволяють ефективно користуватись своїми професійними і процесуальними правами, цілеспрямовано формувати свої стосунки з представниками сторони кримінального провадження, яка залучила їх для проведення експертизи або участі в процесуальних діях, а також з іншими особами під час проведення експертизи чи процесуальних дій, більш впевнено почувати себе у судових засіданнях, коли їх викликають для дачі показань чи пояснень стосовно наданих раніше висновків й піддають прямому та перехресному допиту.

У найбільш загальному вигляді сутність криміналістичної тактики полягає у вмінні перегравати того, хто тобі протидіє (заважає, не сприяє), під час кримінального провадження завдяки маскуванню своїх намірів, використанню незрозумілої для нього ситуації через брак відомостей про певну подію, створенню уявлення про власну поінформованість щодо окремих обставин, спонуканню його до вчинення потрібних тобі дій або до висловлювань стосовно конкретних питань тощо.

Серед науковців не склалося одностайності щодо складу елементів, які утворюють систему криміналістичної тактики, але всіма виокремлюється тактика проведення окремих слідчих і процесуальних дій. При цьому, аналіз розділів багатьох підручників і посібників з

криміналістики, назви яких орієнтують читача на розкриття в них тактики вказаних дій, частіше домінують відомості щодо загальних правил організації та проведення даних дій, які визначені у кримінально-процесуальному законодавстві та підзаконних нормативно-правових актах, спрямованих на врегулювання окремих аспектів діяльності органів досудового розслідування, прокуратури і суду (організація і здійснення в них планування, діловодства, взаємодії тощо). Так званий тактичний рівень організації і проведення процесуальних дій залишається недостатньо розкритим, оскільки висвітлення з позицій класичної теорії криміналістики тактичних прийомів, які традиційно застосовуються під час проведення слідчих (розшукових) дій, не завжди є розрахованим на ситуації, що реально складаються в умовах сучасної слідчої практики. Запропонований в літературі тактичний комплекс можливого здійснення таких процесуальних дій як допит, огляд, освідування, обшук та деяких інших містить прогалини. Не все із запропонованого може бути ефективно застосовано через докорінну зміну багатьох інститутів кримінально-процесуального права, яка відбулася з вступом у дію Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України 2012 року.

Справа у тому, що одночасно із з'явленням на досудовому розслідуванні сторін обвинувачення і захисту, їх посиленої змагальності, Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), процесуального керівництва прокурорів та контролю слідчих суддів за застосуванням майже всіх заходів процесуального примусу (маються на увазі передбачені КПК заходи і дії, проведення яких обмежує права, свободи і законні інтереси особи), при втраті слідчими процесуальної незалежності органів досудового розслідування та в умовах деяких інших процесуальних новацій, організаційні аспекти і тактика слідчої діяльності зазнала докорінних змін. Так, в системі криміналістичної тактики організації і проведення практично кожної слідчої (розшукової) та іншої процесуальної дії, що є предметом судового контролю і формальною підставою для проведення якої слугує ухвала слідчого судді, підготовчий етап, крім іншого, зараз включає ініціювання слідчим за наявності фактичних підстав для проведення певної слідчої (розшукової) дії, її проведення шляхом звернення до процесуального керівника, якщо лише за процесуальним рішенням останнього закон дозволяє проводити відповідну дію (наприклад, огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, освідування), або до слідчого судді, уповноваженого розглянути відповідне клопотання сторони кримінального провадження (наприклад, якщо необхідно допитати свідка чи потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні). При цьому, на практиці слідчому доводиться забезпечувати підготовку і оформлення відповідного клопотання, його погодження у прокурора й у подальшому брати участь у зверненні до суду з таким клопотанням прокурора. Іноді слідчі самостійно або разом із прокурором беруть участь у розгляді таких клопотань і на вимогу

слідчого судді висловлюються з приводу їх змісту. Тобто елементом в системі тактики з'являється взаємодія слідчого і процесуального керівника, яким спільно доводиться брати участь у визначені наявності підстав до проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Спільно вони можуть діяти на подальших етапах проведення даної дії, що обумовлюється різними факторами та ситуацією, що склалася у сторони обвинувачення під час досудового розслідування. Проте, у судових засіданнях за участю слідчого судді, крім представників сторони обвинувачення, може брати участь і сторона захисту, якщо вже є особа, якій було повідомлено про підозру. Й тоді досягнути цілей, які визначила для себе сторона обвинувачення, без вирішення низки тактичних завдань у ході змагального спілкування з адвокатом-захисником або їх групою в ході судового засідання у слідчого судді, стане значно складніше.

Потрібно враховувати, що часто у кримінальному провадженні слідчі і прокурори діють не поодиноко, а у складі створених керівниками відповідних органів досудового розслідування і прокуратури груп слідчих і процесуальних керівників, персональні відомості про кожного яких вносяться до ЄРДР. І на узгодженість відомостей в ЄРДР з процесуальними рішеннями зазначених керівників слід своєчасно звертати увагу. Щоб не складалося ситуації, коли певну ініціативу щодо проведення слідчої (розшукової) дії проявив і документально посвідчив, процесуальне рішення з цього приводу прийняв або погодив, процесуальну дію вчинив не уповноважений у встановленому КПК порядку суб'єкт, відомості про якого відсутні в ЄРДР або за часом вони з'явилися в цьому реєстрі пізніше часу, зафіксованому у відповідних клопотаннях, постановах, протоколах та інших матеріалах досудового розслідування. Ігнорування аналізу такого співвідношення стороною обвинувачення в суді призводить до втрати як обґрунтованих підстав для проведення певних процесуальних дій, що ініціювалися стороною обвинувачення, так і обвинувальних доказів, отриманих за результатами процесуальних дій, призначених і проведених за участі не уповноважених слідчих і прокурорів. У випадку задоволення клопотання сторони обвинувачення, якщо вона влучно використала тактичні прийоми й подолала протидію іншої сторони або представників третіх осіб, на службову особу (осіб), яка (які) за ухвалою слідчого судді уповноважена (уповноважені) провести відповідну слідчу (розшукову) або іншу процесуальну дію, покладається її виконання. Як правило, це слідчий (слідчі), який (які) здійснює (здійснюють) досудове розслідування. І вже залежно від виду і характеру цієї дії, можливого місця і часу її проведення, обов'язкового за законом кола її учасників тощо, відбувається подальше планування (здійснюється корегування планів) і вживаються організаційні заходи та інші дії.

Хотілося звернути увагу на те, що брак досвіду і добрих знань з криміналістики у молодих слідчих і прокурорів, відсутність практичної можливості скористатися якісними криміналістичними рекомендаціями в умовах швидкоплинної ситуації сучасного досудового розслідування, призводять до тактичних прорахунків, які руйнують намагання органів досудового розслідування і прокуратури швидко, повно і неупереджено встановити обставини кримінальних правопорушень.

Отже, слідча практика сьогодення вимагає від науковців у сфері криміналістики розробки рекомендацій тактичного характеру, які забезпечать можливість подолання протидії, що закономірно в силу засади змагальності, офіційно існує у досудовому розслідуванні під час вирішення слідчим суддею питань за участю сторін обвинувачення і захисту та інших осіб, пов'язаних із проведенням слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Розробка таких практичних рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності та авторитету органів кримінальної юстиції.

Бистрицький Богдан Юрійович,
заступник начальника навчально-методичного відділу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗА ФАКТАМИ ГРАБЕЖІВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

З метою перевірки та уточнення зібраних в кримінальному провадженні доказів, оцінки слідчих версій досить часто виникає необхідність проведення окремих експериментально-дослідницьких дій. Такі обставини, як: чи міг свідок побачити певні дії з конкретної відстані або в певних умовах, чи в змозі неповнолітня (і не лише) особа за своїм фізичним розвитком учинити певну дію в конкретних умовах, пройти чи пробігти відповідну відстань за визначений час тощо, можливо з'ясувати за допомогою слідчого експерименту. У більшості випадків він проводиться для оцінки об'єктивності отриманих слідчим доказів та є штучним способом відтворення дій в реальній ситуації.

Правова регламентація зазначеної слідчої (розшукової) дії знайшла своє відображення в чинному КПК України в ст. 240, у частині першій якої визначено, що з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального провадження, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [1, с. 137].

За визначенням В. І. Оперука та І. Л. Марчук, слідчий експеримент – це слідча (розшукова) дія, яка полягає в тому, що слідчий та/або прокурор в присутності понятих, а в необхідних

випадках – за участю спеціаліста, підозрюваного, потерпілого, свідка, захисника, представника, з метою перевірки та уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, проводить відтворення дій, обстановки, обставин певної події, та інші необхідні досліди чи випробування [2, с. 42].

Слідчий експеримент потрібно відрізняти від експерименту як загальнонаукового методу дослідження, що використовується як пізнавальний прийом під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Зазначена слідча (розшукова) дія є сильним психологічним засобом впливу на його учасників, оскільки отримані результати нерідко наочно свідчать про можливість або неможливість існування певного явища чи події, спростувати які підозрюваним буває доволі складно. Тому слідчий експеримент – це необхідний, а часто незамінний спосіб перевірки й отримання нових доказів [3, с. 44]. Результати вивчення нами кримінальних проваджень про грабежі, вчинені неповнолітніми, свідчать, що така слідча (розшукова) дія проводилася лише у 38,1 % випадків від загальної кількості кримінальних проваджень зазначеної категорії. Така ситуація, звісно, не може безпосередньо не впливати на якість та ефективність проведення досудового розслідування.

Необхідність проведення цієї слідчої (розшукової) дії під час розслідування грабежів, у тому числі, вчинених неповнолітніми, може виникнути тоді, коли при оцінці зібраних даних виникає необхідність в перевірці тієї чи іншої обставини, факту дослідницьким шляхом. Тому, перед тим, як прийняти рішення про проведення слідчого експерименту, необхідно з'ясувати: яка конкретна обставина або факт потребують перевірки та їх значення для розслідування; можливо це з'ясувати шляхом проведення саме зазначеної слідчої (розшукової) дії і що для цього необхідно; які заходи потрібні та які можливості їх практичного здійснення; чи є можливість створити під час проведення слідчого експерименту умови, які б забезпечили його допустимість та достовірність.

Особливості тактики цієї слідчої (розшукової) дії обумовлюються віковими особливостями психіки неповнолітнього. Легковажна поведінка підлітка (розв'язна поведінка, грубе відношення до потерпілого тощо) може вплинути на доказове значення результатів експерименту. Або ж, навпаки, інші неповнолітні проявляють підвищену сором'язливість, скованість, боязливість невідомих наслідків [4, с. 32].

Також, в силу вікових особливостей деяку складність для неповнолітнього представляє сприйняття відрізків часу, швидкості руху та розмірів різних об'єктів, зовнішності людей та їх опис. Однак, це не повинно бути обставиною, яка унеможливлює проведення слідчого експерименту. Неповнолітньому рекомендують зосередитися, не поспішати, подумати тощо. На обов'язковість проведення слідчого експерименту за таких умов вказує і Є. Д. Лук'янчиков [4, с. 32].

Підсумовуючи викладене, наголосимо на тому, що слідчий експеримент за участю неповнолітніх має свої особливості на фоні того, що кримінальний процесуальний закон не містить окремих вказівок щодо підстав та умов проведення слідчого експерименту за участю неповнолітнього, обмежуючись лише вказівкою на положення, що порядок проведення кримінального провадження щодо неповнолітнього визначається загальними правилами КПК України з урахуванням особливостей, передбачених Главою 38 КПК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змін. та допов. станом на 4 лют. 2013 р. : (офіц. текст). К. : ПАЛИВОДА А. В., 2013. 328 с.

2. Оперук В. І. Марчук І.Л. Загальна характеристика слідчого експерименту у відповідності до чинного КПК України. URL: lex-line.com.ua›?go=full_article&id=1544

3. Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект) / Криміналістичний вісник : зб. наук. пр. / Держ. наук.-дослід. експерт.-криміналіст. центр МВС України. К., 2013. № 1 (19). С. 43–48.

4. Лукьянчиков Е. Д. Особенности расследования преступлений несовершеннолетних : [учеб. пособ.] / Лукьянчиков Е. Д. К. : НИиРИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1990. 52 с.

Бобик Олександр Васильович,
провідний фахівець з організаційно-методичного забезпечення відділу забезпечення діяльності центру Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПІДҐРУНТЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Чинний Закон «Про судову експертизу» визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об’єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки, який був прийнятий 27 років тому (№ 4038-XII від 25.02.1994). За цей змінилися соціально-політичні реалії в Україні та накопичилося багато проблемних питань із судової та позасудової експертизи, що потребує удосконалення законодавства, яке регламентує судово-експертну діяльність [1, с. 1].

Указом Президента України від 08.11.2019 № 837 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» в частині реалізації заходів у сферах правової політики, забезпечення

прав і свобод людини і громадянина передбачено розроблення законопроєкту про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення системи самоврядування судових експертів, запровадження рецензування висновку судового експерта та визначення граничних строків проведення судових експертиз [2, с. 29].

Відповідно до Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 471, в рамках Довгострокових пріоритетів діяльності Уряду на Міністерство юстиції України в частині забезпечення прав людини та доступу до правосуддя покладено обов'язок щодо створення умов для самоврядування судових експертів та розширення доступу осіб до послуг судових експертів як складової доступу до правосуддя, у тому числі, за рахунок вирівнювання повноважень приватних і державних судових експертів та збільшення рівня конкуренції між ними.

З метою дотримання вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», в 2013 році Міністерством юстиції України вже розроблявся проєкт Закону України «Про судово-експертну діяльність», який для обговорення і отримання зауважень та пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, 06.08.2013 було розміщено на своєму сайті. Згідно висновку, у цілому проєкт Закону було визнано неприйнятним і не може бути рекомендований до розгляду Верховною Радою України. До Верховної Ради України проєкт Закону України «Про судово-експертну діяльність» в 2013 році поданий не був.

На сьогоднішній день необхідність прийняття нового Закону «Про судово-експертну діяльність» обумовлена також низкою змін на державному рівні, зокрема, проведенням судової реформи, в рамках якої судова експертиза є невід'ємною складовою судової системи.

Розробленню проєкту Закону передували громадські обговорення та консультації з представниками експертної спільноти, державних спеціалізованих установ, юридичних осіб приватного права, які здійснюють судово-експертну діяльність.

Міністерством юстиції України було отримано пропозиції та зауваження, від науково-дослідних установ судових експертиз, зокрема від Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, Національної академії правових наук України, громадської організації «Всеукраїнська незалежна науково-дослідна експертна спілка», Асоціації експертів України, обласних бюро судово-медичної експертизи та від судових експертів.

Кабінетом Міністрів України в порядку законодавчої ініціативи 04.11.2021 проєкт Закону України «Про судово-експертну діяльність» для розгляду подано до Верховної Ради України.

Метою розробки проєкту Закону України «Про судово-експертну діяльність» є удосконалення нормативно-правової основи сучасної системи експертного забезпечення правосуддя з метою забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою та об'єктивною

експертизою, яка б відповідала вимогам міжнародних стандартів та викликам сучасності.

Проєкт Закону України «Про судово-експертну діяльність» складається з 9 розділів (61 статті), а саме:

розділ І «Загальні положення». Вперше пропонується законодавчо закріпити понятійний апарат, що використовується у судово-експертній діяльності, врегулювати правові основи судово-експертної діяльності, конкретизувати принципи судово-експертної діяльності, зміст кожного з яких розкривається в окремих статтях розділу.

Розділ ІІ «Державне регулювання судово-експертної діяльності». Пропонується визначити зміст судово-експертної діяльності за її відповідними напрямками, встановити, що Міністерство юстиції України здійснює формування загальних засад державної політики у сфері судово-експертної діяльності.

Розділ ІІІ «Суб'єкти судово-експертної діяльності та суб'єкти проведення судової експертизи». Пропонується розмежувати поняття «суб'єкт судово-експертної діяльності» та «суб'єкт проведення судової експертизи», визначити порядок проходження професійної підготовки, присвоєння та підвищення кваліфікації судового експерта. Також пропонується врегулювати питання проведення рецензування висновку експерта, закріпити види відповідальності судового експерта, засади дисциплінарної відповідальності, підстави притягнення судового експерта до дисциплінарної відповідальності та види дисциплінарних стягнень, порядок утворення дисциплінарної комісії судових експертів та її діяльності.

Розділ ІV «Самоврядування приватних судових експертів». Пропонується врегулювати основні засади самоврядування приватних судових експертів, правовий статус Асоціації приватних судових експертів України як самоврядної організації приватних судових експертів, та її повноваження.

Розділ V «Організаційні засади судово-експертної діяльності». В даному розділі систематизуються та уніфікуються норми, що регулюють порядок організації та проведення судових експертиз, закріплюється положення щодо підстав проведення судових експертиз, встановлюються граничні строки проведення судової експертизи та встановлюється порядок обчислення строків виконання експертизи.

Розділ VI «Фінансове забезпечення судово-експертної діяльності» охоплює питання щодо фінансування експертних установ у зв'язку з проведенням ними судових експертиз в залежності від виду судочинства.

Розділ VII «Оплата праці та соціальний захист». Встановлюються особливості матеріального та соціального забезпечення працівників державних судово-експертних установ різних відомств, надання щорічних основних, додаткових та інших відпусток для судових експертів.

Розділ VIII «Міжнародне співробітництво в галузі судово-експертної діяльності» містить положення щодо проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави та залучення фахівців інших держав до проведення судової експертизи в Україні, а також положення щодо міжнародного наукового співробітництва в галузі судової експертизи.

Розділ IX «Прикінцеві та перехідні положення» включає в себе положення, які встановлюють порядок набуття чинності законом, порядок проведення першого з'їзду Асоціації приватних судових експертів України, а також передбачає відповідні зміни до законодавчих актів [3].

Отже, реалізація даного нормативно-правового акта сприятиме удосконаленню нормативно-правової основи сучасної системи експертного забезпечення правосуддя та забезпеченню правосуддя незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про судову експертизу». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.

2. Указ Президента України від 08.11.2019 № 837 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави». Офіційний вісник Президента України від 19.11.2019 – 2019 р., № 24, стор. 29, стаття 1038. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019#Text.

3. Текст Проект Закону про судово-експертну діяльність та супровідні документи: URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154.

Бондар Костянтин Миколайович,
судовий експерт сектору балістичного обліку відділу криміналістичних видів дослідження Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (м. Рубіжне Луганської області)

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ Й ЕКСПЕРТНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ МВС У ПРОЦЕСІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

У зв'язку з проведеною у 2015 році реформою системи Міністерства внутрішніх справ України, було створене нове профільне відомство – Національна поліція України, а Експертна служба МВС була віднесена в окрему систему державних спеціалізованих установ судової експертизи, розділену за функціональними обов'язкам та територіальною дислокацією. На Експертну службу МВС, окрім іншого, покладені завдання з здійснення судово-експертної діяльності;

забезпечення залучення працівників Експертної служби МВС до досудового розслідування та судового розгляду, а також забезпечення функціонування обліку знарядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів;

Проте, здійснення судово-експертної діяльності, не виключає можливості бути залученими слідчим в якості спеціаліста в слідчих (розшукових) діях, в яких є потреба в використанні спеціальних знань, що передбачено чинним законодавством України.

Діяльність спеціалістів у кримінальному провадженні регламентовано кримінальним процесуальним законодавством України, а порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів до участі у проведенні огляду місця події врегульовано відповідною Інструкцією, затвердженою наказом МВС України від 3 листопада 2015 р. № 1339.

Наприклад, залучення судового експерта сектору досліджень зброї в якості спеціаліста для огляду місця події пов'язаному з використанням вогнепальної зброї, надають можливість слідчому всебічно, повно та об'єктивно оглянути об'єкт; перевірити чи заряджена зброя чи ні; за необхідності здійснити кваліфіковане її розряджання; привести зброю в безпечний для транспортування стан та здійснити її пакування. Окрім цього залучення спеціаліста надають можливість у кваліфікованому виявленні, фіксації та вилученні слідів пострілу, які залишилися на місці злочину, з метою подальшого їх направлення на дослідження та вирішення вичерпного комплексу питань стосовно досліджуваного об'єкту.

В свою чергу, спеціаліст-криміналіст відділу Слідчого управління ГУНП НПУ також повинен володіти спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів, але як, показує емпіричний досвід, не завжди може надавати кваліфіковані консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань досліджень зброї, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Метою дослідження є вивчення сучасного стану слідчої та експертної діяльності в сфері криміналістичного дослідження вогнепальної зброї та розробка рекомендацій, направлених на удосконалення встановленої практики в зазначеній сфері.

Отже ми бачимо, що діяльність судового експерта в сучасних умовах більшою частиною здійснюється в ускладнених умовах, через що виникає потреба в розробці додаткових логічно та системно витриманих методик дослідження окремих об'єктів, у формуванні яких, чималу роль відіграє криміналістична систематика.

Для підвищення взаємодії між правоохоронними органами та ефективності проведення судових експертиз вогнепальної зброї, яка використана під час скоєння злочинів, як на думку автора статті є потреба в впровадженні системи взаємодії серед всіх заінтересованих

осіб, починаючи від підприємств, які виробляють зброю, та володіють самою повною інформацією про зброю, яку вони випускають: підрозділів сертифікації та стандартизації, які володіють інформацією про зрою, яка виробляється за кордоном та ввозиться в країну для подальшої її реалізації; представників суб'єктів експертної діяльності України, які безпосередньо судові експертизи вогнепальної зброї з метою подальшого формування єдиної бази даних, що буде входити до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України.

Головними завданнями, які покладені на правоохоронні органи суспільством, є боротьба зі злочинністю та захист суспільства від протиправних дій. Але, не останнє місце в рейтингу суспільно небезпечних дій є злочини пов'язані з використанням вогнепальної зброї, бо при наявності в злочинців вогнепальної зброї, збільшується реальна загроза життю та здоров'ю громадян.

Значною мірою успішність в розкритті злочинів пов'язаних з застосуванням вогнепальної зброї, залежить від швидкого, повного та якісного виявлення та дослідження слідів, які відображують об'єктивні обставини злочину, а також використання отриманої інформації для пошуку злочинців.

В якості об'єктів криміналістичної діагностики можуть перебувати різні матеріальні носії криміналістично значущої інформації, в тому числі й знаряддя та засоби скоєння злочину, сліди її застосування, а також зразки для порівняльного дослідження. В літературі достатньо часто зазначається про необхідність залучення до огляду місця події відповідного спеціаліста, з метою отримання більш детального та повного об'єму інформації, а також проведення попереднього дослідження.

Як показує практика, найбільш поширеними об'єктами які знаходять на місці скоєння злочину з застосуванням вогнепальної зброї є гільзи та кулі.

Попереднє дослідження гільз, куль, вогнепальної зброї та інших об'єктів в ході огляду місця події, зводиться лише до зовнішнього вивчення. Характер досліджуваних об'єктів не дозволяє більш детальне дослідження поза межами лабораторних умов. Як результат, спеціаліст-криміналіст ВП ГУНП не завжди при огляді місця події може надати кваліфіковану консультаційну допомогу, у зв'язку з тим, що злочини з використання вогнепальної зброї є швидкоплинним, а злочинця потрібно знайти та затримати у найкоротший час, для зменшення ризику повторного вчинення злочину, а судовий експерт НДЕКЦ МВС, який був залучений як спеціаліст не завжди може прибути з лабораторією в найкоротший час.

Система АБІС (автоматизована балістична ідентифікаційна система), що створюйтесь та наповнюється, а саме, криміналістичні балістичні обліки, потребує на думку автора, як найскорішої апробації та використання, в (польових) умовах використовувати інформаційні бази, щоб пришвидшити розкриття злочинів.

Дослідження, проведені в лабораторних умовах після призначення судово-балістичної експертизи, надають можливість встановити конструктивні особливості гільз, встановлення та порівняння маркувальних позначень з наявними даними в довідковій літературі, віднесення її до певного виду патронів та зброї з якої вона могла бути стріляна.

В отриманні слідової інформації, що виникла під час скоєння злочинів з використанням вогнепальної зброї, допоможе залучення саме спеціаліста НДЕКЦ МВС, який має певні види спеціальних знань, який допоможе в виявленні, фіксації та вилученню слідів пострілу, що надасть можливість на попередньому етапі видвинути обґрунтовано-мотивовані версії обставин скоєння злочину.

Бо, як і трактує видатний сучасний науковець В. В. Коваленко: «наукові й практичні знання та навички, які відповідають сучасному рівню розвитку відповідних галузей людської діяльності (за винятком знань у галузі процесуального і матеріального права), використовуються (застосовуються) при розслідуванні злочинів і судовому розгляді кримінальних справ з метою сприяння слідству чи суду в збиранні та дослідженні доказів», що сприяє повному, всебічному та об'єктивному розслідуванню обставин скоєного кримінального правопорушення у розумні строки.

Список використаних джерел

1. Б.І.Бараненко,В.С.Бондар,О.В.Бочковий,М.В.Кривонос та ін. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї: навч.практ.посіб./ Сєвєродонецьк РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, ,2019.800 с.

2. Разумов Э.А.,Молибога Н.П. Осмотр места происшетвия: справ.-метод. издание. Киев: РИО МВД Украины,1994,672с.

3. Коваленко В. В. (2007). Застосування науково-технічних засобів спеціалі-стами при проведенні слідчих дій: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС. 248 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI. (2012). Узято з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

5. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС: затверджена Наказам МВС України від 10.09.2009 № 390 сайт URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/z0091-94#Text.

6. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: затв. Наказом МВС України від 03.11.2015 №1339 сайт URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text.

Ботнаренко Ірина Анатоліївна,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЇ СЛІДЧОГО З ДИТИНОЮ, ПОТЕРПІЛОЮ ВІД ЗЛОЧИНУ, ПОВ'ЯЗАНОГО ІЗ СЕКСУАЛЬНОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ

Насильницька експлуатація дітей – надзвичайно складна та багатогранна проблема, що потребує таких же системних та комплексних шляхів (підходів) до її вирішення. Тому під час розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі пов'язаних з сексуальною експлуатацією дитини, у практичній діяльності слідчих виникає чимало проблемних питань, що стосуються провадження за участю цієї найменш захищеної категорії населення. Зокрема, під час взаємодії сторони обвинувачення з неповнолітніми, орієнтованою на отримання правдивої і надійної інформації щодо обставин вчиненого злочину, необхідне точне і неухильне дотримання як прав та свобод дитини, так і визначених законом правил та процедур. А, зважаючи на недостатньо сформовані особливості фізичного та розумового розвитку дитини та специфічну сферу суспільних відносин (інтимні відносини), яким протиправним діянням заподіяно шкоду, практика розслідування зазначених кримінальних проваджень вимагає урахування цілого спектру різноманітних умов та визначення науково обґрунтованих рекомендацій в частині урахування вікових (індивідуальних) особливостей неповнолітніх осіб з метою отримання від них найповніших та найбільш правдивих показань під час розслідування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості. Відповідно, процес налагодження психологічного контакту з неповнолітнім потерпілим потребує від слідчого чималих зусиль для активізації бажання неповнолітнього підтримувати процес спілкування, а також об'єктивності та неупередженості при оцінці фактів та вчинків потерпілого.

Питанню особливостей та процедури проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх присвячена значна кількість наукових робіт провідних учених: В.П. Бахіна, В.К. Весельського, В.В. Гірука, В.А. Журавля, О.О. Закатова, Н.С. Карпова, В.С. Комаркова, Я.В. Комісарова, В.О. Коновалової, Л.М. Корнєєва, В.С. Кузьмічова, Є.Д. Лук'янчикова, М.І. Порубова, К.О. Чаплинського, Л.Д. Удалової, В.Ю. Шепітька та інших. Загалом, проблематиці розслідування кримінальних правопорушень, де потерпілою особою є дитина, присвячено велику кількість наукових робіт, водночас цілий ряд питань,

пов'язаних зі специфікою провадження за участю цієї категорії учасників кримінального процесу, залишається складним для дослідження. Зокрема, належне розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з сексуальною експлуатацією дітей, вимагає безумовного урахування психології неповнолітніх, що, у свою чергу, вимагає застосування слідчим особливих тактичних прийомів, а також забезпечення безпеки та дотримання «приватності» при вчиненні процесуальних дій.

Одним з міжнародних нормативно-правових документів, де найбільш детально визначаються вимоги до захисту дитини у кримінальному процесі, є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція, 2007 р.), яка була ратифікована Верховною Радою України і набула чинності з 1 грудня 2012 р.

У ст. 35 даної конвенції закріплено положення, що кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення прав дитини і по можливості повинна зробити все, що б не травмувати психіку дитини. У зазначеній статті йдеться про проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки; у разі необхідності – проведення опитування у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні; з дитиною має спілкуватися особа, спеціально для цього підготовлена. Пунктом «f» ч. 1 ст. 35 указаної Конвенції передбачено можливість супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше [1].

Конституція України та положення Кримінально-процесуального кодексу України передбачають моральні засади слідчих (розшукових) дій. Так, у ст. 28 Конституції України зазначено: «Кожен має право на повагу його гідності. Ніхто не може підлягати тортурам, жорстокому, нелюдському або принижуючому його гідність поводженню чи покаранню». У КПК України забороняються насильство та погрози, дії, що принижують гідність учасників слідчих дій або загрожують їх здоров'ю та життю (ст.ст. 22, 194 та інші). Слідчому необхідно пам'ятати, що морально-психологічний стан неповнолітніх потерпілих від злочинів, пов'язаних з сексуальною експлуатацією, досить часто може змінюватися. В пам'яті потерпілих зберігаються пережиті ними хвилювання, страх, жах, біль, відчай, розгубленість, душевний неспокій, фізичні страждання. Безумовно, що після вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з сексуальною експлуатацією, неповнолітній потерпілий може бути психологічно не готовим до проведення слідчих (розшукових) дій, а перебування у стресовому стані ставить під сумнів ефективність та доцільність їх проведення. Тому, як зазначають Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман, від початку контакту з малолітньою чи неповнолітньою особою необхідно пам'ятати про необхідність побудови правильних відносин з нею,

пристосування мови до її рівня розвитку і створення безпечної для неї атмосфери [2, с. 87]. Слідчий повинен пам'ятати, що неповнолітній потерпілий – це, передусім, дитина, що має відповідні особливості, обумовлені віковим розвитком, та потрапила у складні обставини. Відповідно, тактика комунікації повинна будуватися з урахуванням їх морально-психологічного стану, індивідуальних особливостей поведінки та рис характеру, а також орієнтацією на створення дружніх та довірчих відносин.

Відмітимо фактори, які перешкоджають налагодженню співробітництва неповнолітнього потерпілого зі слідчим, зокрема: а) побоювання утвердження в думці близьких осіб або свого оточення як кримінальної або аморальної особистості; б) відчуття сорому, що викликане специфікою інтимної сфери, яка виключає з тактичних та моральних міркувань обговорення сексуальних питань з третіми особами; в) стан стресу від отриманого психічного або фізичного насильства та захисна психологічна реакція від можливих моральних переживань; г) відчуття тривоги за свою особисту безпеку та безпеку близьких осіб, особливо у випадках погроз з боку трафікерів під час вербування та сексуальної експлуатації; д) поблажливе відношення до вербувальників або власників борделів, які надали можливість отримання доходу; е) побоювання попасти на офіційний облік в органи поліції як повія або жертва [3, с. 63].

Враховуючи ці та інші обставини, пов'язані зі специфікою злочинного діяння, в ході проведення відповідних слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього потерпілого від сексуальної експлуатації слідчий повинен дотримуватись правил тактовності, толерантності, виявляти уважність, пильність, чемність, співчуття переживанням, доброзичливість у спілкуванні. Мова слідчого повинна бути спокійною та не надто голосною. Ні за яких умов слідчий не повинен використовувати обман під час спілкування з неповнолітнім, не дивлячись, що правового закріплення питання про допустимість обману при розслідуванні кримінальних правопорушень не існує. Тональність мовлення, стверджує Є.Є. Шмерецький, має відповідати комунікативній ситуації, неприпустимими є недоречні посмішки, іронія, жартівливий тон [8].

Наприклад, в ході проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит потерпілого, на переконання В.В. Пясковського, бажано, щоб його здійснювала особа однієї статі з ним [4, с. 121]. Не заперечуємо таку позицію, однак вважаємо, що налагодженню психологічного контакту з потерпілим від злочину, зокрема, неповнолітнім, передусім, сприяють ділові та моральні якості фахівця. Науковець також наголошує, за фактом такого злочину, при можливості, необхідно, щоб один слідчий проводив досудове розслідування з початку і до кінця. Це має значення для встановлення взаємної довіри з потерпілими [4,

с. 122]. Ми повністю підтримуємо таку позицію, оскільки, на наш погляд, повна обізнаність у матеріалах кримінального провадження дозволить слідчому вірно та більш ефективно обрати лінію поведінки в ході проведення допиту та урахувати суттєві деталі та подробиці з тим, щоб якомога делікатніше і тактовніше провести спілкування з потерпілим, а також стимулювати його активність для надання інформації, необхідної та важливої для розслідування кримінального правопорушення.

Основні морально-етичні засади тактики слідчих (розшукових) дій сформулював М.О. Янковий. На переконання науковця, слідчий при провадженні слідчих (розшукових) дій може використовувати тактичні прийоми, які: не побудовані на обмані; не пов'язані з погрозою, шантажем, фізичним і психічним насиллям; не принижують гідність особи; не спонукають підозрюваного до аморальних вчинків; не експлуатують неосвіченість, культурну відсталість, забобони, марновірство учасників кримінального провадження; не базуються на використанні релігійних почуттів; не скеровані на розпал конфліктів між декількома підозрюваними [5]. Зазначених прийомів необхідно дотримуватися і під час взаємодії з неповнолітніми учасниками кримінального процесу.

Науковцями-правниками вироблено ряд правил, яких важливо дотримуватись під час спілкування з неповнолітнім, у тому числі потерпілим від насильницького злочину: а) якнайчастіше звертатися до неповнолітнього на його ім'я; б) створення безпечної атмосфери; в) збереження найкращих інтересів неповнолітнього, у тому числі збереження його психологічного та фізичного благополуччя; г) мова повинна бути проста і зрозуміла для дитини, а голос спокійний та чіткий; д) підтримання відповідного зорового контакту, але без надмірного та безперервного спостерігання за неповнолітнім; часто проявляйте свою зацікавленість до дитини жестом (хитання голови) або інтонацією; е) не потрібно переривати розповідь дитини без потреби [6].

Важливим завданням, наголошують Л.С. Волинець, Л.П. Гурковська, І.В. Савчук, є створення навколо дитини особливо доброзичливої, позитивної, комунікативно емоційної атмосфери; забезпечити гарні побутові умови, змістовну й цікаву зайнятість дитини, залежно від її віку та інтересів. Важливо, щоб було все необхідне, що відволікає дитину від переживань і тривоги, яку вона постійно відчуває: іграшки, книги, настільні ігри (шахи, шашки, пазли, теніс), акваріум, приладдя для малювання, ліплення, цікаві головоломки, магнітофон (телевізор) тощо [7, с. 92].

Отже, морально-психологічні основи діяльності слідчого під час спілкування з дитиною, яка постраждала від злочину, пов'язаного з сексуальною експлуатацією, можна визначити як систему

загальноприйнятих моральних цінностей та заснованих на них моральних норм та принципів, незаперечних етичних установок слідчого, які, у поєднанні з нормами кримінального процесуального права, визначають коректність його поведінки по відношенню до дитини та дозволяють визначити припустиме і неприпустиме під час налагодження психологічного контакту, тим самим сприяючи належному дотриманню вимог правосуддя.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ратифікована із заявами Законом № 4988-VI від 20.06.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927.
2. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОП Клименко, 2015. 114 с.
3. Калинкович, Л. Н. Расследование преступлений, связанных с торговлей людьми в целях сексуальной эксплуатации. Калинкович Л. Н., Петко В. В., Петко Д. В. Мн. : «Бонем», 2005. 248 с.
4. Алєксєєв О. О. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. О. О. Алєксєєв, В. К. Весельський, В. В. Пясковський. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 320 с.
5. Янковий М. О. Морально-етичні засади тактики слідчих (розшукових) дій в світлі вимог нового КПК України. Юридичний бюлетень. Вип. 2. 2016. URL: file:///C:/Users/asus%20720/Downloads/ub_2016_2_18.pdf .
6. Сексуальне насильство щодо дитини: координація дій. Автори-упоряд. Бугаєць Тамара, Ковальова Олена, Пашко Наталія. URL.: https://www.unicef.org/ukraine/media/4186/file/Sex_viol.pdf.
7. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик: метод. посіб. Л. С. Волинець, Л. П. Гурковська, І. В. Савчук. Київ: К. І. С., 2011. 132 с.
8. Шмерецький Є. Є. Психологічні особливості допиту потерпілих від згвалтувань. Юридична психологія. 2016. № 2 (19). URL: file:///C:/Users/asus%20720/Downloads/441-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96-893-1-10-20171103.pdf.

Бохановський Марко Маркович,
головний судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів відділу досліджень матеріалів, речовин і виробів Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Мелещенко Володимир Олександрович,
судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів відділу досліджень матеріалів, речовин і виробів Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ УМОВ ІНЖЕКТУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ГАЗОХРОМАТОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТАДОНУ ГІДРОХЛОРИДУ

Під час дослідження метадону гідрохлориду методом газорідинної хроматографії доволі часто спостерігається ефект контамінації наступного введення проби. Необхідність вирішення цієї проблеми обумовлює актуальність даного дослідження

Метою дослідження є з'ясування впливу температури інжектора на повноту переведення проби в газоподібний стан, що може призвести до появи піку на результатах наступного інжектування.

Ефект контамінації виражається у виникненні піку слабкої інтенсивності з мас-спектром характерним для метадону на хроматограмі дослідження холостої проби, за умови її інжектування одразу після дослідження розчину метадону. Важливою характеристикою таких контамінаційних піків є збіг за часом їх виходу із часом виходу піку метадону. Цей факт дозволяє зробити припущення, що перенесення випареної в інжекторі хроматографа проби, в капілярну колонку, проходить не в повному обсязі.

Стандартними умовами інжектування згідно актуальних методичних рекомендацій є введення проби з діленням потоку, при температурі випарника 250°С [1, с. 23] або 280 °С [2, с. 8].

Попередньо був приготований розчин метадону гідрохлориду в хлороформі концентрацією 1,0 мг/мл та перенесено в скляну віалу.

Проведено серію досліджень розчину з різними, для кожної проби, температурами інжектора: 250°С, 280°С, 300°С, 320°С та за наступних умов: хроматограф газовий «SHIMADZU GC-2010Plus» з мас-селективним детектором GCMS-QP2020; капілярна колонка - 5MS (довжина – 30 м, діаметр – 0,25 мм, фаза – 0,25 мкм); постійний потік – 1,5 мл/хв.; газ-носій – гелій; температурна програма колонки: Тпоч=100°С, ізотерма 2 хвилини, нагрівання – 15°С/хв., Ткінц=280°С, ізотерма 1 хвилину; температура інтерфейсу Т=280°С; іонізація –

електронним ударом; енергія іонізації = 70 еВ; температура іонного джерела Т=200°С; проба = 1 мкл.

Після кожного дослідження було проведено аналіз холостої проби при вищезазначених умовах та за температури інжектора 320°С. Для порівняння відносної кількості метадону, отримані хроматограми накладалися в режимі відображення найбільш інтенсивного піку мас-спектра метадону (m/z=72) (рис. 1).

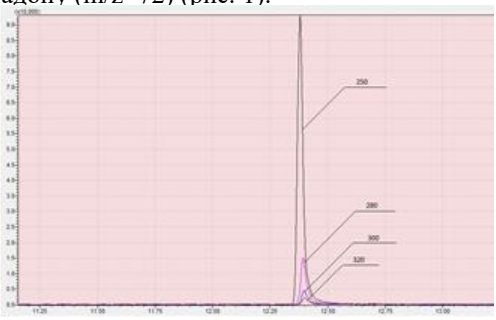

Рис. 1. Порівняння хроматограм в режимі відображення (m/z=72) холостої проби при різних температурах інжектування попередньої проби

Під час аналізу хроматограм спостерігалося зменшення контамінації при збільшенні температури інжектування.

Для підбору оптимальної температури інжектора було порівняно хроматограми результатів досліджень в режимі TIC (total ion current). На хроматограмах холостих проб після досліджень з температурами інжектування: 250°С та 280°С, спостерігалися піки метадону розмірами, котрі перевищують більше ніж у три рази висоту шуму, а при температурах інжектування: 300°С та 320°С контамінаційні піки метадону знаходились у межах флуктуацій базової лінії (рис. 2).

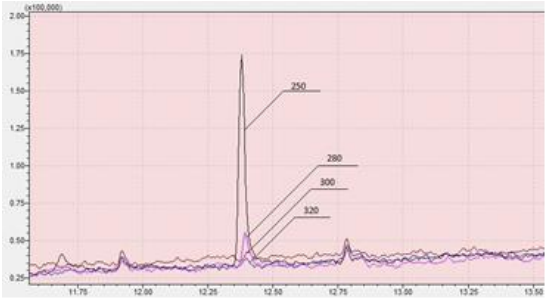

Рис. 2. Порівняння хроматограм холостої проби при різних температурах інжектування попередньої проби

Узагальнюючи результати проведеного дослідження можливо зробити висновок, що прийнятними для проведення аналізу метадону гідрохлориду є температури інжектора: 300°С, 320°С, проте враховуючи необхідність мінімізувати температуру випарника з метою максимального збереження цілісності фази капілярної хроматографічної колонки, оптимальною є температура 300°С.

Список використаних джерел

1. Дослідження метадону: методичні рекомендації. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2019. 31 с.

2. Кількісне визначення деяких наркотичних засобів методами газової, рідинної хроматографії і УФ-спектроскопії : метод. посіб. Москва : ЭКЦ МВС Росії, 2011. 30 с.

Бушмін Валерій Олександрович,
старший судовий експерт сектору автотоварознавчих досліджень відділу товарознавчих та гемологічних досліджень лабораторії товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ДОСЛІДЖЕННЯ МАРКУВАЛЬНИХ ПОЗНАЧЕНЬ У КОНТЕКСТІ ТРАНСПОРТНО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Сьогодні для вирішення завдань експертизи маркувальних позначень транспортних засобів (далі МП ТЗ) відбувається розширення знання про загальний об’єкт – транспортний засіб (далі – ТЗ), який, по суті, є комплексним об’єктом, носієм різноманітної інформації. Автомобіль збирають послідовно за заводською технологією з різних пронумерованих деталей і агрегатів. Він оснащується електронною шиною даних, в блоках управління якої запрограмована інформація про всі системи, в тому числі й про ідентифікаційний номер.

Технологічний процес виробництва фіксується у виробничій базі даних підприємств-виробників ТЗ за допомогою спеціальних цифрових позначень. У зв’язку з цим, в експерта є широкі можливості за допомогою поетапного вивчення вирішити основне завдання дослідження МП ТЗ – з’ясувати первісний зміст ідентифікаційного номера автомобіля чи окремої деталі або агрегату. З впровадженням нових наукових досягнень в експертну практику при дослідженні

об’єктів експертизи маркувальних позначень транспортних засобів все частіше застосовують комплекси досліджень різних видів.

Найпоширенішим є саме комплексний підхід, який, з одного боку, обумовлений синтезом інформації з декількох наук: трасології, хімії, техніко-криміналістичного дослідження документів, а також комп’ютерної галузі та технології виробництва транспортних засобів. Це пояснюється досить великою кількістю досліджуваних в його рамках об’єктів. З іншого боку наявністю комплексу методів і способів, призначених для дослідження відповідних об’єктів, як вже наявних в арсеналі експерта, так і таких, які відносно недавно набули свого значення для експертизи. В результаті розширення кола об’єктів дослідження, починаючи від елементів комплектації, основного номера на кузові транспортного засобу, маркувальних табличок і закінчуючи блоками електронного управління, вирішуються не тільки трасологічні, а й питання техніко-криміналістичного дослідження документів, хімії, комп’ютерно-технічної експертизи, технології виробництва і т.д. Таким чином, при комплексному підході до дослідження забезпечується взаємодія осіб, що володіють спеціальними знаннями з різних наук. Варто зазначити, що на практиці судова експертиза МП ТЗ проводиться, як правило, одним експертом, який має допуск до виробництва зазначеного виду експертизи [1, с. 51–52; 2, с. 501–502].

Серед великої кількості об’єктів техніко-криміналістичного дослідження документів виступають документи, виготовлені поліграфічним способом і за допомогою засобів оргтехніки. В результаті, варто відзначити схожість двох видів експертиз за об’єктом дослідження. Об’єктами дослідження маркувальних позначень ТЗ також виступають дані, записані в електронних блоках управління системами автомобіля. Цілісна система електрообладнання, що включає діагностичну систему транспортного засобу, є розробкою комп’ютерної галузі для автомобільної промисловості. У пам’яті зазначених електронних блоків управління зберігається інформація про стан систем автомобіля на поточний момент. Вони покликані максимально полегшити технічну діагностику – сервісне обслуговування автомобіля.

Інтегрована в експертизу технічна діагностика виявилася придатною для задоволення її потреб при вирішенні завдань дослідження маркувальних позначень транспортних засобів. В рамках даного дослідження результати діагностування використовуються в обмеженому обсязі, оскільки з усього комплексу інформації, яку може отримати діагност, експерта цікавить лише певна кількість, що міститься в електронних блоках управління даних про маркувальні позначення ТЗ. Візуалізувати інформацію, що знаходиться в пам’яті електронних блоків, можна за допомогою діагностичного обладнання: тестера, сканера або, в окремих випадках, панелі (комбінації) приладів автомобіля. Сьогодні технічна діагностика в експертизі МП ТЗ міцно

зайняла своє місце і розглядається як один з найперспективніших неруйнівних інструментальних і досить ефективних методів дослідження [1, с. 52–53; 3, с. 222–223].

Отже, з наведеного вище видно взаємодію різних галузей знань в рамках експертизи МП ТЗ. Говорити про те, що ця експертиза є комплексною (як, наприклад, комп'ютерно-технічна), було б не зовсім правильно, а точніше в рамках експертизи МП ТЗ проводять комплекс різних досліджень, результати яких призводять до розв'язання основного питання експертизи.

Експертизу МП ТЗ як сукупність послідовних досліджень можна умовно розділити на два (не рахуючи підготовчого) самостійні, але взаємопов'язані етапи: з'ясування факту зміни об'єкта і визначення його первісного вигляду. Такий поділ доцільний з ряду причин: він необхідний для чіткішого розуміння тих завдань, які вирішуються на певних стадіях проведення експертизи; на дозвіл експерта, як правило, ставляться два питання, і відповідь на кожне питання відповідає розв'язання кінцевої задачі кожного етапу: чи змінювалися МП ТЗ і який їх первісний зміст? Кожен етап по суті є цільним самостійним експертним дослідженням, що має свої специфічні цілі та завдання.

Метою підготовчого етапу експертизи є, по-перше, з'ясування відповідності постанови про призначення експертизи вимогам, що пред'являються нормативно-правовими актами до цього документа, по-друге, представлене ТЗ оцінюється на предмет його відповідності об'єкту, зазначеному в постанові. Вирішивши ці питання, експерт переходить до першого етапу виробництва експертизи або повертає матеріали справи органу (особі), який призначив експертизу, а постанову про призначення експертизи залишає без виконання.

Мета першого етапу експертизи може бути розглянута з двох сторін. З одного боку це з'ясування факту зміни або відсутності змін первинного (заводського) ідентифікаційного маркування ТЗ (номера кузова (рами) і двигуна). З іншого боку це розв'язання питання про те, чи нанесені вищевказані МП досліджуваного ТЗ відповідно до технології заводу-виготовлювача. Суть цих дій полягає у виявленні в досліджуваному об'єкті певних відхилень від належних, з'ясованих причин цих змін і наявності (відсутності) причинного зв'язку зазначених відхилень з подією злочину

Метою другого етапу, а отже, і його кінцевим завданням є з'ясування (відновлення) первинного індивідуального маркування, яке було змінено або знищено. З'ясування знищення або зміни маркування може здійснюватися різними методами, найбільш поширеним з яких є метод хімічного травлення (якщо мова йде про рельєфне маркування). В результаті проведення досліджень знаки заводського маркування можуть бути з'ясовані повністю, з'ясовані частково або не з'ясовані взагалі. У разі з'ясування МП повністю завдання, поставлені перед

експертом, можна вважати вирішеними, цілі експертизи досягнутими, а її виробництво закінченим; при з'ясуванні частини знаків маркування – завдання є вирішеним частково. У цьому випадку, а також при хоч якихсь можливості з'ясування МП дослідження необхідно продовжити. Спочатку їх суть полягає в пошуку і виявленні додаткових МП, які наносяться на заводські таблички, виготовлені з різних матеріалів. При виявленні табличок з дублювальними МП проводяться дослідження на предмет їх виготовлення та установки відповідно до технології заводу-виготовлювача. Якщо в результаті будуть з'ясовані ознаки порушення технології заводу-виробника або буде з'ясовано, що всі таблички з дублювальним ідентифікаційним маркуванням демонтовані, то необхідно розпочати пошук інших агрегатів і обладнання ТЗ, що містять номер замовлення і виробничий номер [4, с. 73–77].

Як підсумок варто зазначити, що експертиза маркувальних позначень транспортних засобів є складним процесом, який поєднує у собі різні методи, способи та інструменти дослідження, а також передбачає виконання ряду завдань, які ставлять перед експертом. Сьогодні цей вид експертизи має достатню кількість засобів для визначення МП ТЗ та з'ясування за ними інформації. Одним з найефективніших способів отримання цієї інформації є діагностика електронних блоків управління. Водночас сучасна експертиза не дозволяє з'ясовувати обставини та осіб, які здійснювали заміну або знищення МП ТЗ. Перспективним шляхом розв'язання цієї проблеми є застосування при виготовленні автомобілів додаткових МП, які складніше виявити чи підробити та які несуть більше інформації.

Список використаних джерел

1. Чеснокова Е. В. Современное состояние и перспективы развития экспертизы маркировочных обозначений транспортных средств. Теория и практика судебной экспертизы. 2015. №12(2(38)). С. 51–54.

2. Світличний В. А. Деякі питання судово-експертної діяльності комплексного дослідження ідентифікаційних номерів транспортних засобів. Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу. 2019. С. 500–504.

3. Тополя Р. В. Експертно-криміналістичне дослідження транспортних засобів: деякі теоретичні та історичні аспекти. Науковий вісних публічного та приватного права. № 3. 2017. С. 220–224.

4. Жаворонков В. А. Задачи судебной экспертизы маркировочных обозначений транспортных средств. Теория и практика судебной экспертизы. 2019. С. 70–79.

Вельможна-Сидорова Антоніна Сергіївна,
судовий експерт Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, аспірант Донецького державного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ГАЛУЗІ ҐРУНТОЗНАВСТВА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ОСОБИ

Одним з джерел доказів при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя особи може виступати судова ґрунтознавча експертиза. В числі фактів, що можуть бути встановлені шляхом вирішення завдань даного роду експертиз, є такі важливі елементи доказування, як ідентифікація ділянки місцевості, на якій відбувалося правопорушення, факт контактної взаємодії будь-яких предметів, забруднених ґрунтом, діагностика невідомого місця події тощо.

Об'єктивність, всебічність і повнота експертного дослідження означає неупереджену оцінку властивостей предметів і явищ, проведення дослідження на науково-практичній основі, що виключає помилки, уникаючи необґрунтованих суджень або розширення предмета експертизи. Висновок експерта має ґрунтуватися на положеннях, які дають змогу перевірити обґрунтованість і достовірність висновків, зроблених на основі спеціальних знань в галузі ґрунтознавства, геології, петрографії, мінералогії, хімії, фізики та інших наук, які комплексно використовуються при провадженні даного виду експертиз.

Свого часу В.С. Мітричевим [1] в експертизу матеріалів речовин та виробів було впроваджено поняття «елемент речової обстановки», який можна розуміти як окремий матеріальний об'єкт, що входить до складу речової обстановки події, що розслідується: предмет (єдине ціле), матеріальні утворення у вигляді рідких, сипких або газоподібних речовин, а також їх частини та сліди. За природою походження речовими доказами є речові об'єкти, що виникли у зв'язку з подією кримінального правопорушення або використані під час його скоєння, підготовки до нього тощо. Виходячи з цього, об'єктами дослідження при призначенні судової ґрунтознавчої експертизи можуть виступати різноманітні об'єкти ґрунтово-мінерального походження – це безпосередньо ґрунти, у вигляді глини, пісків, щебню, вапняків, крейди, гіпсу, вугілля, шлаків тощо, так і у вигляді нашарувань на об'єктах-носіях, відшарувань, залишених на місці події, а також зразків конкретно локалізованих ділянок місцевості.

Специфіка ґрунтово-геологічних об'єктів як елементів речової обстановки в рамках судового ідентифікаційного дослідження визначається фактичними обставинами правопорушення [2, с. 118].

Ґрунтово-геологічний об’єкт, що надійшов на судово-експертне дослідження, має подвійну структуру: містить елементи, що визначають його природне походження, а також інші, що відокремлюють його як матеріальне утворення з різних ґрунтово-геологічних, а іноді й антропогенних компонентів.

В.Я Колдін вказує на те, що залежно від рівня досягнутої у процесі дослідження індивідуалізації різниться родова, видова, групова та індивідуальна ідентифікація. Кінцева мета ідентифікації полягає у вирішенні питання про тотожність одиничної особи, предмета, матеріального комплексу. Однак ця мета досягається не завжди. Якщо в процесі порівняльного дослідження виявляються тільки класифікаційні ознаки, дослідження обмежується родовою ідентифікацією. У ряді випадків у структурі ідентифікованого об’єкта виявляються властивості, що виникли в обставинах конкретної справи або механізму події, що розслідується.. Такі властивості можуть бути основою виділення спеціальних класів (А.А.Ейсман) або груп, що істотно поглиблюють рівні родовидової ідентифікації. Цей рівень називають груповою ідентифікацією (В.С.Мітричев). Індивідуальна ідентифікація потребує виявлення ознак, сукупність яких є унікальною, неповторною [3, с. 65]. Отже, тотожність об’єктів при оцінці судової ґрунтознавчої експертизи оцінюється за родовими, груповими та індивідуалізуючими ознаками.

В.П. Колмаков вивчаючи методику розслідування злочинів проти життя, розрізняв спосіб вчинення злочину та спосіб його приховування. Так, до першого він відносив дії та бездіяльності, спрямовані на досягнення злочинного результату, а також матеріальні предмети, за допомогою яких було скоєно злочин, умови, зручні для злочинця [4, с. 195] Спосіб приховування розглядався дослідником як дії злочинця, спрямовані на маскування та ліквідацію слідів цього злочину. За допомогою судової ґрунтознавчої експертизи можна виявити як спосіб вчинення, наприклад, переміщення трупу, чи живих осіб, перебування особи на певній ділянці, а також, спосіб приховування, як правило це поховання трупу чи його частин, закопування предметів кримінального правопорушення.

У кримінальних правопорушеннях, родовим об’єктом яких виступає охорона життя та здоров’я особи, формами використання спеціальних знань виступають залучення спеціаліста та призначення судової експертизи.

Таким чином, судову ґрунтознавчу експертизу доцільно призначати при розслідуванні умисних вбивств, коли необхідно встановити чи мало місце перепоховання трупа, чи перебувала особа за життя на певній ділянці місцевості за наявності на взутті трупа збережених нашарувань ґрунту, чи мав місце факт контактної взаємодії одяг потерпілого та певний контактуючий предмет (наприклад, бампер транспортного засобу), за допомогою яких інструментів (лопат, ломів) було поховано труп, а також чи перебував підозрюваний на ділянці

місцевості, де було виявлено труп, чи мало місце переміщення трупу з однієї ділянки місцевості на до іншої, в який спосіб (кочення, волочіння тощо) та скількома особами відбувалося переміщення. Встановлення кількості співвиконавців сприяє вирішенню завдань кримінального провадження, передбаченого ст. 2 КПК України [5], що також передбачається п. 3 постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 року № 2 [6].

Основними проблемними питаннями, які виникають при огляді місця події є правильне вилучення зразків ґрунту, одягу, взуття, інших предметів, що мають нашарування ґрунтово-мінерального походження. Практика показує, що більшість речових доказів вилучаються без дотримання обов'язкових умов для їх збереження при транспортуванні та зберіганні. Також, трапляються випадки некоректного визначення слідчим просторових меж земельних ділянок, що призводить до неправильного вилучення контрольних зразків. Як наслідок, подальше проведення судової експертизи не сприяє локалізації певної ділянки місцевості. Неправильне пакування речових доказів, особливо, коли одяг та взуття пакуються разом, призводить до осипу та контамінації нашарувань, що негативно відображається на результатах порівняльного дослідження. Саме тому залучення спеціаліста при огляді місця події є передумовою збору належних доказів, а з іншого боку це полегшує роботу судового експерта, який проводитиме потім судову експертизу.

Список використаних джерел

1. Криминалистическая экспертиза материалов, веществ и изделий / Митричев В.С. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1980. 112 с.

2. Омельянюк Г.Г. Судебно-почвоведческая экспертиза: монография. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 624 с

3. Колдин В.Я. Судебная идентификация. М.: ЛексЭст, 2002. 528 с.

4. Колмаков В.П. Значение для расследования точного установления способов совершения и сокрытия преступлений против жизни. Труды Харьковского медицинского института. 1956. Вып. 5. С. 193–196.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11-12, № 13, ст.88

6. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанови ПВСУ від 7 лютого 2003 року № 2 URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0002700-03.

Венчагова Вероніка Миколаївна,
судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ІННОВАЦІЇ В ДАКТИЛОСКОПІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ

Вже понад півтора століття судова експертиза проходить шлях становлення від епізодичного проведення почеркознавчих, дактилоскопічних і інших експертних досліджень до розробки наукових засад судової експертизи, створення нових її видів, систематичного (для більшості видів судових експертиз) їх проведення. Розвиток судової експертизи продовжується і сьогодні. З'являються нові види і об'єкти судової експертизи, нові методи і методики, сучасні науково-технічні засоби і автоматизовані інформаційні експертні технології [1, с. 63].

Дактилоскопія – це галузь криміналістики, що вивчає будову шкірних узорів на пальцях рук людини для використання її слідів з метою ідентифікації, реєстрації та розшуку злочинців [2, с. 325]. Сучасна дактилоскопія ґрунтується на трьох важливих особливостях шкірних узорів – їх індивідуальності, незмінності і відновлюваності. Розглядаючи папілярні узори пальців рук, як об'єкти криміналістичного дослідження, необхідно звернути увагу на ті проблеми, з якими стикаються експерти та органи досудового розслідування під час отримання або відібрання дактилоскопічних зразків.

Слід зауважити, що як і раніше, дактилоскопічна експертиза залишається одним з найпоширеніших видів досліджень, оскільки відбитки пальців рук – невід'ємна частина місця події у багатьох видах злочинів. Разом з тим, вони виступають джерелом цінної криміналістичної інформації, у тому числі про особу, яка їх залишила, про ймовірний час та особливості слідоутворення [3, с. 325].

Діяльність, пов'язана з процесом пошуку, фіксації, вилучення та дослідження слідів пальців і долонь рук, а також можливості їх вдосконалення, триває від самого початку застосування інформації дактилоскопічного походження в слідчий практиці та триває до теперішнього часу. Певні винаходи, відкриття вирішують вузьке коло завдань, яке може мати місце лише в окремих випадках, або розширюють можливості використання вже відомих методів дослідження. А інші навпаки значно розширюють можливості дактилоскопії, при чому не тільки при розслідуванні злочинів, а і в повсякденному житті.

У теперішній час існує тенденція у роботі зі слідами пальців і долонних поверхонь рук, яка передбачає вдосконалення методик дослідження не тільки самих папілярних узорів у цих слідах, а й потожирової речовини цих слідів.

У цьому аспекті перспективними вважаються використання куркуміну та люміцину для обробки пальцевих відбитків.

Куркумін – це поліфенол, який міститься в корені куркуми – достатньо розповсюдженої спеції, яка використовується в кулінарії сотні років. Учені з Університету Шеффілд Халлам (Велика Британія) вважають, що ця речовина, використана під час мас-спектрометричного дослідження, може допомогти в аналізуванні молекулярних складових відбитків пальців. Таким чином, досліджуються не самі відображення папілярних ліній на слідоприймальному об'єкті, а потожирова речовина. Винайдений Сімоною Франсезе спосіб отримувати хімічну інформацію з потожирової речовини шляхом матрично-активованої лазерної десорбції-іонізації може допомогти, крім іншого, встановити такі дані, як стать особи, що залишила відбитки, й визначити, чи мала вона справу з наркотичними засобами і якими саме. Особливо приваблює майбутніх користувачів цієї технології її нескладність в опануванні та невелика вартість витратного матеріалу.

Люміцин (Lumicyano™) – швидший, кращій і дешевший засіб виявлення маловидимих слідів рук, розроблений групою вчених у Лабораторії супрамолекулярної та макромолекулярної фотофізики та фотохімії (Париж, Франція). Завдяки флуоресцентному барвнику – теразину, що входить до його складу, він дозволяє «підсвічувати» відбитки пальців на непористих або напівпористих поверхнях [4, с. 58–59].

Значною перевагою виявлення слідів за допомогою люміцину є те, що він, на відміну від його аналогів, не є токсичним і залишає сліди придатними до подальшого дослідження ДНК. Цей засіб пройшов апробацію в підрозділах французької поліції та жандармерії, Скотланд-Ярді та ФБР.

Британською фірмою Foster+Freeman представлено автоматизований комплекс TFD-2, який застосовується для теплового виявлення та візуалізації прихованих слідів на паперових документах. При цьому його перевагами є велика швидкість робот, практично безконтактний принцип роботи, відсутність необхідності попередньої хімічної обробки документів, гарна якість виявлених слідів, і найголовніше, можливість використання як на місці злочину, так і в лабораторії.

Для використання в Україні доступна система DCS 5 для відображення відбитків пальців, яка представляє собою багатофункціональний пристрій для виявлення, запису та покращення практично будь-якого типу відбитків пальців на будь-якій поверхні або фоні, щоб забезпечити максимальну деталізацію.

Що стосується застосування спеціальних методів виявлення слідів папілярних узорів в Україні, згідно методики проведення судової трасологічної експертизи за експертною спеціальністю 4.6 «Дактилоскопічні дослідження», є лише три спеціальні методи виявлення слідів, які не перешкоджають подальшому відібранню

зразків для проведення біологічних та генетичних експертиз. Такими методами є: оброблення об'єктів дослідження немагнітними дактилоскопічними порошками «Сажа» та «Окис цинку», а також спеціальний фізико-хімічний метод обкурювання парами чотириокису рутенію [5]. Також на теперішній час ведуться розробки, згідно яких відомо, що можливо відбирати зразки для подальшого встановлення ДНК-профілю після обробки об'єктів парами ціаноакрилових ефірів, але ця інформація поки що відсутня у вказаній методиці, а тому унеможливлює використання вказаного методу виявлення слідів при забороні слідчого використовувати руйнівні методи дослідження.

Роблячи висновок, потрібно зазначити, що в Україні є перспектива удосконалення методів виявлення слідів дактилоскопічного походження на різноманітних поверхнях, об'єктах. В більшості своїй ці методи є фізико-оптичними, тобто такими, що не пошкоджують речовину сліду та передбачають можливість подальшого проведення ДНК-експертиз. Але на теперішній час всі ці відкриття мають лише теоретичне відображення. Для втілення в експертну практику новітніх розробок необхідно покращувати матеріально-технічне забезпечення експертної діяльності, постійно здійснювати моніторинг новітніх наукових розробок та обмін практичним досвідом з фахівцями правоохоронних органів зарубіжних країн.

Список використаних джерел

1. Авдєєва Г. К. Судебная экспертиза: современные возможности и тенденции развития // Преступность в западной Сибири : актуальне проблемы профилактики и расследования преступлений. Сб. ст. Всерос. науч.-практ. конф. (28 февр.– 1 марта 2013 г.). Тюмень : Тюмен. Гос. ун-т, 2013. С. 73.

2. Сокальський С.П. Історія та теоретичні основи дактилоскопічних досліджень. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко : Київ, 2018. С. 323–326.

3. Павлова Н.В., Сальникова М. Проблемні питання відібрання дактилоскопічних зразків: криміналістичний та кримінально-процесуальний аспекти: Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с.

4. Лапта С.П. Перспективні напрями розвитку дактилоскопії в зарубіжних країнах. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ: зб. наук. пр. / голов. ред. В. В. Сокуренко. Харків: ХНУВС, 2017. № 3 (78). 215 с. ISSN 1999-5717.

5. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» / [укл. Жолтанська І.І., Кузнєцов В.А., Щавелєв А.В., Димитрова Ю.В., Кушніренко Н.В.]. К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2014. 119 с.

Воробей Олена Вячеславівна,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Чернявська Олена Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОСПЕКТРАЛЬНОГО КОМПАРАТОРА «REGULA» 4305DMH ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЕКСПЕРТІВ-КРИМІНАЛІСТІВ

Ще у 1992 році з метою забезпечення потреб Експертної служби МВС України, підвищення загальноосвітнього та професійного рівня її фахівців на факультеті підготовки криміналістів Української академії внутрішніх справ (зараз – Навчально-науковий інститут № 2 Національної академії внутрішніх справ) було започатковано стаціонарну форму навчання експертів [1, с.108]. Сьогодні у ННІ № 2 НАВС викладачі кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз продовжують готувати фахівців для Експертної служби МВС України (здобувачів за спеціальністю «Право» 081).

Одним з видів дослідження, що вивчаються у межах програми підготовки фахівців, є техніко-криміналістичне дослідження документів. Якісне дослідження документів можна проводити лише за наявності на робочому місці експерта спеціального обладнання для детального дослідження об'єктів [2, с. 58]. Серед сучасного устаткування варто відмітити відеокомпаратори, що вже позитивно зарекомендували себе у практичних експертних підрозділах нашої країни. Оснащення робочого місця експерта таким обладнанням у складі апаратно-дослідного комплексу разом з комп'ютером дозволяє проводити якісні дослідження та оформлювати підготовку й друк експертного висновку з відповідними ілюстраціями.

Під час підготовки фахівців у ННІ № 2 НАВС, звичайно, значна увага приділяється практичній складовій. Наприклад, одним з основних завдань вивчення навчальних дисциплін «Криміналістичне дослідження документів та їх реквізитів», а також «Судова експертиза документів» у ННІ № 2 НАВС є отримання практичних навичок з вказаного виду досліджень. А згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні вміти застосовувати технічні засоби експертного дослідження. Тому для такого напрямку, як техніко-криміналістичне дослідження документів, на базі ННІ № 2 НАВС було обладнано сучасною апаратурою спеціалізовану навчальну аудиторію.

Так, у 2021 році в арсеналі новітньої техніки з'явився відеоспектральний компаратор «Regula» 4305DMH - пристрій для перевірки справжності документів (див. іл. №1).

Ілюстрація 1. Відеоспектральний компаратор «Regula» 4305DMH

Даний пристрій призначений для детальної перевірки паспортів, візових штампів та печаток, посвідчень водія, свідоцтв про реєстрацію транспортного засобу, банкнот, цінних паперів та інших документів із спеціальними засобами захисту від підробки. Практичні галузі застосування компаратору: прикордонні та міграційні служби; експертно-криміналістичні підрозділи; правоохоронні органи; банківські установи; інші відомства та організації, які мають повноваження на здійснення перевірки документів [3].

Модель пристрою представлена у вигляді середньогабаритного блоку, корпус якого виготовлений з металу. Управління джерелами освітлення і відеокамерою для різних режимів досліджень здійснюється з фронтальної панелі пристрою або через інтерфейс програмного забезпечення «Regula Forensic Studio».

Пристрій обладнаний РК-дисплеєм, на якому відображаються режими дослідження (див. іл. № 2). Компаратор має вбудований зчитувач безконтактних ідентифікаційних мікросхем, збільшену робочу зону над предметним столом з екраном, затискачі для фіксації досліджуваних об'єктів, захисну шторку від шкідливої дії ультрафіолетового випромінювання.

«Регула» 4305DMH комплектується модифікованою переглядовою лупою «Регула» 1003М з двома джерелами білого освітлення та збільшенням у 10 крат, зовнішнім освітлювачем. На передній панелі розміщуються роз'єм для підключення виносного освітлювача з ультрафіолетовим донним джерелом освітлення, три вільних USB-порти 2.0 – для підключення додаткових зовнішніх пристроїв [3].

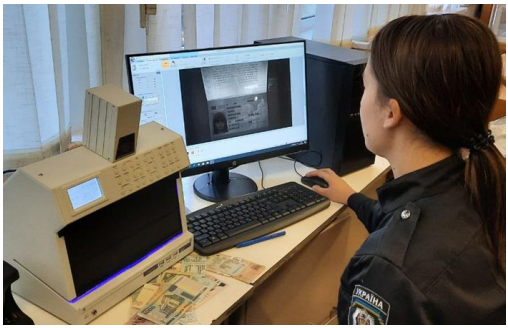

Відеоспектральний компаратор «Regula» 4305DMH має наступні функціональні можливості:

– отримання та обробка зображень;

– зчитування безконтактних ідентифікаційних RFID-мікросхем;

– дослідження на рівні: захисту основи документа (водяні знаки, захисні волокна, планшетки, захисні нитки та смуги, голограми, кінеграми, тиснення фольгою, покриття з поляризаційним ефектом, прозоре лакове покриття, тіньове зображення тощо); поліграфічного захисту (глибокий друк, тексти, розетки та віньєтки, мікротекст, усі види прихованих і муарових зображень, мітки для людей з послабленим зором, елементи захисту, виконані кольорозмінним барвником, у тому числі з тисненням та прихованими зображеннями тощо); високий друк (серійний номер; тексти; штрих-коди тощо); орловський друк, усі види офсета, тексти, усі види мікродруку, усі види фонових сіток і антисканерних засобів захисту тощо); трафаретний друк (елементи захисту з оптично змінними ефектами, відмінності зображень і текстів тощо); фізико-хімічного захисту (люмінесценція, усі види ультрафіолетового випромінювання, інфрачервоне випромінювання); комплексні засоби захисту (голограмні зображення, OVD-елементи, елементи захисту, виконані інфрачервоними метамерними барвниками; спеціальні полімерні покриття тощо);

– додаткові дослідження: матеріалів окремих фрагментів зображень документів за ступенем відображення інфрачервоного діапазону спектра, змін первісного змісту шляхом підчистки, травлення та змивання; слідів технічної підготовки при підробці підпису, зайвих штрихів; залитих, замазаних, закреслених записів, текстів, зображень, механічних пошкоджень документів.

Під час проведення практичних занять у спеціалізованій аудиторії з техніко-криміналістичного дослідження документів та почерку на базі ННІ №2 НАВС із застосуванням відеоспектрального компаратору «Regula» 4305DMH майбутні експерти-криміналісти опановують можливості робочого місця з апаратно-дослідницьким

комплексом. Пристрій для перевірки справжності документів разом з комп'ютером дозволяє проводити дослідження у різних функціональних режимах. Наприклад, у різних режимах освітлення виявляти виправлення у тексті документу (часткову підробку). Збільшувальні можливості компаратору дозволяють детально вивчити мікроструктуру матеріалів та зображень на об'єкті. Виконані дослідження під час виконання практичних завдань здобувачі оформлюють з відповідними ілюстраціями, використовуючи можливості комплексу.

Таким чином, застосування відеоспектрального компаратору «Regula» 4305DMH під час проведення практичних занять з навчальних дисциплін, пов'язаних з дослідженням документів, дозволить здобувачам отримати практичні навички роботи з сучасною криміналістичною технікою, що є необхідними в умовах сьогодення для якісної експертної роботи.

Список використаних джерел

1. Кофанов А. В. Деякі аспекти проблематики підготовки судових експертів, їх взаємодії з керівництвом та оцінки проведених ними досліджень. Криміналістичний вісник, № 2 (20), 2013. С. 107–115.

2. Воробей О. В., Кофанов А.В. Техніко-криміналістичне дослідження документів : Навчальний посібник. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2011. 312 с.

3. URL: https://regulaforensics.com/en/products/advanced_verification/4305/.

Воробей Олена Василівна,
викладач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВЗАЄМОДІЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДІЯЛЬНІСТЮ «КОНВЕРТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ»

Найбільш організованою та ефективною формою протидії злочинності з боку правоохоронних органів є об'єднання сил і засобів та взаємодія правоохоронних й інших органів, наділених законом відповідними повноваженнями, що полягає в спільній участі залежно від обставин. Учасники такої взаємодії повинні використовувати необхідні, специфічні для кожного органу джерела інформації, сили та засоби, забезпечуючи ефективне розслідування кримінальних правопорушень.

Г. А. Матусовський трактує взаємодію як узгоджену діяльність правоохоронних, контролюючих та інших державних органів, спрямовану на досягнення спільної мети з мінімальною витратою сил, засобів і часу. У такому контексті йдеться про взаємодію не тільки слідчого й правоохоронних органів загалом з іншими державними органами, підприємствами, установами й організаціями. Слід

акцентувати увагу на тому, що це визначення взаємодії є прийнятним для всіх видів людської діяльності, його застосовують у різних галузях юридичних наук. Учений аргументує необхідність застосування системного підходу до вивчення проблем взаємодії з боку різних юридичних наук, серед яких криміналістика має відігравати координаційну та узагальнювальну роль [1].

Результати аналізу практики засвідчують, що важливе місце в процесі взаємодії належить його формам.

Форми взаємодії – способи співробітництва, що забезпечують узгоджений характер діяльності, конкретні способи зв'язку між суб'єктами взаємодії. Форма взаємодії як спосіб організації охоплює комплекс способів і прийомів, систему зв'язків і правовідносин суб'єктів взаємодії.

Так, до першої групи належать: спільне вивчення й аналіз матеріалів оперативної розробки чи перевірки; спільне планування; регулярний обмін інформацією про обставини конкретного кримінального провадження, що сприяє формуванню глибшого уявлення про подію кримінального правопорушення; проведення спільних службових нарад (навчань) з актуальних проблем взаємодії, а також обговорення результатів слідчих дій та оперативно-розшукових заходів з метою визначення ефективних і результативних шляхів розкриття кримінальних правопорушень.

Другу групу утворюють такі форми взаємодії: проведення відповідними оперативними підрозділами слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого; взаємодія в процесі провадження конкретної слідчої дії [2, с. 11–12].

Ефективність досудового розслідування кримінальних правопорушень безпосередньо залежить від налагодження взаємодії між органами досудового розслідування й оперативними підрозділами. Лише органічне поєднання гласних процесуальних засобів і негласних методів оперативно-розшукової діяльності (пошукових, розвідувальних, контррозвідувальних) здатне забезпечити своєчасне виявлення кримінальних правопорушень та повне їх розслідування (підготовлюваних або вже вчинених), передусім тих, які вчиняють і маскують організовані групи осіб [3, с. 25].

Ми виокремлюємо такі основні форми взаємодії оперативних підрозділів і слідчих під час проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій:

а) процесуальні: передача протоколу прокуророві про проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ст. 252 КПК України); доручення слідчого щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ст. 40, 246 КПК України); надання допомоги слідчому під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40 КПК України);

б) організаційні: обмін інформацією; координація; консультації; реалізація матеріалів ОРД; аналіз причин та умов, що сприяли вчиненню злочину [4, с. 24].

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, слідчий взаємодіє переважно з представниками оперативних підрозділів Національної поліції, Державної фіскальної служби, Служби безпеки України, представниками експертних установ, Державної аудиторської служби, органами нагляду, кредитно-фінансової сфери тощо.

Залежно від обставин кримінального провадження слідчий може взаємодіяти з такими органами та їх регіональними представниками: Національним банком України, Фондом державного майна, Міністерством фінансів України, Антимонопольним комітетом, Державним комітетом статистики, Міжнародною організацією кримінальної поліції в Україні (Інтерпол) тощо.

Під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень слідчий може звертатися до спеціалістів різних галузей знань. Основними завданнями застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях щодо діяльності конвертаційних центрів є повне, усебічне дослідження доказів, виявлених у процесі слідства та здобування таких доказів: 1) ревізор може: встановити фактичне місцезнаходження грошових коштів і майна, їх кількість, загальну вартість, з'ясувати, відповідно до яких нормативних актів було відображено фінансово-господарські операції в бухгалтерських документах, у яких із них сліди кримінального правопорушення замасковано, перелік документів, що підтверджують порушення законодавства; 2) спеціаліст у галузі бухгалтерського обліку може надати консультації з приводу нормативних актів, що регулюють відносини в галузі бухгалтерського обліку й оподаткування, процедури руху грошових коштів, документального оформлення фінансових операцій, бухгалтерської звітності, постановки запитань на допиті, підбору необхідних для пред'явлення документів; 3) експерти можуть надати висновок стосовно визначеного кола питань, який використовують в оперативно-розшукових заходах, для планування розслідування, формулювання версій [5, с. 16].

Така взаємодія надає можливість з найменшими затратами сил, часу, засобів досягати загальної мети й передбачає узгоджену діяльність різних гілок однієї чи декількох організаційних систем.

Список використаних джерел

1. Степанюк Р. Л., Заяць Д. Д. Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів. Форум права. 2014. № 1. С. 460–465. URL: http://www.pravnuk.info/fomum-pr/1780-vzayemodiya-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya-ekonomichnix-zlochiniv.html.

2. Методичні рекомендації щодо порядку дій працівників органів внутрішніх справ при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із фіктивним підприємництвом та діяльністю конвертаційних центрів / А. М. Клочко, Р. Л. Степанюк, Н. П. Бортник та ін. Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів

органів внутрішніх справ України : зб. наук. пр. ХНУВС за 2014 рік. Харків, 2015. С. 193–220.

3. Волобуєв А. Ф. Питання взаємодії слідчих з оперативними підрозділами у досудовому розслідуванні. Актуальні проблеми досудового розслідування : зб. тез доп. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ, 2015. С. 25–27.

4. Гуцуляк М. Я. Особливості взаємодії та алгоритм дій окремих підрозділів ОВС при надходженні заяв і повідомлень про вчинення кримінального правопорушення. Актуальні проблеми досудового розслідування : зб. тез доп. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ, 2015. С. 86–89.

5. Воробей О. В. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 20 с.

Ганзюк Андрій Леонідович,
директор Хмельницького НДЕКЦ МВС України, кандидат технічних наук;
Кравчук Олег Вікторович,
заступник директора Хмельницького НДЕКЦ МВС України, доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, доцент;
Гордєєв Анатолій Іванович,
фахівець 1-ї категорії відділу забезпечення діяльності Хмельницького НДЕКЦ МВС України, доктор технічних наук, професор

СПОСІБ ВИМІРЮВАННЯ КУТІВ ЗАГОСТРЕННЯ ТА ФОРМИ ЛЕЗА ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ CAD-СИСТЕМИ

Широке використання можливостей будь-яких експертиз, зокрема й експертизи холодної зброї, сприяє підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів у розкритті злочинів і запобігання їм. Це зумовлює потребу постійного впровадження в експертну практику сучасних досягнень науки і техніки. Крім того, успішне проведення криміналістичного дослідження багато в чому залежить і від стану розроблених теоретичних і методологічних основ, що є базою для практичної діяльності. Саме тому дедалі більшого значення набувають дослідження актуальних проблем методики і організації проведення експертизи холодної зброї.

Згідно із загальними техніко-криміналістичними вимогами до холодної зброї у пп. 3.2.3 [1] зазначено, що кут загострення леза у бойової зброї та ножів для виживання має бути не більше ніж 400; у

ножів для тяжких робіт (різновид ножів мисливських загального призначення) – не більше ніж 500, для решти клинкової зброї – не більше ніж 300. Кут загострення вістря клинка (кут сходження кромки леза та лінії обуха) має бути не більше як 700 і визначається величиною кута між умовними лініями, які проходять від вістря через точки, що знаходяться на відстані 10 мм на кромці леза і лінії обуха (скоса обуха).

Відомий спосіб [2] визначення кута загострення леза з використанням штангенциркуля ШЦ-1-125, ГОСТ-166-89 та розрахункових формул. Конфігурація клинка ускладнює встановлення штангенцирку¬ля на краю спусків з протилежного боку від ріжучої кромки, а вимірювання за допомогою лінійки не дозволяє отримати точність більше ніж у 0,5 мм. Похибка під час проведення вимірювання та розрахунків кута загострення леза становить 4,5% і безпосередньо залежить від розміру кута. Також відомий спосіб та пристрій [3] який містить джерело світла для освітлення ножа і камеру для отримання знімків ножа. Джерело світла виконано з можливістю проектування на ніж щонайменше однієї опорної лінії, що перетинає ріжучу кромку ножа у полі зору камери. На підставі форми опорної лінії на знімку, зробленому камерою, можна визначити гостроту ріжучої кромки.

Розглянуті способи дають можливість визначити гостроту ріжучої кромки ножа з певними похибками вимірювання та на результат впливає елемент суб'єктивності визначення точності кута ріжучої кромки за допомогою порівняння його із еталонним значенням.

Авторами запропонований спосіб вимірювання кутів загострення та форми леза під час дослідження холодної зброї з метою підвищення точності вимірювання та зменшенням впливу суб'єктивних факторів при вимірюванні із застосуванням програмних продуктів CAD-системи (AutoCAD, Compas).

Спосіб реалізується наступним чином. На початку здійснюється покриття леза холодної зброї (Мал. 1) жировою змазкою у місці вимірювання кутів. Далі проводиться встановлення в місце вимірювання кутів леза холодної зброї

Мал. 1 – Фотографія зразка холодної зброї

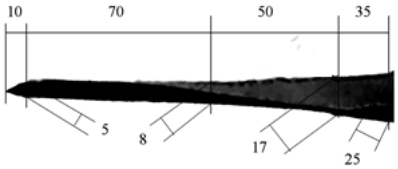

Мал. 2 – Роздруковка цифрової фотографії профіля контура зліпка з оцифруванням основних точок

твердіючої суміші на пласкій підложці з прорізом, очікування затвердіння суміші та зняття зліпку. Проводиться фотографування цифровим апаратом контура зліпка з використанням нижньої підсвітки прорізі на зліпку. Цифровий знімок контура зліпка перенеситься на персональний компютер. Проводиться збільшення його масштабу та робиться копія із створенням файлу зображення з монітора компютера. Файл зображення роздруковується на папері (Мал. 2) та проводиться оцифрування основних точок за допомогою штангенциркуля. Завершальною дією способу є створення на персональному компютері кресленика профіля у масштабі 1:1 за допомогою програмних продуктів CAD-системи, за отриманими значеннями основних точок профіля контуру, та визначення розміру кутів леза та його профілю за допомого опції простановки кутового розміру (Мал. 3).

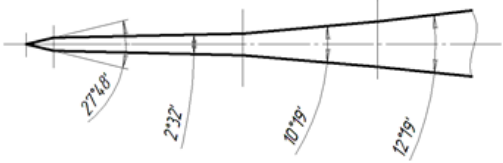

Мал. 3 – Кресленик розмірів кутів леза та його профілю виконаних за допомогою програмних продуктів CAD-системи

Таким чином, застосування запропонованого способу та дослідження збільшеного зображення загострення та форми леза холодної зброї із застосуванням компютерної техніки для вимірювання кутів заточки холодної зброї, дає можливість підвищити точність вимірювання та зменшити вплив суб'єктивних факторів при виконанні дослідження.

Список використаних джерел

1. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів: затверджена рішенням розширеного засідання секції НКМР міністерства Юстиції України з проблем трасології та судової балістики із залученням членів Координаційної ради з питань судової експертизи. Протокол від 10.04.2009 року № 22, Київ. 2009. 34 с.

2. Ковальов В. В. Ковальова О. В. Проблемні питання вимірювання кутів загострення леза та аналізу його результатів під час

дослідження холодної зброї. Криміналістичний вісник. № 2 (26), 2016. С.75-81.
3. Пат. № 2646227 (RU). Устройство для контроля остроты режущей кромки ножа A01F29/22 Мадсен Томми Эртболл (DK), Стеэн Сёрен (DK), Амхильд Ким (DK).

Гейко Ольга Іванівна,
завідувач сектору дактилоскопічного обліку лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Науково-технічний прогрес не стоїть на місці, він є способом удосконалення буття людини. Багато років тому, коли лише цей процес зароджувався, винахідник Томас Едісон сказав, що похідною умовою прогресу людства є саме його незадоволеність. Напевно і впровадженню інновацій у сферу протидії злочинності сприяє ось ця незадоволеність, яка базується на неналежній та неефективній боротьбі із проявами кримінально протиправної поведінки. Внаслідок цього зароджуються думки та ідеї реформувати процес розслідування кримінальних правопорушень, адже саме за його допомогою можна буде полегшити роботу органів юстиції, а найголовніше невідворотність та помилку притягнення особи до кримінальної відповідальності.

В сучасному українському суспільстві значну увагу приділяють розвитку сфери інноваційних технологій, так за останні кілька років можна помітити змінення певних показників злочинності, це може говорити про зростання ролі новітніх технологій під час розслідування кримінальних правопорушень.

Нововведені ІТ-технології активно використовуються зі злочинною метою, так вони полегшують доступ до матеріальних цінностей, змінюються і способи підготовки, вчинення і приховування кримінальних правопорушень, що створює додаткові перешкоди для їх розкриття.

Однак, останніми роками через недостатність фінансування, зокрема державного, та через відсутність налагоджених комунікацій між науковцями і замовниками інноваційних продуктів поступово погіршується переважна кількість показників, що характеризують інноваційну діяльність в Україні [1].

Для швидкого та ефективного розслідування кримінальних правопорушень, правоохоронні органи повинні опереджати злочинне суспільство з питання використання новітніх науко-технічних засобів і технологій, які допоможуть у розкритті будь-яких видів правопорушень.

Так, потрібно використовувати ті чи інші новітні методи для розкриття окремих видів кримінальних правопорушень, тобто кожному правопорушенню повинен відповідати і певний метод його розслідування.

Хотілося б зосередитися саме на розслідуванні серійних сексуальних вбивств, адже саме ці злочини вчиняються протягом усього існування людства особливо жорстокими способами. Жертви таких кримінальних правопорушень невинні люди різного віку, статті. Такі злочини зазвичай розкриваються через помилку чи прорахунок злочинця, і дуже рідко внаслідок ефективної та злагодженої діяльності правоохоронних органів.

Під час розслідування таких кримінальних правопорушень, потрібна не лише ґрунтовна робота органів юстиції, а й в першу чергу доцільні та непомилкові рішення судово-медичних експертиз. Адже саме вони допомагають визначити час, причини, механізм настання смерті та ідентифікувати особу померлого.

Так для ефективнішого розслідування серійних вбивств, слід використовувати такі методи ідентифікації особи винного, а саме:

– Метод спектрофотометрії кісткової тканини. Адже наразі існує проблема визначення давності поховання трупів, і жоден із існуючих методів, не дає відповіді на поставлене запитання.

– Потрібно обов'язково робити графічну реконструкцію обличчя загиблого, це допоможе встановити особу потерпілого, навіть тоді, коли останки є невпізнанними.

– Метод створення 3D-моделей слідів, ушкодження, знарядь і засобів вчинення кримінальних правопорушень. Так, за їх допомогою полегшиться проведення портретної експертизи. Також ці 3D-моделі дозволять змоделювати різні ситуації з метою проведення слідчого експерименту. Внаслідок цього зросте доказова роль експертиз. На основі 3D-моделей можуть бути створені абсолютно різні предмети, це і знаряддя, і особа винного і потерпілого, це дозволить краще уявити та проаналізувати ситуацію, яка складеться.

– Метод «Віртопсії» дозволить не вдаватися до механічного розтину тіла, задля того, щоб отримати інформацію про травму кісток та м'яких тканин. Даний метод широко використовується в Німеччині, Франції та Великій Британії. Тобто це допоможе отримати 3D картинку та можливість подивитися на подію у віртуальній реальності [2, с. 146, 150–152].

Дані методи не є вичерпними, після їх тлумачення можна дійти до висновку, що саме використовуючи їх, легше буде встановити важливі обставини вчинення кримінальних правопорушень.

Проте для ефективного виявлення та розслідування злочинів зазначених методів буде замало, наразі стоїть проблема про непрофесіоналізм та недостатню кваліфікацію працівників правоохоронних органів. Це призводить до неправильної процедури виявлення та фіксування слідів кримінальних правопорушень на місці злочину, внаслідок цього не призначаються відповідні експертизи

досліджень. Це обмежує діяльність слідства в отриманні доказово-значущої інформації, іноді призводить до затягування розслідування справи чи навіть її закриття.

Тобто, потрібно об'єднати зусилля як і практиків, так і теоретиків щодо впровадження інноваційних технологій під час розслідування кримінальних правопорушень, це допоможе підвищити якість розслідування та скоротити число вчинюваних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. №526-р. Київ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526–2019-%D1%80.

2. Материалы Международного конгресса и научно-практической школы «Актуальные вопросы судебной медицины и экспертной практики» // Судебная медицина: наука, практика, образование. 2018. Том 4. No 1s. 175 с.

Гожий Олександр Олександрович,
старший судовий експерт відділу
комп'ютерно-технічних
та телекомунікаційних досліджень
Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Пташкін Роман Леонідович,
заступник завідувача відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЛАШТУВАНЬ ВЕБСЕРВЕРІВ ПІД КЕРУВАННЯМ ПРОГРАМНОГО ЗАСОБУ NGINX ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Web-сервер – це фактично спеціалізоване програмне забезпечення, яке своїми функціональними можливостями дозволяє приймати HTTP-запити, опрацьовувати їх та повертати у вигляді HTTP-відповідей з необхідним набором даних. В якості набору даних можуть бути html-сторінки, відео- чи аудіо-потік, зображення, тощо. В сучасності найрозповсюдженішим програмним забезпеченням для забезпечення функціонування web-серверів є Nginx, адже наразі він обслуговує понад 33% всіх існуючих сайтів світу [1].

Фактично Nginx – це веб-сервер і поштовий проксі, який працює під управлінням операційних систем сімейства Linux/Unix чи Microsoft. Спочатку програмний засіб розроблявся тільки під Unix-

системи. Перші релізи тестувалися FreeBSD, Linux, Solaris, але пізніше розробник додав сумісність з платформою Windows.

На відміну від функціонально схожого програмного забезпечення даного сегменту, Nginx використовує власний принцип обробки вхідних даних –кожен запит користувача розділяється на кілька дрібних, спрощуючи таким чином обробку кожного. У термінології Nginx вони мають назву «робоче з'єднання» [2].

Після обробки кожне з'єднання збирається в одному віртуальному контейнері та трансформується в єдиний первинний запит, а після відправляється користувачеві. Одне з'єднання може опрацювати до 1024 запитів кінцевого користувача. Для зменшення навантаження на оперативну пам'ять веб-сервер використовує виділений сегмент пам'яті, який називається «пул» (pool). Він динамічний і розширюється при збільшенні довжини запиту.

Досліджуючи web-сервер в рамках судової експертизи за напрямком експертної спеціальності «10.9 Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів» перед експертом постає завдання детального аналізу налаштувань програмного забезпечення, розуміння зв'язків одних програмних засобів з іншими, тощо. Найрозповсюдженішими випадками в експертній практиці є дослідження web-серверів під керуванням Linux-подібної операційної системи та раніше зазначеного програмного забезпечення Nginx.

Аналізуючи роботи про особливості налаштування web-серверів на Nginx [2] варто виділити, що основні налаштування даного програмного засобу знаходиться в каталогах «/etc/nginx/» та «/etc/nginx/conf.d/», а також в файлі «/etc/nginx/nginx.conf». Аналіз саме цих файлів є обов'язковим при проведенні комп'ютерно-технічних експертиз чи досліджень.

Зазвичай програмний засіб Nginx на web-сервер налаштований на прослуховування http/https портів – 80 та 443, хоча фактично можливо змінити налаштування таким чином, що Nginx буде прослуховувати будь-які порти протоколу TCP/IP [3].

Ключовими елементами конфігурації Nginx є розділи «upstream» та «server». Розділ «upstream» призначений для конфігурації балансування навантаження між різними мережевими елементами та фактично визначають адреси, на які будуть спрямовані запити. А от розділ «server» вже визначає окремі властивості прослуховування кожного віртуального структурного елементу серверу – перелік доменів, портів та параметри опрацювання звернень.

Також варто звернути увагу на розділ «http», параметри якого визначатимуть режим функціонування web-серверу загалом. Так в цьому розділі можуть бути встановлені параметри стиснення потоків даних та методи їх шифрування. Варто зауважити, що розділ «http» не визначає ключів шифрування, такі відомості містяться в розділі «server», тобто визначаються окремо для кожного віртуального серверу.

Якщо детально розглянути конфігураційні параметри розділу «server», то серед них варто виділити параметр «location». За допомогою цієї конфігураційної директиви здійснюється опрацювання запиту та визначення порядку дій в залежності від запитуваних даних. Так «location» може визначати специфічні режими доступу до окремих директорій (як реальних так й віртуальних) чи специфічні режими роботи при запиті певних типів файлів. Наприклад, досить розповсюдженою конфігурацією є перенаправлення запиту в програмний засіб «php-fpm» при здійсненні запиту до файлів типу «php».

Загалом розуміння конфігураційних директив програмного засобу Nginx та вміння читати файли його налаштувань дає змогу судовим експертам за напрямком комп'ютерно-технічних досліджень ефективно здійснювати аналіз роботи web-серверів та точно й об'єктивно визначати його функціональні можливості та цільове призначення.

Список використаних джерел

1. Usage Statistics and Market Share of Web Servers, October 2021. URL: https://w3techs.com/technologies/overview/web_server.

2. D. DeJonghe, NGINX Cookbook: Advanced Recipes for High Performance Load Balancing. CA, USA: O'Reilly Media, 2019. ISBN: 978-1-491-96893-2.

3. K. Tatroe, P. Macintyre, Programming PHP Creating dynamic web pages. 4th edition. SPb.: Piter, 2021. ISBN: 978-5-4461-1488-7.

Гончар Лариса Володимирівна,
головний судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

СПЕЦИФІКА ТВОРІВ КОСІВСЬКОЇ МАЛЬОВАНОЇ КЕРАМІКИ ЯК ФЕНОМЕНУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Вироби творів з кераміки, складають значну частину пам'яток декоративно-прикладного мистецтва й широко представлена в приватних і музейних колекціях.

Перед експертом-мистецтвознавцем, який досліджує твори кераміки, стоїть завдання з визначення їх автентичності, відповідності певному періоду створення, авторської приналежності, наявність реставраційних втручань, а також встановлення історико-культурного, художнього, музейного і колекційного статусу, орієнтовної вартості.

Перш за все, при дослідженні кераміки основна увага дослідника повинна бути зосереджена на зовнішній стороні твору та технології виготовлення. Головну роль в цьому відіграє встановлення атрибуції, проведення стилістичного опису, а саме сюжету твору, особливості колористичного рішення, стильові ознаки орнаменту, особливості виготовлення кераміки, наявність клейм.

Керамічні вироби це не тільки антикваріат, але й великий ринок імітацій та підробок. Велика кількість та різноманіття керамічних виробів зумовлює певну складність для дослідників і вимагає від експерта всебічної обізнаності і фундаментальних знань.

Тому важливим встановлення стилістичних особливостей сюжетних мотивів косівської кераміки та виявлення характерних рис косівської кераміки серед гончарного мистецтва на території України.

Для української кераміки та гончарства важливе значення має трипільська мальована кераміка кінця енеоліту (2500–2000 рр. до Різдва Христового). Її різноманітні орнаментальні мотиви, знаки, принципи композиції суттєво вплинули на весь подальший розвиток української кераміки.

Етнографічні відомості другої половини XIX – першої третини XX ст. дозволяють детально охарактеризувати матеріали й технологію гончарного виробництва різних регіонів України та показати їхній вплив на стилістику виробів [2, с. 23].

Технологія гончарного виробництва, як і в попередні періоди, складалася зі спільних для більшості осередків України етапів: 1) добування сировини; 2) приготування глиняної маси, ангобів, полив; 3) формування виробів; 4) їхнє декорування; 5) покриття поливою; 6) випалювання. Кожний етап суттєво впливав на художні особливості виробів [5, с. 115–116].

Яскравим мистецьким явищем на західноукраїнських землях у XIX ст. є гончарство Гуцульщини, яке відчутно впливало на народну кераміку сусідніх регіонів. Його художні особливості тісно пов'язані з традиціями народної кераміки Поділля й Галичини, особливо Коломиї. Найвизначнішими гончарними осередками були три містечка – Косів, Кути та Пістинь, які славилися виробами не лише на всю Гуцульщину, а й далеко за її межами [5, с. 143].

Своєрідний, неповторним явищем української кераміки є косівська кераміка. Вона набула свого розвитку на початку XIX ст.

Основою яскравої декоративної системи косівської кераміки на початку XIX століття став ритований розпис. За цією технікою виріб повністю вкривали тонким шаром білої глини, на підсушеному білому тлі писаком гравіювали контур орнаменту, заповнювали його площини коричневим ангобом та перший раз випалювали. Завдяки цьому на білому тлі проглядається сіра глина, утворюючи графічний малюнок. Контррельєфні лінії – рівчаки, які утворює писак, служать для того, щоб під час випалу фарбники не розтікались по черепку. Після цього предмет розмальовували керамічними фарбами жовтого та зеленого кольорів, вкривали поливою і вдруге випалювали [6, с. 40].

Основні ознаки косівської кераміки:

– триколірна гама забарвлення виробів (жовтий, зелений, коричневий) пов'язана із сприйняттям природи: жовтий символізує

сонце, зелений – карпатські гори, коричневий – землю (інколи додавали синього кольору);

– на керамічних виробах особливою ознакою «традиції» є відображення життя гуцулів, їх вірування, традиційний побут;

– застосування біблійних сюжетів та зображення святих, церков і дзвіниць;

– в оздобленні посуду використовували цікавий засіб – затіки: спрямовані в бік плями зеленої поливи, що надавали композиції динамізму.

Декоративні мальовані полив'яні вироби Косова мали найбільше декоративних рис у формотворенні та, особливо, в оздобленні. Вони містять такі роди: посуд (найчисельніший рід косівської кераміки, який має 12 типологічних груп, що складаються з типів: мископодібний (миска, полумисок, салатниця, тарілка, таця, сільничка, ваза для фруктів та печива), макітро-подібний (макітра), глекоподібний (дзбанок, «кувшин», сметанник, чайник, горнятко, кухоль), горщикоподібний (горщик, супниця, посуд для сипучих продуктів, масляниця), колоподібний (баклага, калач, куманець), бочкоподібний (барильце), фігурний (зооморфний, антропоморфний), пляшкоподібний (штоф), кошикоподібний (кошик), близнюки (двійнята, трійнята), чаркоподібний (чарка), ложкоподібний (ложка, ківш)), вироби для обладнання житла (ваза для квітів, вазон, свічник, кахлі), вироби особистого вжитку (прикраси,скарбнички, попільнички), обрядові вироби (свічник, ікона, хрест). Значне місце у косівських мальованих полив'яних виробах займало виготовлення сувенірів [4, с. 262].

Керамісти Косова, створили власний стиль авторського почерку у формотворенні, віртуозності орнаменту, сюжетів.

Не випадково, що й сьогодні кераміка Гуцульщини залишається впізнаваною у світі та служить своєрідною візитівкою народного мистецтва України.

Косівську мальовану кераміку внесено до Репрезентативного списку ЮНЕСКО нематеріальної культурної спадщини людства

Список використаних джерел

1. Вербицький Л. Вироби гончарські з Косова. Узори промислу домашніх виробів з глини селян на Русі. Львів, 1882. С. 80–88.

2. Гринюк М. Косівська мальована кераміка в реаліях сьогодення. Вісн. Львів. нац. акад. мистецтв. 2011. Спецвип. 3. С. 21–28.

3. Івашків Г. Кераміка Косова та Пістиня XIX – початку XX століть : історіографія. Мистецтвознавство'11. 2011. С. 63–78.

4. Кушнір О.В. Типологія косівського глиняного посуду другої половини XX ст. Історичні етюди : збірник наукових праць / під ред. С.І. Світленка. Дніпропетровськ : Літограф, 2011. Вип. 3. С. 214–219.

5. Лащук Ю. П. Косівська кераміка. Київ : Мистецтво, 1966. 98 с.

6. Лащук Ю. Гуцульська кераміка / за заг. ред. Н. Д. Манучарової. Київ : Держбудвидав УРСР, 1956. 82 с.

7. Слободян О. Роль Косівської мистецької школи у розвитку декоративно-прикладного мистецтва на Гуцульщині другої половини ХХ ст. Вісн. Львів. нац. акад. мистецтв. 2013. Вип. 24. С. 94–101.

Грищенко Ігор Леонідович,
завідувач відділу судової експертизи
Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України (м. Павлоград)

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ПРАЦІВНИКАМИ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ФАХІВЦЯМИ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС

У нинішній час Національна поліція України перебуває у стадії втілення в життя прийнятої стратегії змін та реформування як системи МВС в цілому так і зміни задач та засобів роботи окремих підрозділів Національної поліції. Це зумовлено реформуванням також системи слідчих підрозділів поліції.

Основною метою цих змін є покращення роботи системи в цілому та створення ефективних умов для розвитку професійного росту та практичних навичок слідчих, та особливо осіб, які призначені на посади після завершення навчання у вищих навчальних закладах.

Під час практичної діяльності у слідчих виникає ряд питань, які потребують спеціальних знань та практичних навичок.

Працівники Експертної служби кожного дня стикаються з питаннями, які виникають під час вилучення речових доказів, оформлення документів щодо призначення експертних досліджень та ряд інших.

Для вирішення цих завдань Експертною службою МВС розроблено ряд заходів спрямованих на покращення роботи та підвищення професійного рівня співробітників. Одним із цих заходів є проведення практичних занять – тренінгів, за участю спеціалістів різних напрямків.

Тренінг – це заплановані та систематичні зусилля з розвитку та вдосконалювання знань, навичок, умінь та діяльності слідчого за допомогою теоретичних засобів поєднаних з практичними прийомами, що дає змогу під час проведення більш ефективно навчитися вирішувати службові завдання [1, 2].

Ціллю проведення тренінгів є формування у працівника слідчого підрозділу внутрішньої сили та впевненості, які стимулюють його до покращення якості роботи та усвідомлення важливості його

діяльності в процесі подальшої інтеграцій його як професіонала так і особистості.

Мета тренінгу – забезпечення слідчого знаннями, вміннями необхідними для виконання конкретних завдань. Отже, тренінг можна розглядати, як один із ефективних методів службово-професійного навчання працівників в діяльності Національної поліції.

Перевагою тренінгів в порівнянні з іншими формами навчання є використання групової роботи, де кожен учасник може засвоювати, відпрацьовувати та моделювати нові професійні вміння та навички.

Досягнення цієї цілі відбувається шляхом відтворення в «тепличних» умовах сценаріїв, які виникають під час несення служби та особливо при проведенні оглядів місць подій. Під час проведення тренінгів фахівці Експертної служби розповідають про особливості проведення оглядів місць подій, використовуючи під час занять реальну експертно-криміналістичну техніку, базуючись на конкретних справах. Ці справи розглядаються досконально з метою вивчення всіх стадій огляду місця події, з врахуванням їх особливостей виявлення та фіксації деталей події, вилучення речових доказів, їх пакування, та до моменту призначення судових експертиз за різними напрямками.

Під час тренінгових занять на практиці кожен з учасників самостійно може скласти фототаблицю місця пригоди, написати протокол огляду місця події, вилучити сліди рук, сліди балістичного походження, зробити зліпки низу взуття, навчитися відрізняти особливості малюнку шин транспортних засобів, правильно пакувати речові докази

Слідчі, в силу своєї службової діяльності, першими прибувають на місце події та повинні мати всі необхідні знання та навички для виконання слідчо-оперативних задач.

Під час проведення тренінг надає змогу розвивати професійні навички:

– уміння розділити головне та другорядне;

– вміння керувати членами слідчо-оперативної групи, розмежовуючи їх задачі;

– змоделювати ситуацію в цілому враховуючи особливості місця події, природних умов, діючих осіб та інше;

– бути уважним на місці пригоди;

– швидко оцінити ситуацію пригоди, виключивши моменти інсценування;

– звертати увагу на дрібні деталі;

– виявити та зафіксувати головні аспекти події.

Відміною проведення тренінгів Експертною службою є те, що це не типові заняття, а передача досвіду від більш досвідчених працівників-практиків працівникам слідчих підрозділів.

Під час проведення тренінгу учасники ознайомлюються з наступними методами пізнання які включають в себе: нормативно-логічний метод, системний метод, синтез, аналіз, дедукцію, індукцію та інші методи діяльності.

Таким чином, доцільно проводити тренінгові заняття з працівниками слідчих підрозділів з метою покращення професійного росту та практичних навичок слідчих Національної поліції.

Список використаних джерел

1. Бакли Рождер, Джим Кейпл. Теория и практика тренинга. СПб.; Питер, 2002.

2. Фопель К. Технология ведения тренинга. Теория и практика. М. Генезис, 2003. 272 с.

Гуляєв Андрій Володимирович,
завідувач НДЛ КСТ ДНДІ МВС України, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник;
Фесенко Максим Анатолійович,
провідний науковий співробітник 1-го НДВ НДЛ КСТ ДНДІ МВС України, кандидат технічних наук, доцент;
Зінченко Ольга Валеріївна,
завідувач кафедри штучного інтелекту Державного університету телекомунікацій, кандидат технічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА РОБОТЕХНІКИ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні вкрай важко зустріти людину, яка б не чула про такий термін, як штучний інтелект (ШІ). І це не дивно, адже впровадження ШІ відбувається буквально на кожному кроці: від програм у смартфоні, систем розумного будинку до автоматизації виробництва в промисловості, систем автопілотування тощо.

Під штучним інтелектом розуміють комплекс технологічних рішень, що дозволяє імітувати когнітивні функції людини (включаючи самонавчання та пошук рішень без заздалегідь заданого алгоритму), і отримувати при виконанні конкретних завдань результати, які можна порівняти як мінімум із результатами інтелектуальної діяльності [1].

Штучний інтелект вже активно використовуються у банківській сфері, військових технологіях, рекламній, страховій діяльності, медицині. Не обходить впровадження його технологій й у правоохоронну діяльність, зокрема криміналістику.

На сьогоднішній день застосування та впровадження технологій штучного інтелекту у правоохоронну діяльність багато в чому обумовлено необхідністю протистояти злочинному світу, який дедалі краще озброюється. Кримінальний світ активно використовує останні досягнення четвертої промислової революції: технології блокчейну, дрони, робототехніку, ШІ, а наслідки злочинів стають все більш масштабними.

Прикладом найбільш простого використання ШІ є автоматизовані інформаційно-пошукові системи, які дають змогу отримувати інформацію о можливих напрямах розслідування кримінальних правопорушень.

Криміналістична реєстрація – науково розроблена система фіксації, накопичення та оброблення криміналістично значущої інформації про злочини, осіб, які їх вчиняють, про засоби та способи їх дій, яка використовується з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів. Її основне призначення полягає у створенні передумов для розшуку та ототожнення об'єктів реєстрації.

Система криміналістичної реєстрації складається з низки підсистем (елементів), які називаються «обліками». Поняттям «облік» охоплюється і сама процедура обліку, тобто дії щодо збирання, накопичення, систематизації, оброблення, аналізу та надання співробітникам правоохоронних та інших державних органів криміналістично значущої інформації або її матеріальних носіїв [2].

Також, серед технологій, які увійшли до повсякденного життя криміналістів, – алгоритми ШІ націлені на виявлення підозрілих чи вкрадених транспортних засобів. Або, наприклад, програми машинного розпізнавання образів, здатні зокрема виділяти у натовпі осіб, що у розшуку або підозрюваних у скоєнні злочинів.

Цікавим виглядає і використання програм розпізнавання голосів на основі порівняльного аналізу із зразками, що діють у режимі реального часу.

Існують програми контент- та латентно-семантичного аналізу, які роблять можливим на основі змістовного дослідження письмових чи аудіотекстів встановлювати психологічний стан їх автора, а також приховані смисли, закладені у повідомлення.

Вже впроваджено у життя платформні рішення на основі ШІ, завдяки яким відбувається збір, зберігання та інтелектуальний аналіз інформації з метою превентивного виявлення навіть слабких сигналів, що вказують на сплеск вуличної злочинності, неконтрольованих заворушень, а також актів вандалізму.

Крім того, використовуються інтелектуальні програми, які допомагають виявляти аномалії під час проведення фінансових транзакцій, під час укладання господарських договорів. Також є спеціалізований софт розпізнавання незвичайних коливань цін на

активи, що вказують на інсайдерську торгівлю чи кримінальну поведінку на фінансових ринках.

У різних країнах світу під потреби правоохоронних органів адаптують військові, розвідувальні та бізнесові розроблення Так, перспективним напрямом впровадження засобів ШІ у правоохоронну діяльність є розроблення робототехніки (наприклад, беспілотних літальних апаратів, дронів, роботів тощо) [3].

Безпілотники використовують у якості спеціального техніко-криміналістичного засобу, зокрема для розвідки та фотографування ситуацій, які виникають у важкодоступних місцях. Безумовно, використання «літаючої камери» виправдане в умовах відкритого простору, в якому звичайний цифровий фотоапарат не може впоратися.

Останнім часом у практиці криміналістів різних країн світу використовують роботів для проведення експертиз. Наприклад, робот здатний завдавати удари по одягу, нанесеному на манекен, у тому числі різними ножами, під різними кутами, з різною швидкістю. Криміналісти аналізують сліди, що залишаються при цьому в одязі та зразках тканин. Така система покликана допомогти криміналістам зрозуміти, як поводиться ніж при контакті з одягом і різними тканинами. Якщо удари по манекену буде завдавати людина, в імітаційний процес може вкрастися помилка [4].

Успішно працюють автономні роботи, які оглядають особливо небезпечні об’єкти. Навіть ті, які включають вибухові та отруйні речовини. До того ж правоохоронними органами використовуються роботи для первинних інформаційних контактів з громадянами та організаціями [5].

Поліція, а також військові США, Франції, Великобританії, Китаю розпочали застосування роботів-собак для патрулювання периметра закритих територій, а також виконання допоміжних завдань під час військових операцій [6].

Безумовно, весь цей широкий спектр систем та засобів дозволяє вести значно ефективнішу боротьбу зі злочинністю, ніж якихось 20–30 років тому. Типові приклади наведених вище досягнень у напрямку штучного інтелекту та робототехніки вже допомагають правоохоронцям в усьому світі.

Вони спрощують роботу поліцейських, криміналістів, захищають правоохоронців від нещасних випадків чи надмірної агресії злочинців, а також підвищують безпеку населення.

Впровадження світових досягнень, а також розроблення вітчизняних систем, засобів штучного інтелекту та робототехніки у діяльність різних підрозділів органів системи МВС України на сьогодні також є одним із пріоритетних напрямів розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Искуственный интеллект и машинное обучение. URL: https://azure.microsoft.com/ru-ru/overview/artificial-intelligence-ai-vs-machine-learning/#introduction.
2. Автоматизированные информационно-поисковые системы. URL: https://scicenter.online/kriminalisticheskaya-tehnika-scicenter/avtomatizirovannyie-informatsionno-poiskovyie-158937.html.
3. За кулисами будущего или на службу выходят робокопы. URL: https://mvdmedia.ru/publications/shield-and-sword/aktualno/za-kulisami-budushchego/.
4. Робот наносит удары ножом чтобы раскрывать преступления! URL: http://robotrends.ru/pub/1715/robot-nanosit-udary-nozhom-chtoby_-raskryvat-prestupleniya.
5. Штучний інтелект і робототехніка на службі поліції/ URL: https://matrix-info.com/shtuchnyj-intelekt-i-robototehnika-na-sluzhbi-politsiyi/.
6. В силовики идут робопсы. URL: https://www.kommersant.ru/doc/4928595.

Дубницький Віктор Петрович,
судовий експерт групи трасологічного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ І ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ

У вирішенні завдань ефективного розслідування кримінальних правопорушень важлива роль належить взаємодії слідчих і співробітників оперативних підрозділів як діяльності, що забезпечує швидкість та якість розслідування і притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Удосконалення діяльності правоохоронних органів України щодо посилення протидії злочинності передбачає не лише реорганізацію (реформування) з метою підвищення мобільності й ефективності реагування на зміни в динаміці злочинності, а й посилення зв'язків між окремими ланками цих органів.

Основними завданням взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами є своєчасне виявлення, якісне документування кримінальних правопорушень, забезпечення їх повного, всебічного та об'єктивного розслідування, притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності, відшкодування заподіяної злочинами шкоди, відновлення порушених прав громадян.

Необхідно зазначити, що організація взаємодії здійснюється у процесі управлінської діяльності і виступає важливим етапом процесу

управління в сфері правоохоронної діяльності, оскільки взаємодія є фактично необхідною умовою ефективного функціонування будь-якого органу.

Організаційна діяльність визначає засади взаємодії між працівниками різних правоохоронних органів:

– по-перше, участі в професійній діяльності, тобто при проведенні профілактичних, оперативно-розшукових, слідчих дій та заходів тощо;

– по-друге, використання матеріально-технічних засобів: службового автотранспорту, експертно-криміналістичної техніки;

– по-третє, підпорядкованості працівників, тобто субординаційних відносин.

Виходячи з аналізу різних понять взаємодії, необхідно зазначити, що неодмінними елементами поняття «взаємодія» є:

1) чітка правова основа планованої і проведеної діяльності;

2) погодженість дій учасників взаємодії за метою, місцем і часом дії;

3) їхня незалежність (непідпорядкованість по службі);

4) чітке розмежування функцій учасників взаємодії.

Належна організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами у кримінальному провадженні потребує постійного вдосконалення і вважається одним із напрямів підвищення ефективності виконання завдань щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників такого провадження, швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а жоден невинний не був обвинувачений або засуджений.

Вирішальне значення у виконанні завдань кримінального судочинства має комплексне використання всіх дієвих сил і засобів для розкриття та ефективного розслідування кримінальних правопорушень, що потребує тісної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих розшукових дій (далі – СРД) [1, с. 217].

Як зазначає В.В. Топчій, під взаємодією слідчого й оперативного підрозділу під час розслідування кримінальних проваджень слід розуміти засновану на законах і відомчих нормативних актах їх спільну узгоджену діяльність (за цілями, характером, місцем і часом), яка спрямована на виконання завдань кримінального судочинства, за керівної та організаційної ролі слідчого й чіткого розмежування компетенцій [2, с. 139]. На думку А.А. Патика, сутність взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими підрозділами полягає у такому:

1) активна й цілеспрямована діяльність слідчих і працівників оперативно-розшукових підрозділів;

2) кожен суб'єкт цієї діяльності застосовує специфічні заходи (слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії) у межах повноважень, встановлених законом;

3) узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії двох чи більше суб'єктів, спрямовані на впровадження одержаних у результаті слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, відомостей у кримінальне судочинство;

4) у спільних планах (реалізація оперативно-розшукової інформації, проведення досудового слідства з конкретного кримінального провадження тощо) слід передбачити комплекс оперативно-розшукових та слідчих дій у такому порядку, щоб їх проведення було несподіваним для осіб, дії яких перевіряються, їх співучасників і мало якнайбільшій ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доведенню;

5) у процесі проведення конкретних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, слід суворо дотримуватися вимог Конституції України, чинного законодавства, принципів кримінального судочинства та оперативно-розшукової діяльності;

6) дії зазначених суб'єктів мають бути спрямовані на забезпечення введення оперативно-розшукової інформації у кримінальне судочинство за допомогою процесуальних засобів шляхом проведення відповідних слідчих дій та прийняття процесуальних рішень [3, с. 36–37].

Основною ціллю організації взаємодії між слідчими та оперативними співробітника є створення єдиного і закінченого циклу скоординованих заходів щодо цілеспрямованого пошуку, накопичення, обробки, аналізу, використання, об'єктивної оцінки і реалізації в установленому порядку інформації про кримінальні правопорушення.

Необхідність такої взаємодії, як зазначає В. П. Шибіко, зумовлена тим, що ці органи мають спільне завдання боротьби зі злочинністю, але є самостійними, не підпорядкованими один одному, мають різні способи й методи боротьби зі злочинністю, правильне поєднання яких повинно забезпечити успіх у запобіганні й розслідуванні злочинів [4, с. 534] .

Узгоджена діяльність слідчих і оперативних підрозділів знаходить певне відображення у сукупності форм взаємодії.

До першої групи належать такі форми взаємодії, як:

– процесуальні форми, що регламентуються положеннями КПК України, законами України, якими забезпечується діяльність органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, прокуратури;

– організаційно-тактичні форми, що регламентуються відомчими нормативними актами;

– ряд організаційно-тактичних форм взаємодії слідчих з оперативними підрозділами, до них необхідно віднести ті, що полягають у безпосередній реалізації функціональних обов'язків

слідчих та оперативних працівників у процесі розкриття й розслідування кримінальних правопорушень.

До другої групи належать такі форми взаємодії, як:

– побудова версій у кримінальному провадженні та спільне планування слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій з розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, спрямованих на виявлення і фіксацію доказової інформації. При цьому планування може здійснюватися як у цілому за провадженням, так і за окремими епізодами, як на початковому етапі, так і на наступних етапах розслідування;

– створення слідчо-оперативних груп, до складу яких входять слідчі й співробітники оперативного підрозділу; спільний інструктаж оперативних співробітників перед проведенням слідчих (розшукових) дій та окремих тактичних комбінацій щодо виявлення та затримання підозрюваних;

– спільне планування та визначення організаційно-тактичних заходів щодо розшуку майна й активів підозрюваної особи;

– взаємний обмін інформацією між слідчим і співробітниками оперативних підрозділів;

– організація та проведення спільних занять у системі службової підготовки тощо.

Цей перелік відображає позиції науковців, які досліджували проблеми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. Водночас він потребує постійного розширення та доопрацювання у зв'язку зі змінами, які досить часто відбуваються у кримінальному процесуальному законодавстві [5, с. 534].

Таким чином, отримати достовірні й достатні дані для прийняття кримінальних процесуальних рішень під час досудового провадження можна лише за умови чітко налагодженої взаємодії слідчого та оперативних співробітників. Спільна діяльність забезпечує високу результативність проведених дій, їхню своєчасність, економію сил і засобів та визначає ефективність розслідування. При цьому на сьогоднішній день потрібно повною мірою використовувати як процесуальні, так і організаційно-тактичні форми взаємодії, які потребують подальшого дослідження та вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Яковлєв О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 1. С. 217–224.

2. Топчій В.В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. Юридичний вісник. Серія «Повітряне і космічне право». 2014. № 4. С. 138–143.

3. Патик А.А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 233 с.

4. Шибіко В. П., Михеєнко М. М., Нор. В. Т. Кримінальний процес України : підручник. К. : Либідь, 1999. 534 с.

5. Юрченко А. М. Поняття та форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час кримінального провадження. Право і суспільство, 2016. № 1. Частина 2. С. 186–191.

Дудніков Анатолій Леонідович,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Прогнози фахівців, відповідно до яких в найближчому майбутньому загальний кількісний ріст кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності буде супроводжуватись підвищенням їх суспільної небезпеки за рахунок організаційних форм здійснення, зумовили спроби пошуку нових шляхів вдосконалення діяльності з протидії вказаним видам протиправних злочинних діянь.

У зв'язку з цим виникає нагальна потреба в продовженні розробки та удосконалення такої науково-практичної категорії як «криміналістична характеристика кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності». У якості найбільш значущого інформаційно-пошукового елементу структури криміналістичної характеристики слід навести спосіб вчинення злочинів, оскільки дії злочинця при приготуванні, вчиненні кримінального діяння і приховуванні його наслідків неминуче приведуть до виникнення типових слідів на типових для даного виду злочинів об'єктах. Між криміналістичними ознаками злочину та способами його вчинення існує тісний взаємозв'язок: знаючи способи вчинення злочину, можна виявити його ознаки, а за ознаками визначити і спосіб вчинення протиправного діяння [1, с. 265].

Наприклад, ознаками приховування або заниження прибутку, доходів при ухиленні від сплати податків будуть невідповідності даних про фінансові результати (прибутки) підприємств, що вказані у різних формах бухгалтерської звітності: в балансі, звіті про фінансові результати та їх використання; даних бухгалтерської звітності підприємств - підсумковим даними синтетичного бухгалтерського обліку (буває в разі, коли баланс і звіт про фінансові результати не підтверджені даними обліку); записів в обліку (кореспонденції балансових рахунків бухгалтерського обліку) і підтверджують їх первинними документами реальний зміст господарських операцій (недостовірний первинний документ); відсутність документальних підстав для записів у бухгалтерському обліку і звітності та ін.

Найбільш поширеними ознаками, що вказують на незаконну підприємницьку діяльність, є нелегальна реалізація або придбання майна (продукції), готових виробів; прийом або відпуск майна (продукції) без відповідного оформлення документів; продаж товарів із підсобних приміщень, без оформлення їх через касу; наявність фальсифікованих товарів; різноманітні підробки в облікових документах; приховування від обліку виробів; передчасне знищення документів, термін зберігання яких не закінчився; систематичне порушення правил заповнення документів, що дає можливість фальсифікувати показники діяльності підприємства [2, с. 161].

У криміналістичній техніці поняття «ознака» досліджується через призму ідентифікаційних процесів, особливо це стосується експертної ідентифікації різноманітних об'єктів по ознаках їх внутрішньої будови. У практиці розслідування, тактиці і методиці використовуються ознаки подій, явищ і процесів. До таких відносяться ознаки кримінальних правопорушень, способів їх вчинення та інші процеси, що виступають у якості об'єктів криміналістичного дослідження [3, с. 336–337].

Однак у криміналістиці не має єдиного підходу щодо вказаних понять, існують різноманітні характеристики поняття «криміналістичні ознаки кримінального правопорушення» («ознаки розкрадання»), що ускладнює процес їх ефективного використання при розробці методичних рекомендацій щодо розслідування різних видів (груп) економічних злочинів.

Сліди кримінальних правопорушень утворюють систему, адекватну системі дій суб'єкта злочину. Вони розглядаються як невід'ємний структурний елемент криміналістичної характеристики злочинів. Але сьогодні представляється правомірним вести мову про систему пошукових ознак різних видів і груп кримінальних правопорушень. Особливо вони значущі для виявлення злочинів у сфері економічної діяльності і в сукупності становлять систему інформації, наявність якої свідчить про вчинений злочин, спробу замаскувати відображення злочинного діяння і надання йому вигляду правомірного процесу. Їх наявність не виключає можливості і необхідності дослідження слідів протиправної діяльності. Їх знання якраз і покликане полегшити виявлення таких слідів.

Для підвищення ефективності боротьби з цими небезпечними видами злочинів, серед інших факторів, необхідно систематично та ретельно досліджувати їх криміналістичні ознаки. Основне призначення формування системи ознак кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності бачиться в можливості збагачення практичних співробітників знаннями специфіки функціонування тієї чи іншої галузі економіки, особливостей їх фінансового стану, порядку документального оформлення і супроводу. Аналіз пошукових ознак дозволяє вибудовувати версії про вчинений економічний злочин ще до

появи про це офіційної інформації, що особливо значимо для організації і здійснення оперативно-розшукової діяльності.

В систему пошукових ознак слід включити кримінально-правові, кримінально-процесуальні, криміналістичні та кримінологічні ознаки, що нададуть можливість із урахуванням знання кримінально-правової характеристики злочину і елементів його складу, особливостей побудови переліку обставин, що підлягають доказуванню по даному кримінальному правопорушенню, правильно визначити об'єкти – носії слідів, зафіксувати криміналістично значущу інформацію, забезпечивши тим самим своєчасне виявлення протиправних діянь і ефективний процес їх розслідування.

Хотілося би відмітити той факт, що на сьогодні існує нагальна потреба у включенні в криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, що вчиняються в економічній діяльності, додаткового елементу – системи пошукових ознак злочину. Це зумовлено, зокрема, тим, що криміналістика досліджує правову природу протиправних діянь, розглядаючи їх як закономірне відображення процесу і результату впливу суб'єкта на предмет злочинного посягання і оточуючу обстановку.

Список використаних джерел

1. Дудніков А. Л. Значення даних про способи при розслідуванні злочинів у сфері економічної діяльності, Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика: зб. наук. пр. у 2-х т. Харків : «Апостіль», 2014. Т. 1. С. 265–273.

2. Бессонов А. А. Обстановка преступления как элемент его криминалистической характеристики. Вестник Саратовской государственной юридической академии. 2014. № 6 (101). С. 158-163.

3. Белкин Р. С. Курс криминалистики. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2002. 837 с.

Єрешко Андрій Іванович,
судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ КАБЕЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Новітні інформаційні технології та постійне зростання вимог до вдосконалення якості життя не дозволяють сучасній людині обходитися без кабельної продукції, що надає можливість безперервно передавати інформацію або енергію. Регулярні крадіжки та випадки пошкодження кабельної продукції, що завдають суттєву шкоду

власникам (від приватних осіб до великих підприємств) зумовлюють актуальність обговорення особливостей проведення судових товарознавчих експертиз кабельної продукції.

Відповідно до ДСТУ 7512:2014 Кабельна продукція - сукупність кабельних виробів.

Кабельний виріб - електричний виріб, призначений для передачі по ньому електричної енергії, електричних сигналів інформації або служить для виготовлення обмоток електричних пристроїв, що відрізняється гнучкістю [1].

Кабельна продукція застосовується у таких напрямках:

– зв'язок: для забезпечення зв'язку між населеними пунктами; для забезпечення зв'язку в населених пунктах між будівлями; для забезпечення зв'язку усередині будівель, споруд; для забезпечення зв'язку усередині будівель, споруд; в телебаченні і для провідного мовлення;

– будівництво: для монтажу силових та освітлювальних мереж; в системах відеоспостереження; в системах охоронної та пожежної сигналізації; для систем «розумний будинок»;

– машинобудування: для побутових електроприладів; в стаціонарному обладнанні (верстати, виробниче електрообладнання);

– гірничодобувна: для промислових підривних робіт; для шахтних систем зв'язку [2, 3].

Початковим етапом при проведенні судових товарознавчих експертиз кабельної продукції, а саме визначення ринкової вартості кабельної продукції, що перебувала у використанні, після ідентифікації об'єкта дослідження є встановлення можливості її використання за призначенням як виробу в подальшому, тобто її працездатності (непрацездатності).

В разі встановлення працездатності кабельної продукції та за наявності інших обов'язкових вихідних даних, необхідних для визначення ринкової вартості кабельної продукції (маркувальні позначення, дата (період) початку або строк фактичної експлуатації, довжина) та за можливістю інформації про пошкодження або ознаки користування, експерт аналізує життєвий цикл виробу, тобто досліджується фактичний термін експлуатації досліджуваного кабелю в порівнянні з нормативним терміном служби, яким зазначений у державних стандартах для подальшого розрахунку вірогідного зносу, який виступає основним ціноутворюючим фактором при визначенні вартості виробу.

Розрахунок вірогідного зносу кабельної продукції відбувається з урахуванням проміжку часу, в межах якого знаходиться числове вираження терміну фактичної експлуатації досліджуваного кабелю. Тобто, експертом визначається можливий проміжок часу, в межах якого на момент визначення вартості знаходиться числове вираження терміну фактичної експлуатації.

В залежності від того, до якого проміжку часу відноситься термін фактичної експлуатації кабельної продукції на момент

визначення вартості, експертом обирається відповідний відсоток зносу кабельної продукції для подальшого його урахування при розрахунку ринкової вартості виробу [4].

Варто зауважити, що при проведенні товарознавчих експертиз кабельної продукції, із наданням об'єкта дослідження, експертом може бути встановлена наступна невідповідність: у наданих на дослідження Актах введення в експлуатацію досліджуваного виробу (фрагмент кабелю) зазначена певна дата монтажу кабельної продукції, та відсутні будь-які відомості щодо її ремонту, а на досліджуваному фрагменті об'єкту наявні маркувальні надписи із зазначенням конкретного найменування (марки) виробу та року його виробництва, який не співпадає з датою монтажу кабельної лінії.

В такому випадку «погіршення» характеристик виробу в проміжку часу та його фактичної експлуатації буде набагато меншим. Таким чином, у експерта виникає питання щодо фактичного терміну експлуатації об'єкта оцінки, що суттєво впливає на визначення відсотку зносу виробу та відповідно на його ринкову вартість.

Зауважуємо, що переважна більшість споживачів після придбання кабельної продукції не дотримується належних умов її зберігання, які передбачені нормами державних стандартів. Навіть при дотриманні належних правил зберігання у великому проміжку часу відбувається зміна якісних характеристик виробу з втратою функціональних властивостей (старіння пластику, гуми, тощо викликає поступове порушення захисного шару).

Відповідно до наведеної ситуації, експертом висловлена думка, що при визначенні фактичного відсотку зносу виробу необхідно враховувати дату (рік) виробництва відповідного кабелю, адже зміна його якісних характеристик природнім шляхом починається відразу після виробництва.

У випадку, коли термін експлуатації відповідно до стандарту вичерпаний, але ініціатором призначення судової експертизи зазначено, що кабель знаходиться в працездатному стані (або в непрацездатному стані), експертом розраховується вартість виробу за ціною лому відповідного сплаву металу [4].

Найбільш розповсюдженими матеріалами жил кабелю виступають мідь та алюміній. Проте при проведенні судових товарознавчих експертиз кабельної продукції із наданням об'єкта дослідження та відсутності обов'язкових вихідних даних, необхідних для ідентифікації виробу та визначення ринкової вартості кабельної продукції, експертом не надається за можливе визначити матеріал жил кабелю, що унеможливлює визначення ринкової вартості кабельної продукції навіть за ціною лому відповідного сплаву металу.

Також, розглянемо приклад, коли ініціатором призначена судово-товарознавча експертиза щодо визначення ринкової вартості волоконно-оптичного кабелю, а у матеріалах справи відсутні обов'язкові вихідні дані, необхідні для ідентифікації виробу. Конструкція волоконно-оптичного кабелю складається з одного або

кількох ізольованих один від одного оптичних волокон, укладених в оболонку, та не містить у собі метали, що унеможливлює визначення ринкової вартості зазначеного кабелю відповідно до методики [4] за та ціною лому. Разом із тим новітні інформаційні технології викликають постійне зростання об'ємів виробництва та сфер застосування видів волоконно-оптичного кабелю, що ставить актуальним питання розробки окремих методик визначення ринкової вартості кабельної волоконно-оптичної продукції.

Таким чином, можна дійти до висновку, що питання особливостей проведення судових товарознавчих експертиз кабельної продукції достатньо актуальне в наступних аспектах: необхідність надання ініціатором призначення експертизи достовірних та максимально повних обов'язкових вихідних даних, необхідних для ідентифікації виробу; визначення фактичного терміну експлуатації об'єкта оцінки та розробка методик визначення ринкової вартості кабельної волоконно-оптичної продукції.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 7512:2014. Вироби кабельні. Терміни та визначення понять [Чинний від 2015-02-01]. УкрНДІКП, 2014.

2. Оснач О.Ф. Товарознавство. Промислове обладнання, прилади, інструменти. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 304 с.

3. Семенова В. Г. Напрямки ефективного розвитку підприємств кабельної промисловості. Экономика и управление предприятием. 2015. № 2/6(22).

4. Нікіта А.Г. Особливості визначення ринкової вартості кабельної продукції під час проведення судової товарознавчої експертизи. Інформаційний лист. Запоріжжя: Запорізький НДЕКЦ МВС України. 2019.

Жеребко Олександр Іванович,
завідувач відділу нормативно-методичної діяльності та стандартизації лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Результати проведення судової експертизи оформлюються висновком експерта. Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України [1] висновок експерта є одним із процесуальних доказів в кримінальному процесі. Висновок експерта є індивідуальним джерелом доказів, яке базується на

основі використання спеціальних знань, наукових та технічних засобів і методів експертом у галузі, що стосується питань експертизи.

Експертиза може призначатись у різних галузях, специфікою якої можуть бути спеціальні знання, використані для з'ясування істини у кримінальному провадженні. Тому висновок експерта має важливе значення для вирішення завдань правосуддя. С.В. Корякіна підкреслює те, що певна «гарантованість» інформації, отриманої в межах надання судово-експертних послуг, забезпечується своєрідною «авторитетністю» висновку експерта. Судді, хоча й керуються правилом стосовно того, що жоден з доказів не має заздалегідь встановленої сили, проте, не маючи спеціальних знань в тій чи іншій галузі, дуже часто беруть на віру висновок експерта [2, с. 234].

Відповідно до ст. 69 КПК України експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ та процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. У деяких випадках до проведення експертизи може залучатись спеціаліст – особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших заходів і може надавати консультації з питань, що потребують знань і навичок (фотографування, складання схем, відібрання зразків для експертного дослідження).

Висновок експерта – це процесуальний документ, в якому викладено докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1 ст. 101 КПК України).

У висновку експерта повинно бути зазначено (ст. 102 КПК України):

1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза;

2) місце і час проведення експертизи;

3) хто був присутній при проведенні експертизи;

4) перелік питань, що були постановлені експертові;

5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали було використано експертом;

6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка;

7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством.

Висновок експерта як кінцевий результат проведеного дослідження має містити не тільки питання, які були поставлені експерту та проведене дослідження (експертну оцінку), а й обґрунтування на кожне поставлене питання. За надання неправдивого висновку експерт несе кримінальну відповідальність, про що він завчасно попереджається.

Основна вимога, яку висувають до висновку експерта, – його вірогідність, правильність та достатня обґрунтованість. Якщо дослідження здійснено належним чином, а висновок зроблено на підставі правильного аналізу отриманих результатів, то й висновок відповідає цим вимогам та і є єдино вірогідним. У разі сумнівів щодо правильності або обґрунтованості висновку експерта процесуальне законодавство надає можливість перевірки його рішення та виправлення помилки, якщо її допущено, але знову ж таки, шляхом звернення до експерта та призначення і проведення повторної судової експертизи, висновки якої будуть відображені в оцінці в сукупності з іншими доказами у справі.

В криміналістичній літературі значна увага приділяється питанням психологічного впливу різних обставин справи на формування висновку експерта. Протягом багатьох років дискусійним є питання щодо меж ознайомлення експерта з матеріалами справи, маючи на увазі можливий їх вплив на процес експертного дослідження та формування висновку експерта.

Окремі науковці вважають, що для забезпечення нормального процесу формування переконань експерта достатнім є ознайомлення його з матеріалами справи лише в тому обсязі й тих межах, котрі безпосередньо стосуються об'єкта експертизи. В протилежному випадку може мати місце негативний психологічний вплив, здатний викликати сприйняття експертом чужих оціночних суджень [3, с. 74]. Як засіб нейтралізації негативного впливу на експерта обставин справи, В.Ф. Орлова пропонує виховувати в експертів відповідну психологічну сталість та критичне ставлення до матеріалів справи, розробку прийомів побудови та перевірки версій, котрі забезпечують об'єктивність дослідження, колективне обговорення випадків колізії експертного висновку і матеріалів справи [4, с. 239].

Отже, під час розслідування кримінальних проваджень висновок експерта відіграє важливу роль в якості доказу з метою притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Проведення експертного дослідження і формування висновку експерта – це тривалий і доволі копіткий процес, пов'язаний із послідовним вирішенням взаємопов'язаних завдань, а саме: детальне й всебічне вивчення об'єктів експертного дослідження, визначення значущості встановлених ознак, їх індивідуальності та сталості, оцінки сукупності встановлених ознак й формулювання висновку. На достовірність й обґрунтованість висновку експерта впливає низка чинників, знання яких потрібне не лише експерту, що робить висновок

за дослідженням, а й слідчому та судді, які оцінюють зроблений експертом висновок і використовують його в судочинстві з метою встановлення істини у справі. Важливо у призначенні та проведенні експертизи дотриматись правильного механізму призначення експертизи (встановлення необхідності проведення експертизи; підготовка клопотання про проведення експертизи та матеріалів, якими воно обґрунтовується; звернення до слідчого судді й отримання ухвали; направлення ухвали суду та матеріалів кримінального провадження експерту). Саме зазначений механізм призначення експертизи допоможе в отриманні обґрунтованого висновку експерта в якості відповідей на питання, які виникли в результаті розслідування кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Корякина С.В. Судебно-экспертные услуги как средство наиболее эффективной реализации права на защиту. Научные труды. Российская Академия юридических наук. 2004. Вып.4. Том 3. С. 234–236.

3. Яковлев А.М. К вопросу о формировании убеждений судебного експерта. Правовые и методологические проблемы судебной экспертизы. М.: Юрид. лит. 1974. 167 с.

4. Орлова В.Ф. Теория судебно-почерковедческой идентификации. Труды ВНИИСЭ. 1973. Вып. 6. С. 237–243.

Івасишин Тарас Михайлович,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України, кандидат біологічних наук, доцент

ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ

Недостатньо високий рівень розкриття злочинів, що вчиняються на сьогодні в Україні, пояснюється низкою причин, однією з яких є дефіцит інформації, необхідної як для встановлення підозрюваних на початковому етапі розкриття вчиненого злочину, так і для викриття всіх співучасників у злочинній діяльності, тобто у підготовці, здійсненні, приховуванні злочину й організації протидії розслідуванню. Це потребує удосконалення прийомів, методів і засобів зі збирання, фіксації й використання інформації, що має значення для розслідування.

Однією з умов, що визначає успіх й ефективність діяльності правоохоронних органів із запобігання, розкриття та розслідування злочинів, є рівень її забезпечення криміналістичною інформацією, яка характеризує вчинений (чи такий, що готується) злочин та осіб, причетних до нього. Із розвитком інформаційно-обчислюваної техніки,

комп'ютерних програм та електронних носіїв інформації аналітична діяльність правоохоронних органів перейшла на новий, більш якісний рівень. Результативність роботи правоохоронних органів щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень не можлива без своєчасного, достатнього і якісного інформаційного забезпечення. Така інформація фіксується, систематизується і зберігається в спеціальних інформаційних системах СБ України та МВС України, що називаються «криміналістичними обліками».

Термін «криміналістичні обліки» має умовний характер і застосовується для позначення тих спеціальних обліків СБ України й МВС України та структурних інформаційно-довідкових систем, методологічну основу яких становить криміналістика, і які містять інформацію про індивідуалізуючі, криміналістично важливі ознаки об'єктів (про ознаки зовнішності, папілярні візерунки, почерк, голос і т. ін.), сукупність яких дає змогу класифікувати та ідентифікувати об'єкти.

В організації та використанні криміналістичних обліків визначальним є питання про тотожність об'єктів, які перебувають у причиновому зв'язку з подією злочину чи розшукуваних правоохоронними органами.

Функціями криміналістичних обліків є:

– визначення об'єктів, належних до обліку;

– встановлення комплексу загальних й окремих ознак, які індивідуалізують об'єкт;

– фіксація цих ознак у реєстраційних чи системних документах;

– зосередження реєстраційних даних відповідно до системи, яка забезпечує швидке отримання відомостей про зареєстровані об'єкти та їх ідентифікацію.

Деякі дослідники, зокрема М.І. Клименко, Н.І. Солодкий, визначають криміналістичні обліки як науково обґрунтовану систему реєстрації певних об'єктів та їх ідентифікаційних ознак для розкриття злочинів. Наукову основу становлять індивідуальність відповідних об'єктів, їх відносна стійкість і здатність до ідентифікації. Криміналістичні обліки ведуть органи МВС України, Служби безпеки України та інші правоохоронні органи в централізованому порядку й на місцях у вигляді картотек, колекцій, електронних записів, автоматизованих пошукових систем тощо. У централізованому порядку ведуться: оперативно-довідкові (за прізвищами й дактилоскопічними картками), оперативно-розшукові (осіб, які зникли безвісти; невпізнаних трупів, крадених і вилучених речей тощо) та спеціальні обліки (куль, гільз і набоїв зі слідами зброї, картотека підроблених документів, виготовлених поліграфічним способом, картотека підроблених грошей тощо). На рівні місцевих криміналістичних обліків ведуться картотеки фотознімків слідів рук, вилучених із місць нерозкритих злочинів (слідотеки), дактилотеки, кулегільзотеки, колекції слідів знарядь злочину тощо [1, с. 27].

Водночас криміналістичний облік частіше ототожнюють із криміналістичною реєстрацією, що не зовсім правильно. Криміналістична реєстрація, незважаючи на однаковий предмет вивчення (особи, предмети й відомості про них), є більш вузьким поняттям, оскільки застосовується тільки в оперативно-розшуковій, слідчій і кримінально-виправній практиці [2, с. 249].

Варто звернути увагу на визначення «криміналістичного обліку», подане в підручнику криміналістики за редакцією І.Ф. Крилова, де криміналістичний облік – це науково розроблена система обліку осіб, предметів, інших об'єктів, відомостей про них, що мають криміналістичне значення [3, с. 250]. Дані криміналістичних обліків використовуються для попередження злочинів, розшуку злочинців, під час розслідування кримінальних проваджень. До завдання криміналістичних обліків входить забезпечення відповідних органів й осіб інформацією, необхідною для ідентифікації, а також відомостями, що мають значення для успішного розслідування і правильного вирішення кримінального провадження (наприклад, одержання відомостей про непогашену судимість й ін.).

Натомість Р.С. Бєлкін визначає криміналістичні обліки як науково обґрунтовану інформаційну спецсистему, створену для збирання, обліку, нагромадження, оброблення даних про злочини й деякі інші об'єкти для подальшого їх (даних) використання правоохоронними органами в пошукових, у тому числі ідентифікаційних й інших цілях [4, с. 113].

У відомчих нормативно-правових актах МВС України йдеться, що правовою основою ведення персональних оперативно-довідкових і дактилоскопічних обліків в ОВС є Закон України «Про Національну поліцію», який визначає юридичні підстави й основні групи осіб, котрі підлягають оперативно-довідковим і дактилоскопічним облікам. Утім, слід зауважити, що дактилоскопічна реєстрація здійснюється не тільки на підставі зазначеного Закону, а ґрунтується на системі юридичних норм, які містяться і в інших нормативних актах. Тому більш точним було б твердження про те, що правовою основою створення й використання алфавітно-дактилоскопічних обліків є міжнародні угоди, в яких Україна виступає однією зі сторін, Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про інформацію», «Про державну статистику в Україні», «Про державну таємницю», «Про захист інформації», «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», накази та інші документи МВС, інших правоохоронних міністерств і відомств України, які регламентують засади використання інформації в протидії злочинності та корупційним проявам [5, с. 9].

Таким чином, можемо дійти висновку, що види криміналістичних обліків не обмежуються переліченими картотеками й колекціями. Фактично на криміналістичний облік можуть бути

поставлені всі види слідів та речових доказів, які вилучаються з місць злочинів, отриманих у процесі проведення оперативних заходів, і можуть бути об'єктами криміналістичних досліджень.

Підвищення ефективності використання можливостей криміналістичних обліків пов'язане не тільки із вдосконаленням наявних, але й зі створенням нових видів криміналістичних обліків.

Список використаних джерел

1. Клименко М.І. Підвищення ефективності використання криміналістичних обліків. Праці МВС. – К., 1987.

2. Біленчука П.Д. Криміналістика : підручник. – 2-ге вид., – К. : Атика, 2001. 544 с.

3. Крылов И.Ф. Криминалистика : учебник. – Ленинград, 1976. – 591 с.

4. Белкин Р.С. Курс криминалистики. – В 3 т.: Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – М. : Юрист, 1997. – С. 113.

5. Бацько І.М. Правове регулювання дактилоскопічних обліків. Криміналістичний вісник. – 2000. – Вип. 1. – С. 9.

Калініченко Руслан Анатолійович,
головний судовий експерт відділу
комп'ютерно-технічних
та телекомунікаційних досліджень
Черкаського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України;
Пташкін Роман Леонідович,
заступник завідувача відділу комп'ютерно-
технічних та телекомунікаційних
досліджень Черкаського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ ВСТАНОВЛЕННЯ СКЛАДОВИХ ЧАСТИН СИСТЕМНОГО БЛОКУ ПЕРСОНАЛЬНОГО КОМП'ЮТЕРА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій поступово трансформує світ. Відкритий та вільний кіберпростір розширює свободу і можливості людей, збагачує суспільство, створює новий глобальний інтерактивний ринок ідей, досліджень та інновацій, стимулює відповідальну та ефективну роботу влади і активне залучення громадян до управління державою та вирішення питань місцевого значення, забезпечує публічність та прозорість влади, сприяє запобіганню корупції. Але розвиток інформаційних технологій обумовлює виникнення нових загроз безпеці особистій чи навіть національній [1].

Одним з завдань, що виникає перед судовими експертами за напрямком комп'ютерно-технічних досліджень, є завдання встановлення властивостей складових частин системних блоків персональних комп'ютерів. Продиктована ця вимога насамперед необхідністю встановлення факту працездатності та придатності до експлуатації досліджуваного обладнання. Найзручніше це завдання вирішувати з використанням Linux-подібних операційних систем.

В сучасності Linux є найбільш гнучкою та потужною з коли-небудь створених операційних систем. Linux з успіхом застосовується як в крихітних стільникових телефонах так і на найпотужніших суперкомп'ютерах у світі. Жодна інша операційна система не володіє такими чудовими можливостями масштабування і адаптації до нюансів різноманітних типів обладнання і екосистем.

В операційних системах сімейства Linux майже всі пристрої є файлами [2]. Численні взаємодії в операційних системах сімейства Linux зводяться до зчитування та запису файлів, навіть якщо об'єкт, з яким проводиться та чи інша операція, зовсім не схожий на «традиційний» файл. Спеціальні файли пристроїв містять дані, необхідні операційній системі для взаємодії з фізичними пристроями, такими як диски, дисководи, принтери, тощо. Фактично, спеціальні файли пристроїв є інтерфейсами для взаємодії з драйверами пристроїв, тобто коли процес звертається до файлу пристрою, він по суті працює з драйвером цього пристрою.

Тобто процедура встановлення властивостей (характеристик) складових частин системного блоку зводиться до почергового зчитування даних з файлів пристроїв. Для спрощення даного процесу та зручної подальшої обробки отриманих даних доцільно використати спеціалізовані програмні засоби, наприклад «lshw».

Програмний засіб «lshw» є консольною (виконується з командного рядка) програмою для Linux-подібних операційних систем. Своєю функціональністю дозволяє отримати інформацію про апаратне забезпечення комп'ютера. Дана утиліта дозволяє виводити інформацію про окремих класах пристроїв, здійснювати різне форматування виводу, а також видаляти з виведення інформацію, що дозволяє ідентифікувати пристрої (серійні номери та подібні ідентифікатори), що робить її ідеальним варіантом для формування списку пристроїв при комп'ютерно-технічних дослідженнях.

Використання вищезазначеної утиліти в тандемі з Linux-системою типу Live CD дозволяє швидко та ефективно отримувати інформацію про апаратне забезпечення досліджуваного системного блоку персонального комп'ютера. Але в випадках, коли дане завдання необхідно виконати не просто декілька разів, а декілька десятків разів – процедура стає досить рутинною, хоча й зводиться до виконання невеликої послідовності однотипних дій.

Але дане завдання досить легко автоматизується засобами, що доступні в будь-якій Linux-подібній операційній системі типу Live CD,

а саме за допомогою командної оболонки «bash». До автозавантаження варто додати скрипт-файл, котрий буде після завантаження базової системи буде очікувати введення з клавіатури даних для назви файлу, а після їх отримання автоматично запускатиме командний засіб «lshw» й спрямовуватиме виведення інформації в необхідний лог-файл. Такий підхід не тільки значно спрощує процедуру отримання відомостей про складові частини досліджуваного обладнання, а й дозволяє уніфікувати процес такого дослідження на досить «слабкому» апаратному забезпеченні. Це досягається тим чином, що для функціонування програмного засобу «lshw» не потрібний ні дісплейний менеджер, ні графічна оболонка.

Запропонований метод автоматизації процесу отримання відомостей про властивості складових частин системних блоків персональних комп'ютерів базується на відкритому та безкоштовному програмному забезпеченні та не потребує додаткового ліцензування.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/96/2016.

2. Колисниченко Д. Н. Linux : От новичка к профессионалу. 6-е изд., перераб. и доп. СПб. : БХВ-Петербург, 2018. 672 с.

Капустіна Маріетта Владиславівна,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук, доцент

АВТОМАТИЗОВАНІ ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У структурі криміналістичного забезпечення, як сукупності (системи) засобів, розроблених наукою криміналістикою та апробованих судово-слідчою практикою, що використовуються на основі отриманих знань та вмінь, відповідно до загальних засад й завдань кримінального провадження, працівниками органів кримінальної юстиції з метою протидії злочинам особливе місце займають автоматизовані інноваційні засоби, що використовуються для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Однієї з вагомих ознак, яка становить фундамент поняття «криміналістичне забезпечення досудового розслідування» є предметність. ЇЇ сутність полягає в тому, що для практичної діяльності слідчих органів мають бути надані засоби, які відповідають специфіці цієї діяльності і задовольняють її потреби. У криміналістичній літературі поняття «засоби» розглядається у двох аспектах: 1) передбачені законом дії, які здійснюються в кримінально-процесуальній або оперативно-розшуковій формі з метою

встановлення інформації в процесі пізнавальної діяльності з розкриття злочину; 2) знаряддя (інструментарій), які застосовуються в межах передбачених дій для підвищення їхньої ефективності і забезпечення результативності. До цієї групи входять не тільки технічні пристосування, а також розроблені криміналістикою спеціальні методики, криміналістичні тактичні прийоми і різного спрямування методичні рекомендації. Отже, предметність як ознака криміналістичного забезпечення свідчить про пряме, безпосереднє відношення розроблених і запропонованих засобів специфіці слідчої діяльності особливостям відкриття та здійснення кримінального провадження [1, с. 284–285].

До автоматизованих інноваційних засобів криміналістичного забезпечення на сьогодні варто віднести такі як:

1) Автоматизована методика розслідування окремих видів злочинів, яка складається з засобів інформаційного, технічного та програмного забезпечення. Засобами технічного забезпечення автоматизованої методики є: апаратні компоненти (комп'ютери, пристрої для збору, накопичення, обробки інформації); телекомунікаційна апаратура та її елементи (модеми, пристрої безпровідного зв'язку тощо). До засобів програмного забезпечення (програмного інструментарію) відносять системне програмне забезпечення (операційна система), прикладне програмного забезпечення та інструментальне програмне забезпечення (редактори тексту, бази даних). Засобами інформаційного забезпечення автоматизованої методики є науково-практичні рекомендації щодо оптимальної організації досудового розслідування, результати узагальнення судово-слідчої практики (емпірична база) та нормативно-правова база. Всі ці компоненти рекомендації, емпірична та нормативно-правова бази знаходяться в нерозривному зв'язку.

Впровадження автоматизованих методик розслідування злочинів в діяльність слідчого надають наступні можливості: 1) модернізувати слідчу діяльність; 2) оптимізувати рішення, що прийматиметься в процесі розкриття та розслідування злочину; 3) забезпечити інформаційне ведення кримінального провадження; 4)\ здійснювати пошук криміналістично значущої інформації з метою розкриття та розслідування злочину; 5) проводити аналітичну роботу по виявленню прихованих зв'язків між елементами криміналістичної характеристики злочину, що має місце, а також виявлення ланцюжків злочинних дій (подій) за розслідуваним кримінальним провадженням та ін.

2) Єдиний реєстр досудових розслідувань, створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до Реєстру, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та законодавства, яким врегульовано питання захисту персональних даних та доступу до інформації з обмеженим доступом. Реєстр утворений та ведеться

відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України з метою забезпечення: реєстрації кримінальних правопорушень (проваджень) та обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження;оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі; інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів [2].

Нещодавно в Єдиному реєстрі досудових розслідувань було створено новий модуль – «Робочий кабінет процесуального керівника». Він допомагає прокуророві здійснювати контроль за дотриманням строків розслідування, а також за додержанням законів під час прийняття рішень про зупинення, закриття провадження, зміну підслідності.

На базі ЄРДР планують запустити інтерактивну карту злочинності в державі, яка відкриє громадянам доступ до інформації про зареєстровані протиправні кримінальні діяння не тільки в Україні, а й в окремих областях, територіальних громадах, містах і селах.

3) Електронне кримінальне провадження e-case або інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування – це система, яка забезпечує створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні. Слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд, а також захисник

(за його згодою) та інші учасники кримінального провадження можуть використовувати інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування під час реалізації своїх повноважень, прав та інтересів, передбачених законом. Матеріали досудового розслідування, що містяться в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування, передаються, їх копії чи примірники надаються в електронній формі, а за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду, які їх передають чи надають, – у паперовій формі. Документи, підписані, погоджені в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування з використанням кваліфікованого електронного підпису, їх примірники в електронній та паперовій формах визнаються оригіналами документів [3].

Серед переваг електронного кримінального провадження e-case доцільно виділити наступні: 1) підвищення ефективності обміну інформацією між слідчим, прокурором, судом; 2) суттєве зменшення затрат часу та ресурсів у кримінальному провадженні; 3) ефективна координація учасників кримінального процесу; 4) наявність в реальному часі актуальної та об'єктивної інформації про стан кримінального провадження та злочинності загалом; 5) усунення можливостей фальсифікації матеріалів та зменшення корупційних ризиків.

Список використаних джерел

1. Капустіна М.В. Забезпечення криміналістичне // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2018. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. С.284-287.
2. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудового розслідування: Затв. Наказ Ген. Прокурора України 17.08.2012 № 69. URL: https://zakon.rada.gov.ua.
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування: Проект Закону України № 5246. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua.

Кірін Роман Станіславович,
судовий експерт Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, доктор юридичних наук, доцент;
Баранов Петро Миколайович,
судовий експерт Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, доктор геологічних наук, професор;
Коротаєв Володимир Миколайович,
директор Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

ІННОВАЦІЯ В НАУКОВО-МЕТОДИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУДОВОЇ ГЕМОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Питання об’єктивності й повноти дослідження при проведенні судової гемологічної експертизи актуалізувалися з набуттям чинності 29.12.2019 р., згідно із законом [1], змін та доповнень до Кримінального кодексу України (далі – КК). Зокрема останній було доповнено ст. 240-1 «Незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину». В аспекті судово-експертної діяльності (далі – СЕД) особливу увагу привертає одна з кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ч. 2 цієї статті, а саме - незаконне видобування бурштину, а так само збут, придбання, зберігання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину, законність походження якого не підтверджується відповідними документами, вчинені у значних розмірах. При цьому, під значним розміром у ч. 2 ст. 240-1 КК, слід розуміти вартість бурштину, що у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Відтак, основним завданням гемологічної експертизи бурштину, в даному випадку, буде встановлення вартості бурштину, який є предметом

вказаного злочину. Це цілком кореспондує з орієнтовним переліком питань, що можуть бути поставлені при проведенні гемологічної експертизи, які наведено в Науково-методичних рекомендаціях [2]. Згідно із п. 11.3 останніх, це питання сформульовано наступним чином: «Яка вартість каміння, наданого для дослідження?»

Проте, дані аналізу матеріалів кримінальних проваджень по фактам незаконного видобування бурштину-сирцю, проведеного М.Г. Максіменцевим (2019) [3, с. 213], засвідчують, що у 99 % випадків гемологічні експертизи не призначаються. Крім того, автор звертає увагу на те, що до числа організаційно-управлінських факторів поширення злочинності у сфері надрокористування, зокрема, незаконного видобування бурштину, слід віднести неврегульованість питань проведення гемологічної експертизи щодо встановлення виду, природи та походження каміння [3, с. 212].

Тож, відносно гемологічної експертизи в цілому та експертної оцінки індивідуальних зразків бурштину зокрема, можемо констатувати очевидну недостатність її науково-методичного забезпечення (далі – НМЗ). У переліку рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз, можна віднайти лише одне джерело майже 20-ти річної давнини [4], яке до того ж наведено у переліку, призначеного для проведення мистецтвознавчої експертизи [5].

Дійсно, гемологічна експертиза, як вид судової експертизи, набув подібного статусу відносно недавно. Наприклад, в системі Експертної служби МВС України (далі – ЕС), відповідно до наказу МВС від 22.11.2016 р. № 1229 «Про внесення змін до Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС України та атестацію судових експертів Експертної служби МВС України» Перелік основних видів судової експертизи та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта працівникам ЕС було доповнено новим видом, а саме: «VIII. Гемологічна експертиза. 41. Гемологічна. 17.1 Дослідження дорогоцінного, напівдорогоцінного та декоративного каміння». І хоча зазначений наказ втратив чинність на підставі наказу МВС № 102 від 08.02.2017 р., у нині чинному Положенні цей вид судової експертизи («37. Гемологічна») зберігся [6].

Згідно із Положенням ЕС відповідно до покладених на неї завдань, серед іншого, здійснює організаційно-управлінське та НМЗ СЕД, у тому числі розробляє методики проведення судових експертиз, стандарти, технічні регламенти, державні класифікатори, методичні рекомендації, довідкові посібники, програмні продукти [7].

Колективом науковців Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України розроблено інноваційний метод визначення вартості індивідуальних зразків бурштину, сутність якого полягає в послідовній фіксації гемологічних і споживчих властивостей зразка з подальшою їх трансформацією в цифро-буквений код, сумарне значення якого формує індивідуальний

індикатор зразка (набір індивідуальних якостей зразка), що знаходиться в кореляційному зв'язку з його вартістю. Такий метод дозволяє отримати прогнозну вартість сировини, зрозумілу й чітко прив'язану до існуючого ринку, при цьому для забезпечення доступу до визначення споживчих властивостей каменю необхідно надати зразку товарного вигляду. Визначена таким чином вартість бурштину-сирцю відповідатиме споживчій вартості виробу за вирахуванням витрат на обробку. При експертній оцінці рідкісних і унікальних зразків бурштину додатково мають бути враховані їх наукові, колекційні, естетичні та художні особливості, які б доводили унікальність об'єктів.

Метод гемолого-споживчих індикаторів дозволив розробити відповідну Методику експертної оцінки індивідуальних зразків бурштину, яка як ініціативний авторський науково-методичний твір [8], призначена для використання фахівцями ЕС та іншими суб'єктами судово-експертної діяльності при проведенні судових експертиз і експертних досліджень у межах експертних спеціальностей 17.1 Дослідження дорогоцінного, напівдорогоцінного та декоративного каміння (гемологічна експертиза) та 12.1 Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів (товарознавча експертиза).

Наразі, згідно із п. 2 розд. 6 Положення про організацію та проведення наукової діяльності в ЕС, затвердженого наказом ЕС від 08.12.2016 р. № 68-н, зазначена Методика має пройти розгляд та схвалення науковою радою ЕС задля впровадження в експертну практику. Крім того, автори працюють над пошуком замовника науково-дослідної роботи з метою розробки програмного забезпечення цього інноваційного науково-методичного результату.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин : Закон України від 19 грудня 2019 р. № 402-IX // Офіційний вісник України від 17.01.2020 – 2020 р., № 4, том 2, стор. 352, ст. 193.

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text.

3. Максіменцев М.Г. Характеристика основних організаційно-управлінських факторів злочинності у сфері надрокористування в Україні / М.Г. Максіменцев // Європейські перспективи. 2019. № 2. – С. 208–214.

4. Як оцінювати коштовності з дорогоцінних каменів і металів / В.В. Індутний [та ін.] ; відп. ред. В.І. Павлишин ; Державний гемологічний центр України. - К. : ТОВ «АЛМА», 2002. - 272 с.

5. Про затвердження переліків рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз : наказ Міністерства юстиції України від 30.07.2010 р. № 1722/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1722323-10#Text.

6. Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС : наказ МВС України від 21 вересня 2020 р. № 675. // Офіційний вісник України від 22.01.2021 – 2021 р., № 5, стор. 158, ст. 293.

7. Про затвердження Положення про Експертну службу МВС України : наказ МВС України від 03.11.2015 р. № 1343. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text.

8. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 108252 від 28.09.2021 р. / Баранов П.М., Коротаєв В.М., Кірін Р.С. // Науково-методичний твір «Методика експертної оцінки індивідуальних зразків бурштину». – Бюлетень «Авторське право і суміжні права». Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності». – № 67. – 2021.

Кожевніков Валерій Вікторович,
завідувач відділу криміналістичних видів досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВИХ КОЛЕКЦІЙ У РОБОТІ ЕКСПЕРТА-ТРАСОЛОГА

При проведенні трасологічних експертиз, досліджуючи ті чи інші сліди, експерти щоденно стикаються із великими труднощами – адже у більшості випадків їм доводиться за невеликим відображенням слідоутворюючого об’єкту робити висновок про об’єкт в цілому. Такі проблеми зустрічаються під час дослідження слідів взуття, слідів рукавичок, слідів знарядь зламу тощо. Трапляються випадки, коли експерти не можуть визначити вид слідоутворюючих об’єктів та повідомляють лише про певну їх групу, якими можливо залишити ознаки в слідах. Це в більшості випадків обумовлено відсутністю як відповідних методичних матеріалів, так і різного роду інформаційно-довідкових колекцій (ІДК), які містять інформацію про слідоутворюючі об’єкти, їх зображення чи інші відомості [1].

Ведення різного роду інформаційно-довідкових колекцій відноситься до основних завдань працівників Експертної служби МВС

України [2] і закріплено нормативним документом, в якому зазначено, що «інформаційно-довідкові колекції призначені для використання об'єктів, уміщених до них, під час проведення експертних досліджень, створення науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи, підготовки орієнтовної інформації, узагальнення відомостей про причини й умови вчинення злочинів та інших правопорушень з метою запобігання їм [3].

Під час встановлення групової належності досліджуваного сліду трасологічного походження експерти зазвичай порівнюють ознаки досліджуваного об'єкта із матеріальними відображеннями їх на іншому об'єкті-носії відображень, при цьому процес дослідження закінчується встановленням не тотожності, а групової належності (групофікацією).

М.Г. Щербаковський зазначає, що «однією з цілей використання натурних об'єктів з колекцій є встановлення якісних або кількісних властивостей речових доказів, віднесення їх до певних груп (родів) предметів. Це здійснюється шляхом порівняння речового доказу зі зразками з колекцій, у результаті чого визначаються збіги й розходження їх родових ознак. Оцінювання цих збігів або розходжень дозволяє визначити, що досліджуваний речовий доказ належить (або не належить) до групи (роду, класу) відповідних предметів з колекції, що він виник унаслідок певного механізму слідоутворення та ін.[4].

Нерідко, як у теорії, так і на практиці постають питання щодо допустимості використання в процесі проведення експертного дослідження наявних у експерта об'єктів чи відомостей з інформаційно-довідкових колекцій.

Насправді, при проведенні експертизи, у якій експерт використовує ІДК, дотримуються загальноприйняті правила. Він є основним і самостійним суб'єктом дослідження на всіх його етапах, обираючи та реалізуючи ту чи іншу методику в ході експертизи, установлює властивості об'єктів під час роздільного та порівняльного досліджень з використанням офіційних інформаційних джерел, у тому числі відомості з інформаційно – довідкових колекцій. Адже об'єкти, які уміщені до таких колекцій, не пов'язані з подією злочину і носять не процесуальних характер, як зазначає Щербаковський М.М. [4].

Дійсно, неможливо уявити проведення судово-балістичних експертиз без використання натурної колекції вогнепальної зброї, боєприпасів чи довідкових даних про сліди вогнепальної зброї на кулях і гільзах; проведення технічних експертиз документів, які засвідчують особу чи супроводжують транспортні засоби без зразків справжніх документів подібних видів; проведення дослідження наркотичних засобів без еталонних зразків наркотичних засобів тощо.

Використання інформаційно-довідкових колекцій під час проведення експертиз зазвичай здійснюється на стадії порівняльного дослідження, коли за результатами роздільного дослідження в слідах вже визначено певну групу ознак, притаманний тому чи іншому

об’єкту. Маючи на «озброєнні» ряд об’єктів відповідної колекції, експерту не складає труднощів провести порівняння, наприклад, з елементами малюнку підошви взуття чи шини транспортного засобу, структури матеріалу рукавички та встановити певну групову належність. Причому, якщо колекції містять не лише відомості про той чи інший об’єкт, а безпосередньо натурні екземпляри взуття, рукавичок, чи інструменти для зламу перешкод, ними можливо проводити певні експертні експерименти, наприклад, для з’ясування механізму слідоутворення динамічних слідів.

Так, на дослідження експерту-трасологу все більше надходять сліди взуття у вигляді сфотографованих зображень, а не традиційних гіпсових зліпків. Під час дослідження таких малоінформативних слідів, встановити вид та тип взуття, яким залишено слід, а інколи навіть вірно описати конфігурацію малюнку сліду, експерт зможе, використавши колекції зображень частин підошви взуття. І чим більший об’єм такої колекції, тим кращий результат її використання, оскільки насправді, взуття, із подібними елементами малюнку підошви, їх видозмінами у конфігурації та розмірах дуже багато.

Сліди рукавичок зазвичай виявляються на тих поверхнях, які вкриті нашаруваннями бруду, пилу, потожирової речовини, обривками папілярних ліній тощо. На стадії роздільного дослідження експерту серед усього іншого складно виділити малюнок структури матеріалу для того, щоб визначитись до якого типу чи виду рукавичок віднести даний слід.

Так, наявність у слідах рукавичок відображення петельної структури поряд з якими розташовані паралельні ряди крапок округлої чи іншої форми може свідчити про те, що сліди залишено трикотажними рукавичками із захисним вкрапленням на внутрішній частині. Однак враховуючи різноманітність можливих вкраплень на трикотажній основі, а також різної структури матеріалу гуми, замінника шкіри, шкіри різних видів тощо, експерту для з’ясування питання з якого матеріалу виготовлена рукавичка, якою залишено слід, на допомозі може стати колекція рукавичок. Розглядаючи натурні зразки та їх відтиски, а при необхідності і провівши ряд випробувань, залишаючи статичні та динамічні сліди різними видами рукавичок, експерт може прийти до висновку про вид рукавички, матеріал, механізм слідоутворення тощо.

При дослідженні слідів знарядь зламу, більша частина яких утворені робочими частинами шарнірно-губцевого інструменту (бокорізами, ножицями, щипцями тощо), експерту на стадії роздільного дослідження складно визначити тип та вид знаряддя зламу. Використовуючи колекцію інструментів, експерт може зробити проміжний висновок про те, що досліджувані сліди є слідами перерізу чи слідами перекусу, оскільки інструменти з однотипними робочими частинами залишають подібні сліди.

Отже, використання інформаційно-довідкових колекцій при проведенні трасологічних експертиз у процесуальній формі (під час

виконання експертиз) є простим та доступним допоміжним механізмом для правильного і науково обґрунтованого вирішення поставлених перед експертом питань. Ефективність використання таких колекцій залежить від кількості об'єктів чи об'єму інформації, що у них містяться, їх систематизації та класифікації, а також уміння експерта застосувати об'єкти зазначених колекцій на тій чи іншій стадії експертного дослідження.

Для забезпечення достовірності використаних зразків із інформаційно-довідкових колекцій, як доказ того, що вони не є не процесуальними, при проведенні експертизи, експертам доцільно зазначати яку саме колекцію було використано, який номер зразка, яким документом регламентоване її ведення у підрозділі тощо. Це буде слугувати однією з гарантій об'єктивності та достовірності експертного висновку як джерела доказів.

Список використаних джерел

1. Аленичев П.Н. Следы орудий взлома: Учебное пособие. Москва : УКУЗ МООП РСФСР, 1962. 67 с., ил.

2. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 03 лист. 2015 р. № 1343 // Офіц. вісн. України. 2015. р., № 92.

3. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС : наказ МВС України від 10 верес. 2009 р. №390 // Офіц. вісн. України. 2009. №82.

4. М.Г. Щербаковський. Процесуальна сутність об'єктів інформаційно-довідкових колекцій / Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць . Вип. 12 / ред. кол. : М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько, Л.М. Головченко та ін. Харків : Право, 2012. С. 113–119.

Шаповал Юлія Олексіївна,
судовий експерт сектору дактилоскопічного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ЗНАЧЕННЯ ПОПЕРЕДНЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ РУК НА МІСЦІ ПОДІЇ

Практика розслідування злочинів у цілому світі свідчить про те, що в переважній більшості випадків на місці події залишаються сліди дактилоскопічного походження. Можливість їх використання в процесі доказування по кримінальному провадженні визначається правильними діями слідчого, пов'язаними із виявленням, фіксацією та вилученням цих слідів, а також результатами експертних досліджень [1].

Тобто, не виходячи за рамки своїх повноважень, левову частку завдань на місці події можуть виконувати працівники поліції, які входять до складу слідчо-оперативних груп (СОГ).

Не можна не погодитись із Арешонковим В.В., який зазначає, що кожен інспектор-криміналіст повинен володіти спеціальними знання в галузі дактилоскопії та в змозі і повинен вилучати сліди рук на місці події, перевіряти їх на придатність та ототожнювати їх із відбитками осіб, непричетних до події злочину [2, с. 351].

У відповідній Інструкції щодо організації взаємодії працівників СОГ на місці події, також визначено, що інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) серед інших обов'язків, повинен надавати слідчому консультації з питань, що потребують спеціальних знань та навичок, а також проводити експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку) [3].

Саме такий експерес-аналіз і є тим попереднім дослідженням на місці події, який повинен проводити інспектор-криміналіст.

Нагадаємо коротко, що ж входить до проведення попереднього дослідження слідів рук [4, с. 82] і яке значення такі попередні дослідження мають для розкриття та розслідування злочину.

1. Встановлення придатності слідів рук для ідентифікації особи.

Оглядаючи виявлені на місці події сліди рук, з використанням криміналістичної лупи, інспектор-криміналіст може чітко визначити ті, які безперечно відносяться до слідів непридатних для ідентифікації. Це сліди у вигляді мазків та окремих обривків папілярних ліній, у яких деталі будови папілярного візерунка не проглядаються. Такі сліди не несуть ніякої дактилоскопічної інформації , необхідної для розкриття та розслідування злочину і спричиняють лише величезну втрату часу, який іде не лише на опис їх в протоколі огляду місця події, а й під час подальших процесуальних дій слідчого та проведення експертами НДЕКЦ МВС судово-дактилоскопічної експертизи. Варто зазначити, що із загальної кількості проведених дактилоскопічних експертиз, значна частка є результатом дослідження непридатних для ідентифікації слідів рук. Вилучення таких слідів можливе лише у випадку, коли спеціаліст впевнений, що вони залишені пальцями рук, для подальшого направлення на біологічну експертизу з метою встановлення групи крові особи, що їх залишила, за потожировим складом.

2. Ідентифікація особи за слідами рук.

Вилучені на місці події сліди пальців та долонь рук, інспектор-криміналіст повинен перевірити із відбитками пальців рук потерпілих та тих, які не мають відношення до події злочину. Це можуть бути працівники, які надають медичну допомогу, співробітники чи сусіди, які мають доступ до об'єкта злочину. Для цього спеціалісту непотрібно відбирати відбитки пальців рук, оформляючи їх на бланку дактилокарти, адже це і неправомірно, і займає певний час. Інколи достатньо навіть просто подивитись на нігтьові фаланги пальців, щоб

виключити сліди за типом чи видом узору. Якщо ж сліди за типом узору збігаються, можна відібрати відбитки на звичайний аркуш за допомогою валика і чорної фарби, чи спеціальної фарбуючої подушки.

Вирішувати питання про ідентифікацію слідів можливо не тільки порівнюючи з відбитками пальців осіб, а порівнюючи сліди між собою.

На сьогодні інспектори цього не роблять, а слідчі в подальшому після проведення експертизи направляють і сліди, і дактилокарти потерпілих (з приписку «без постановки на облік») до НДЕКЦ для перевірки за автоматизованою дактилоскопічною ідентифікаційною системою (АДІС), створюючи штучне навантаження і на операторів АДІС, і на саму систему.

3. Визначення будови кисті руки особи, що залишила сліди рук.

За умови повного відображення слідів пальців та долонних поверхонь на місці події можливо «прочитати» важливу інформацію, яка може бути використана для розкриття злочину «за гарячими слідами», що теж сходить до обов'язків інспектора [3].

Так, наприклад, можливо встановити розмірні дані слідів долоні й окремих пальців (довгі, середні, короткі; вузькі, середні і широкі), форму слідів долоні й окремих пальців (прямокутні, овальні, круглі, чотирикутні, невизначеної форми тощо). Важливе значення має й можливість встановлення відсутності пальців чи їх каліцтва (внаслідок відсутності в слідах відповідних ділянок, різкі обмеження за довжиною відносно слідів сусідніх пальців, а також викривлення, потоншення чи потовщення суглобів тощо). Сюди ж можливо віднести й визначення наявності предметів на руці.

4. Визначення за слідами рук професійних ознак, які характеризують особливості трудової діяльності.

Враховуються найбільш типові зміни шкіряного покриву, обумовлені хворобами шкіри у людей певних професій, і локалізація їх у осіб різних спеціальностей. Зміни шкіри можуть відбуватися в результаті механічного, хімічного чи термічного впливу і пов'язані з систематичним виконанням певних дій, а також наявність мозолів і шрамів

Окремо до попереднього дослідження слідів рук відноситься:

– визначення приблизного зросту, статі і віку людини за слідами рук;

– встановлення механізму слідоутворення,

– визначення руки і пальця (пальців), якими залишені сліди [4, с. 88].

До основних недоліків негативного стану організації проведення попередніх досліджень при вилученні слідів рук можна віднести [2, с. 348]:

– низьким рівнем професіоналізму членів СОГ, у т.ч. інспекторів-криміналістів, відсутністю належних спеціальних знань з питань як належного виявлення, фіксації та вилучення, так і попереднього дослідження слідів рук;

– небажання інспекторів-криміналістів виконувати на ОМП «зайву» роботу та брати на себе відповідальність за зроблені попередні висновки, а також їх безвідповідальність за якість вилучених слідів;

– існуванням на сьогодні показників інспекторів-криміналістів, що вимірюються кількістю вилучених слідів, а не їх продуктивністю (кількістю придатних для ідентифікації слідів із числа вилучених), ефективністю (кількості слідів «третіх» осіб з числа придатних для ідентифікації) та результативністю (кількості встановлених ідентифікацій (у т.ч. за допомогою АДІС) із відбитками рук осіб, які скоїли злочин).

– відсутність зацікавлення керівників слідчих підрозділів у проведенні спільних навчань з працівниками НДЕКЦ, з метою підвищення кваліфікації працівників з питань проведення огляду місць скоєння злочинів та особливостей виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації.

Таким чином, попереднє дослідження вилучених на місці події слідів рук може зменшити інформаційну невизначеність, дати необхідні дані для більш цілеспрямованих дій щодо встановлення та затримання злочинців, пошуку інших матеріальних слідів на місці події. Однак, проведення попередніх досліджень на професійному рівні неможливе без якісних спеціальних знань та навиків.

Список використаних джерел

1. Бдайцієва Х.М. Використання слідів дактилоскопічного походження в процесі доказування по кримінальному провадженні. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття. Харків, 2020. С. 127 – 130.

2. Арешонков В.В. Техніко-криміналістичні дослідження у розслідуванні злочинів : монографія / Арешонков В.В. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 468с.

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами на підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 №575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text (дата звернення 19.10.2021).

4. Шведова О. В. Дактилоскопічні дослідження : [навчальний посібник] / Шведова О. В. Київ : КНТ, 2010. 145с.

Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЛЯМ

Рівень забезпечення і дотримання прав і свобод людини визначають стан розвитку держави. В цивілізованому, демократичному суспільстві визначним є верховенство права. Саме тому, на шляху України до європейської спільноти необхідним є не лише модернізація політичних та економічних засад державної політики, подолання технологічної відсталості, розробка та реалізація новітніх технологій, створення нових робочих місць, тощо, а й реформування та вдосконалення методів боротьби із кримінальними правопорушеннями, що посягають на права громадян.

Тривалий час проблема насильства в сім'ї вважалась прерогативою усталених звичаїв та традицій і залишалася поза сферою правового регулювання. Будь-яке втручання в сімейні стосунки з боку держави та суспільства вважалося грубим порушенням таємниці приватного життя й категорично не припускалося. Таке становище призвело до певного свавілля у сфері сімейних відносин та перетворення їх на сферу латентних правопорушень, які залишалися поза увагою компетентних органів державної влади.

Слід відзначити, що в Україні з часу прийняття законодавчих актів, які регулюють відносини в сімейному середовищі, завдяки зусиллям органів державної та місцевої влади, ряду громадських організацій ужито заходів, які посприяли суттєвим змінам у становленні суспільства до проблеми домашнього насильства, становлення системи реабілітації осіб, які від нього постраждали, посиленню захисту дітей від насильства у сім'ї та ін. [1, с. 9].

Разом із цим, рівень вчинення кримінальних правопорушень пов'язаних із домашнім насильством залишається на небезпечно високому рівні. Відповідно до статистичних даних Національної поліції України 2020 році поліція отримала майже 209 тисяч заяв про вчинення сімейного насильства, тобто по 570 таких повідомлень щодоби. Це на 47 % більше ніж у 2019 році. У середньому від проявів домашнього насильства кожні три години потерпала 1 особа. При цьому поліція щодня розпочинала 13 кримінальних проваджень та складала 363 адмінпротоколи за фактами, пов'язаними з домашнім насильством [2].

Наведені вище показники свідчать про те, що існуючий нині державний механізм та чинна державна політика боротьби з насильством в сім'ї потребують оптимізації і подальшого

удосконалення. Зазначена діяльність неможлива без аналізу та узагальнення досліджень усіх юридичних наук, без симбіозу практики та науки [3, с. 181].

Проблеми запобігання та протидії домашньому насильству досліджувалися в працях багатьох учених, зокрема таких, як Н.М. Ахтирська, А.Б. Блага, О.В. Бойко, Т.Р. Гуменникова, М.В. Євсюкова, М.О. Качинська, Н.В. Коломоєць, Т.П. Матюшкова, А.С. Метіль, С.О. Павлиш, Г.О. Христова, О.А. Шаповалова й інші. Проте більшість наукових напрацювань належать до характеристики домашнього насильства, в тому числі їхніх соціологічного й психологічного аспектів; питань адміністративно-правових засад боротьби з ним; кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством; тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участі жертв від насильницьких протиправних діянь; специфіки використання спеціальних знань під час досудового розслідування насильницьких кримінальних правопорушень [4, с. 330].

Саме напрацювання у суміжних з криміналістикою науках, дозволяють будувати алгоритми дій правоохоронців щодо розкриття та досудового розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються в наслідок такого прояву насильства. Адже домашнє насильство, зазвичай, є так би мовити, відправною точкою для вчинення інших злочинів, що є небезпечними для життя та здоров'я людини, і такі злочині не обов'язково обмежуються сім'єю та приміщенням спільного проживання. Тому не менш важливим та актуальним є вивчення, дослідження та створення методик розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насиллям.

Причини виникнення ускладнень, що виникають під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насиллям можна поділити на наступні групи:

1. Процес розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із домашнім насиллям не обмежений розслідуванням лише одним видом злочину, зазвичай це певний ланцюг насильницьких дій, які, зазвичай, починаються з психологічного або економічного насилля і протягом певного часу переростають у більш тяжкі насильницькі злочини, що проявляються у фізичному та сексуальному насиллі.

2. Закритість від спілкування потерпілих осіб із слідчим. Перешкоджає спілкуванню як сором жертви так і усталене сприйняття, що насильницькі дії це сімейне питання і не стосується сторонніх осіб; почуття провини; сподівання на покращення відносин; страх втрати родини та дітей.

3. Необізнаність потерпілих про способи уникнути насилля, про способи втечі від на абьюзера.

4. Недостатність доказової бази. Зазвичай, не зважаючи на тривай час коли вчиняється насилля, потерпілі не обізнані із способами

фіксації як самих насильницьких дій так і слідів цих дій; страх, що насильник помітить або знайде зроблені фото та відеозапис своїх дій.

5. Помилкове не визнання самим потерпілим психологічного або економічного тиску як домашнього насилля. Зазвичай потерпілі від психологічного або економічного насилля вважають себе мало освіченими, глупими тощо, тому вважають, що застосовувати фізичне або сексуальне насилля абьюзер почав несподівано і мав на це причини.

6. Відсутність належної комунікації та взаємодії як між підрозділами Національної поліції, так і між поліцією та громадськими організаціями, такими як органи опіки та піклування, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, соціально-реабілітаційні центри, медико-соціальної реабілітації центри тощо.

7. Відсутність методик розслідування взагалі та кожного окремого виду домашнього насилля та методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насиллям.

Саме зазначені проблемні аспекти і визначають напрямки вдосконалення наявних і розробку нових методик розслідування кримінальних правопорушень таких як вбивство, зґвалтування, розбещення тощо, однак із врахуванням того, що вони вчиняються в наслідок здійснення домашнього насилля.

Список використаних джерел

1. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подалання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиства І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 20212. – 246с.

2. Річні звіти Національної поліції України [Електронний ресурс] // Національна поліція України: [сайт]. – Режим доступу: https://www.npu.gov.ua.

3. Комаринська Ю. Б. Стан наукових досліджень криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 жовт. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. ; Ташкент. держ. юрид. ун-т. – Харків : ХНУВС, 2021. – С. 181 – 182.

4. Пчеліна О.В. Перспективність побудови методики розслідування домашнього насилля / Пчеліна О.В. / Юридичний науковий журнал / 2020. № 4. С. 330 – 332. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/79

Комиза Геннадій Олександрович,
завідувач відділу дактилоскопічних досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДАКТИЛОСКОПІЇ

На сьогоднішній день в умовах соціально – економічної і політичної кризи, яку переживає Україна, неухильно збільшується кількість вчинених злочинів, серед яких питома вага припадає на тяжкі, такі як вбивства, зґвалтування, грабежі та розбійні напади, збільшилась кількість злочинів, вчинених з використанням вогнепальної зброї і вибухових речовин. Важливою умовою ефективного їх розслідування є використання спеціальних знань у різних формах, в тому числі шляхом впровадження сучасних досягнень науки і техніки у практику розслідування злочинів для якісного виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів злочину. Розробка сучасних техніко – криміналістичних засобів та використання їх під час розслідування як в процесі слідчих (розшукових) дій, так і при проведенні експертних досліджень покладаються в основному на експертні підрозділи органів внутрішніх справ.

Техніко – криміналістичні засоби, що використовують українські поліцейські під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, а також судові експерти під час проведення дактилоскопічних досліджень є в багатьох випадках застарілими. Вони потребують модернізації в світі нових досягнень в галузях науки і техніки, які відображають потреби слідчої, експертної, оперативно – розшукової та судової практики.

Всесвітній прогрес зумовлює розвиток найрізноманітнішої техніки, без застосування якої неможлива діяльність правоохоронних органів. Адже технічні засоби використовуються протягом всього процесу розслідування злочинів і їх застосування сприяє більш повному уявленню щодо події злочину, отриманню доказової інформації тощо. Чинне законодавство не встановлює обмежень стосовно використання традиційних технології отримання зразків чи інновацій в даному аспекті. З точки зору кримінального процесуального закону не важлива технологія отримання зразків. Вирішальним є одержання якісних даних, що відповідають вимогам належності, допустимості й достовірності.

В науковій літературі досить повно розкрито питання щодо сталих та сучасних способів виявлення та вилучення слідів пальців рук (долоней), а також техніка дактилоскопіювання як живих осіб, так і трупів. Так, Є.А. Разумов наголошує на традиційній процедурі отримання зразків відбитків пальців рук за допомогою скла, гумового

валика та друкарської фарби, який використовується в практичних підрозділах як раніше, так і в теперішній час [4, с. 26].

Інші науковці вважають дану методику застарілою за різними причинами.

В сучасному періоді розвитку правоохоронної системи здійснюється суттєве реформування відомчої Експертної служби МВС України. В організаційно – правовому сенсі підрозділи Експертної служби були виведені з підпорядкування органів, що проводять розслідування (поліція), значно зменшилися завдання щодо участі фахівців Експертної служби в якості спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Сучасні тенденції розвитку дактилоскопічних досліджень постійно вдосконалюються і запроваджують новітні методи дактилоскопічних досліджень. Для забезпечення належних умов праці експертів Дніпропетровського НДЕКЦ під час виявлення слідів рук використовуються спеціалізовані робочі столи для обробки об'єктів – слідоносіїв дактилоскопічними порошками (ДАКТОБОКС). Зазначене робоче місце оснащене робочим світлом загальної та направленої дії з УФ освітлювачем, а в нижній частині розташований фільтр, який утримує залишки порошку під час обробки, що виключає їх потрапляння до органів дихання та травлення під час роботи.

Крім того, в дактилоскопічній лабораторії, яка пройшла у 2017 році акредитацію ISO IES 17025 розміщені ціаноакрилова та нінгідринова камери для обробки об'єктів – слідоносіїв.

З 2017 року використовується в практичній діяльності з розслідування злочинів система оптичної візуалізації (RUVIS). Вона прийшла не на заміну, а для доповнення існуючих традиційних фізико-хімічних методів дактилоскопії для виявлення і фіксації слідів людини [5].

Система оптичної візуалізації RUVIS використовує технологію формування зображення по відбитому ультрафіолетовому випромінюванню, відому під абревіатурою RUVIS, щоб визначати місцезнаходження на більшості непористих поверхонь прихованих відбитків пальців, які є невидимими для неозброєного ока. При цьому не потрібне попереднє застосування порошків або обробки окурюванням. На відміну від систем, що використовують спеціальні джерела освітлення й лазери, прилад RUVIS не залежить від навколишнього освітлення й може використовуватися в різних умовах – при денному світлі або в повній темряві, у закритому приміщенні або на відкритому повітрі.

Компоненти прихованих відбитків пальців рук, такі як вода, жир, піт або амінокислоти, залишені на непористих поверхнях, мають властивість відображати й розсіювати специфічну смугу ультрафіолетового випромінювання при 254 нм., без якої-небудь обробки. Візуалізатор Scenescope Advance працює на цьому принципі, використовуючи штучне джерело ультрафіолету, що висвітлює біологічні сліди. При цьому для формування зображення використовується підсилювач ультрафіолету.

Подвійний слайд-фільтр, розроблений для УФ об'єктива, дозволяє користувачеві вибрати об'єкт, що його цікавить, при нормальних умовах освітлення, після чого швидко перемкнутися на перегляд в УФ світлі, пересунувши фільтр в УФ положення. При цьому не потрібні перефокусування об'єктива або додаткові процедури по зняттю-установці незручних ручних фільтрів. Більше того, простота застосування полягає й у тому, що УФ об'єктив сфальцьований від 70 мм до нескінченості й не вимагає використання спеціальних насадок.

Прилади RUVIS здатні вибірково підсилювати короткохвильове 254 нм. УФ випромінювання й ігнорувати всі інші довжини хвиль світла. Головне природнє джерело УФ світла – сонце. Фактично, близько дев'яти відсотків усієї енергії, що випускається сонцем, є УФ випромінювання. УФ світло – електромагнітне випромінювання, що знаходиться в частині спектра між рентгенівськими променями й видимим світлом. Фактично, УФ світло відрізняється від видимого світла тільки тим, що довжина УФ хвилі занадто коротка, щоб бути поміченою неозброєним оком людини. УФ світло відбивається від частинок речовини відбитка пальця й через спеціально розроблений УФ об'єктив попадає в RUVIS. Відсікаючий фільтр блоку формування зображення селективно пропускає УФ смугу світла в потужний підсилювач зображення й не пропускає хвилі іншої частоти, включаючи видиме світло. У трубці підсилювача інтенсивність УФ світла підсилюється в кілька тисяч разів, і він перетворюється у видиме світло, що забезпечує видиме зображення неопрацьованого відбитка пальця. До того ж, неопрацьовані відбитки пальців можуть бути сфотографовані до спроби вилучити їх з поверхні, тому знижується ризик випадкового руйнування доказу перш, ніж він буде задокументований.

Незважаючи на свої переваги, сучасна техніка також має свої недоліки. Зокрема, велика вартість зазначених пристроїв обумовлює вельми повільне впровадження їх в практичну діяльність.

Але в умовах розвитку науки і техніки неможливо відмовитись від сучасних досягнень. Поряд зі сталими методами стрімко впроваджуються інноваційні технології для підвищення ефективності роботи з розкриття та розслідування злочинів.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл./ [К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська]. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2014.–380 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. Одіссей, 2012. – 360 с.

3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15 березня 2017 року N 229 Про затвердження Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації.

4. Разумов Э.А. Практическое руководство по криминалистике: учеб.-практ. пособ./ Э.А. Разумов; под ред. И.П. Красюка. – ООО «Элит Принт», 2011. – 465

5. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6. «Дактилоскопічні дослідження» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://5fan.info/merbewmerrnaqasotr.html

Коробка Ігор Володимирович,
старший судовий експерт сектору
балістичного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У БАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКАХ

Успішна боротьба зі злочинністю не можлива без своєчасного отримання різних відомостей щодо об'єктів, які потрапляють до уваги правоохоронних органів. Криміналістичний облік як розділ криміналістичної техніки містить сукупність наукових положень і технічних засобів для збирання, обліку, накопичення і використання інформації про об'єкти, що потрапили в сферу слідчої і оперативно-розшукової діяльності, з метою розкриття й розслідування злочинів [1].

У справі розслідування злочинів із застосуванням зброї особлива роль відведена судовій експертизі, при цьому особливого значення набувають судово-балістичні дослідження та балістичні обліки.

Балістичний облік є складовою криміналістичного обліку Експертної служби МВС України.

Балістичні обліки, як вид криміналістичних обліків, створені з метою використання їх для запобігання, виявлення, розкриття і розслідування злочинів та інших правопорушень при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства, а також з метою підвищення рівня інформаційного забезпечення проведення експертних досліджень [2].

До технічних засобів, які використовуються під час роботи відносяться пристрої, які поділяються на: загальнотехнічні та криміналістичні.

Криміналістичні пристрої – це засоби, які розроблені в криміналістичних цілях та призначені виключно для вирішення експертних задач.

До інноваційного криміналістичного пристрою, який використовується експертом-балістом при вирішенні багатьох завдань та задач, відноситься система ідентифікації гільз та куль «BalScan».

Система «BalScan» була розроблена для дослідження та порівняння слідів вогнепальної зброї. Гільзи та кулі досліджуються, порівнюються, скануються у 2D або 3D, а потім зберігаються в базі даних. Спеціальна програма проводить пошук у базі даних та висвічує детальний перелік можливих збігів.

Надійна база даних «Oracle» є важливою частиною системи «BalScan». Вона складається з двох частин: база даних у кримінальному провадженні(при скоєнні злочину) містить матеріали (кулі, гільзи) вилучені з місць пригод та база даних зброї, що містить кулі та гільзи, вистріляні із зареєстрованих одиниць вогнепальної зброї.

Особливості системи «BalScan» полягає у:

– надзвичайно високій якості монохромної цифрової камери;

– наявності окремих опції, що дозволяють відображення форми без втрати деталізації;

– високоякісному телецентричному об’єктиві;

– високій роздільній здатності 3 мкм/пікс.;

– наявності точних крокових механізмів, що забезпечують управління координатами: X, Y, Z з поворотом об’єкта;

– багатофункціональній інтеграції програмного забезпечення, що дозволяє отримувати, архівувати, порівнювати, звітувати та здійснювати пошук у базах даних тощо.

Кожна задача криміналістичний облік має свої особливості та вимагає застосування сучасної інноваційної криміналістичної техніки.

Впровадження найсучасніших ідентифікаційних систем в експертну практику сприяє якісної систематизації та підвищенню рівня функціонування балістичного обліку, розкриттю, розслідуванню та превенції злочинів, скоєних з застосуванням вогнепальної зброї.

Список використаних джерел

1. Костенко М.В. Використання криміналістичного обліку вогнепальної зброї при розслідуванні злочинів, вчинених організованими групами //Теорія і практика правознавства. – Вип. 2 (8) / 2015.

2. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС: Наказ МВС України № 390 від 10.09.2009.

Коробка Олена Михайлівна,
судовий експерт сектору технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ

Судово-технічна експертиза документів є найбільш розповсюдженим й найскладнішим видом криміналістичних експертиз, що призначається в будь-якому судочинстві – кримінальному, цивільному, адміністративному, господарському [1, с. 326].

Необхідність в проведенні судово-технічної експертизи виникає, коли з'являються сумніви в достовірності документа (об'єкта дослідження), тобто допускається припущення, що в документ вносилися зміни або документ частково чи повністю підроблений. У таких випадках рішенням питання є судово-технічна експертиза документів.

Для вирішення поставлених перед технічною експертизою документів задач використовуються різноманітні методи дослідження, які базуються на сучасних досягненнях науки та техніки. Вони поділяються на:

1) Загальні методи дослідження:

– категорії та закони діалектичної логіки;

– формально-логічні методи пізнання, які складаються з: аналізу; синтезу; узагальнення; індукції та дедукції; гіпотези; аналогії тощо.

2) Загальнонаукові методи дослідження:

– спостереження;
– вимірювання;
– описання;
– експеримент;
– порівняння;
– моделювання;
– реконструкція.

3) Спеціальні методи дослідження:

– візуальні;
– мікроскопічні;
– фотографічні;
– фізичні;
– фізико-хімічні;
– хімічні [2, с. 6].

До технічних засобів, які використовуються під час проведення експертних досліджень відносяться: пристрої та пристосування, які поділяються на: загальнотехнічні та криміналістичні.

Загальнотехнічні – це засоби, що використовуються в інших галузях науки та техніки для вирішення певних задач Вони поділяються на технічні засоби, які використовуються у незмінному чи зміненому вигляді. До них належать: фотоапарати, мікроскопи, спектрометри, хроматографи тощо.

Криміналістичні – це засоби, які розроблені в криміналістичних цілях та призначені виключно для вирішення експертних задач. До них належать: порівняльні мікроскопи, різні спеціальні прилади для дослідження документів тощо.

При проведенні судово-технічної експертизи документів, дослідження об'єктів зазвичай здійснюється за допомогою приладу відеоспектрального компаратору «Video Spectral Comparator foster + freeman VSC-80» при різних режимах освітлення, в ІЧ- та УФ-променях.

Відеоспектральний компаратор «Video Spectral Comparator foster + freeman VSC-80» – інноваційний прилад у низці технологій перевірки сумнівних документів, включаючи ІЧ, УФ – зображення, мікроспектрометрію та використання зображення з високою роздільною здатністю.

Прилад забезпечує можливість дослідження як документа в цілому, так і його фрагментів методами спектрального аналізу за рахунок застосування змінних світлофільтрів і джерел з різним спектром випромінювання.

Огляд документа здійснюється зверху цифровою відеокамерою, що має фоточутливий набір рецепторів, які, як і сітківка ока, реагують на червоні, зелені та сині частини спектру.

Дрібніші відмінності у відображенні, не помітні неозброєному оку, можна виявити, використовуючи прожекторне або переглядове світло, що відповідає варіаціям у відображенні спектра, наприклад, використовуючи переглядовий фільтр та/або розширений спектральний відгук відеокамери.

Світло, що проходить крізь документ через світлопроникну панель може виявити наступне: невеликі відмінності у товщині паперу; наявність чи відсутність водяних знаків; втиснуті захисні нитки; зміни первинного змісту документу тощо.

За допомогою кутового світла можливо виявити варіації в рельєфі поверхні (рельєфне тиснення або вдавлювання, глибокий спосіб друку та ін.).

Голограми та інші елементи захисту документа з оптично змінними характеристиками можуть виявити різні деталі залежно від певного кута освітлення.

Видиму флуоресценцію можна викликати в деяких залишкових матеріалах, використовуючи короткохвильове видиме світло. Для перегляду довгохвильової флуоресценції необхідно використовувати відповідний пороговий довгохвильовий фільтр.

Тому, «Video Spectral Comparator foster + freeman VSC-80» – це інноваційна модель відеокомпаратора, великий крок уперед у питанні технічного дослідження різних типів документів.

Дослідження документа включає візуальне виявлення ряду характеристик, які можуть підтвердити чи спростувати його дійсність. Таке виявлення можливе за умов використання різноманітних методів дослідження та технічних засобів.

Кожна технічна експертиза документів має свої особливості, вимагає індивідуального підходу із застосуванням сучасної інноваційної криміналістичної техніки, оскільки коло завдань даного виду експертизи збільшується і видозмінюється з розвитком науково – технічного прогресу.

Список використаних джерел

1. Попович І.І. Проблеми визначення предмета судово-технічної експертизи документів /І.І.Попович // Порівняльно-аналітичне право. – 2018.– № 1. – С. 326 – 328.

2. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) /ДНДЕКЦ МВС України; уклад.: [К.М. Ковальов, О.О. Давидова, В.В. Коваленко, Т.В. Тимофєєва]. – К., 2007. – 34 с. (р/код 2.1.13 у Реєстрі методик проведення експертиз).

Король Анна Валеріївна,
старший судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Литвицька Олена Іванівна,
судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНИХ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ І ФОТОТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

В сучасних умовах діджиталізації та техніко-технологічного розвитку суспільства відбувається заміщення старих та поява нових видів мистецтва, переміщення всіх сфер життя у Інтернет простір та вільного доступу до інформації різного, в томі числі злочинного спрямування. Нескінчений потік необмеженої інформації через мережу Інтернет призводить до появи інформації, яка належить до дитячої порнографії, що нівелює систему етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві, традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов’язок, совість, справедливість.

Через стрімке збільшення зображень порнографічного характеру на просторах Інтернету та розповсюдження інформації з ознаками дитячої порнографії, на початку 2021 року відбулися зміни в законодавстві країни, зокрема у Кримінальному Кодексі України з'явились статті 301-1 та 301-2, в яких передбачено покарання за «умисне одержання доступу до дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем чи технологій або умисне її придбання, або умисне зберігання..» та «проведення видовищного заходу сексуального характеру, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, у якому задіяно неповнолітню особу» відповідно [1].

Відповідно до цих змін відбулися зміни і в Законі України «Про захист суспільної моралі»: «дитяча порнографія – зображення у будь-який спосіб дитини чи особи, яка виглядає як дитина, у реальному чи змодельованому відверто сексуальному образі та/або задіяної у реальній чи змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях» [2]. Що дозволяє більш повно та всебічно дослідити інформацію з ознаками дитячої порнографії та звернути увагу саме на образ дитини, або особи яка виглядає таким чином, на екрані, сексуальний підтекст зображень не лише з дітьми, а й з підлітками.

Суспільна небезпечність розповсюдження інформації з ознаками дитячої порнографії, обумовлюється тим, що вона може слугувати детермінантою насильницьких злочинів, негативно впливати на нормальний фізичний та психічний стан особистості, що призводить до збільшення фактів розбещення та ґвалтування дітей.

Всі ці процеси призводять до змін під час дослідження інформації з ознаками дитячої порнографії. Також в Інтернеті з'являється безліч відео трансляцій за участю неповнолітніх дівчат, які роздягаються перед камерою, пестять себе, демонструючи свої статеві органи, за що отримують грошову винагороду.

Тому, актуальним на сьогодні є вирішення питань належності інформації до дитячої порнографії та ідентифікації осіб на різних графічних та відео зображеннях, а також отримання доказової бази відносно місця виготовлення та/або розповсюдження цієї інформації.

Тому виникає необхідність комплексного мистецтвознавчого та фототехнічного підходу під час дослідження, оскільки з'являється необхідність встановлення ідентичності різних фотозображень з метою доведення факту розповсюдження матеріалів, або їх зберігання з метою розповсюдження – ідентифікації органів дитини, її одягу, а при необхідності ідентифікації місця створення відповідних матеріалів – за загальними та окремими ознаками оточуючого середовища: загальної обстановки, меблів, постільної білизни на різних зображеннях з метою підтвердження місця скоєння злочину.

Відповісти на запитання щодо ідентичності фотозображень можна різними способами. Однакові файли, навіть з різними назвами,

матимуть однакові контрольні суми за різними алгоритмами (MD5, SHA1 тощо).

Та слід врахувати, що якщо з файлом було проведено будь-які маніпуляції, наприклад, змінено розмір, відзеркалено чи видалено хоча б один піксель, однакові за змістом зображення для математичних алгоритмів будуть відрізнятимуться.

Тому при вирішенні запитання ідентичності змісту доцільно використовувати засоби і методи фототехнічних досліджень в симбіозі з мистецтвознавчими дослідженнями.

Проведення комплексного дослідження із залученням спеціалістів в області фототехніки та мистецтвознавства з метою визначення ідентичності зображень порнографічного характеру дає можливості повного та всебічного дослідження змісту зображення. В рамках мистецтвознавчих досліджень – віднесення наданих на дослідження матеріалів до категорії матеріалів порнографічного характеру, в тому з ознаками дитячої порнографії. В рамках фототехнічного дослідження – встановлення факту ідентичності.

Для виявлення ідентичності засобами фототехнічних досліджень в межах компетенції експерта за напрямом експертної спеціальності 6.1, з відеосюжетів отримуються послідовні зображенні кадрів (виконується розкадровка) та виконується порівняння відповідних номерів кадрів (номера кадрів зазвичай присвоюються автоматично програмним забезпеченням, яким виконується обробка файлу) з різних, наданих на дослідження статичних кадрів.

При наданні на дослідження статичних зображень виконується порівняння саме зображень.

На початковому етапі порівняння виділяються характерні ознаки загальні і окремі. Потім виконується порівняння отриманої сукупності ознак.

При наявності сукупності ознак, що збігаються та відсутності розбіжних ознак зображення визнаються ідентичними, в іншому випадку – різними.

Експерт-мистецтвознавець в свою чергу, при візуальному спостереженні за діями головних героїв у кадрі та предмету зображення встановлює наявність або відсутність художності в змісті матеріалів, однаковий основний час, що приділяється показу в натуралістичній формі фізіології злягання, анатомічних подробиць статевих органів, ідентичний за своїм змістом зв’язок та проміжок часу між окремими сценами та епізодами, що має суто умовний характер, тобто беззмістовний, переважне використання крупного плану в однакових епізодах відеосюжетів. В ході спостереження за поведінкою основних дійових осіб в відеосюжетах виявлено відповідність їх міміки та емоційних проявів.

Таким чином, комплексний підхід під час вирішення експертних завдань та залучення компетентних спеціалістів в області фототехніки та мистецтвознавства дає можливість протидіяти розповсюдженню

великого обсягу інформації, яка негативно впливає на суспільну мораль, дозволяє провести повне та всебічне дослідження нагальних сучасних проблем, що існують у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Редакція від 12 вер. 2020 р. № 2341-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.
2. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 лист. 2003 р. № 1296-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15.
3. Зинин А.М., Кирсанова Л.З. Криминалистическая фотопортретная експертиза: Учебное пособие – М., МВД СССР, 1991.

Костенко Марина Володимирівна,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук, доцент;

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

Підіймаючи питання важливості інноваційних процесів в криміналістиці та судовій експертизі, необхідно звернути увагу на актуальність та значимість інновацій для вирішення наукових та практичних завдань, що стоять перед криміналістикою. Це означає, що процес проникнення інновацій в криміналістику тягне за собою в наковому плані зміни в її структурі та перегляд існуючих наукових завдань, а в практичному – впровадження інноваційних можливостей безпосередньо в процес розгляду кримінальних правопорушень як засіб боротьби з ними та підвищення розкриття певних небезпечних видів таких правопорушень.

Однією з особливостей криміналістики як науки є генерація знань з різних предметних галузей, тому кардинальні стрімки зміни в соціальній структурі суспільства, сфері наукових відкриттів, технічних винаходів та принципово нових технологій, не можуть залишатися поза увагою науковців-криміналістів.

Криміналістика серед інших юридичних наук стоїть на передньому краю боротьби зі злочинністю, тому й в питаннях застосування інновацій виходить на перший рівень. Особливості цієї науки (її зв'язки з багатьма юридичними та іншими науками, а також різними сферами життєдіяльності) обумовлюють специфіку використання інноваційних аспектів. Під інноваціями в криміналістиці прийнято вважати впровадження таких компонентів, які відрізняються від раніше використаних принципами дії, інтелектуально-технологічними параметрами, методами організації та управління з метою підвищення потенціалу ефективного розкриття злочинів. Ними можуть бути кардинально нові підходи та стратегії розслідування, або

реформовані значним чином вже існуючі методики з елементами автоматизації певних операцій.

За останні 25 років прорив та впровадження інформаційних технологій торкнулися всіх сфер людського життя. Навчання, праця, особистісне життя на сьогодні перенесено в «кібернетичний простір». Події, пов'язані з Covid-19, змусили суспільство перейти у взаємодії та спілкуванні на віртуальний рівень за допомогою інформаційних систем, сервісів та технологій.

Технічні пристрої стали невід'ємною частиною життя людини та роблять неможливим її існування без їх використання (телефони, гаджети, телевізори, смартфони, крокоміри, кондиціонери, компютери, відеокамери, відеореєстратори та ін.). Останні технологічні наробки дають змогу здійснювати між ними взаємодію та підключення до цифрових мереж. Все це поєднує її у певні системи з відповідними структурними елементами та наявністю взаємозв'язків між ними. Такі системи утворють різного рода сліди (зображення, звуки, цифрову інформацію, тощо), які можуть зберігатися необмежений термін, множитися, копіюватися, передаватися та розповсяджуватися за допомогою інших численних носіїв. Привнесення в життя людини технічних пристроїв та технологій призвело не тільки до полегшення існування та відкриття нових можливостей, але й перенесення життєдіяльності в кібернетичний простір з повною фіксацією активності людини, перетворення її на інформацію з постійною та повною фіксацією, можливістю необмеженного зберігання та миттєвої передачі на великі відстані. Доступ до такої інформації може мати будь-хто і за будь-якою метою, в тому числі й для використання в злочинних цілях.

Все це змушує криміналістику змінювати традиційни погляди на сліди, механізми слідоутворення, способи виявлення, збирання та дослідження криміналістично значущої інформації, враховувати сучасні можливості правопорушників щодо вчинення злочинних дій та появу новітніх нетрадиційних способів вчинення злочинів.

Науково-технічний прогрес, поява новітніх технологій, розвиток інформаційної сфери обумовили появу безлічі нових можливостей для вчинення злочинів. Можливості мережі Інтернет сприяють створенню нових витончених досконалих способів вчинення злочинів, легкого придбання та доступу до технічних засобів злочинцями. Цифрова мережа, що поєднує різні інформаційні сервиси, телематичні послуги, соціальні мережи, інші засоби інтернет-коммунікацій, стає місцем, знаряддям та засобом вчинення злочинів. Організована злочинність використовує засоби інтернет-комунікацій для швидкового керування злочинними групами, анонімних контактів між її членами та розповсюдження транснаціональних зв'язків. Разом з тим це надає

додаткові можливості для використання відомостей, отриманих із інформаційних джерел для розкриття злочинів.

Переміщення соціальних відносин та комунікацій у віртуальну сферу призвело до появи нових комунікативних інструментів – соціальних мереж та месенджерів, що полегшує обмін інформацією та сприяє створенню чисельних інформаційних масивів в мережі Інтернет. Ці комп'ютерні дані, що відбиваються в електроному вигляді на різних ресурсах та носіях, стають джерелом криміналістично значущої інформації, отримання якої і стає завданням правоохороних органів. Методи збору інформації із соціальних мереж суттєво відрізняються від традиційних методів отримання даних. Але вони можуть надати інформацію щодо готування злочинів, їх виявлення, збору інформації щодо осіб в кримінальному провадженні, бази відомостей, необхідних при підготовці до проведення різного роду слідчих дій.

Технічна можливість використання інновацій в розслідуванні залежить від можливості професійної підготовки спеціалістів у відповідній галузі та матеріальних можливостей забезпечення відповідними новітніми засобами. Для цього необхідними стають час кошти. Перед криміналістикою постає завдання стрімко збільшувати свій науковий потенціал та підвищувати ефективність практичної діяльності в умовах вибухового розвитку інноваційного процесу в суспільстві.

Інновації в криміналістиці можна поділити на два типи. З одного боку, це формування кардинально нової інноваційної стратегії, а з іншого, реформування, модернізація вже існуючих процесів, методик, автоматизація певних компонентів.

Інноваційні наробки одночасно можуть впроваджуватися й у всі галузі самої науки криміналістики [1, с. 4], і при викладанні її як дисципліни, застосовуватися на практиці в розслідувані злочинів різного виду, а також при підготовці професійних кадрів – спеціалістів в різних сферах.

Одначе цей процес пов'язаний з важливою глобальною проблемою – неможливістю цілісно охопити та систематизувати увесь комплекс інноваційних впроваджень в криміналістику внаслідок колосальної трудомісткості даного процесу. Ця тенденція розповсюджується й на окремі аспекти та напрямки інноваційних методів і технологій. Так в зарубіжній літературі в цілях прискорення розвитку криміналістики як науки на основі інноваційних комп'ютерних технологій пропонується формування в межах криміналістичної техніки нового напрямку – системи наукових положень та розробляємих на їх основі автоматизованих методик розслідування окремих видів злочинів, а також прийомів, методів і рекомендацій по їх використанню в діяльності органів досудового

розслідування. Де під автоматизованою методикой розслідування окремих видів злочинів розуміється техніко-криміналістичний засіб, що являє собою інформаційну систему, яка базується на типовій комп'ютерній моделі злочину, що виділяється в окрему групу за якими-небудь криміналістичними підставами. [2, с. 8-11].

Існують пропозиції щодо нової окремої теорії, яка поєднає криміналістичне дослідження комп'ютерних засобів і систем, розгляд в криміналістичній тактиці особливостей алгоритму й технологій проведення слідчих дій, спрямованих на отримання криміналістично значущої комп'ютерної інформації, та послужить базою для розробки нових та вдосконалення існуючих методик розслідування комп'ютерних злочинів [3, с. 110]. В обгрунтування цієї пропозиції зазначається, що наукові розробки з цієї теми досіть чисельні, але мають невпорядкований фрагментарний характер. Дослідження криміналістично значущої комп'ютерної інформації здійснюється лише в межах методики розслідування злочинів в сфері комп'ютерної інформації. Можливості отримання та використання такої інформації в криміналістичних цілях більшості практичних працівників невідомі, а для дослідження комп'ютерних засобів, систем, мереж та ефективного оперування обробляємою ними інформацією необхідні професійни знання та кваліфіковані спеціалісти.

Впровадження новітніх методів та цифрових технологій завжди пов'язано з великими часовими та фінансовими затратами. Воно потребує коштовного матеріально-технічного забезпечення, додаткових людських ресурсів, тривалої підготовки кваліфікованих спеціалістів різних профілів.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю., Авдєєва Г. К. Інновації в діяльності органів кримінальної юстиції // Криминалистика и судебная экспертиза. 2014. Вып. 59. С. 3-11.

2. Вехов В. Б. Автоматизированные методики расследования преступлений как новое направление в криминалистической технике // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. Вып. 3. Ч. II. Юридические науки. Тула, 2016. С. 8–11.

3. Россинская Е. Р. К вопросу о частной теории информационно-компьютерного обеспечения криминалистической деятельности // Известия ТулГУ. Экономические и юридические науки. Вып. 3. Ч. II. Юридические науки. Тула, 2016. С. 109-117.

Кофанов Андрій Віталійович,
фахівець з питань корпоративної безпеки ТОВ «H.S.» Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент, доктор філософії;
Кофанова Олена Сергіївна,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЕКСПЕРТИЗА (ОЦІНКА) ЯК ЕЛЕМЕНТ КОРПОРАТИВНОЇ БЕЗПЕКИ

Експертна оцінка корпоративних прав – це визначення вартості всього підприємства, або певної частини, яка належить засновнику.

В результаті оцінки корпоративних прав визначається реальна цінність компанії і формується висновок про вартість бізнесу або частки в ньому (корпоративних прав, акцій). Оцінка корпоративних прав проводиться відповідно до норм чинного законодавства України, національних стандартів і міжнародних стандартів оцінки (МСО). Оскільки корпоративні права є власністю фізичних або юридичних осіб, то з корпоративними правами здійснюють різні господарські операції: вони можуть бути куплені, продані, передані в заставу банку, подаровані або успадковані згідно із заповітом власника. У ситуаціях, за яких корпоративні права є предметом угоди, коли змінюється їх власник, важливо розуміти реальну справедливу вартість таких корпоративних прав, щоб угода була вигідною для власника і в подальшому не підлягала спростуванню однієї зі сторін.

У переважній більшості випадків весь «тягар» підготовчого процесу з надання документів для проведення оцінки лягає на юристів і бухгалтерів підприємства. Однак, цей процес дозволяє, здебільшого, навести порядок з документальною частиною підприємства і ідентифікувати, які саме активи реально є в наявності, а які – просто «перебувають» на балансі, структурувати активи (розділити на профільні та надлишкові), проаналізувати ефективність (рентабельність) діяльності і отримати рекомендації щодо оптимізації діяльності підприємства.

Така «інвентаризація» бізнесу буде корисною, в першу чергу, для самих власників бізнесу, оскільки дозволить їм подивитися на свій бізнес під іншим кутом, і на підставі цього бачення прийняти певні управлінські рішення (за необхідності).

Оцінка вартості корпоративних прав – складний процес, що вимагає спеціальних знань, кваліфікації і досвіду фахівця, тому радимо, відповідально підійти до вибору оцінювача.

При виборі компанії-оцінювача особливу увагу треба приділяти наявності «пакету» документів, що регламентують її діяльність та іміджу не тільки в Україні, а й за кордоном.

Наприклад, оціночна компанія «Експерт ІН», як один з фаворитів цього ринку, має всі необхідні кваліфікаційні документи (включно й міжнародні) і значний досвід у проведенні таких оцінок, тому готові надати послуги з оцінки вартості корпоративних прав (часток) якісно, швидко і за прийнятною ціною [1].

Фахівці компанії «Експерт ІН» мають багаторічний досвід у галузі оцінки і готові виконувати найскладніші завдання. Компанія щорічно проводить кілька тисяч оцінок різного майна на теренах України.

За практикою «ЮБК» (Юридичного Бюро Писаренка) в судових справах про виплату сум при виході учасника з товариства з обмеженою відповідальністю можна узагальнити, що ТОВ наполягають на виплаті з балансової вартості свого майна (попередньо занизивши вартість в балансі), а учасники при виході з ТОВ зацікавлені в компенсації за ринковою вартістю.

Необхідна судова експертиза для розрахунку суми при виході учасників з ТОВ та вартості часток в статутному капіталі ТОВ.

Оскільки ТОВ відмовляється добровільно звернутися до суб'єкта оціночної діяльності у досудовому порядку та отримати висновок про ринкову вартість, а в іншому випадку позивач не завжди погоджується з об'єктивністю такої оцінки, то виникає необхідність в процесі судового розгляду довести належними доказами ринкову вартість майна / часток в статутному капіталі станом напередодні дати виходу учасника з ТОВ.

Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» з 17.06.2018 р. введена ринкова вартість часток в ТОВ для розрахунків суми до виплати учаснику при виході з товариства.

Тому, заперечення товариств-відповідачів проти судової оціночної експертизи ринкової вартості в судових процесах спростовуються.

Варте уваги включення вартості майнових прав володіння орендованою власністю у вартість майна ТОВ для розрахунків з учасником, який вибув. Стаття 190 Цивільного кодексу України прямо відносить такі права до майна, а Закон «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» регулює порядок оцінки майнових прав.

Відтак, за наявності орендованих товариством цінних об'єктів, майнові права на які мають цінність згідно з умовами їх набуття чи відповідних договорів, варто ставити питання про визначення і включення вартості таких майнових прав до оцінки майна ТОВ та часток в його статутному капіталі.

Визначення вартості майна в Україні може здійснюватися двома різними суб'єктами з різним статусом і метою.

За Законом «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» оцінка майна, майнових прав – це процес визначення їх вартості за процедурою, встановленою нормативно-правовими актами з оцінки майна, і є результатом практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності. Звіт про оцінку майна є документом, що містить висновки про вартість майна та підтверджує виконані процедури з оцінки майна відповідно до договору. Звіт підписується оцінювачами, які безпосередньо проводили оцінку майна, і скріплюється підписом керівника суб'єкта оціночної діяльності. Професійна підготовка оцінювачів здійснюється навчальними закладами за угодами про співробітництво з профпідготовки з Фондом державного майна України. Кваліфікаційне свідоцтво видається ФДМУ спільно з таким навчальним закладом. За Законом «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

До проведення судових експертиз можуть залучатися судові експерти, які пройшли підготовку в установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. Замовник судової експертизи може доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом.

Відтак, статус судового експерта, орган його підготовки і атестації, мета й юридична сила його висновку відрізняються від статусу оцінювача, органу його підготовки і підтвердження фахового рівня, мети й юридичної сили його звіту [2].

Отже на діючому ринку послуг у цій галузі, на наш погляд, однією з провідних установ є «ЮБК» (Юридичне Бюро Писаренка). З 2000 року спеціалізацією і щоденною діяльністю є ведення справ в судах з господарських, корпоративних, податкових і цивільних спорів. За час діяльності бюро проведено більше 215 судових процесів для українських та іноземних клієнтів із різних економічних галузей. Практика в цій сфері включає захист за позовами проти приватних осіб, бізнес-опонентів та державних органів з ціною вимог/вартістю майна від 10 000,00 грн. до еквівалента 10 130 000,00 доларів США. Бюро захищає в судах загальної, господарської, адміністративної юрисдикції всіх інстанцій, а також має декілька справ, проведених у міжнародному арбітражному суді. В комплексі або окремо здійснюється представництво у виконавчому провадженні з виконання судових рішень. За час діяльності надано юридичне консультування, супроводження бізнесу, захист власності й супроводження угод більш ніж для 900 приватних і корпоративних клієнтів. Висока ефективність, ділова репутація і надійність власника бюро визнані приватними та корпоративними вітчизняними та іноземними клієнтами.

Список використаних джерел

1. https://www.expert-in.com.ua/ru/otsenka-korporativnyh-prav/.
2. https://fides.com.ua/our-publications/sudova-ekspertiza-dlya-rozrahunkiv-pri-vihodi-uchasnika-z-tov-2012-r.

Куратченко Ганна Миколаївна,
судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПОЧЕРКОЗНАВЧЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПИСІВ У «ТЕХНІЧНИХ ЗОБРАЖЕННЯХ» ДОКУМЕНТІВ

Під час розслідування злочинів будь-якої категорії нерідко виникає необхідність у використанні спеціальних знань. Ефективною формою використання таких знань на стадії досудового розслідування є призначення та проведення судових експертиз.

Одним із різновидів криміналістичних видів експертиз, які проводяться в

судово-експертних установах, є почеркознавча експертиза.

Потреба в призначенні почеркознавчих експертиз виникає під час розслідування кримінальних проваджень за фактами розслідування економічних злочинів. Практика свідчить про неодноразові випадки підробки цінних паперів (прості векселі, акції, приватизаційні папери, ощадні сертифікати), бухгалтерських документів (накладні, відомості, рахунки), особистих документів (паспорта, посвідчення, учнівські квитки). Конкуренція між банківськими установами призвела до спрощення процедури кредитування рухомого та нерухомого майна, що неминуче призвело до фальсифікації відповідних документів. На дослідження надходять заповіти, доручення, дарчі від імені вже померлих власників майна. В таких випадках почеркознавче дослідження буває єдиним доказом у справі, вирішує подальшу долю громадян [1].

Підпис є одним із найпоширеніших об’єктів почеркознавчого дослідження, який є особливим видом рукопису, що відображає прізвище особи або умовні письмові знаки та має посвідчувальне значення. В Методиці [2] чітко зазначено, що об’єктом судової почеркознавчої експертизи є конкретна почеркова реалізація (рукопис), яка безпосередньо виконана за допомогою пишучого приладу, а також виражена в ній система властивостей почерку. У виняткових випадках, коли експертові не може бути надано оригінал рукопису, об’єктом дослідження може бути копія (зображення) рукопису (рукописного тексту та підпису), що приєднана до справи у встановленому законом порядку та відповідає певним вимогам.

Дійсно, відповідно до п. 3.5 Інструкції та пункту 1.1. Науково-методичних рекомендацій [3], для проведення почеркознавчих

досліджень рукописних записів та підписів надаються оригінали документів. Цим же пунктом Інструкції передбачено проведення експертизи за фотознімками та іншими копіями об`єкта, коли об`єкт дослідження не може бути представлений експертові, однак крім об`єктів почеркознавчих досліджень.

Не дивлячись на це, виходячи з різних обставин, інколи маючи на меті умисного затягування термінів розслідування чи фальсифікування матеріалів справи, та завдяки широкому використанню копіювально-розмножувальної техніки у сучасному документообігу, до експертних установ все частіше звертаються з метою проведення почеркознавчого дослідження підписів, виконаних у копіях будь-яких документів.

То з чим стикається експерт-почеркознавець, коли на дослідження наданий не оригінал документу, а лише його зображення на папері чи копія.

Як зазначено в Методиці, оригінали документів – це об'єкти, в яких рукопис виконаний у результаті безпосередньої взаємодії матеріального носія інформації (паперу тощо) та знаряддя письма, а копії документів – це об'єкти, які за допомогою технічних засобів на матеріальному носії (папері тощо) повністю відтворюють зовнішній вигляд оригіналу документа, виготовлені та засвідчені в установленому законодавством порядку [2].

Таким чином, якщо до експертної установи надходить документ, виготовлений за допомогою копіювально-розмножувальної техніки та повністю відтворює зовнішній вигляд оригіналу документа, проте не завірений у відповідності до вимог діючого законодавства, то такий документ у судовому почеркознавстві прийнято називати «технічним зображенням», а під час опису реквізитів такого документа мова буде йти не про власне підпис, а про його «зображення».

Що ж таке «технічне зображення» документу? Це зображення зовнішнього вигляду документа, відтворене певним способом друку на матеріальному носії за допомогою технічних засобів. Тобто на відміну від копії документа, яка при належному порядку засвідчення має таку саму юридичну силу, що й оригінал, «технічне зображення» такої сили не має.

У чому полягають труднощі під час дослідження підписів у «технічних зображеннях» документів? Насамперед те, що у переліку об'єктів почеркознавчого дослідження, що зазначені у Методиці, немає «технічного зображення», проте в роз'ясненнях положень Методики відносно копій, які не засвідчені належним чином, судовому експерту рекомендується вживати таке поняття та використовувати при описі та дослідженні рукописних текстів та підписів поняття «зображення». У цьому ми вбачаємо невідповідність вичерпного переліку об'єктів дослідження та виникають питання, чи все ж таки досліджувати такі об'єкти чи відмовлятися від їх дослідження.

На даний час, на практиці існує певна послідовність дій судового експерта-почеркознавця. Під час дослідження підпису

судовий експерт встановлює спосіб виконання досліджуваного підпису. Після встановлення факту виконання чи нанесення підпису за допомогою технічних засобів, а саме копіювально-розмножувальної техніки, до почеркознавчого дослідження слід залучити судового експерта з правом проведення технічної експертизи документів з метою встановлення можливих ознак монтажу цього підпису (наприклад, аплікації зображення підпису з іншого документу та подальше виготовлення досліджуваного документу).

Слід зауважити, що факт відсутності ознак монтажу досліджуваного підпису не виключає можливості самого монтажу, а лише може свідчити про те, що зазначені ознаки не відобразитися на документі. При цьому експерт-почеркознавець подальше питання щодо встановлення виконавця підпису не вирішує.

Якщо ж судовий експерт з технічного дослідження документів встановлює факт наявності монтажу досліджуваного підпису у «технічному зображенні» документа, то експерт-почеркознавець також не вирішує питання про виконавця підпису. При необхідності проводиться подальше технічне дослідження підпису.

Тобто, незалежно від того, що в процесі дослідження встановить судовий експерт з технічної експертизи документів, почеркознавче дослідження припиняється, питання про встановлення виконавця підпису не вирішується.

На практиці нерідко на дослідження надають ксерокопії документів. При такому способі передачі зображення на папір експерт не може встановити послідовність виконання штрихів, прослідити наявність ознак, які вказують на технічну підготовку, незвичність виконання. Неможливо диференціювати природу виникнення деяких виявлених ознак – чи це особливості письмово-рухової навички, чи прояв дефектів копіювально-розмножувальної техніки.

Не дивлячись на чітку позицію ВСУ з цього приводу [4], ряд приватних судово-експертних установ на своїх сайтах пропонують вирішення почеркознавчих питань по копіях, наголошуючи, що наукова обґрунтованість таких висновків та об'єктивність вирішення питань, які ставляться перед експертом-почеркознавцем, безпосередньо зале¬жать від кількості та якості порівняльного матеріалу (зразків почерку та підпи¬су), що надається на дослідження [5].

Отже, для проведення почеркознавчої експертизи необхідно направляти лише оригінали документів, а не «зображення документів із зображеннями підписів», а також належні зразки почерку та підпису особи, щодо якої призначено експертизу, інакше не допоможуть ані висока кваліфікація експерта та його багаторічний досвід, ані використання найсучасніших методів проведення досліджень[1]. Обмеження проведення почеркознавчих досліджень ксерокопій підписів, коротких текстів на сьогодні є абсолютно справедливим і потребує документального закріплення на методичному рівні.

Список використаних джерел

1. Бідняк Г.С. Проблемні питання підготовки матеріалів до почеркознавчого дослідження. Право і суспільство. 2012. № 6. С. 210-214.
2. Методика судово-почеркознавчої експертизи : загальна частина / К.М. Ковальов, З.С. Меленевська, Н.Г. Шпакович. Київ. ДНДЕКЦ МВС України. 2008.
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції Україні № 53/5 від 08.10.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text (дата звернення 27.10.2021).
4. Недопустимість висновку почеркознавчої експертизи, проведеної за копіями/фотокопіями об'єкта дослідження: практика ВС. URL: https://www.uk-legal.od.ua/nedopustimist-visnovku-pocherkoznav/ (дата звернення 27.10.2021).
5. Експертиза почерка та підпису по копії. URL: https://expertise.kiev.ua/uk/7856785/ (дата звернення 27.10.2021).

Курман Олександр Васильович,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

ДИСТАНЦІЙНИЙ ОБШУК ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Поява в Україні нових перспектив і можливостей передачі інформації через телекомунікаційні мережі призвело до виникнення раніше невідомих викликів та загроз у сфері кібербезпеки та інформаційних технологій. На сьогодні, маючи бажання, певні технічні та фінансові можливості, можна знайти, отримати інформацію (в тому числі конфіденційну) майже про кожну людину або підприємство, установу, організацію, та використати її для шантажу, погроз, впливу при прийнятті рішення державним посадовцем, суддею, прокурором, слідчим, громадським діячем тощо. Необхідно пам'ятати й про шахрайства у сфері надання послуг через мережу Інтернет та «кібертероризм», що набувають все більш загрозливих масштабів.

Не викликає сумнівів, що правоохоронна система має адекватно відображати зміст своєї діяльності щодо боротьби з високотехнологічними кримінальними правопорушеннями. В першу чергу, це стосується виявлення, фіксації слідів злочинної діяльності на електронних носіях інформації, в середовищі транспортних телекомунікаційних мереж та електронних системах.

Одним із обов'язкових елементів структури будь-якої криміналістичної методики розслідування є перелік типових процесуальних дій, серед яких завжди виділяють обшук. Процесуальна регламентація процедури проведення обшуку визначена ст.ст. 13, 223, 233–236 КПК України. Серед різних видів обшуків у криміналістичній літературі залежно від характеру об'єктів виділяють обшук комп'ютерних засобів [1, с. 371]. Враховуюче те, що при вчиненні кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій переважна кількість слідів зосереджується в комп'ютерах, інших електронних технічних пристроях (планшетах, мобільних телефонах тощо), телекомунікаційних мережах, електронних системах, такий вид обшуку є дієвим інструментом виявлення джерел доказової та орієнтуючої інформації.

Сьогодні у деяких країнах світу існує практика проведення дистанційного обшуку. Зокрема, у США може проводитися дистанційний доступ до комп'ютерів, інших технічних пристроїв для пошуку на електронних носіях інформації або її вилучення чи копіювання, яка зберігається в електронному вигляді [2]. Аргументацією необхідності таких обшуків є те, що злочинці все частіше приховують своє місце знаходження, використовуючи анонімайзери та мережу Tor. Отже, проникнення до комп'ютера підозрюваного є єдиною можливістю встановити його особу та зібрати докази [3]

Федеральна поліція Німеччини застосовує спеціальне програмне забезпечення для доступу та контролю за мобільними пристроями та комп'ютерами [4]. Вказаний правоохоронний орган Німеччини використовує троянський вірус для отримання інформації, яка зберігається на планшетах, смартфонах та комп'ютерах. Зазначене програмне забезпечення дозволяє відслідковувати чати та розмови користувачів на їх пристроях до того, як вони будуть зашифровані такими месенджерами, як Telegram, WhatsApp тощо [5].

Законодавство України містить схожу норму щодо дистанційного обстеження інформаційних систем. У ст. 264 КПК України «Зняття інформації з електронних інформаційних систем» встановлюється, що пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або їх частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування. Не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту [6]. Якщо на своєму домашньому комп'ютері власник не встановив ніяких обмежень у доступі через набрання на клавіатурі

логіну і паролю, то чи може це вважатися відсутністю обмеження або необхідністю подолання системи логічного захисту?

У ст. 1 КПК України зазначено, що порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України. Кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України. Ст. 9 КПК України визначає, що у разі якщо норми цього Кодексу суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України. Парламент України у 2005 році прийняв Закон України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» [7]. У п. 1 ст. 19 Конвенції визначається, що кожна сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для надання повноважень своїм компетентним органам для обшуку або подібного доступу до: a) комп'ютерної системи або її частини і комп'ютерних даних, які зберігаються в ній; b) комп'ютерного носія інформації, на якому можуть зберігатися комп'ютерні дані на її території. Зазначені норми суперечать положенням ст. 264 КПК України, де встановлено обов'язковість визначення в ухвалі слідчого судді ідентифікаційних ознак електронної інформаційної системи, до якої здійснюється доступ, адже згідно із п. 2 ст. 19 Конвенції, якщо під час доступу до конкретної комп'ютерної системи отримують інформацію, що дані, які розшукуються, зберігаються у іншій комп'ютерній системі чи її частині і до таких даних можна здійснити законний доступ з першої системи чи вони є доступними першій системі, такі компетентні органи мають право терміново поширити обшук або подібний доступ на іншу систему.

Враховуючи те, що законодавство України є одним із видів джерел методик розслідування кримінальних правопорушень, врегулювання зазначених протиріч через внесення однозначних формулювань у відповідні статті КПК України або надання роз'яснень щодо тлумачення вказаних норм, практики їхнього застосування Верховним Судом, допоможе розробити більш дієві та ефективні криміналістичні методики розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: підручник: у 2 т.Т.1 / В.Ю. Шепітько та ін. Харків: Право.2019. 456 с.

2. Federal Rules of Criminal Procedure 2021 Edition. Rule 41. Search and Seizure URL: https://www.federalrulesofcriminalprocedure.org/title-viii/rule-41-search-and-seizure/ (дата звернення: 04.11.2021).

3. Верховный суд США разрешил обыск компьютеров в любой юрисдикции. Хабр: URL: https://habr.com/ru/news/t/357064/ (дата звернення: 04.11.2021).
4. German federal police use Trojan virus to evade phone encryption. DW: 27.01.2018. URL: https://www.dw.com/en/german-federal-police-use-trojan-virus-to-evade-phone-encryption/a-42328466 (дата звернення: 04.11.2021).
5. German government to use Trojan spyware to monitor citizens. DW: 22.02.2016. URL: https://www.dw.com/en/german-government-to-use-trojan-spyware-to-monitor-citizens/a-19066629 (дата звернення: 04.11.2021).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04. 2012 р. № 4651-VI. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1654 (дата звернення: 05.11.2021).
7. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність: Закон України від 07. 09. 2005 р. N 2824-IV. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 21.09.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1654 (дата звернення: 05.11.2021).

Латиш Катерина Володимирівна,
асистент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

СУДОВА КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА МОБІЛЬНИХ ТЕЛЕФОНІВ: АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ

Під час досудового розслідування у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) порядку збираються фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Зокрема, це дані, які містяться на телефонах та інших технічних носіях щодо встановлення наявності чи відсутності факту спілкування між сторонами кримінального процесу. Для отримання змісту цих даних слідчі призначають судові комп'ютерно-технічні експертизи та звертаються до відповідних судово-експертних установ, обґрунтовуючи це необхідністю застосування спеціальних знань. Коло об'єктів даного виду експертизи є доволі широким: комп'ютери та їх складові, будь-які носії інформації (дискети, жорсткі диски, CD-диски, флеш-карти тощо), програмні продукти й інша комп'ютерна техніка (на кшталт мобільних телефонів, різноманітних гаджетів, банкоматів, грального автоматів, принтери, сканери та ін.) [1, с. 152–153].

Найпоширенішим є проведення комп'ютерно-технічної експертизи саме мобільних телефонів, на вирішення якої можуть бути поставлені такі запитання: Який заводський номер (IMEI) мобільного телефону з присутніми картками мобільного зв'язку операторів? Які номери операторів мобільного зв'язку присвоєні сім-картам операторів мобільного зв'язку, які знаходяться у мобільному телефоні (обов'язково мають бути зазначені марка телефону, колір та IMEI)? Чи наявний у телефоні, наданому на експертизу, журнал дзвінків, текстові SMS-повідомлення та телефона книга? У разі наявності зробити з них копію або вказати назви абонентів та їх абонентські номери. Чи наявні у наданому на експертизу телефоні повідомлення, передані через програми мессенджери? У разі наявності зробити з них копію. Чи наявні у наданому на експертизу телефоні у явному та видаленому стані текстові, графічні, аудіо-, відео- файли? У разі наявності зробити з них копію. Чи містяться в пам'яті наданого на дослідження мобільного телефону вебісторії, повідомлення в мережі інтернет, а також файли користувача?

Важливими є питання про надання інформації щодо даних з телефонних книг, збережених номерів у телефонах, змісту SMS повідомлень, даних GPS, які ставляться на вирішення експертам. Такі питання можуть формулюватися таким чином: «Чи містяться на наданому на дослідженні мобільному телефоні електронна переписка за допомогою програмних додатків та інтернет-месенджерів «Viber» «WhatsApp», «Telegram»«, «Signal», «Line», «Messenger», в тому числі видалена, за номером мобільного телефону? Якщо так, то прошу скопіювати зазначену інформацію та дані на окремий компакт-диск».

Можуть бути вказані назви інших додатків або номер конкретного абонента, з яким відбувалася переписка, та який необхідно встановити. Також слідчі можуть просити копіювання на окремий носій збережені номери в телефонах, інтернет-дані з телефонних книг, вказаних мобільних телефонів, зміст SMS повідомлень, дані GPS зі збереженими координатами.

Проте постає питання щодо правомірності таких дій щонайменше з двох причин. По-перше, такі дані відносяться до персональних, які охороняються законом. По-друге, слідчий має надати цифровий пароль або захисний код до нього, у разі, якщо слідство володіє зазначеною інформацією, для розблокування телефону чи іншого технічного носія, якого може і не бути у розпорядженні слідчого. У зв'язку з чим виникають питання, пов'язані із наданням експертам дозволу на внесення змін, у мобільний телефон, якщо він виявиться заблокованим, та наявну у ньому інформацію, які можуть призвести до зміни статусу об'єкту. Тому повинно бути вирішено питання про надання експерту дозволу на повне або часткове знищення мобільного телефону або зміну його властивостей. Однак, такі дії можна кваліфікувати, як подолання системи «логічного захисту», на що потрібна окрема ухвала слідчого судді.

Разом з тим, вбачаються проблеми з копіюванням на окремий носій інтернет-даних з телефонних книг, вказаних мобільних телефонів, у тому числі даних про збережені номери в телефонах, зміст SMS повідомлень, дані GPS зі збереженими координатами. Це обумовлено тим, що такі дані відповідно до п. 7 та п. 8 ч. 1 ст. 162 КПК України відносяться до охоронюваної законом таємниці і процесуальний порядок отримання таких даних визначений у главі 15 розділу ІІ КПК України. Під час судового провадження такий порядок регулюється ч. 2 ст. 333 КПК України шляхом надання тимчасового доступу до речей і документів.

Також зустрічаються випадки проведення огляду мобільних телефонів у порядку статті 237 КПК України, у ході якого слідчі за участі спеціалістів за допомогою апаратного комплексу UFED Touch 2 знімають інформацію із вказаних мобільних телефонів: телефонної книжки із переліком збережених телефонів, телефонних з'єднань, у тому числі SMS, MMS з датою та тривалістю дзвінків із зазначеням абонентів.

Однак, з такими діями не можна погодитися, оскільки положення ст. 237 КПК України визначають порядок проведення огляду та встановлюють дії які можуть бути проведення в ході нього. Але зняття інформації із вказаних мобільних телефонів не може бути проведено в ході такої слідчої дії, як огляд. Зняття інформації із вказаних мобільних телефонів: телефонної книжки із переліком збережених телефонів, телефонних з'єднань, в тому числі SMS, MMS з датою та тривалістю дзвінків із зазначенням абонентів, не охоплюється визначеним вказаною статтею діями. Натомість, КПК України передбачає спеціальний порядок отримання такої інформації, зокрема який передбачений ст. 264 КПК України. Зняття інформації з електронних інформаційних систем регулюється главою 21 КПК України, яка визначає порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій [2].

Крім того, трапляються випадки, коли слідчий вдається до зайвої деталізації при постановці запитань експертові або ставить питання, які виходять за межі його компетенції, або такі, відповіді на які слідчий вже самостійно надав шляхом огляду речей та вказав це у відповідних протоколах та постановах. Наприклад, такі питання: «Чи обладнані мобільні телефони (зазначення марки, кольору, IMEI) картками мобільних операторів? Які номери телефонів присвоєні сім-карткам операторів мобільного звязку, які знаходяться у вказаних мобільних телефонах?». Разом з тим, у постанові про визнання речовими доказами вже було вказано сім-картами яких операторів обладнані ці мобільні телефони та їх абонентські номери.

Таким чином, важливим є врахування вищезазначених питань при призначенні судової комп'ютерно-технічної експертизи, оскільки здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов, є істотним порушенням прав людини та основоположних свобод [3].

Список використаних джерел

1. Грига М. А. Аспекти проведення експертиз під час розслідування кіберзлочинів // Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – С. 151-154.
2. Ухвала Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 03 квітня 2019р. по справі №446/1117/16-к.
3. Ухвала ВССУ від 12.11.2015р. у справі №5-2095км15.

Леонтюк Юлія Вікторівна,
засновиця інтернет платформи «Юридична терапія»

СТАН ЦИФРОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТЕРПІЛОГО ТА СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ В НАЙБЛИЖЧОМУ МАЙБУТНЬОМУ

«Nothing vast enters the life or mortals
without a curse» Sophocles/ Епіграф до
фільму «Соціальна дилема»

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) і Міжнародний класифікатор хвороб (далі – МКХ) регулюють різні сфери життя людини і призначені для різних суб'єктів застосування, однак у своїй основі мають однакову функцію – кваліфікація проблеми медичного чи кримінального характеру та діючі шляхи до її вирішення. Враховуючи той факт, що прийнятий МКХ-11 в травні 2019 року, буде введений в дію на початку 2022 року, вважаємо за необхідне розібратись в його нововведеннях і тих позиціях, які в цей документ не ввійшли, але навколо яких точилась запекла дискусія.

Основні зміни МКХ 11 стосуються наступних позицій:

– Уточненні специфічні симптоми ПТСР;

– Альтернативна медицина визнана як норма;

– Ігрова залежність онлайн і офлайн тепер є психічним захворюванням;

– Інсульт тепер є хворобою мозку, а не системи кровообігу;

– Категорія психічних розладів ЛГБТ перейшли в категорію психічного здоров'я.

На етапі обговорень МКХ -11 піднімались питання руйнівного впливу на психіку гаджетів та введення таких діагнозів: цифрова залежність, цифрове недоумство та інформаційна псевдодобільність, однак, посилаючись на недостатність емпіричних даних нейробіологів, які більшою мірою посилались на свою діагностику і МРТ дослідження, які фіксують результат, подібно поліграфу, може зафіксувати зміни в мозку, але він не зафіксує на що були ці зміни. А вихід в 2020 році фільму «Соціальна дилема» на Netflix, тільки

укорінив у лобістів інвалідизації цифрової залежності катастрофічність неприйнятого рішення.

Враховуючи, що ці «хвороби» напряму впливають на рівень здатності потерпілого чи суб'єкта злочину усвідомлювати свої дії і керувати ними, а встановлюється цей інтелектуально-вольовий момент психолого-психіатричною експертизою, вважаємо за необхідне розібратись чи дійсно дослідники мозку праві, розповідаючи про інформаційні хвороби 21 століття?

Цифрове недоумство (digital dementia) – розлад при якому людина проявляє ознаки недоумства внаслідок надмірного вживання інформації.

Інформаційна псевдодибільність – розлад при якому людина проявляє ознаки клінічної дибільності, але без органічних уражень мозку.

Відомими дослідниками цього напряму є Манфред Шпіцер і Тео Компернолле. Варто зазначити, що вони не виступають проти діджиталізації в принципі і не палають бажанням побудувати світ стімпанку, лиш звертають увагу, що у нових технологій є зворотній бік.

Мозок пластичний, в ньому формуються зв'язки між нейронами стикаючись з труднощами. Але якщо мозок дитини не стикається з супротивом, якщо пошук не стимулюється зовнішніми факторами пластичний мозок підлаштовується під обставини. За прогнозами нейрофізіологів СДУГ (синдром дефіциту уваги і гіперактивності), як діагноз, стане не винятком, а частиною реальності і норми.

У фільмі «Соціальна дилема» нам демонструють роботу алгоритму, який крім усвідомленого встановлення тотальної уваги, яку можна монетизувати, має ще й побічні ефекти:

1. СПРОЩЕННЯ і ЗНИКНЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДУМКИ. В час величезного обсягу інформації і ілюзії доступу всього до всього, не має потреби запам'ятовувати великі об'єми інформації і опрацьовувати їх. Ілюзія можливості завжди дотягнутися до інформації спрощує саму інформацію. Поняття «Експертності» зникає, експертом стає будь хто, хто освоїв таргетингову рекламу.
2. РАДИКАЛІЗАЦІЯ. В залежності від наших уподобань, аналізуючи час проведений за читанням певного тексту, перегляду відео, вподобайок, якими ми користуємось, алгоритми соціальних мереж пропонують для кожного з нас свою персональну стрічку, читаючи яку, ми ще більше переконуємось у «загрозах» і радикалізуємось.
3. СОЦІАЛЬНИЙ АУТИЗМ. Телефон давно замінив потребу спілкуватись з реальними людьми. Соціальні мережі настільки сильний подразник, що живе спілкування не може з ним порівнятись.

Тут варто зазначити, що діджитал виробники, вимагаючи у науковців реальних доказів, а не просто прогнозів негативного впливу гаджетів на мозок, а самі своїм дітям доступ до технологій обмежують. І це наштовхує на роздуми.

Та різниця ККУ від МКХ-11 в тому, що для кваліфікації значення має не діагноз і не його причина, а ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ВОЛЬВИЙ МОМЕНТ. І якщо на здатність усвідомлювати свої дії, і керувати ними буде впливати залежність від соціальних мереж, соціальний аутизм, чи інформаційна радикалізація, без наявності офіційних діагнозів, вони можуть впливати на кваліфікацію злочину, вони можуть бути закріплені у вироках, як це сталось з ігровою залежністю.

На що варто було б звернути увагу, так це на моніторинг злочинів, вчинених під впливом соціальних мереж. Хто зна, можливо саме кримінальна наука назавжди змінить медичну?

Список використаних джерел

1. Зміни в новому виданні Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-11). Національна академія медичних наук України : веб-сайт. URL: http://amnu.gov.ua/zminy-u-novomu-vydanni-mizhnarodnoyi-klasyfikacziyi-hvorob-mkh-11/ (дата звернення 11.11.2021).

2. Манфред Шпіцер Антимозг. Цифрові технології і мозок : Москва : АСТ, 2013. 288 с.

3. Тео Компернолле. Мозок звільненний : Москва : Альпіна Паблішер, 2017. 571 с.

Литвицький Олег Петрович,
завідувач сектору комп'ютерно-технічних
та телекомунікаційних досліджень
Запорізького науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

СУЧАСНА SIM-КАРТА ЯК ОБ'ЄКТ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні сучасну людину з усіх боків оточують цифрові пристрої. З інформаційними технологіями ми стикаємося повсякчасно. Як в професійній сфері, так і в побутових питаннях. Зараз неможливо собі уявити людину, яка б не мала смартфон. Це вже не просто засіб зв'язку та спілкування, а й можливість працювати, здійснювати покупки, фінансові операції тощо. Можливості сучасних портативних засобів зростає щодня. Але, окрім очевидних переваг, з розвитком технологій й злочинні й шахрайські схеми, в якій задіяний невід'ємний атрибут мобільного пристрою – SIM-карта.

SIM-картка (Subscriber Identity Modul – модуль ідентифікації абонента) – це контактна смарт-картка із власним процесором, здатна реєструватися в мобільній мережі. Вона влаштована таким чином, щоб знаходити найближчу мобільну вежу, зберігати інформацію: номери, SMS та інші дані [1].

SIM-карта має постійну (енергонезалежну) та оперативну пам'ять. Також є модуль апаратного шифрування та апаратний генератор випадкових чисел.

Процесор SIM-карти працює на частоті до 10 МГц. Постійна пам’ять ділиться на області: приблизно 60% займають дані оператора, 20% – операційна система, решта – дані користувача.[2] Стандартна структура SIM карти наведена на рисунку 1.

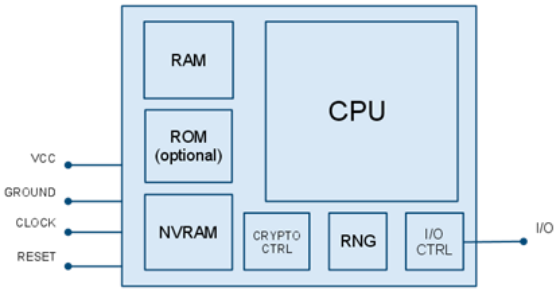

Рисунок 1 – Стандартна структура SIM-картки

SIM-карта може зберігати різні дані, але обов’язково містить KI и IMSI.

IMSI (International Mobile Subscriber Identity) – міжнародний номер мобільного абонента. Він пересилається у мережу, але тільки якщо пройдена аутентифікація. Коли це можливо, замість IMSI смартфон надсилає TMSI – згенерований на базі IMSI тимчасовий ідентифікатор.

KI (Key Identification) – унікальний 128-бітний ключ аутентифікації користувача. Він також потрібний для авторизації в мережі. KI генерується за алгоритмом A8, аутентифікація проходить за алгоритмом A3. [https://ru.c.mi.com/forum.php?mod=viewthread&tid=1861816 &extra=page%3D]

Найчастіші шахрайські дії виконуються з клонованих SIM-карт.

Створення клону можливе як через мобільного оператора так і за допомогою спеціалізованих пристроїв – клонерів, сьогодні вони є в вільному доступі, розповсюджені та мають досить невисоку ціну.

Пристрій-клонер являє собою пристрій, зовні схожий на кард-ридер зі стандартним способом підключення типу «USB» (Приклад наведено на рисунку 2.

Рисунок 2. Загальний вигляд клонера SIM-карт

З точки зору криміналістичного дослідження SIM-картка являє собою носій інформації, на якому може міститься потенційно важлива інформація.

Так стандартна звичайна SIM-картка містить 256 Кб пам'яті там можуть зберігатись наступні дані – телефонна книга (список контактів), СМС-повідомлення, список вхідних/вихідних дзвінків.

Але вже сьогодні компанія China Unicom представила SIM-картки нового типу з великим обсягом внутрішньої пам'яті – від 32 до 128 ГБ.

Нові сімки планують почати продавати вже наприкінці року. Розробники назвали технологію 5G Super SIM. Фактично, це гібрид сімки з картою пам'яті, що дає можливість збільшити обсяг вільного простору для зберігання даних у багато разів.

Компанія China Unicom розробила кілька моделей SIM з обсягом пам'яті в 32 ГБ, 64 ГБ, 128 ГБ. В майбутньому планується створити пристрої об'ємом 512 ГБ та 1 ТБ. Даний носій може використовуватися для зберігання будь-яких типів даних, як звичайний накопичувач. [3]

Таким чином вже зараз SIM-картки можуть бути досить інформативним джерелом отримання даних (хоч і досить обмеженої їх кількості), а в недалекому майбутньому широке поширення можуть отримати гібриди які будуть мати можливість містити повноцінні дані флеш-носіїв.

Список використаних джерел

1. Інтернет-ресурс: https://habr.com/ru/company/beeline/blog/133388/
2. Інтернет-ресурс: https://www.iphones.ru/iNotes/sekrety-sim-karty-o-kotoryh-vy-ne-znali-06-16-2019
3. Інтернет-ресурс: https://habr.com/ru/news/t/453504/
4. Інтернет-ресурс: https://ru.c.mi.com/forum.php?mod=viewthread&tid=1861816&extra=page%3D1

Лісогор Віталій Григорович,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Важливою складовою у підготовці працівників поліції є оволодіння знаннями й навичками з різних дисциплін, які входять до навчальних програм. Однією з таких дисциплін є криміналістика. У цьому аспекті цікавим є міжнародний досвід.

Австрія. Академія безпеки Австрії. В академії передбачено спеціальні тренінги з розслідування кримінальних злочинів.

Естонія. Естонська академія наук безпеки. До модулів професійної та спеціалізованої підготовки, які входять до навчальної програми для поліцейських, належать «Кримінальне провадження і практика», а також «Кримінальна поліція» (з акцентом на розслідуванні серйозних злочинів). В академії є криміналістична аудиторія.

Канада. Коледж поліції Торонто. Одним із відділень коледжу є відділення слідчої діяльності.

Коледж поліції Канади (м. Оттава). Має відділення слідчої діяльності. Серед освітніх напрямів є «Криміналістична ідентифікація», «Методика розслідування злочинів», «Розслідування високотехнологічних злочинів» (має модуль «Цифрова криміналістика»).

Серед розділів навчальної програми є розділ, що має назву «Слідчі дії».

Атлантична поліцейська академія коледжу «Holland». До програм правоохоронного спрямування належить «Шериф та фахівець з охорони публічного порядку та безпеки». До переліку навчальних курсів належать «Збір доказів та проведення окремих слідчих дій».

Школа криміналістики університету Монреаля. Серед навчальних дисциплін, що входять до програми, є криміналістика.

Латвія. Коледж державної поліції Латвії. Серед дисциплін, які вивчають курсанти у коледжі, є «Основи криміналістики». При цьому до компонентів підсумкового екзамену належить криміналістика (практика).

Нідерланди. Поліцейська академія. Кожен офіцер поліції Нідерландів може стати слідчим. Необхідно пройти конкурсний відбір і курс підготовки. Спеціалізований курс підготовки слідчих включає у тому числі й розслідування.

Німеччина. Університет прикладних наук поліції федеральної землі Бранденбург. До предметів, які входять до навчальних програм, належать «Поліцейське фотографування» і «Криміналістика».

Вища школа поліції Німеччини має спеціальні навчальні кабінети, орієнтовані на підготовку з питань криміналістики та ведення слідства.

Польща. Вища школа поліції в м. Щитно. Криміналістика належить до основних напрямів навчання. В навчальному закладі є лабораторія криміналістичного аналізу; криміналістична лабораторія – використовується для викладання курсантам матеріалу, пов'язаного з пошуком, безпекою та аналізом цифрових доказів; лабораторія криміналістичної біології – використовується для вивчення криміналістичної біології; лабораторія криміналістичних пасток – використовується для розроблення напряму навчання, пов'язаного з методами протидії та боротьби зі злочинами з використанням криміналістичних пасток. Також у вищій школі є спеціальні навчальні кабінети, орієнтовані на підготовку з питань криміналістики та ведення слідства.

США. Поліцейська академія Х'юстона. Серед переліку дисциплін, що входять до навчальної програми, є «Кримінальні розслідування». Методи навчання передбачають практичні аудиторні заняття (рольові ігри, аналіз практичних ситуацій тощо).

Хорватія. Поліцейська академія Хорватії. До основних предметів належать: «Розпізнавання і встановлення осіб», «Проведення розшукових дій» і «Охорона місця вчинення злочину».

Чехія. Серед тематичних галузей бакалаврської та магістерської програм «Модулю освітніх програм університетів у галузі безпеки Чеської Республіки» за спеціальністю «Внутрішня безпека та громадський порядок» є криміналістика.

Поліцейська академія Чеської Республіки. Спеціальність «Управління поліцією та криміналістика».

Чорногорія. Поліцейська академія Чорногорії. «Криміналістика» та «Криміналістична медицина та надання першої домедичної допомоги» належать до основних предметів, якими мають оволодіти курсанти.

Японія. Національне поліцейське агентство. Співробітники поліції проходять, у міру необхідності, спеціалізовану підготовку з криміналістики.

Національна академія поліції Японії. До організаційної структури академії належить дивізіон (у нашому розумінні – подібно до кафедри) кримінальних розслідувань.

Список використаних джерел

1. Системи освіти та підготовки поліції в регіоні ОБСЄ / Хатія Деканоідзе, Мадлен Хелашвілі : Київ, 2018. 164 с.

2. Бугайчук К. Л. Підготовка працівників поліції у зарубіжних країнах : інформ.-практ. довід. : ч. 1 / К. Л. Бугайчук; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 140 с.

Літвін Людмила Юріївна,
доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького, кандидат юридичних наук, доцент;
Літвін Юрій Іванович,
старший науковий співробітник науково-дослідного відділу Національної академії Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького, кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА ШЛЯХІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Практика охорони та захисту державного кордону України свідчить про надзвичайно високий рівень його загроз (Біла книга – 2020. ДПСУ). Актуалізація сучасних загроз територіальної цілісності нашої держави та недоторканості її державного кордону викликає необхідність пошуку та впровадження нових підходів щодо їх мінімізації. Низка наукових досліджень свідчить, що значку роль у цьому відіграють досягнення криміналістики та їх запровадження у практику протидії злочинності на державному кордоні.

У тезах викладена спроба стисло окреслити наше бачення окремих аспектів щодо стану та подальших напрямів розвитку криміналістики, яке диференційоване у залежності від тих дискусій, що точаться серед вчених криміналістів, а також – відношення до окремих їх положень, та визначення впливу криміналістичних знань на вдосконалення ефективності системи заходів охорони державного кордону України.

1. Що стосується системи криміналістики. Дискусії щодо системи криміналістики за понад ста років її існування з різною інтенсивністю постійно мали місце. Навіть Г.Грос пропонував її різну структуру. У чому вбачається проблема існування існуючої на теперішній час чотирьох членної структури? На нашу думку – це «модернізація» злочинної діяльності, а також виникнення нових теорій, які обумовлені розвитком досягнень науки і техніки. Вказані теорії у зв'язку з їх автономністю потребують самостійного існування. Розкриття і розслідування забезпечують окремі криміналістичні методики, в яких решта розділів криміналістики реалізується при розслідуванні конкретних злочинних проявів, визначених як такими КК України. Таким чином, перших три абстрагованих розділи криміналістики працюють на четвертий. Тобто, незалежно від визнання чи невизнання існування Загальної та Особливої частини криміналістики, у дійсності вони існують. Так само як існує, і це ніким не заперечується, Загальна та Особлива частини кримінального процесуального законодавства, хоча у КПК УРСР та КПК України вони в

окремі частини не виділялись. У кращій ситуації знаходиться кримінальне законодавство, так як у КК України виділена його Загальна та Особлива частини. У структурі кримінального та кримінального процесуального законодавства спільним є те, що інститути Загальних частин «працюють» на Особливі. При цьому аналогія у криміналістиці очевидна – криміналістичні знання (рекомендації) її перших трьох частин «працюють» на четверту криміналістичну методику. Визнання цієї парадигми сприяє наступному: мінімізує проблеми щодо розміщення певної нової теорії у відповідну частину; надасть можливість виокремити у самостійні розділи Загальної частини, виділивши їх із існуючих, зокрема, організацію і планування розслідування із тактики слідчих (розшукових) дій та ін. Не зовсім погоджуємось із змістом Загальної частини, однак підтримуємо думку В.В. Тіщенко («Система криминалистики: история и современное состояние»), що система криміналістики має включати Загальну та Особливу частини. На думку Г. А. Матусовського, оптимальною є побудова двочленної системи криміналістики (загальна й особлива частини). В. А. Журавель зазначає, що головними ознаками придатності системи слід вважати логічність розташування наукових знань і відношення між її елементами. Якщо буде визнано, що тільки певна модель – чотирьохелементна чи двохелементна здатна забезпечити реалізацію змістовних, функціональних, субординаційних, координаційних зв'язків між її елементами, то саме цю модель доцільно визнати оптимальною за таких умов. Як відзначає у своїй докторській дисертації В.В.Юсупов – «… нині більшість криміналістів України виокремлює в системі криміналістики чотири елементи (розділи), серед яких: 1) теоретичні основи; 2) криміналістична техніка; 3) криміналістична тактика; 4) криміналістична методика. Деякі вчені обстоюють доцільність виокремлення більшої кількості розділів системи криміналістичної науки або повернення до двохелементної системи (загальна й особлива частини), про що зазначає В. А. Журавель». На думку В.В. Юсупова, система науки криміналістики має містити два розділи, присвячені знанням про злочинну діяльність і знанням про діяльність з розслідування, запобігання злочинам та їх судового розгляду та систему науки криміналістики доцільно визначити так: І. Загальна частина. Загальнотеоретичні положення криміналістики: 1.Предмет, система і завдання криміналістики. 2. Історія криміналістики. 3. Становлення та розвиток криміналістичних теорій. 4. Методологічні засади криміналістики. 5. Криміналістична ідентифікація і діагностика. ІІ. Особлива частина: 1. Криміналістична техніка. 2. Криміналістична тактика. 3. Криміналістична методика (В.В. Юсупов, дис.с. 189). Погоджуючись із тим, що криміналістика має складатись із двох розділів, на нашу думку її Особлива частина має включати лише криміналістичну методику (методику розслідування окремих видів злочинів). Решта розділів криміналістики, які забезпечують розслідування усіх (кількох видів злочинів, повинні включатись до Загальної частини. Своє бачення щодо структури криміналістики висловлює при опонуванні докторської

дисертації В.В. Юсупова В.Ю. Шепітько, який зазначає, що «… важко погодитись із дисертантом у тому, що криміналістика має складатися із двох частин: загальної та особливої. Це доволі застарілий підхід до структури криміналістики і не відображає реальний стан речей. Більш справедливим, на наше переконання, є виокремлення в системі криміналістики загальної і окремих теорій.» (відгук офіційного опонента с. 9).

Таким чином, викладене свідчить, що дискусія щодо системи криміналістики на теперішній час себе не вичерпала. Ми не вважаємо, що наша точка зору щодо даного питання є незаперечною, однак у ній викладено прагнення щодо вдосконалення науки криміналістики, значення якої у протидії злочинності важко переоцінити.

2. Криміналістика та охорона державного кордону. Не дивлячись на те, що КПК України (2012 р.) виключив органи ДПСУ з числа суб'єктів, що здійснюють розслідування у формі дізнання у справах про порушення державного кордону, їх криміналістичне забезпечення відіграє все рівно важливу роль. Про це свідчить практика охорони державного кордону, а також – низка дисертаційних досліджень (М.В.Балан, Є.П.Бєгалов, Л.Ю.Капітанчук, Г.В. Мельник, А.З.Сорока та ін.). Сучасна система захисту недоторканності державного кордону України становить собою складний комплекс політичних, військових, правоохоронних, економічних, санітарних та інших заходів, який містить нормативно-правове забезпечення та діяльність відповідних суб'єктів щодо його реалізації. Криміналістичний аспект у системі заходів протидії порушенням державного кордону України займає важливе місце як невід'ємний елемент забезпечення діяльності суб'єктів правоохоронної діяльності, що спрямована на виявлення, розслідування та профілактику злочинів. «Криміналістика усією своєю плоттю та кров'ю органічно пов'язана з практикою виявлення та розслідування злочинів» (М.Ш.Махтаєв). Виявлення ознак порушення державного кордону (незаконного переправлення осіб через ДКУ/незаконного перетинання ДКУ/використання завідомо підроблених документів при перетинанні ДКУ) здійснюється під час виконання основних напрямів службової діяльності органів ДПСУ таких як: прикордонна служба; прикордонний контроль; оперативно-розшукова; адміністративно-юрисдикційна; кримінально-процесуальна; розвідувальна, інформаційно-аналітична; прикордонно-представницька. Особливістю такої діяльності є безпосереднє виявлення не певного виду правопорушень, а їх ознак, аналіз яких визначає вид правопорушення, його віднесення до відповідної галузі законодавства та – кваліфікацію. Вказана діяльність, що знаходиться за межами кримінально-процесуальної також потребує належного системного криміналістичного забезпечення, що прямо впливає на її ефективність. А тому виникає питання, яке місце у системі криміналістики займають криміналістичні знання, що забезпечують органи ДПСУ, та інші суб'єкти, що виконують функцію виявлення ознак злочинної діяльності та її попередження (у т.ч. наприклад, відповідні

органи пенітенціарної системи та ін..), не являючись суб'єктами розслідування (крім виконання письмових доручень слідчого/прокурора на проведення С(Р)Д/НС(Р)Д? На нашу думку, у запропонованій Загальній частині системи криміналістики доцільно визначити підрозділ «Виявлення ознак злочинної діяльності», який включав би диференційовані (за видами суб'єктів) систематизовані криміналістичні знання, що забезпечують виявлення ознак злочинної діяльності, що посягає на різні сфери суспільних відносин, та здійснюється суб'єктами, що не являються органами розслідування. Один із таких підрозділів може мати назву «Прикордонна криміналістика».

Таким чином, розрізнені криміналістичні знання щодо діяльності суб'єктів та їх систематизація, сприятимуть в умовах нової парадигми кримінального процесуального законодавства підвищенню ефективності протидії злочинності.

Мировська Анна Всеволодівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент;
Курята Леонід Леонідович,
здобувач кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ

СЛІДОВА КАРТИНА ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ПІД ПРИВОДОМ ПРОПОВІДУВАННЯ ВІРОВЧЕНЬ І ВИКОНАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБРЯДІВ

До питання віднесення до структури криміналістичної характеристики злочину такого елементу як «слідова картина» існує безліч різноманітних підходів. Більшість вчених вважає, що вказаний елемент є чи не найбільш інформативним з точки зору процесу розслідування. Ми погоджуємось із даним твердженням, оскільки кримінальне правопорушення в загальному вигляді являє собою певну діяльність суб'єкта по досягненню визначеної мети, а будь-яка дія або діяльність не можлива без виникнення матеріального відображення, що супроводжується змінами у матеріальному середовищі.

З метою визначення типової слідової картини, притаманної досліджуваному виду шахрайства, пропонуємо розглянути міркування вчених щодо змістового наповнення вказаної категорії криміналістичної характеристики злочину відносно інших різновидів шахрайства

Зокрема, О. Л. Мусієнко пропонує поділяти сліди шахрайства на матеріальні (матеріально-фіксовані; предмети та речі, залишені шахраями на місці події; документи; сліди на предметах; сліди на злочинцеві; мікросліди; одорологічні сліди) та ідеальні (уявні образи, що залишилися у пам'яті свідків та потерпілих) [1, с. 12].

Досліджуючи проблематику розслідування шахрайських дій, Т. П. Пазинич, акцентувала увагу, що сліди злочину залишаються, перш за все, у пам'яті потерпілого та його оточення. Але якщо злочинець заволодів цінними речами або використовував матеріальні засоби для введення в оману, то вони також виступають речовими доказами [2, с.14].

Н. В. Павлова, описуючи комплекс типових слідів, які відображають характер шахрайств, пов'язаних із відчуженням житла, зазначає, що вони завжди відбиваються в різного роду документах, пов'язаних з оформленням угоди про відчуження. Крім того, на думку науковиці велику цінність мають і сліди-предмети: залишені злочинцем записи; рекламні оголошення; печатки і штампи, за допомогою яких підроблялися документи; незаповнені бланки документів, необхідних для укладення угод; викрадені та підроблені документи громадян тощо. Щодо ідеальних слідів у вигляді уявного образу шахрая, то вони найчастіше формуються у потерпілих, оскільки останні контактують зі злочинцем упродовж тривалого часу [3, с.11].

Водночас, Т. В. Охрімчук, сліди шахрайства з фінансовими ресурсами, розглядає у двох напрямах: як особливості матеріальної шкоди, спричиненої вчиненням злочину та як особливості механізму слідоутворення та змісту слідів (інформації),а також зазначає, що для слідової картини злочину, передбаченого ст. 222 КК України, характерним є наявність матеріальних та ідеальних джерел інформації [4, с. 21].

Вивчення механізму вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами, дозволило О. В. Курману систематизувати типові сліди шахрайства, що містяться у документах за наступними групами: 1) сліди вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами, які характеризують фінансово-господарську сторону діяльності підприємства (організації), що перевіряється; 2) сліди, які утворюються на стадії створення та реєстрації суб'єкта господарської діяльності для використання його із злочинною метою; 3) сліди, що характеризують адміністративно-управлінську сторону діяльності суб'єкта господарської діяльності; 4) сліди, які утворюються на стадії оформлення позики у кредитно-фінансовій установі; 5) сліди які вказують на підлог документів, використаних при одержанні фінансових ресурсів [5, с. 167].

Дехтярьов Є. В., опрацювавши теоретичні та практичні аспекти виникнення матеріальних та ідеальних слідів вчинення шахрайства, прийшов до висновку, що основна доказова функція під час розслідування шахрайств у сфері виконання фінансово-господарських зобов'язань, належить документам, що містять ознаки інтелектуальної підробки [6, с. 12].

Проаналізувавши наукові праці щодо проблем формування та пошуку нових шляхів отримання слідової інформації на місці вчинення злочину, а також дослідження безпосередньо присвячені актуальним аспектам розслідування та протидії шахрайствам, ми

дійшли висновків, що для шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів притаманні наступні категорії слідової інформації:

– психофізіологічні відображення, зафіксовані у пам'яті людини під час сприйняття нею подій та явищ, відтворення яких відбувається у процесі проведення вербальних слідчих (розшукових) дій.

– цифрові (інформаційні, віртуальні) – сліди, зафіксовані на цифрових носіях, електронних і схожих на них пристроїв, які містять релевантну інформацію про подію шахрайства та причетних до нього осіб.

– матеріальні – зміни у матеріальному середовищу, які відбувались внаслідок підготовки, безпосереднього вчинення шахрайства, а також його приховування.

Варто звернути увагу, що запропонована нами послідовність не випадкова, оскільки вибудувана на підставі типової ймовірності отримання певної категорії слідів, їх криміналістичної значущості та наповненості фактами, які матимуть важливе доказове або орієнтуюче значення у процесі розслідування.

Крім того встановлено, що типовими безпосередніми слідами шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів є: матеріальні цінності, які належать потерпілому та якими заволоділи шахраї – 36 %; матеріальні сліди людини (відбитки рук, ніг, дерматогліфічні сліди шкірного покриву, одорологічні (запахові) сліди, біологічні сліди, тощо) – 17 %; документи, які визначають: організаційно-правовий статус релігійного угруповування (свідоцтва, ліцензії, тощо); фінансово-бухгалтерський облік релігійного угруповування; банківські документи (документи, що засвідчують наявність поточних рахунків та рух по ним, платіжні доручення, тощо) – 32 %; фото та відео носії інформації – 34 %; електронні документи – 15 %; електронні носії даних (флешки, компакт-диски, зовнішні вінчестери; мережеві маршрутизатори; системи відеоспостереження) – 24 %.

Слід звернути увагу, що утворення матеріальних слідів під час вчинення шахрайських дій має місце завжди, але утворенні сліди, в більшості випадків визначають або підтверджують лише факт взаємодії потерпілої особи з шахраєм. Здебільшого, використання такої слідової інформації, зумовлюється лише орієнтуючим або взагалі суто інформативним значенням для слідчого.

Попри той факт, що типовий перелік матеріальних слідів, притаманних шахрайству дещо відрізняється, не тільки змістом, від такого ж переліку типових слідів, які притаманні іншим майновим злочинами, а і відсотковими показниками щодо можливості їх виявлення та використання у кримінальному провадженні, це в жодному разі не применшує їх важливості та вагомості для вирішення питань повноти та всебічності процесу розслідування.

Список використаних джерел

1. Мусієнко О. Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 20 с.
2. Пазинич Т. А. Криміналістична характеристика шахрайств та основні положення їх розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2007. 20 с.
3. Павлова Н.В. Особливості розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням приватного житла: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2007. 223 с.
4. Охрімчук Т. В. Криміналістична характеристика шахрайства з фінансовими ресурсами та основні напрями розслідування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 190 с.
5. Курман О. В. Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 227 с.
6. Дехтярьов Є. В. Особливості розслідування шахрайств, вчинених у сфері виконання господарсько-договірних зобов'язань: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Луганськ, 2011. 227 с.

Міщенко Дмитро Олексійович,
завідувач сектору трасологічного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Агакєрімов Руслан Айвазович,
судовий експерт сектору трасологічного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ ВІДПОВІДІ НА КЛОПОТАННЯ ЕКСПЕРТА

Інститут судової експертизи покликаний забезпечити правоохоронні органи та органи судової влади неупередженим джерелом доказової інформації, адже висновок експерта – це в першу чергу результат незалежного дослідження матеріальних об'єктів, явищ, процесів. Однак, як і будь-який інший доказ, висновок експерта не має для суду заздалегідь встановленої сили, відповідно підлягає оцінці, як окремо, так і в сукупності з іншими. Така позиція є єдиною для різних галузей процесуального законодавства та відображена у відповідних кодексах [1–4].

Порядок призначення судових експертиз, прописаний у галузевих процесуальних кодексах, в цілому збігається для адміністративного, господарського, кримінального та цивільного

судочинства [1–4], та, за сталою практикою, більш детально розписаний у відповідних підзаконних актах [6, 7]. Однак, на нашу думку, на сьогодні у законодавстві відсутня достатня регламентація етапу взаємодії суб'єктів на стадії проведення судової експертизи, а саме під час заяви експертом клопотання про надання додаткових матеріалів чи уточнення змісту (обсягу) експертного завдання.

Зокрема, Законом України «Про судову експертизу» та процесуальним законодавством [1–5] гарантовано право судового експерта заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів, необхідних для проведення експертизи, або уточнення змісту (обсягу) експертного завдання (як правило, формулювання питань). Як показує практика, підстав для заяви подібних клопотань завжди достатньо, здебільшого вони обумовлені технічними помилками або неуважністю при складанні документів, що є підставами для проведення експертиз. До найбільш поширених помилок слід віднести:

– зазначення у поставлених питаннях або переліку об'єктів для проведення експертизи невірної кількості (розміру, ваги) цих об'єктів, або їх некоректний опис;

– невідповідність питання фактично наданим об'єктам (надано замок із сувальдним механізмом, а питання ставиться щодо замка з циліндровим механізмом; надано слід рукавички, а питання ставиться щодо сліду взуття тощо).

В більшості випадків для експерта є очевидним наявність помилки у документі про призначення експертизи та він може безпомилково визначити обсяг експертного завдання, яке необхідно вирішити при проведенні експертизи, але, у такому випадку, він вийде за рамки своїх процесуальних повноважень. Саме цьому, навіть у таких очевидних ситуаціях експерт заявляє клопотання ініціатору призначення експертизи.

Основним документом, який є підставою для проведення експертиз згідно чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом). У документі про призначення судової експертизи зазначаються, з поміж іншого, запитання, які виносяться на вирішення експертові, а також перелік об'єктів, що підлягають дослідженню (у тому числі зразків та інших матеріалів, надісланих експертові, або посилання на такі переліки, що містяться в матеріалах справи). Таке формулювання наведено з Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України [6], однак, в цілому, така позиція простежується в усіх інших проаналізованих законодавчих актах.

Однак, на практиці, при заяві клопотань про уточнення поставлених питань або переліку (опису) об'єктів ініціатори прагнуть оформити відповідь звичайним листом. Така ситуація, на нашу думку,

цілком суперечить вищенаведеним обставинам та є результатом наявних прогалин у процесуальному законодавстві.

Особливо гостро дана проблема стояла кілька років тому, коли будь-яка експертиза у кримінальному процесі призначалася виключно судом за клопотанням органів досудового розслідування. Зокрема, судді при оформленні ухвал спирались на відомості із клопотання ініціатора призначення експертизи, відповідно дублювались усі допущенні помилки або неточності. Коли експерти заявляли з даного приводу своє клопотання про уточнення питань або усунення неточностей тощо, нерідко у відповідь отримували нову ухвалу про призначення експертизи із вже виправленими неточностями. У частині таких ухвал були наявні відомості про заявлене експертом клопотання, у частині – ні, однак резолютивні частини таких ухвал за своєю формою були ідентичні.

Таким чином в кінцевому випадку експерт мав на руках дві ухвали про призначення експертизи – первинну та уточнену, яка за змістом та формою не відрізнялась від первинної. Це створювало відповідні колізії, адже ухвала суду – це процесуальний документ, обов'язковий до виконання суб'єктами процесу.

Подібних випадків вдалося б уникнути, якби в процесуальному законодавстві було введено додаткову норму про можливість уточнення змісту винесеної постанови чи ухвали, при чому не лише в розрізі вирішення клопотання експерта, адже певні помилки можуть бути допущенні у постанові/ухвалі з будь-яких питань. Найбільш логічною формою, на нашу думку, було б введення поняття постанови про уточнення положень іншої раніше винесеної постанови. На практиці подібне рішення було віднайдене в результаті взаємодії суб'єктів процесу, проте його процесуальне закріплення дозволило б покращити взаємовідносини між ними.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12, дата звернення – 31.10.2021.

2. Кодекс адміністративного судочинства України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15, дата звернення – 31.10.2021.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17, дата звернення – 31.10.2021.

4. Цивільний процесуальний кодекс України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15, дата звернення – 31.10.2021.

5. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12, дата звернення – 31.10.2021.

6. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: затв. наказом МВС від 17.07.2017 №591. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17, дата звернення – 31.10.2021.

7. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98, дата звернення – 31.10.2021.

Модлий Микола Васильович,
завідувач сектору трасологічного обліку
відділу криміналістичних видів досліджень
Черкаського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ І ТРАСОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ КРОВІ

Кров – рідка тканина, що заповнює артерії, вени і капіляри. Складається з прозорої, блідо жовтої плазми (сироватки) і зважених в ній формених елементів: еритроцитів, лейкоцитів, тромбоцитів й ін.

Сліди крові займають одне з головних місць у числі тих доказів, що використовуються правосуддям для встановлення матеріальної істини у кримінальних провадженнях проти життя й здоров'я людини. Під час огляду місця події і інших слідчих (розшукових) дій виявляють сліди крові які несуть криміналістично значущу інформацію. Завдання, що стоять перед органами досудового розслідування під час розслідування низки злочинів, часто потребують проведення дослідження крові , а отже залучення спеціалістів судово-медичної та і трасологічної експертизи. Тому тематика дослідження особливостей трасологічного дослідження слідів крові являється актуальною. Питаннями дослідження слідів крові, зокрема виявлення, вилучення висвітлено в наукових працях Н.М. Дяченко, С.О. Корецької, О.Я. Мазурка та ін.

Під час проведення огляду місця події сліди крові за зовнішнім виглядом можуть мати червоний, бурий або зеленуватий колір, якщо вони давні. При їх опромінені ультрафіолетовим світлом свіжі сліди крові мають темно-бурий колір, а давні – оранжево –червоний. Пошук слідів крові повинні проводиться на місці події при огляді одягу особи, підозрюваної у вчинені злочину, при огляді знаряддя , предмета яким було заподіяно ушкодження , одягу і тіла потерпілого.

Для практичного використання в слідчій практиці доцільним є узагальнення видів слідів крові під час розслідування кримінальних правопорушень. Сліди крові можуть бути представлені у вигляді плям

від крапель або від бризок, потоків, запливів, помарок (мазків чи відбитків), калюж, просочування). Вважаємо доцільно їх розглянути окремо та більш детально.

Плями від падіння крапель крові на горизонтальну поверхню, за ступенем забрудненості країв яких установлюють висоту падіння краплі крові. При падінні з висоти до одного метра плями мають круглу форму і рівні краї. По мірі збільшення висоти падіння (від 1 до 2 метрів) краї плям стають нерівними, зазубреними, від них відходять промені. При падінні з висоти понад два метри крапля крові розбризкується, тому навколо головної плями будуть розміщуватися вторинні кров'яні бризки. Вторинні бризки мають витягнуту овальну форму, чим гостріший кут падіння крові, тим більшою була швидкість особи.

Плями від бризок чи від падіння крові на похилу площину набувають форми знаку оклику, вузький кінець якого спрямований у бік падіння краплі. Кров'яні бризки мають місце в тих випадках, коли в результаті поранення розрізані великі артерії при різкому струсі закривавлених предметів. Характер і напрям розбризкуванням крові залежить від сили і кута під яким наноситься удар. При такому способі нанесення тілесних пошкоджень злочинець буває сильно закривавлений. При розмасі тупим знаряддям у момент коли злочинець держить зброю у верхній точці, каплі крові попадають у вигляді бризок на злочинця. Кров'яні бризки знаходять навколо трупа чи місця б\де було нанесене поранення, часто на значній відстані.

Патьоки, які утворюються при попаданні і стіканні крові по похилій чи вертикальні поверхні (із рани на поверхні тіла і одягу). За напрямом потоків крові можна судити про те, в якому положенні перебував потерпілий у момент нанесення ран, а також чи змінювалося положення тіла. Якщо будуть знайдені патьоки крові, які стікають у різних напрямках, чи такі, що схрещуються, це є доказом того, що положення тіла було змінено в агонії або одразу ж після смерті Патьоки крові інколи допомагають вирішити питання про послідовність поранень (за різними напрямками патьоків, які відходять від ушкоджень). За патьоками крові можна встановити витикала кров при житті чи після смерті.

Помарки і мазки, які виникають при витиранні слідів крові ганчіркою, рушником і т. ін. При виявленні цих слідів можна тільки стверджувати те, що злочинець намагався знищити кров'яні сліди. Іншого значення ці плями зазвичай не мають. Їх необхідно враховувати під час реконструкції злочину.

Сліди крові у вигляді відбитків пальців, долонь, підошов та інших предметів, які найчастіше можна знайти на стінах, дверях, умивальнику, підлозі і т. ін. Вони є важливими для слідства, тому в кожному випадку їх потрібно ретельно досліджувати.

Плями, які просочили різні предмети. Вони можуть указати на місце, де знаходився поранений чи труп. Їх необхідно шукати на одязі , рушниках , які піддавалися пранню, чистці.

Калюжі крові свідчать про велику кровотечу незадовго до огляду. Кров'яну калюжу знаходять на землі, на підлозі, в постелі або на інших поверхнях, як правило, в безпосередній близькості від пораненої частини тіла. Форма кров'яної калюжі часто є неправильною і буває з нерівною поверхнею. При переміщуванні чи відсутності трупа на місці події калюжі крові нерідко вказують на місце поранення чи настання смерті.

«Замиті води», тобто сліди крові у воді та інших рідинах, якими кров замивалась. Як правило утворюються після змивання закривавлених рук, одягу, зброї та ін.

Отже, за результатами дослідження крові можна одержати певну інформацію про обставини вчинення злочину, має велике значення для розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (станом на 05.верес.2019р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII (ред. 01.січ.2019р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

3. Про судову експертизу : Закон України зі змінами та доповненнями, внесеними законами України від 23.04.2003 р. № 662-IV (ред. від 1.січ. 2019 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

4. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878 (ред. 30.серп. 2019р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п.

6. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877 (ред. 27. квіт. 2019 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п.

7. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : Постанова Пленуму Верховного суду України від 30 травня 1997 р. № 8 (ред. 25. трав. 1998 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97.

10.Актуальні питання призначення та проведення експертиз в Україні : навч. посіб. [Г. П. Власова, О. М. Калачова, В. В. Кощинець, Я. А. Соколова, Г. В. Щербакова]. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2014. 322 с

11.Криміналістика : підручник /[В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг.ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ:Філія вид-ва «Право». 2020. 752 с.

15. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник /Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.

16. Участь спеціаліста в огляді місця події: практичний посібник / кол. авторів; за заг ред. О.Г. Рувіна, Б.Б. Теплицького, С.С. Чернявського. Харків: Фоліо, 2018. 127 с.

Мосіюк Катерина Василівна,
завідувач сектору біологічних досліджень та обліку Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Карасьова Ольга Анаталіївна,
судовий експерт сектору біологічних досліджень та обліку Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВОГО ЕКСПЕРТА-БІОЛОГА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Сучасна злочинність в Україні характеризується високим рівнем та несприятливою структурою [1]. 2013–2014 рр. відзначились ескалацією кількісно-якісних вимірів злочинів проти життя та здоров'я особи, а 2015–2019 рр. подальшою стабілізацією дещо знижених показників. Злочини проти життя та здоров'я особи, та особливо їх насильницький сегмент, який за ці роки сягнув 96%, характеризуються високим ступенем суспільної небезпечності [2].

При вчиненні таких злочинів сліди біологічного походження є доволі поширеними та вагомими речовими доказами. Але не тільки у кримінальних провадженнях про вбивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, розбійних нападів, зґвалтуваннях, грабежах, а й інших злочинах, які пов'язані з участю в них людини [4].

Особливістю об'єктів біологічного походження є те, що вони практично завжди залишаються на місці події, на одязі злочинців, потерпілих та інших об'єктах-носіях і можуть виступати в ролі речових доказів.

Держава Україна відповідно до положень Основного Закону взяла на себе обов'язок здійснювати захист найвищих соціальних цінностей: життя та здоров'я людини і громадянина [3].

Одним із найбільш дієвих способів попередити такі злочини є превентивна діяльність суб'єктів публічної адміністрації, суспільства та забезпечення незворотності покарання, осіб винних у вчиненні злочинів проти життя та здоров'я. Притягнути до юридичної відповідальності особу, яка підозрюється у скоєнні такого

кримінального проступку можливо, у більшості випадків, тільки після проведення судової експертизи.

Проте, експертизи проводяться не в якійсь безособовій формі, а певними спеціально підготовленими та сертифікованими посадовими особами, в даному випадку, експертами-біологами. Їх правовий статус під час досудового розслідування в судовому процесі є не досконалим.

Що стосується безпосередньо компетенції судового експерта-біолога то тут необхідно звернутися до теорії адміністративного права, адже саме ця галузь права спеціалізовано займається цією проблематикою. На думку вчених-адміністративів компетенція – це комплекс взаємопов'язаних елементів (мети, завдань, предмета відання та повноважень), що характеризують особливості діяльності конкретного суб'єкта публічного адміністрування, зумовлені його місцем у публічній адміністрації. В свою чергу, під адміністративними повноваженнями розуміються адміністративні обов'язки та права суб'єкта публічного адміністрування, надані йому законним чином і необхідні для досягнення поставлених перед ним завдань [5].

Не є виключенням із цього правила й правовий статус експерта-біолога, адже він як учасник процесуального провадження, наділений процесуальним статусом, який виникає з моменту його залучення у провадження.

Правовий статус судового експерта-біолога під час досудового розслідування кримінального провадження – це сукупність правових елементів які характеризують місце, роль й компетенцію експерта-біолога в юридичному процесі.

До правових елементів правового статусу судового експерта-біолога в кримінальному процесі на стадії досудового розслідування відносяться юридичні обов'язки та права, заборонні заходи, коли експерту прямо забороняється вчиняти певні дії, та його юридична відповідальність за неналежне виконання своїх посадових обов'язків, або зловживання ними.

Список використаних джерел

1. Старко О. Злочини проти життя та здоров'я особи: кількісно-якісні показники за 2013-2019 рр: 1. Історико-правовий часопис. – 2020.

2. Бесчастний В. Криміналогічний аналіз стану злочинності в Україні: 2. Підприємство, господарство і право Кримінологія. – 2017. – №1.

3. Шум С. С. Стан насильницької злочинності в Україні: «Право та державне управління». – 2021.

4. Фурман Я. В., Юсупов В. В., Котляренко Л. Т., Дмитрук Р. С.: Особливості збирання у досудовому провадженні біологічних слідів людини: Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2016.

5. Про судову експертизу. Закон України. Голос України офіційне видання від 21.04.1994.

Музика Олександр Миколайович,
старший судовий експерт відділу судової експертизи (м. Мелітополь) Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НА ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННОЮ ВИРУБКОЮ ЛІСУ ТА ПОЛЕЗАХИСНИХ ЛІСОВИХ СМУГ

Протягом останнього часу на території України спостерігається збільшення злочинів пов'язаних із знищенням та пошкодженням полезахисних лісових смуг і незаконного вирубування лісових насаджень, особливо у сільській місцевості та районах з лісовими масивами.

Лісове господарство України є важливою складовою економіки та принципово вагомим з екологічної точки зору національним ресурсом. Аналіз статистичних даних і численних публікацій у засобах масової інформації свідчить, що на сьогодні українські ліси активно потерпають від злочинних посягань. Одним із найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень, які складають питому вагу цих екологічних злочинів, є незаконна порубка лісу [4].

Під час незаконної порубки лісу взаємодія злочинця з навколишнім середовищем відбувається протягом тривалого часу, що створює сприятливі умови для залишення ним значної кількості слідів своєї діяльності. За виявленими слідами має бути призначено різноманітні судові експертизи, висновки яких, об'єднані в єдиний комплекс, дадуть змогу уточнити наявні слідчі версії, уявити більш чітку картину події, що сталася, встановити осіб, які вчинили цей злочин [4].

Вивчення криміналістичної літератури, узагальнення та аналіз кримінальних проваджень за фактами умисного знищення та пошкодження полезахисних лісових смуг і незаконного вирубування лісових насаджень, дозволяє стверджувати, що центральне місце серед комплексу експертиз які призначаються до науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України, під час розслідування цієї категорії злочинів посідають трасологічні дослідження. Тобто, вид судової експертизи, об'єктами якої є сліди-відображення взаємодії одного з одним що проявляються у зміні зовнішньої будови різних об'єктів.

Залучення експерта вимагає з боку сторони кримінального провадження, що його ініціює, відповідної підготовки, а результати експертного дослідження багато в чому визначаються якістю проведення інших слідчих (розшукових) дій з виявлення й вилучення речових доказів та отримання зразків для порівняльного дослідження.

Під час вчинення злочинів пов'язаних з незаконною вирубкою лісу та полезахисних лісових смуг, для спилювання дерев зазвичай використовують різноманітні знаряддя (інструменти), зокрема ручні

пили, бензопили, електропили та сокири тощо. Відтак, найбільш поширеними об'єктами трасологічних досліджень у межах даних проваджень стають сліди, утворені вищезазначеними знаряддями. Під час таких досліджень перед експертом можуть бути поставлені питання щодо способу розділення деревини і типу використаного знаряддя а саме:

– який механізм утворення слідів (розріз, розруб, розпил, злам);

– до якого виду, типу належить знаряддя, яким залишені сліди?

– одним чи декількома знаряддями утворені сліди?;

– якими частинами знаряддя утворені сліди?;

– які форма, розмір знаряддя, сліди якого залишені на об'єкті?;

– який крок зубів ножівкового полотна?;

– яка ширина полотнини і розведення ножівкового полотна?;

– чи не утворені дані сліди знаряддями (інструментами), наданими на експертизу?;

Окрім цього в багатьох випадках виникає необхідність проведення досліджень зі встановлення цілого за частинами, а саме:

– тотожності зразків деревини, вилучених в ході проведення слідчо-оперативних дій з транспортних засобів, домоволодінь, пилорам, сховищ зі зразками пнів (порубкових залишків, колод) з місць незаконного вирубання та випилювання дерев. У межах експертизи цілого за частинами під час дослідження можуть вирішуватись наступні питання:

– чи становили частини стовбуру дерева, вилучені в ході огляду (обшуку) єдине ціле з порівняльними спілами верхніх частин пнів, вилучених в ході огляду місця події?

– який механізм відокремлення фрагмента стовбура дерева?

Результати дослідження слідів розпилу деревини значною мірою залежать від дій оперативних і слідчих працівників під час огляду місця події, у тому числі ретельного вивчення наявних слідів, їх вилучення та надання на дослідження. При цьому потрібно пам'ятати, що розпил іноді супроводжують й інші сліди (наприклад, від удару, натиску), які допомагають у пошуку основних слідів розпилу [5,6].

Загалом на результати криміналістичного дослідження суттєво можуть впливати такі чинники:

– точність фіксування обстановки місця події і обставин вилучення частин деревини зі слідами розпилу;

– точність і повнота опису слідів розпилу із зазначенням їх форми та розмірів;

– надання на дослідження слідів розпилу у повному обсязі, а не обмеженої їх частини;

– надання у розпорядження експерта протоколу огляду місця події або його копії, а також фотозображень місця події, слідів розпилу тощо, які відображають розташування слідів розпилу;

– відповідні упаковка та умови зберігання речових доказів, які не приведуть до зміни властивостей деревини [3].

Оскільки об’єкти злочинів пов’язаних зі знищенням та пошкодженням полезахисних лісових смуг і незаконного вирубування лісових насаджень локалізуються поза межами населених пунктів, а викрадена деревина має значні вагу та об’єми, злочинці для переміщення та транспортування викраденого використовують різноманітні транспортні засоби. Крім того, на місці злочину часто утворюються та виявляються сліди взуття. Питання стосовно слідів залишених взуттям та транспортними засобами також вирішуються у межах трасологічних досліджень.

Отже, результати трасологічних досліджень дозволяють однозначно відповісти на запитання, винесені на вирішення експертного дослідження, що зміцнить доказову базу і сприятиме розкриттю та розслідуванню злочинів у сфері лісовикористання та захисту тваринного світу. Професіоналізм і кропітка праця експертів допомагає слідству отримати беззаперечні докази в скоєнні злочинів та дозволили своєчасно прийняти законні, вмотивовані і об’єктивні процесуальні рішення у кримінальних провадженнях для притягнення до відповідальності винних осіб.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038 – XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12 (дата звернення: 08.11.2021).

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Затв. Наказом Мін’юсту України № 53/5 від 08.10.1998 . URL http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page3

3. Методика встановлення цілого за частинами. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів та інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» – Київ 2015. Реєстраційний код згідно з Реєстром методик проведення судових експертиз – 4.2.35.

4. Жерновой М.В. Виды судебных экспертиз при расследовании незаконных рубок лесных насаждений [Електронний ресурс] / Жерновой М.В., Васильева М.А., ISSN 2524-0323. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2016. № 4 (76) 240 Хомик Э.В. – URL: http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/legal-and-politicalscience/criminal-law-and-criminology/2419-zhernovoi-mv-vasileva-ma-homik-ev.

5. Бухонський С.О., Експертне дослідження розподілу частин деревини // Криміналістичний вісник : наук. практ. зб. / [голов. ред. В.В. Чернєй] / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. – К. : ПК «Типографія від «А» до «Я», 2014. – № 2 (22). – с. 172-177.

6. Пророков И.И. Криминалистическая експертиза следов (трасологические исследования) – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1980 год.

Негребецький Владислав Валерійович,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ МЕТОДИ БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НА СЛУЖБІ КРИМІНАЛІСТИКИ

На сьогодні біометричні системи достатньо широко використовуються в різних сферах життя людини. Завдяки автоматизації та швидкості роботи розпізнавання особи біометричні технології є дуже корисними в будь-якій галузі діяльності людини, де необхідно перевірити і підтвердити особу за її біометричними характеристиками. Відповідно й у криміналістиці застосування біометричних технологій теж набирає оберти. Так, широке поширення набули автоматизовані дактилоскопічні ідентифікаційні системи (АДІС), що використовуються в кримінальній реєстрації. Наприклад, у Харкові в 2002 році була введена в експлуатацію АДІС «Дакто-2000» [1, с. 142]. Перевага такої системи, стало очевидним, коли в період із серпня 2002 р. по березень 2010 р. завдяки використанню цієї системи було встановлено 988 осіб, причетних до нерозкритих злочинів, установлені особи 629 невпізнаних трупів, 164 випадку приховання особами своїх анкетних даних, об'єднано 27 кримінальних проваджень.

Взагалі в експертній службі МВС України за роки існування функціонувало біля 10 різних видів і версій АДІС («Папилон», «Дактомат», «Монна Ліза», «Сонда», «Сонда+», «DEX», «УкрDEX» та ін.) [2, с. 1081].

В 2017 році Уряд України затвердив Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства [3]. Документом визначено, що це автоматизована система, створена в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, за допомогою якої забезпечується встановлення особи іноземця та особи без громадянства, які в'їжджають в Україну, виїжджають з України, здійснення контролю за додержанням ними правил перебування на території нашої держави. Система фіксації біометричних даних має посилити безпеку перетинання кордону, запобігти в'їзду в країну небажаних елементів, удосконалити та прискорити прикордонний контроль. Інформація з цієї системи передаватиметься до Національної системи верифікації та ідентифікації громадян України, іноземних держав та осіб без громадянства, що й слугуватиме посиленню безпекового чинника.

Ідея створення біометричних систем була пов'язана з необхідністю створення систем безпеки до стратегічних об'єктів. Така технологія потрібна для того, щоб в автоматичному режимі розпізнати конкретну особу, якій у випадку підтвердження особи буде наданий

доступ до об'єкта [4, с. 39]. Таким чином, біометрична технологія – це методи й засоби автоматичної ідентифікації й підтвердження особи людини, засновані на фізіологічних або поведінкових характеристиках . Для того, щоб технологія була біометричною, необхідно, щоб вона була придатна для використання автоматизованими засобами, тобто без участі людини − контролера. Розпізнавання повинне відбуватися швидко в реальному часі.

На Україні компанією Техносерв Украина ще в 2011 році було запропоновано «Каскад-Потік» – система автоматичної ідентифікації особи по відеозображенню обличчя в потоці людей, що дозволяє виконувати пошук на транспортних об'єктах, в місцях масового скупчення людей і в пунктах пропуску [5].

Столичне комунальне підприємство «Інформатіка» проводить тестування нового аналітичного модуля відеоспостереження в рамках проекту «Безпечне місто» (Kyiv Smart Safe City) [6]. Унікальний модуль дозволяє шукати злочинців не тільки завдяки спеціалізованим камерам розпізнавання особи. Він фіксує зображення з будь-якої камери, установленої в рамках мережі й порівнює їх з наявною базою правопорушників. Якщо система виявляє подібність, оператор відразу одержує тривожний сигнал. Отже, правоохоронці зможуть швидше відслідковувати небезпечних злочинців. До складу нового аналітичного модуля розпізнавання осіб входить аналітична система й база даних, що полягає зі списку розшукуваних людей.

Ще однієї важливою передумовою розвитку й використання біометричних систем у криміналістиці є підготовка кваліфікованих кадрів. Як правило, усі ці системи є високотехнологічними, тому необхідна відповідна підготовка персоналу.

Список використаних джерел

1. Удовиченко О.А. Функціонування регіонального дактилоскопічного обліку в Науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі при ГУМВС України в Харківській області. Криміналістичний вісник. 2010. №2. С. 140–144.

2. Хахановський В.Г. Автоматизація експертних дактилоскопічних досліджень. Форум права. 2011. № 1. С. 1078–1084.

3. Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства. Постанова Кабінету Міністрів України №1073 від 27.12.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2017-п#Text. (дата звернення 05.06.2021).

4. Мороз А.О. Біометричні технології ідентифікації людини: огляд систем. Математичні машини і системи. 2011. № 1. С. 39–45.

5. Каскад-Поток. URL: https://technoserv.com/img/kaskad/kaskad_potok.pdf.

6. Kyiv Smart Safe city. URL: https://www.kyivsmartcity.com/kyiv-smart-safe-city.

Неня Олена Володимирівна,
начальник першого науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії криміналістичної та спеціальної техніки ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук;
Березненко Наталія Михайлівна,
провідний науковий співробітник другого науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії криміналістичної та спеціальної техніки ДНДІ МВС України, кандидат технічних наук;
Корнійко Станіслав Миколайович,
науковий співробітник першого науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії криміналістичної та спеціальної техніки ДНДІ МВС України

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Євроінтеграційні процеси, що відбуваються зараз в Україні, зумовлюють необхідність ґрунтовного дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій. Результати цього дослідження дають можливість визначити перспективи вдосконалення вітчизняного законодавства та відповідних адміністративних процедур [1, с. 270; 2, с. 12].

За результатами аналізу досвіду країн пострадянського простору, держав-членів ЄС, США, Великої Британії тощо визначено, що для кожної з цих країн характерна власна специфіка адміністративно-правового регулювання експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій. Водночас спільним є те, що в зарубіжних країнах в ході адміністративно-правового регулювання статусу експертів та процесу експертної діяльності широко використовуються ліцензування та акредитація експертних установ, професійна сертифікація (підтвердження компетенції) експертів, стандартизація (визначення єдиних алгоритмів) експертних процедур, валідація експертних методик тощо. Поширеною є практика прийняття міжнародних стандартів з питань експертної діяльності, а також у сфері обігу комп'ютерних технологій.

В умовах глобалізації та стрімкого розвитку інформаційного суспільства адміністративно-правове регулювання створення, впровадження, використання й виведення з експлуатації комп'ютерних технологій (їх компонентів), зокрема, з використанням таких засобів, як сертифікація комп'ютерних технологій (як продукції),

стандартизація в галузі комп'ютерних технологій, оцінка відповідності (зокрема, в частині дотримання вимог щодо безпеки та безпечності комп'ютерних технологій) є одним з основних напрямів забезпечення інформаційно-технологічного суверенітету, а також необхідною передумовою для належної реалізації інших складових адміністративно-правового регулювання експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій. Комп'ютерні технології сьогодні є рушійною силою освіти й науки, в т. ч. використовуються в ході підвищення та підтвердження кваліфікації експертів, а також при здійсненні практично будь-яких експертиз, зокрема й експертиз комп'ютерних технологій.

27 червня 2019 року в ЄС набрав чинності новий Регламент 2019/881 «Про Агентство ЄС з кібербезпеки (ENISA) і сертифікацію з кібербезпеки інформаційних і комунікаційних технологій», більш відомий під назвою «Акт про кібербезпеку» (Cybersecurity Act), який посилює мандат Європейського агентства мереж та інформаційної безпеки (ENISA), встановлює рамки ЄС для сертифікації кібербезпеки продуктів, послуг і технологічних процесів інформатики та засобів зв'язку, підвищуючи безпеку онлайн-послуг і споживчих пристроїв [3]. Акт встановлює єдиний фреймворк сертифікації в сфері кібербезпеки для інформаційних і комунікаційних технологій (IT). Акт передбачає добровільну сертифікацію IT продуктів, послуг і процесів. Проте акти ЄС або держав-членів можуть визначати сфери, в яких сертифікація продуктів, послуг або процесів буде обов'язковою. Згодом Європейська Комісія має оцінити ефективність такого підходу і встановити обов'язковість сертифікації в певних сферах діяльності, але вже зараз зрозуміло, що незабаром сертифікація з кібербезпеки стане стандартом роботи в країнах ЄС [4].

Щодо України, то варто зазначити, що наразі «сертифікація комп'ютерів» стосується практично всіх обчислювальних машин, за винятком комплектуючих запчастин до них (коди УКТ ЗЕД засобів обчислювальної техніки: 8471; 8473; 8504 40; 9008 30 00 00). Сертифікація комп'ютерів була обов'язковою процедурою згідно з Переліком продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, затвердженого Наказом Держспоживстандарту України від 01.02.2005 №28. З 01.01.2018 Україна повністю перейшла до процедур підтвердження відповідності сертифікації продукції та послуг за Європейськими принципами, тож сертифікація проводиться на підставі результатів випробувань, які за своїм змістом фактично становлять експертні дослідження [5].

Крім того, у всьому світі, зокрема і в Україні, стрімко оцифровуються фінансові послуги та сфера внутрішньої безпеки (документи, що засвідчують особу, інформація з системи моніторингу та збору інформації, електронні запити у кримінальних справах тощо). Все це не тільки актуалізує проблему захисту персональних даних, а й уможливлює використання комп'ютерних технологій в організації

фінансових розкрадань, масових заворушень, терористичних актів, а також в управлінні збройними конфліктами. Активне використання зловмисниками методів соціальної інженерії та вразливостей, пов'язаних з використанням «Інтернету речей» [6], головна небезпека якого полягає в тому, що ІТ-системи створюють нові точки доступу для зловмисників, які оперують у кіберпросторі, – хакерів, кракерів тощо. При цьому, як пересічні громадяни, так і оператори об'єктів критичної інфраструктури й державні органи користуються іноземними операційними системами та антивірусними продуктами, що не сприяє забезпеченню кібербезпеки. У країні також використовується імпортне мережеве обладнання, яке може обслуговуватись зарубіжними розробниками дистанційно, а відтак в «потрібний» момент може бути виведено з ладу [7]. Саме тому суспільство сьогодні потребує надійних гарантій її стійкості до кібератак та інших критичних ситуацій, незалежно від того, чи спрямовані такі атаки проти державних органів, комерційних підприємств або фізичних осіб. Однією з таких гарантій, як бачимо, виступає сертифікація комп'ютерних технологій.

Проте сама сертифікація ІТ-продукту, послуги або процесу виступає результатом їх дослідження й оцінки за допомогою спеціальних знань, тобто експертного дослідження. Експертна діяльність у сфері комп'ютерних технологій, аби забезпечити належний рівень дослідження, зокрема, на предмет відповідності вимогам кібербезпеки, вимогам наукової і технологічної новизни, а також на предмет вирішення завдань кримінального судочинства, підлягає адміністративно-правовому регулюванню, зокрема, за допомогою таких інструментів, як стандартизація, сертифікація, акредитація та валідація. В усіх випадках рівень державної ваги робіт із сертифікації комп'ютерних технологій, і так само адміністративного регулювання експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій пропорційний рівню залежності країни від технологій зарубіжного виробництва і розвитку нових методів інформаційного протиборства, комп'ютерної злочинності тощо, адже саме реалії сучасного світу – розвиток комп'ютерних технологій та необхідність забезпечення кібербезпеки – зумовлюють необхідність виокремлення експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій як самостійного предмета дослідження й адміністративно-правового регулювання, незалежно від того, мова йде про судові або ж про несудові експертизи комп'ютерних технологій.

Міжнародний досвід в процесах організації та здійснення експертної діяльності показує, що існування вимог до акредитації та, відповідно, їхня реалізація сприяють розвитку методичного забезпечення завдяки диференціації проведених досліджень, з одного боку, а з іншого – ефективно сприяють кооперації при виконанні складних багато об'єктних експертиз, відкривають можливість інформаційного методичного обміну.

Не викликає заперечень й те, що сертифікація та валідація методичного забезпечення дадуть змогу з високою якістю вирішувати теоретичні та практичні завдання. При цьому мінімізуються можливі експертні помилки, підвищується ефективність використовуваних засобів і методів, знижуються матеріальні і тимчасові витрати на проведення досліджень і експертиз. Перспектива використання сертифікованих експертних методик, однотипні вимоги до експертів відповідних спеціальностей відкривають можливості досягнення порівнянних результатів при дослідженні тих самих об'єктів, а значить, підвищують об'єктивність і результативність проведених експертиз.

Список використаних джерел

1. Олійник О. О. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності. Митна справа. 2013. № 4 (88). С. 270-275.

2. Філоненко Р. Демократизація українського суспільства – засаднича складова входження України до простору Європи. Віче. 2011. № 2.С. 9-12.

3. ЕС создает сертификацию кибербезопасности информатики и связи. URL: https://interfax.com.ua/news/telecom/510789.html.

4. В ЕС договорились по закону о кибербезопасности. URL: https://day.kyiv.ua/ru/news/111218-v-es-dogovorilis-po-kiberbezopasnosti.

5. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015. № 124-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/124-19#Text.

6. Ревенков П.В. Финансовый мониторинг в условиях интернет-платежей. Москва. 2016. 64 с.

7. Ревенков П.В., Бердюгин А. А. ДБО: Интернет создает новых клиентов и расширяет профили рисков. Банковское дело. 2013. № 12. С. 64–67.

Нестор Наталія Володимирівна,
заступник директора з наукової роботи
Київського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції
України, доктор юридичних наук

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА: МИНУЛЕ, ТЕПЕРІШНЄ, МАЙБУТНЄ

Хто не пам'ятає свого минулого, той
не вартий свого майбутнього.
Максим Рильский

Становлення судової експертизи має тривалу історію, пов'язану з розвитком людської цивілізації, суспільних відносин, держави і права. Цю історію складають дати, події, люди, ідеї, досягнення і відкриття у різних галузях знань. На жаль, обсяг тез дозволяє навести лише декілька моментів з минулого судової експертизи.

Як відомо, слово «forensic», яке у іншомовних словниках означає «судовий», «криміналістичний» і зараз асоціюється саме із судовою експертизою, походить від латинського «forensis», що означає форум, громадське місце, де у часи стародавнього Риму проводили судові розгляди.

У вітчизняній історії термін «експертиза» з'являється у циркулярі Міністерства юстиції 1877 р., в якому таких учасників судочинства як обізнані особи стали також назвати експертами.

4 липня 1913 р. засновано Кабінет науково-судової експертизи при прокурорі Київської судової палати. Зараз це Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України (далі – КНДІСЕ).

У КПК УСРР 1922, 1927 рр. відмовилися від поняття «обізнані особи» і прийняли один термін – експерт. Він є у КПК 1960 р. і КПК України 2012 р.

З прийняттям у 1994 р. Закону України «Про судову експертизу» вводиться поняття «судовий експерт».

На сьогодні КНДІСЕ як одна з найстаріших державних експертних установ України, в структурі якої функціонує 9 експертних відділень (Вінницьке, Житомирське, Івано-Франківське, Кропивницьке, Тернопільське, Хмельницьке, Черкаське, Чернівецьке. Чернігівське), цілком забезпечує інтереси правосуддя і сторін у цивільному, господарському, кримінальному, адміністративному та інших видах провадженнях, а також інтереси державних органів, громадських організацій, підприємств, інших фізичних і юридичних осіб, які зацікавлені у науково обґрунтованому встановленні певних фактичних даних шляхом застосування спеціальних знань. З цією метою КНДІСЕ проводить 97 видів експертних досліджень.

У минулому році експертами інституту виконано 65 489 експертиз, за 5 місяців цього року 29 295 експертиз, серед яких найбільш запитуваними є: 1) експертизи, пов'язані із дослідженням матеріалів, речовин та виробів; 2) товарознавчі експертизи і дослідження та дослідження об'єктів інтелектуальної власності; 3) технічні дослідження документів.

Якщо визначати рейтинг замовників експертиз за результатами їх виконання у 2020 році, то він виглядає наступним чином: 1 Національна поліція – 30992 експертизи. 2. Органи фіскальної служби – 7203 експертизи. 3. Суди – 6722 експертизи. 4. ДБР – 5648 експертиз. 5. СБУ – 5464 експертизи. 6. Органи прокуратури – 3890 експертиз. 7. НАБУ – 2597 експертиз. 8. Інші організації, нотаріат – 1533 експертизи. 9. Громадяни, адвокати – 1436 експертиз. 10. Державна виконавча служба – 4 експертизи.

Працівники КНДІСЕ активно беруть участь у здійсненні міжнародної діяльності. З 2017 р. КНДІСЕ є членом і постійним учасником робочих груп ENFSI. КНДІСЕ – єдина організація, що була представлена на конференціях EA FS (м. Ліон, Франція). З 2018 р.

КНДІСЕ бере участь у програмі ТА IEX, в ході якої були проведені семінари та навчальні візити. Також КНДІСЕ приймає участь у програмах EU-ACT Project і UNODC. З 2019 р. КНДІСЕ співпрацює з Інтерполом, а також став першою установою Міністерства юстиції України з обміну експертів у рамках CEPOL.

В останні 5 років у КНДІСЕ було запроваджено такі нові види експертиз: 1) інженерно-механічна: спеціальність: 10.23 дослідження технічного стану та експлуатації машин та механізмів; 2) гемологічна: спеціальності: 17.1.1 дослідження дорогоцінного каміння; 17.1.2 дослідження діамантів; 17.1.3 дослідження дорогоцінного каміння органогенного походження; 17.1.4 дослідження напівдорогоцінного каміння; 17.1.5 дослідження декоративного каміння; 3) авіаційно-технічна: спеціальність 10.25 дослідження авіаційних подій та інцидентів; 4) інженерно-технічна водного транспорту: спеціальність: 10.24 дослідження подій на водному транспорті; 5) експертиза військового майна: спеціальність: 12.5 оцінка майна і техніки військового призначення та озброєння; 6) військова експертиза: спеціальність: 16.01 військові дослідження.

Сучасні міжнародні терористи, організовані злочинні групи і кримінальні організації, особливо транскордонного рівня злочинності, взяли на озброєння й досить активно використовують для досягнення своїх протиправних цілей, так званий, Deepfake. Цей термін конкатенація слів «глибинне навчання» (англ. deep learning) та «підробка» (англ. fake) і являє собою методику синтезу зображення людини, що базується на штучному інтелекті. Вона використовується для з'єднання і накладення існуючих зображень і відео на вихідні зображення або відеоролики.

Експерти прогнозують, що високотехнологічний спосіб «вкладати слова в чиїсь уста» стане найсучаснішою зброєю в умовах інформаційних війн. Deepfake може бути дотичним до вчиненого правопорушення, використання Deepfake призводить до помилкових висновків про дію або подію, яка спотворює прийняття рішень і маніпулює результатами.

У криміналістиці вкрай важливо мати можливість викривати такі глибокі підробки, оскільки сфабриковані відео використовуються для впливу на вибори, майбутні політичні кампанії або національну безпеку.

У цьому контексті, за рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 11.03.2021 р. «Про створення Центру протидії дезінформації», уведеного в дію Указом Президента України від 19.03.2021 р. № 106, в Україні був створений новий спеціальний орган правоохоронного спрямування Центр протидії дезінформації (далі – Центр). Відповідно до Положення про Центр, затвердженого Указом Президента України «Питання Центру протидії дезінформації» від 7.05.2021 р. № 187/2021, для виконання покладених на нього завдань, а саме: проведення аналізу та моніторингу подій і явищ в

інформаційному просторі України; виявлення та вивчення поточних і прогнозованих загроз інформаційній безпеці України; забезпечення інформаційно-аналітичними матеріалами з питань забезпечення інформаційної безпеки України, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою; та інших, він створює експертні групи, склад яких затверджується керівником Центру, та залучає в установленому порядку до вивчення окремих питань представників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій. І, зрозуміло, без судових експертів тут буде важко обійтись.

Іншою ознакою експертизи майбутнього є штучний інтелект, під яким розуміється сукупність наук і методів, яка здатна обробляти дані для розробки дуже складних комп'ютерних задач. Штучний інтелект наділений людськими якостями й, окрім розв'язання проблем, він здатний навчатися.

Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р, передбачає реалізацію наступних завдань:

– удосконалення правового регулювання штучного інтелекту (зокрема в галузях освіти, економіки, суспільного управління, кібербезпеки та оборони);

– поліпшення якості вищої освіти та освітніх програм, спрямованих на підготовку фахівців у сфері штучного інтелекту;

– впровадження та реалізація суб'єктами господарювання інноваційних проектів із використанням штучного інтелекту;

– підвищення рівня інформаційної безпеки та захисту даних в інформаційно-телекомунікаційних системах державних органів;

– забезпечення використання технологій штучного інтелекту в оборонних системах, сфері охорони здоров'я, правосуддя, а також для проведення аналізу ефективності системи публічного управління.

12 вересня 2020 р. запроваджено програми зі штучного інтелекту в Міністерстві юстиції України. Зокрема, воно розробило та починає використовувати програмне забезпечення з елементами штучного інтелекту, яке буде аналізувати злочинців і визначати, чи схильні вони в майбутньому порушувати закон знову. Про це розповів Денис Малюська, за словами якого у Facebook програму назвали «Кассандра». Її завдання полегшити роботу співробітникам органі пробації, які готують досудову доповідь, тобто документ, що допомагає суддям встановлювати міру покарання для винуватої у вчиненні кримінального правопорушення особи. У цьому документі дається характеристика обвинуваченого та оцінюється ймовірність вчинення ним нових злочинів у майбутньому.

Штучний інтелект може розпізнавати складний почерк. Так, програма розпізнає складний почерк з численними скороченнями та

навіть умовностями, що дає змогу розібрати численні праці та підтвердити належність цих творів конкретній особі.

Штучний інтелект може проводити експертизу об'єктів інтелектуальної власності, що дозволить значно скоротити термін проведення таких експертиз. Зокрема, програма може аналізувати тексти й при цьому необов'язково, щоб машина автоматично приймала рішення, але це може істотно упросити роботу експертів.

Отже, внаслідок впровадження штучного інтелекту в систему судово-експертної діяльності очікується скорочення термінів проведення експертиз, виключення елементу «корупційності» і помилки «людського фактора», підвищення якості експертиз, розвантаження судових експертів для виконання більш складних експертних завдань і науково-дослідних робіт, здійснення наукової діяльності у сфері судової експертизи та криміналістики.

Нікітіна-Дудікова Ганна Юріївна,
докторант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ

Дослідження направлене на виявлення основних проблемних аспектів виявлення, розслідування та попередження злочинів проти статевої свободи та недоторканності дітей, а також виокремлення основних позицій, що випливають із тлумачення міжнародних договорів України, рішень Європейського суду з прав людини, щодо захисту дитини від сексуальних посягань.

Наразі в Україні активно обговорюється перспектива створення системи ювенальної юстиції, у зв'язку з чим охорона та захист прав дитини від посягань на статеву свободу та недоторканість є важливою частиною забезпечення її функціонування. Виявлення, розслідування та профілактика сексуальних злочинів, вчинених щодо дітей, мають багато особливостей, що потребують детального вивчення та аналізу. Особливістю є те, що проблематика є актуальною для всього світового співтовариства, тому окреслену діяльність слід здійснювати у співпраці з світовим співтовариством, із врахуванням кращих зразків їх правоохоронної діяльності.

Зазначивши в статті 3 Конституції України, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1], держава взяла на себе зобов'язання захищати й дитину. У частині 1 статті 10 Закону України «Про охорону дитинства» зазначено, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності [2].

Актуальною є тема захисту прав дитини для міжнародної спільноти. Так, особливе місце займають Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, Конвенція ООН з прав дитини 1989 року, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства 2007 року та ін.

Світові тенденції розвитку кримінального законодавства про відповідальність за статеві злочини полягають як у послідовній його лібералізації та усуненні гендерної нерівності, так і в посиленні кримінально-правової охорони дітей від різних форм сексуального насильства і сексуальної експлуатації.

Слід погодитися з О. Шаповаловим, що досудове розслідування розпочинається з моменту реєстрації інформації про факт учиненого злочину в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. Проте підставою для початку кримінального провадження можуть бути як звернення потерпілого, так і матеріали оперативних підрозділів. До моменту початку досудового розслідування працівники правоохоронних органів здійснюють низку заходів, спрямованих на виявлення фактів злочинної діяльності [3, с. 101].

Таким чином, ключовим моментом у виявленні злочинів проти статевої свободи та недоторканості дитини є тісна співпраця правоохоронних органів з представниками навчальних закладів, органами опіки та піклування та іншими суб'єктами, які контролюють дотримання прав та свобод дітей.

Особливим є й те, що розслідування злочинів проти статевої свободи та недоторканості дитини негативно впливає на психологічний стан дитини, у зв'язку з чим слід застосовувати вірну тактику проведення слідчих (розшукових) дій.

Відповідальною слідчою (розшуковою) дією є допит дитини. З огляду на специфічність слідчої ситуації, допит має відбуватися в формі бесіди з дитиною, опитування. Проведення своєчасного та якісного допиту допоможе мінімізувати кількість опитувань дитини у майбутньому, зафіксувати показання дитини, убереже психіку дитини від повторного емоційного переживання та надасть можливість якомога швидше розпочати проведення з дитиною дій щодо її реабілітації.

Зустрічаються випадки, коли дитині відома особа, яка вчинила злочин. У такому випадку, слід негайно затримати й допитати потенційного злочинця.

Слідчий повинен надати оцінку ризику впливу на дитину. Якщо дитина наражається на ризик майбутнього сексуального, фізичного або емоційного жорстокого поводження, тоді необхідно застосувати комплекс заходів з метою її захисту.

Неефективні досудове розслідування та судовий розгляд справ щодо злочинів сексуального характеру відносно дітей став підставою для визнання Європейським судом з прав людини порушень ряду державами положень Європейської конвенції про захист прав людини та

основоположних свобод 1950 року. Злочини сексуального характеру, вчинені відносно до дітей, ЄСПЛ визнає тяжкими злочинними діяннями, які становлять загрозу основним цінностям і базовим аспектам приватного життя.

Охорона статевої свободи та недоторканості дітей включає здійснення й превентивних заходів. Так, позитивну динаміку щодо запобігання злочинам проти статевої свободи та недоторканості дитини забезпечить виявлення та попередня активна робота з неблагополучними сім'ями. Також доцільним є запровадження у навчальних закладах уроків сексуального виховання, що допоможуть виявити дітей, які страждають від сексуального насилля або його початкових проявів, сформувати у дітей уявлення про нормальні статеві відносини, що у майбутньому, у випадку посягання на статеву свободу та недоторканість дитини , дасть можливість зрозуміти протиправність вчинюваних дій. Обов'язковими мають бути також періодичні бесіди з дітьми щодо того, як діяти в подібних ситуаціях, аби уникнути негативних наслідків та відвернути вчинення самого злочину.

Оскільки від злочинів сексуального характеру потерпають діти різного віку, профілактику вчинення вищевказаних злочинів слід проводити і з батьками чи законними представниками дітей.

Зазначені та інші обставини свідчать про необхідність створення в Україні системи ювенальної юстиції, що, на думку Н. Крестовської, є системою державних, муніципальних та громадських, судових, правоохоронних та правозахисних органів, установ та організацій, що на основі ювенального права та за допомогою медико-соціальних і психолого-педагогічних методик здійснюють правосуддя щодо дітей, профілактику та попередження правопорушень дітей та проти дітей, захист прав, свобод та інтересів, а також ресоціалізацію дітей, які перебувають у складній життєвій ситуації [4, с. 25].

Отже, охорона та захист прав дитини є одним з першочергових завдань держави. Разом з цим останнім часом рівень злочинності, об'єктом якої є статева свобода та недоторканість дітей, є загрозливим, у зв'язку з чим виникає потреба у напрацюванні чітких механізмів виявлення, розслідування та попередження зазначених злочинів. Власне розслідування злочинів проти статевої свободи та недоторканості дітей має здійснюватися з урахуванням специфіки злочину та психологічних особливостей дитини.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text.

3. Шаповалов О. О. Виявлення ознак злочинів у процесі досудового розслідування. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 1 (13). С. 99-107.

4. Крестовська Н.М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Одеса, 2008. 42 с.

Опанасенко Олег Миколайович,
головний судовий експерт групи
трасологічного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Полтавського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАСОЛОГІЧНОГО ОБЛІКУ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Під час досудового розслідування першочергове значення має інформація про осіб, що вчинили чи могли вчинити злочини, або причетні до них, про нерозкриті злочини, про походження і належність виявлених речових доказів, включаючи різні види слідів. Швидке одержання таких даних багато в чому залежить від ефективного використання систем обліків різних об'єктів, що перебувають у сфері діяльності правоохоронних органів.

Практика показує, що найбільш ефективною формою роботи з великими об'ємами інформації є система реєстрації і обліків. Загальною метою цієї системи є інформаційне криміналістичне забезпечення процесу розкриття, розслідування і попередження кримінальних правопорушень. Вона є складовим елементом головної мети криміналістики як науки і практичної діяльності (забезпечення боротьби зі злочинністю) та реалізації цієї мети в процесі проведення процесуальних дій і негласних слідчих заходів.

Сьогодні різного роду виявлену, закріплену криміналістично-значиму інформацію фіксують, накопичують, обробляють, систематизують і зберігають у спеціально створених інформаційно-пошукових системах правоохоронних органів, які називають криміналістичними обліками [1, с. 298], і які повинні слугувати аналізу цієї уніфікованої маси даних.

Криміналістичні обліки є інформаційною системою правового характеру, так як в них відбувається фіксація і систематизація відомостей про певні об'єкти та самих об'єктів. Об'єктами таких обліків можуть бути: вогнепальна та холодна зброя; боєприпаси; типові знаряддя скоєння кримінальних правопорушень і сліди їх використання; замикаючі пристрої; сліди рук, взуття, рукавичок, шин транспортних засобів, зламу; наркотичні речовини і сильнодіючі фармацевтичні препарати; лакофарбні покриття, тощо. В сучасному суспільстві, в умовах стрімкого розвитку технологій, вбачається покращення використання трасологічного обліку,

що є запорукою успішного попередження, розкриття та подальшого розслідування злочинів.

Для отримання необхідної інформації існують різні криміналістичні обліки, які призначені для одержання даних про особу, причетності її до розслідуваного злочину, факту вчинення однією і тією самою особою декількох злочинів чи використання при цьому того ж самого знаряддя тощо [2, с. 355].

Те, що криміналістичні обліки є інформаційною системою правового характеру, сходяться думки багатьох авторів, оскільки в обліках відбувається фіксація і систематизація відомостей про певні об'єкти і самі об'єкти.

За допомогою криміналістичних обліків можна одержати також дані, що дозволяють визначити напрямок пошуку, висунути слідчі версії, одержати пошукову інформацію про предмети, що знаходилися у злочинця, або були використані ним під час здійснення злочину, про викрадені об'єкти та інше. Будучи джерелом швидкого одержання тих чи інших даних, обліки сприяють підвищенню рівня інформаційного забезпечення проведення експертних досліджень, їхньої достовірності й обґрунтованості [3, с. 10]. Для кожного виду об'єктів використовують спеціальні класифікаційні системи ознак.

У залежності від розв'язуваних задач криміналістичні обліки мають пошукове чи довідкове призначення.

Криміналістичні обліки довідкового призначення формуються на основі натурних об'єктів окремих видів виробів (фарні розсіювачі, гільзи, кулі тощо), включають різноманітні каталоги (наприклад, малюнки підошв взуття, протекторів шин та ін.), технічну документацію на окремі види виробів, що використовуються у проведенні експертиз і досліджень як стандартні зразки [4].

Криміналістичні обліки пошукового призначення включають об'єкти (натурні чи їх копії), що безпосередньо зв'язані зі вчиненими злочинами і вилучені при оглядах місць чи подій при проведенні інших слідчих дій.

На місці події звичайно є велика кількість речових об'єктів, багато з яких не відноситься до події злочину, що розслідується. Тому важливо виділити із загальної маси саме ті, які залишені саме злочинцем, для швидкого пошуку та викриття злочинця [5].

Вчинення багатьох злочинів супроводжується певними змінами у навколишньому оточенні. Такі зміни прийнято називати слідами злочину. У криміналістиці сліди, що залишаються після вчинення злочину, вивчаються з метою швидшого його розкриття, виявлення злочинців, встановлення істини [6].

Відомо, що речові джерела криміналістичної інформації дозволяють визначити, яким об'єктом вони залишені, встановити окремі ознаки цього об'єкту і, нарешті, ідентифікувати його. Речові джерела містять велику кількість інформації, проте сучасна криміналістична практика використовує лише її частину.

Дослідження слідів має важливе криміналістичне значення, оскільки допомагає встановити знаряддя злочину, отримати відомості про злочинця, визначити механізм злочинної події. Вивчення матеріально-фіксованих слідів (слідів-відображень) здійснює трасологія – криміналістичне вчення про сліди [5].

Слід зауважити, що сьогодні сліди трасологічного походження (взуття, фактури матеріалу, зламу, транспортних засобі) є одним з потенційних резервів для підвищення рівня розкриття злочинів. З використанням трасологічного обліку відповідної категорії можна встановити факт залишення слідів тим самим предметом (об'єктом) при вчиненні декількох злочинів та ідентифікувати окремий предмет, що належить конкретній особі, за слідами, що вилучені під час оглядів місця події. Для того, щоб провести ідентифікаційні дослідження потрібно мати доступ до дуже великої колекції зразків підошв взуття, рукавичок, шин транспортних засобів і інструментів різних типів, брендів і виробників (бази даних). Збираючи зразки підошв взуття, рукавичок, шин транспортних засобів, інструментів і т.п. трасологічні лабораторії зазвичай працюють з виробниками та дистриб'юторами на ринку в країні і за кордоном. Незважаючи на значні зусилля експертів-трасологів, бази даних ще досі не достатньо укомплектовані, оскільки на ринку існує величезна кількість зразків предметів (об'єктів) відповідних категорій. Дослідження, які проводять спеціалісти трасологічних лабораторій сусідніх держав зазвичай є дуже корисними для нашої держави, оскільки на нашому ринку є величезна кількість взуття, рукавичок, шин транспортних засобів, інструментів і інших виробів іноземних виробників.

Треба звернути уваги на те, що здійснення перевірок слідів трасологічного походження за оперативно-пошуковими колекціями здійснюється працівниками Експертної служби України шляхом порівняння реєстраційних карток вручну із-за відсутності відповідних автоматизованих систем в даному напрямку, таких як наприклад автоматична ідентифікаційна дактилоскопічна система (АДІС), що повноцінно функціонує для встановлення співпадання слідів рук, яка аналізує ознаки в закодованих слідах, перевіряє їх по десятках тисяч відбитків, внесених до масиву, та видає список найбільш схожих відбитків, які потім перевіряються оператором власноруч.

Відтак постала потреба досліджень баз даних слідів підошв взуття, рукавичок, шин транспортних засобів, інструментів і інше, які функціонують в сусідніх державах і встановлення можливості створення розширеної єдиної транснаціональної бази даних слідів предметів (об'єктів) відповідних категорій в Україні, що суттєво може допомогти у розкритті злочинів.

Слід звернути увагу на досвід зарубіжних держав, які використовують в своїй практиці різні програми та бази.

В даних програмах зібрано набір десятків тисяч зразків об'єктів, які компанії щорічно розширюють шляхом поповнення новими. Вони

мають добре розвинену систему, за допомогою якої можна шукати дані, оскільки кожний доданий новий слід є кодований. Принцип роботи полягає в тому, що слід поділено на зони, а оператор який вводить слід, описує кожну зону, використовуючи геометричні фігури у вигляді прямих і хвилястих ліній, зигзагів, кіл, прямокутників, трикутників і багатокутників.

Останнім часом виникла необхідність внесення змін в систему органів внутрішніх справ в одержанні необхідної інформації для покращення ефективності роботи при попередженні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень.

Головною метою покращення функціонування трасологічного обліку є обґрунтування необхідності створення, поповнення та використання інформаційно-довідкових систем у досудовому розслідуванні шляхом створення розширеної єдиної транснаціональної бази даних предметів (об'єктів) та їх слідів відповідних категорій в Україні та переведення трасологічного обліку на автоматизований рівень шляхом створення та впровадження автоматичної ідентифікаційної трасологічної системи (АДТС), що суттєво допомогло б у попередженні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень, а також при проведенні експертами досліджень, що є вкрай необхідним в умовах сьогодення.

Необхідність створення та впровадження в роботу правоохоронних органів України розширеної єдиної системи транснаціональної бази даних предметів (об'єктів) та їх слідів відповідних категорій та автоматизованої ідентифікаційної трасологічної системи (АДТС) та більш широкого їх застосування диктується низкою факторів, таких як: швидке отримання необхідної інформації, підвищення ефективності роботи правоохоронних органів та нагальна потреба для активізації міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю.

Таким чином, в умовах сьогодення, при вирішенні питання стосовно шляхів вдосконалення ефективності функціонування трасологічного обліку потрібно: по-перше – створити та впровадити в роботу правоохоронних органів України розширену єдину систему транснаціональної бази даних предметів (об'єктів) та їх слідів відповідних категорій та перевести роботу трасологічних обліків на автоматизований рівень шляхом створення та впровадження автоматичної ідентифікаційної трасологічної системи (АДТС), враховуючи сучасну тенденцію розвитку комп'ютерних технологій; по-друге – створити та запровадити в роботу колекції в електронному вигляді на базі програмних продуктів із застосуваннях новітнього обладнання; по-третє – впровадити формування допоміжних інформаційно-довідкових колекцій у вигляді натурних зразків (їх копій/зображень), із зазначенням їх форм, розмірних характеристик, виробників по відповідних категоріях. Все це дасть змогу значно підвищити ефективність отриманих результатів при використанні трасологічного обліку, скоротить час на пошук інформації та активізує

міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю з іншими державами.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: [навч. посіб.]/ І.В. Гора, В.А. Колесник. – К.: Алерта, 2005 Ч. І 6 Криміналістична техніка. – 320 с.

2. Ніколаєва О., Кіян Т.М. використання криміналістичної реєстрації в розкритті і розслідуванні злочинів. Новітні наукові дослідження держави і права : зб. наук. пр. / за ред. П.М. Шапірка, О.В. Козаченка. Миколаїв :Іліон, 2013. 530 с.

3. Калюга К.В. Матеріально-фіксовані носії інформації про особу злочинця та її використання на початковому етапі розслідування : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Запоріжжя, 2011. 20 с.

4. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України, затверджена Наказом МВС України № 390 від 10.09.2009.

5. Робота з речовими джерелами криміналістичної інформації при розкритті та розслідуванні злочинів. URL: http://referatu.com.ua/oldreferats/135/109385.

6. Поняття слідів у трасології та їх класифікація. Механізм слідоутворення URL: https://pidruchniki.com/2015060965278/pravo/ponyattya_slidiv_trasologiyi_klasifikatsiya_mehanizm_slidoutvorennya.

Пилипенко Олена Валеріївна,
судовий експерт відділу будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Вінницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України з правом проведення земельно-технічної експертизи, оціночно-земельної експертизи та експертизи з питань землеустрою

ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ФАКТИЧНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОВОГО ФОНДУ ЗА ПЛАНОВО-КАРТОГРАФІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЛІСОВПОРЯДКУВАННЯ В МЕЖАХ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ПИТАНЬ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

Протягом останніх років до територіальних підрозділів Експертної служби МВС, що здійснюють судово-експертну та наукової діяльності в галузі судової експертизи збільшились надходження досліджень у сфері землеустрою з метою встановлення відповідності фактичного землекористування земель наданих в користування спеціалізованим державним або комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним і комунальним підприємствам, установам та організаціям, для ведення лісового господарства правовстановлювальним документам,

документації із землеустрою в межах судової експертизи з питань землеустрою.

Об'єктами дослідження під час проведення експертиз є землі лісового фонду в межах території України, окремі земельні ділянки та розроблені на них відповідні документації із землеустрою.

Основною рисою земель лісогосподарського призначення є призначення цих земель саме для ведення лісового господарства, що за змістом ст. 63 Лісового Кодексу України полягає у здійсненні комплексу заходів з охорони, захисту, раціонального використання та розширеного відтворення лісів.

Згідно положень Лісового Кодексу України земельні ділянки лісогосподарського призначення за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування надаються в постійне користування спеціалізованим державним або комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним і комунальним підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані підрозділи, для ведення лісового господарства». Ліси надаються у постійне користування для ведення лісового господарства без встановлення строку.

Так як, державний лісовий кадастр на території України ведеться з метою ефективної організації охорони і захисту лісів, раціонального використання лісового фонду України, відтворення лісів, здійснення систематичного контролю за якісними і кількісними змінами лісів. Державний лісовий кадастр ведеться на основі державного земельного кадастру.

Експерт має дотримуватися при виконанні експертизи з питань землеустрою норм визначених Лісовим та Земельним кодексами та іншими нормативно правовими актами.

Відповідно до вимог земельного законодавства для проведення судової експертизи експерт використовує оригінали або завірені якісні копії правовстановлюючих документів та відповідні документації із землеустрою на ці землі.

Слід зазначити, що частина актів на право постійного користування землями лісового призначення наданих спеціалізованим державним або комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним і комунальним підприємствам, установам та організаціям не були внесені у загальну базу Державного земельного кадастру

Та аналізуючи ситуацію на протязі років у сфері землеустрою щодо земель лісового фонду, що перебувають в користуванні державних та комунальних підприємств стала проблема визначення меж земель лісогосподарського призначення згідно правовстановлюючих документів, що призводить до наслідків, які вирішуються тільки в межах кримінальних провадженнях.

В таких випадках в межах проведення судових експертиз з питань землеустрою ставляться завдання щодо визначення відповідності фактичного землекористування земель наданих

спеціалізованим державним або комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним і комунальним підприємствам, установам та організаціям, для ведення лісового господарства за умов відсутності державних актів та інших документів, що підтверджувало право користування на раніше надані землі лісового фонду та будь яких документацій із землеустрою.

Отже, однією з основних особливостей правового режиму земель лісогосподарського призначення є нерозривний зв'язок їх використання із лісокористуванням.

У матеріалах лісовпорядкування дається якісна і кількісна характеристика кожної лісової ділянки, комплексна оцінка ведення лісового господарства, що є основою для розроблення на засадах сталого розвитку проекту організації та розвитку лісового господарства відповідного об'єкта лісовпорядкування.

Проект організації та розвитку лісового господарства передбачає екологічно обґрунтоване ведення лісового господарства і розробляється відповідно до нормативно-правових актів, що регулюють організацію лісовпорядкування. Матеріали лісовпорядкування затверджуються в установленому порядку органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, за погодженням відповідно з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Згідно вимог Лісового Кодексу основою ведення обліку лісів є матеріали лісовпорядкування та визначених п. 5 Прикінцевих положень цього кодексу здійснення державної реєстрації права постійного користування державних лісогосподарських підприємств земельними ділянками лісогосподарського призначення, які до набрання чинності Земельним кодексом України передані їм на такому праві, це право підтверджується планово – картографічними матеріалами лісовпорядкування.

Тобто для проведення дослідження, щодо визначення відповідності фактичного землекористування земель наданих спеціалізованим державним або комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним і комунальним підприємствам, установам та організаціям, для ведення лісового господарства за умов відсутності державних актів, що підтверджувало право користування на раніше надані землі лісового фонду та будь яких документацій із землеустрою, експерт може використати під час дослідження планово-картографічні матеріали лісовпорядкування складаються на підставі натурних лісовпорядних робіт та камерального дешифрування аерознімків, містять детальну характеристику лісу.

Перелік планово-картографічних лісовпорядкувальних матеріалів, методи їх створення, масштаби, вимоги до змісту та

оформлення, якості виготовлення тощо регламентується галузевими нормативними документами. Зокрема, за змістом пункту 1.1 Інструкції про порядок створення і розмноження лісових карт, затвердженої Державним комітетом СРСР по лісовому господарству 11 грудня 1986 року, планшети лісовпорядкувальні належать до планово-картографічних матеріалів лісовпорядкування, а частина друга зазначеної Інструкції присвячена процедурі їх виготовлення.

Як постановив Верховний Суд України при розгляді питання щодо перебування земельної лісової ділянки в користуванні лісогосподарського підприємства необхідно враховувати положення п. 5 розділу VIII «Прикінцеві положення» Лісового Кодексу України, що підтверджується судовою практикою при розгляді аналогічних питань.

Так як ведення лісовпорядкування може здійснюватися за рахунок інших джерел, не заборонених законом.

Проведений системний аналіз наведених норм законодавства дозволяє виконати завдання поставлених перед судовим експертом по визначенню фактичного землекористування земель лісогосподарського призначення наданих спеціалізованим державним, комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним організаціям, в межах експертизи з питань землеустрою у разі відсутності державник актів на право постійного користування цих земель та документацій із землеустрою, використавши у досліджені планшети лісовпорядкувальні (планово-картографічних матеріалів лісовпорядкування).

Список використаних джерел

1. Лісовий кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 17, ст.99)

2. Земельний Кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3–4, ст. 27.

3. Інструкції про порядок створення і розмноження лісових карт, затвердженої Державним комітетом СРСР по лісовому господарству 11 грудня 1986 року.

Плетенець Віктор Миколайович,
доцент кафедри криміналістки
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ АДАПТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УПОВНОВАЖЕНОЇ ОСОБИ В ОБСТАНОВЦІ ПРОТИДІЇ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННЮ

За родом діяльності уповноваженим особам, досить часто, доводиться стикатися зі значною кількістю учасників кримінального процесу та фактами зміни ними своїх свідчень. Це, зазвичай, є наслідком впливу на них з боку осіб не зацікавлених у результатах розслідування.

Виявлення зазначених фактів потребують прийняття організаційно-тактичних рішень, які обумовлюються готовністю суб'єктів розслідування до корегування власних дій у відповідних умовах.

Процесам, пов'язаних із адаптацією особи до умов середовища, у галузі психології, соціології, логіки приділяли увага такі дослідники, як: А. А. Баранова, Л. Завалкевич, А. А Реан, Т. В. Середа та іншими. Розглядали також у своїх роботах дане питання й такі вчені-криміналісти, як: О. Я. Баєв, Р. С. Белкін, И. А. Возгрін, Т. С. Волчецька, В. К. Гавло, В. О. Коновалова, А. Р. Ратінов, В. Ю. Шепітько та інші. Проте процеси, що відбуваються в умовах протидії досудовому розслідуванню, залишились поза належною увагою вчених, що обумовлює актуальність розглядуваної теми. Варто зазначити, що адаптаційна поведінка людини дозволяє їй найкращим чином пристосовуватися до обставин життя [1]. Своєчасне та вірне визначення умов, що складаються на відповідний момент, зумовлюють формування за ступенем проблемності слідчої ситуації та ситуації протидії, а й визначають потребу витрат ресурсів, необхідних для їх вирішення. Час, сили та засоби виступають основними ресурсами, в діяльності правоохоронців взагалі та в умовах необхідності адаптації до змінених умов зокрема. «Адаптація – це діалектичний, системний процес активного пристосування біосистеми до неадекватних умов середовища, ціною додаткових енергетичних витрат, результатом якого є можливість біосистеми оптимально функціонувати» [2].

Не меншого значення в адаптації набуває й готовність уповноважених осіб до діагностованих проявів протидії досудовому розслідуванню. Так проведене О. Л. Стуліним дослідження показало, що 91% слідчих і прокурорів зустрічалися з випадками протидії розслідуванню в кожній справі, 8% – часто і лише 1% – рідко [3, с. 4]. Зазначені дані обумовлюють необхідність готовності уповноважених осіб до коригування своєї діяльності.

Адаптація передбачає активний підхід уповноваженої особи у відповідності до тих умов розслідування, що складаються. Проте існують й інші точки зору вчених, які наголошують на активній та пасивній формах адаптації до умов оточуючої обстановки. Так, на думку С. А. Гришаєвої, пасивна адаптація - це пристосування до існуючих умов при мінімумі власної активності, тобто суб'єкт адаптації, сприймає середу таку, як вона є, і не намагається свідомо впливати на неї. Активна адаптація полягає в перетворенні середовища для досягнення найкращих результатів пристосування [4 с. 22]. В залежності від ступеня сприйняття його інтенсивності суб'єкт розслідування може займати як активну, так і пасивну позиції. Остання може полягати в утриманні, несвоєчасному прийнятті організаційних, тактичних рішень, вирішенні слідчих ситуацій та ситуацій протидії тощо. Водночас активна реалізується в пошуку шляхів їх вирішення (прийняття комплексу організаційно-тактичних заходів). Таким чином суб'єктом розслідування здійснюються активні пошуки шляхів

вирішення умов, що склались, зокрема у виявленні доказової інформації про обставини кримінального правопорушення, що неможливо реалізувати в пасивній формі. Наведене може простежуватися й за умов тиску на учасників розслідування з боку не зацікавлених у його результатах осіб. Пасивний характер зайнятої уповноваженою особою позиції, зазвичай, призводить до посилення проявів протидії. Їх вирішення, у подальшому, вимагатиме значних витрат ресурсів та більш активного характеру діяльності. Ми не виключаємо можливості формування для ймовірних суб'єктів протидії ілюзії пасивності організації та проведення розслідування з боку уповноваженої особи, приховування поінформованості про факт існування протидії. Зазначене має право на існування як тактичний хід у добре спланованій комбінації чи операції в умовах, коли необхідно відтермінувати момент початку протидії, мінімізації інтенсивності її здійснення тощо. Водночас, варто враховувати й можливість погіршення умов розслідування, що може стати наслідком прийняття уповноваженою особою помилкових рішень.

Таким чином, адаптація в умовах протидії може бути реалізована шляхом активного підходу уповноваженої особи до оцінки обстановки, що формується. Адаптацію можна визначити соціально-психологічним процесом, гнучкого поводження у відповідності до сформованих умов. Вони обумовлюють з одного боку можливість виникнення конфліктів, з іншого – ступінь результативності діяльності уповноважених осіб. Від адаптивних навичок уповноваженої особи залежить результативність його діяльності. Позитивне вирішення слідчої ситуації та ситуації протидії можливе активною, цілеспрямованою діяльністю суб'єкту розслідування. Пасивність може розглядатися як тактичний хід у добре спланованій комбінації чи операції в умовах протидії. Водночас необхідно прогнозувати ймовірність погіршення умов розслідування та протидії.

Список використаних джерел

1. Психологический словарь https://www.psyoffice.ru/3-0-kat1-2032.htm (дата звернення 19.06.2020)

2. Середа Т. В. Коммуникационная среда социальной адаптации и реабилитации. Монография. -Саранск, 1997, с. 32

3. Стулин О. Л. Тактические основы преодоления умышленного противодействия расследованию преступлений: дис….канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 1998.

4. Гришаева С. А. Социально-психологическая модель адаптации русскоязычных мигрантов из стран ближнего зарубежья: Дис. канд. психол. наук. Москва 2004.

Полтавський Андрій Олександрович,
помічник директора Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ПИТАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ЗБИРАННЯ СЛІДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ У ДІЯЛЬНОСТІ З ОГЛЯДАННЯ МІСЦЬ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИНЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ

Питання належного збирання (виявляння, фіксування, вилучання, пакування, транспортування та зберігання до експертування) слідової інформації під час розслідування злочинів в усі часи, незалежно від етапів розвитку суспільства та форм держави, що невід'ємно пов'язані із розвитком науково-технічного прогресу, було, є та буде залишатися актуальним.

На сучасному етапі це опосередковано та, на наш погляд, закономірно підтверджується, наприклад, тим, що:

– у 2000 році в світі розпочинається акредитація установ, що здійснюють експертне забезпечення правосуддя за одним із міжнародних стандартів систем управління якістю (ISO/IEC 17025), який носить загальний характер;

– у 2009 році розпочинається акредитація установ, що забезпечують огляди місць вчинення злочинів та функціонування автоматизованих баз даних, за іншим міжнародним стандартом систем управління якістю (ISO/IEC 17020), що також носить загальний характер;

– у 2012 році створено проєктні комітети Міжнародної організації стандартизації та Європейського комітету зі стандартизації криміналістики та судової експертизи, що у 2016 році були перетворені у технічні (постійно діючи) комітети для розроблення профільних стандартів із унормування процесів збирання та експертування слідової інформації;

– у 2012 році видається перший профільний стандарт щодо роботи з цифровими доказами (ISO/IEC 27037);

– у 2015 році до розділу 07 «Природничі та прикладні науки» Міжнародного класифікатора стандартів (ICS:2005) вноситься нова група стандартів – 07.140 «Криміналістика», при цьому, цій групі, наприклад, передує група стандартів 07.100 «Мікробіологія», 07.120 «Нанотехнології» тощо;

– у 2018 році видається профільний стандарт щодо порядку проведення оглядів місць подій (ISO 21043-2), у 2022 році планується завершення трьох профільних стандартів, що стосуватимуться

експертування (ISO 21043-3 (аналізування), 21043-4 (інтерпретування), 21043-5 (звітування).

Зазначені стандарти унормовують, «що» підлягає стандартизації, а не «як» і «хто». Останнє («як» і «хто») повинно бути визначено в кожній конкретній державі з урахуванням національного законодавства.

Крім того, набули широкого розповсюдження документи визнаних у світі та Європі організацій, зокрема:

– Міжнародною організацією у галузі співробітництва з акредитації лабораторій (ILAC), якою у 2014 році підготовлено другу редакцію Керівництва G-19, що роз'яснює положення міжнародних стандартів ISO/IEC 17020 та ISO/IEC 17025 при акредитації експертних лабораторій;

– робочими групами Європейської мережі криміналістичних установ (ENFSI), що у 2009 році визнана Європейською Комісією монопольною організацією в галузі криміналістики, якою упродовж 2016-2018 р.р. підготовлено 13 Кращих практичних керівництв за окремими напрямками експертної діяльності;

– Криміналістичним регулятором Англії, яким у 2017 році розробляються Кодекси практики та поведінки для судових служб та практикуючих працівників системи кримінальної юстиції;

– Національним інститутом стандартів та технологій США (NIST), яким розробляються найкращі практики для обробників доказів і т. д., і т. п.

Зазначені керівництва, кодекси тощо носять переважно рекомендаційний характер та використовуються для створення уніфікованих міжнародних, регіональних та національних нормативних документів.

На сьогоднішній день в державі існує достатньо проблемних питань у діяльності із збирання слідової інформації в рамках функціонування системи кримінальної юстиції. Це пов'язано із неналежним, перш за все, нормативним та методичним забезпеченням цих процесів.

Розглянемо проблемні питання на прикладі збирання та дослідження слідів папілярних узорів рук людини тому, що вони є одним із найчисельніших видів слідової інформації серед тих, що вилучаються при огляді місць подій (ОМП). При цьому, слід зазначити і те, що потожирова речовина та кров, якими утворюється переважна кількість слідів, несуть в собі, крім дактилоскопічної інформації (саме папілярного узору), ще ряд інформаційних полів, за якими можна ідентифікувати людину (у разі, наприклад, непридатності слідів узорів

для ідентифікації) – одорологічну (запахову, ольфакторну) та біологічну (на рівні генної) види слідової інформації, за якими можна ідентифікувати людину, у тому числі навіть не виходячи із кабінету (за допомогою відповідних криміналістичних обліків). Крім того, потожирова речовина та кров, якими утворюються сліди, можуть містити вкраплення будь яких речовин (наприклад, що утворюються при здійсненні пострілу).

Основним із проблемних питань є відсутність унормованих алгоритмів дій спеціалістів (у порядку ст. ст. 71 та 237 КПК України) під час ОМП.

Аналіз нормативних актів, що регламентують безпосередню діяльність з ОМП, показує, що в них відсутні детально регламентовані вказівки на виконання певних дій спеціалістами. Так, в Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339 (Інструкція), визначено, що при проведенні ОМП слід дотримуватися, у т. ч., таких вимог:

– після отримання доручення слідчого на проведення динамічної стадії ОМП та завдання на виявлення слідової інформації спеціалісти визначають алгоритм пошуку доказів (слідів, речей, документів) і методи їх виявлення, після чого узгоджують свої дії із слідчим та за його погодженням приступають до проведення ОМП;

– дії спеціалістів, що безпосередньо пов’язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень;

– перед використанням руйнівних методів пошуку слідів спеціалісти повинні отримати від слідчого згоду на їх застосування та визначитися з пріоритетом слідової інформації, яка підлягає виявленню, з метою подальшого проведення експертних досліджень у лабораторних умовах.

При аналізі зазначених положень Інструкції відразу виникають питання: чим визначені алгоритми пошуку доказів і методи їх виявлення, перш за все, слідової інформації, тактика ОМП та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, пріоритети слідової інформації перед використанням руйнівних методів пошуку слідів: нормативними документами певного порядку (у т. ч. документацією систем управління якістю), практичними довідниками, посібниками, підручниками тощо? Якщо так, то яким чином виконуються положення зазначених видань та здійснюється

контроль їх виконання? Відповіді на ці питання, на наш погляд, знаходяться в площині стандартизації (міжнародної, регіональної, національної) діяльності з ОМП (інших слідчих дій).

Із змісту стандарту ISO 21043-2 витікає, що підрозділи, які проводять оглядання (дослідження) місць подій, мають запровадити у своїй діяльності систему управління якістю за вимогами ISO/IEC 17020. На сьогодні тільки ДНДЕКЦ МВС України акредитований на відповідність цьому стандарту і тільки за напрямками виявляння, фіксування, вилучання, пакування, попереднього дослідження слідів рук, слідів біологічного походження, перевіряння за центральними автоматизованими дактилоскопічним та генетичних ознак людини обліками Експертної служби МВС України. Жоден з інших підрозділів Експертної служби МВС України, СБУ, слідчих підрозділів Національної поліції України (НПУ), Головного та інших бюро судово-медичної експертизи тощо, співробітники яких забезпечують ОМП в якості спеціалістів, не акредитовані.

Акредитація тягне за собою створення низки нормативних документів, знання та виконання вимог яких обов'язкові для персоналу, що приймає участь в діяльності за акредитованими напрямками.

Так, зокрема, унормуванню відповідно до стандарту ISO 21043-2 підлягають на рівні нормативних документів:

– заходи із забезпечення безпеки персоналу;

– визначення ролі та обов'язків персоналу, який повинен бути компетентним та зобов'язаним:

– знати та застосовувати на практиці знання кримінального процесуального права, тактики та методики проведення огляду місця події, зокрема визначення предметів потенційної судової цінності;

– розумітися на методах виявляння (розпізнавання), фіксування, вилучання із наступним пакуванням предметів, що можуть мати потенційну судову значимість, їх транспортуванням та зберіганням до експертування;

– запобігати втратам, руйнуванню, забрудненню або змінюванню слідової інформації, зокрема вживати заходів для зменшення забруднення між задіяними особами, предметами, приміщеннями, обладнанням, учасниками огляду та/або місцями подій:

– збирати та упаковувати окремо предмети вилучені з жертв, підозрюваних і місць подій;

– відбирати різними співробітниками, коли це можливо, предмети з жертви й підозрюваного; якщо це не можливо, особа,

яка відбирає предмети, має змінити засоби індивідуального захисту між відборами предметів;

– використовувати одноразове обладнання для відбирання, що має викидатися після кожного використання; якщо це неможливо, тоді обладнання для відбирання дезактивується після кожного використання ефективною процедурою очищення;

– тримати обладнання для відбирання та упакування вільним від виявленого забруднення щодо типу матеріалу, який відбирається, та методу відбору, що має проводитися;

– одягати та замінювати засоби індивідуального захисту, коли це необхідно, щоб мінімізувати забруднення;

– мінімальний рівень освіти, підготовки та досвіду персоналу, продемонстровану його компетенцію з відповідним фіксуванням, підтримуванням навичок та досвіду персоналу, таких як безперервна освіта, постійні тренінги та переоцінка компетентності;

– якісний та кількісний перелік обладнання та витратних матеріалів, що повинні бути придатними на предмет їх передбачуваного використання, із визначенням тих, що суттєво можуть вплинути на надійність результату;

– методики застосування методів виявлення, відбирання та вдосконалення, у тому числі, заходи контролю якості;

– вимоги до приміщень, що мають відповідати їхньому передбачуваному використанню, в яких повинні бути безпечні зони для зберігання та оброблювання обладнання та витратних матеріалів;

– процедури для зниження ризику зараження обладнання та витратних матеріалів, що включає якнайменше підтримування чистого середовища, доступного тільки уповноваженому персоналу і т. д., і т. п.

У стандарті визначено, що дослідження місць подій повинні бути систематичними, неупередженими, належним чином спланованими, скоординованими та документально оформленими для оптимізації розпізнавання та збору предметів, що мають потенційну судову цінність.

Стандарт передбачає розроблення документально оформлених методик збирання різних типів предметів, що зазвичай зустрічаються при огляді місць подій.

Методики повинні включати:

– яким чином предмет має бути вилучений;

– вказівки щодо збирання еталонних зразків, якщо це необхідно;

– заходи з мінімізування ризику втрачання, руйнування, забруднення або змінювання слідової інформації.

У стандарті передбачено розроблення документально

оформлених методик для упакування предметів, що регулярно збираються, щоб мінімізувати ризики втрачання, руйнування, забруднення або змінювання.

Методики повинні включати:

– заходи, необхідні для забезпечення предметів та їхнього збереження перед здійсненням упакування;

– необхідність окремого упакування предметів, де упаковка предметів може пошкодити їх;

– тип використовуваної упаковки;

– спосіб герметизування та пломбування упаковки;

– будь-які заходи, необхідні для збереження цілісності, в тому числі при транспортуванні;

– умови при короткостроковому та довгостроковому зберіганні.

Фактично, стандарт ISO 21043-2 є документом, основний зміст якого включає перелік загальних вимог або дій, що підлягають унормуванню, та стосуються, зокрема, нормативного та методичного забезпечення діяльності із збирання слідової інформації (виявляння, фіксування, вилучання, пакування, транспортування, зберігання до експертування), що в Україні організовано неналежним чином. Зокрема, відсутні чітко визначені алгоритми збирання, зокрема, слідової дактилоскопічної інформації з огляду на наявність в ній різних інформаційних полів (зазначених вище). Виявляння дактилоскопічної інформації (а також, якнайменше, біологічної на рівні генної) на трупах не проводиться, хоча такі методики існують.

Викладене вище свідчить про те, що необхідно, якнайменше, рекомендувати підрозділам центральних апаратів МВС України, НПУ, СБУ, Міністерства охорони здоров'я України тощо, що здійснюють діяльність з оглядів місць подій, за участю провідних профільних вищих навчальних закладів (наприклад, Національної академії внутрішніх справ України, Академії СБУ, Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця тощо) розробити, якнайменше:

– настанову (комплекс настанов, інструкцій, методик тощо) з огляду місць подій, що повинна носити міжвідомчий характер, відповідно до положень міжнародних стандартів ISO/IEC 17020, ISO 21043-2, кращих практичних керівництв, стандартних операційних процедур тощо з цих питань;

– документи (типові) систем управління якістю відповідно до ISO/IEC 17020, ISO/IEC 17025, ISO 21043-2,

що у загальному підсумку відповідали б сучасному стану справ із нормативного та методичного забезпечення діяльності із збирання слідової інформації.

Примак Роман Миколайович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та судових
експертиз навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ;
Дідовець Ярина Олексіївна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ СУЧАСНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАХИСТУ ПЕЧАТОК І ШТАМПІВ ВІД ПІДРОБЛЕННЯ

Одним з найбільш розповсюджених об'єктів криміналістичного дослідження є документи. Вони використовуються у різних сферах діяльності людини. Підробка документів може завдавати великих збитків державі і громадянам.

Важливим реквізитом документів є відбитки печаток (штампів). Печатка (штамп) – це спеціальна форма (кліше), що застосовуються для оформлення документів або опечатування приміщень, сейфів, сховищ, упаковок тощо [1, с. 106].

Розділення на печатки і штампи обумовлено геометричною формою відбитків. Так, штампом є пристрій призначений для нанесення відбитків прямокутної форми з текстом у прямокутній рамці або без рамки. Штамп, реквізити якого утворюють підпис, називають факсиміле. Печаткою називають пристрій, що призначений для нанесення відбитків, що містять рамки відмінні від прямокутної форми, наприклад круглі, овальні, трикутні, ромбовидні тощо [2, с. 339].

Звичайно, оскільки відбитки печаток та штампів слугують для посвідчення, засвідчення фактів і відомостей, що містяться у документах, вони являються поширеним об'єктом підробки (як повної, так і часткової). Тому останніми роками активно розробляють елементи захисту печаток та штампів.

Розглянемо деякі сучасні елементи захисту, що використовуються при виготовленні печаток (штампів). Один за розповсюджених елементів захисту – мікротекст. Він являє собою внесення до печатки по зовнішньому контуру смужки, уздовж якої йде текст з висотою букв 0,5–0,8 мм, який виконується в позитивному або негативному зображенні. Такий тип захисту використовується в гербових печатках і є загальноприйнятим засобом захисту печаток серед різних організацій. Мікротекст важко виготовити за допомогою фотополімерної технології, що є найбільш поширеною серед підробників.

У захисті, що має назву «Макраме» використовуються дрібні лінії товщиною не більше 0,1 міліметра, сукупність яких складає гільойошну сітку, що дозволяє підвищити захищеність печатки. Виготовляють такі печатки методом лазерного гравіювання з високою роздільною здатністю. Тонкі лінії сітки не можна відтворити за

допомогою полімерної або флеш-технологій виготовлення печаток. При скануванні такого гільйошного малюнка відбувається спотворення ліній і вони стають «східчастими», що унеможливлює виготовлення ідентичної печатки [3].

Використання спеціального шрифту ускладнює можливість відтворення печатки, а тому в більшості випадків використовують спеціальні шрифти. Під спеціальним шрифтом розуміють нанесення символів, відмінне від поширених, у вигляді нестандартних розмірів кожного елементу (його висоти, ширини, відстані між сусідніми елементами, кутами нахилу тощо).

Захисний елемент під назвою «Растрове поле» складається з дрібних точок щільністю від 40 до 80 ліній на см, які утворюють різні зображення. Даний вид захисту використовується у гербових печатках. Растрове поле важко як відсканувати з відбитку, так і виготовити. Для виготовлення такого виду захисту використовується винятково лазерне гравіювання [4].

Печатки також можуть містити складні напівтонові малюнки або фотографії. Сама фонова заливка складається з великої кількості дрібних елементів різної форми та розміру (до декількох тисяч). Напівтоновий малюнок надзвичайно важко відновити по відбитку, а також неможливо виготовити ні за допомогою фотополімерної технології, ні за допомогою струменевого принтера. Такі печатки виготовляються тільки методом лазерного гравіювання з роздільною здатністю 1000 точок на дюйм (або вище).

Ще одним елементом захисту є приховане зображення, що ґрунтується на використанні технологій маскування одного зображення іншим. Для перевірки справжності використовується спеціальний контрольний фільтр, що відокремлює прихований візерунок від фону.

Популярним також є сучасний захисний елемент «I-Matrix». Він являє собою прихований текст в QR-коді, який можна просканувати за допомогою телефону і одразу дізнатися справжню інформацію про власника печатки. В нього можна помістити інформацію про печатку та власника (адреса, назва фірми, банківські реквізити, коди тощо).

Одним із самих надійних елементів захисту від підробки на печатках є «Цербер», що полягає в невидимості прихованих елементів на печатці. Невидимі УФ-елементи проставляються печаткою на документ одночасно зі звичайним видимим відбитком печатки. Невидимі елементи можна розглянути тільки під ультрафіолетовим світлом. Вони можуть бути виконані у формі гільйошних сіток, мікротексту, растрового фону тощо. Використання УФ-елементів разом із гільйошними сітками забезпечують високий рівень захисту документів від підробки [4].

Отже, захист печаток та штампів від підробки – це комплекс елементів, що використовуються для виключення можливості їх підробки і, відповідно, надійного захисту документів. Розробка нових елементів з використанням сучасних технологій є засобом ефективної боротьби з підробкою документів.

Список використаних джерел

1. Воробей О. В., Кофанов А.В. Техніко-криміналістичне дослідження документів : Навчальний посібник. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2011. 312 с.
2. Ткаченко Я.В., Іванко Є.Б. Дослідження печаток і штампів. Молодий вчений. № 5 (93). 2021. 338-340 с.
3. Захист від підробок [Електронний ресурс]. URL: https://trodat.kiev.ua/uk/protect/.
4. Методы защиты печатей от подделки [Електронний ресурс]. URL: https://www.newlaser.ru/jobshop/pechati/protection.php.

Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Курилін Іван Ростиславович,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АВТОМАТИЗОВАНІ РОБОЧІ МІСЦЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Сучасний етап розвитку вітчизняної криміналістики та її перспективи характеризуються активними дослідженнями та застосуванням інноваційних засобів і технологій у всіх її складниках: загальній теорії криміналістики, криміналістичній техніці, криміналістичній тактиці та криміналістичній методиці. Інноваційні напрями розвитку криміналістики тісно пов'язані з розв'язанням її завдань в умовах глобалізації та інформатизації цифрового суспільства та широкого впровадження інноваційних технологій [1, с. 234].

Інформатизація соціального середовища призвела фактично до «тех-нологізації» криміналістики, розроблення та впровадження інформаційних, цифрових, телекомунікаційних та інших технологій. Фактично можна констатувати появу окремого криміналістичного напрямку – «цифрової криміналістики». Враховуючи наведене, нині відбуваються також докорінні зміни та запроваджуються інноваційні підходи й у криміналістичному забезпеченні органів правопорядку [2, с. 144].

Важливим напрямом удосконалення досудового розслідування є впровадження криміналістичних інновацій у сферу та процеси

експертної практики. На сьогодні склалася така ситуація, коли вдосконалення інформаційних технологій дуже впливає на покращення показників розслідування кримінальних проваджень. Якість досудового розслідування та строки його проведення дуже залежать від компетентності та обізнаності спеціалістів і висновків судових експертиз. На ці особливості впливає не тільки недостатнє використання можливостей сучасної криміналістичної техніки та низки проблем у матеріально-технічному забезпечення слідчих і експертних підрозділів, але і причини низької інноваційної забезпечуваності.

Враховуючи специфіку правозастосовної діяльності та сутність терміну «інновація» під криміналістичною інновацією ми розуміємо, розроблені та впроваджені в практику нові сучасні методи, прийоми, технології, технічні засоби, прилади, апаратуру, інструменти, метою яких є оптимізація розслідування кримінальних проваджень та їхнього судового розгляду, підвищення якості та ефективності правозастосовної діяльності і зменшення помилок при виконанні своїх службових обов'язків [1, с. 8].

Автоматизоване робоче місце (АРМ) пройшло досить довгий і складний шлях вдосконалення та розвитку, від примітивних електронно обчислювальних машин (ЕОМ) до новітніх потужних персональних комп'ютерів (ПК), які за лічені секунди можуть виконувати величезний масив операцій з документами.

Дослідження зарубіжних вчених з постіндустріального розвитку пропонують конкретні сценарії організації праці, в яких домінують нові елементи, які мають високу кореляцію з інноваційним підходами до організації робочого місця. Безумовно, прийняття та послідовне впровадження у практику положень Стратегії інноваційного розвитку України має кардинально оновити засади організації праці правоохоронних органів, передусім наповнивши її інтелектуальним змістом. Відповідно новий зміст матиме й система сучасної організації автоматизованих робочих місць, яка вже існує.

На нашу думку, при сучасному розвитку інформаційних технологій (ІТ) суспільство почало модернізувати не тільки своє життя різноманітними гаджетами та новинками в галузі «машини з штучним інтелектом» у своєму повсякденному житті, а й у першу чергу автоматизувати свої робочі місця для прискорення опрацювання інформації.

Ми вважаємо, що нині будь-який спеціаліст у своєму розпорядженні в державній установі чи приватній фірмі, повинен мати своє автоматизоване робоче місце (АРМ), а спеціалісти-криміналісти чи експерти за напрямком досліджень без АРМ взагалі існувати не повинні.

Автоматизоване робоче місце, можна визначити як комплекс інформаційних ресурсів, програмно-технічних і організаційно-технологічних засобів індивідуального або колективного користування, об'єднаних для виконання певних функцій спеціаліста професійної діяльності.

Фахівцями Національної академії внутрішніх справ (НАВС) розроблено багато автоматизованих робочих місць за напрямком експертних досліджень, наприклад: «Автоматизоване робоче місце експерта трасолога», «Автоматизоване робоче місце експерта баліста», «Автоматизоване робоче місце експерта вибухотехніка» та ін.

На дані електронні продукти є авторські свідоцтва а головне - це праця науковців, які з одного боку створювали продукт для колективного користування а в результаті ним мають можливість користуватись обмежена кількість осіб, так як даний електронний продукт розміщений тільки в комп'ютерній мережі НАВС, до якої доступ інших користувачів обмежений. Дана особливість негативно відображається і на розробниках електронного продукту і саме АРМ є неефективним.

До того ж, на наш погляд, автоматизоване робоче місце (АРМ) – це як постійно діючий, умовно «живий» інформаційний продукт, який необхідно постійно оновлювати, наповнювати свіжою актуальною, об'єктивною інформацією і врешті-решт він повинен приносити користь користувачу.

Тому, наша позиція полягає в тому, що для належного використання інноваційних технологій в розробці і використанні АРМ повинна бути відпрацьована система, при якій АРМ буде постійно використовуватись спеціалістами, оновлюватись інформаційно науковцями та освітянами, і удосконалюватись функціонально фахівцями комп'ютерних технологій, програмістами.

Список використаних джерел

1. Шевчук В.М. Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістики: актуальні проблеми сьогодення. Проблеми законності. 2019. Вип. 146. С. 234-246.

2. Шепітько В.Ю. Проблеми оптимізації науково-технічного забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження : мат-ли. наук. конф. (м. Харків, 26 березня 2019 р.). Харків : Право, 2019. С. 144-147.

3. Шепітько В.Ю. Практикум з криміналістики: навч. посіб. – Київ: Ін Юре, 2013. – 128 с.

Пухка Олеся Валеріївна,
судовий експерт сектору біологічних досліджень та обліку Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ТЕХНІКА ЗБОРУ ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ ЛЮДИНИ

Криміналістична одорологія – це галузь криміналістики, що являє собою систему знань про запахові сліди, дослідження закономірності механізму їх утворення і науково обґрунтовані способи, технічні засоби, рекомендації по виявленню, аналізу, вилученню та зберіганню цих слідів з метою подальшого їх використання в кримінальному судочинстві для отримання інформації в розкритті і розслідуванні злочинів [1, с. 3].

Питання знищення, маскування або приховування слідів на місці скоєння злочину для злочинця є першочерговими. З метою уникнення покарання та введення слідства в оману злочинець ретельно готується до злочину, аналізуючи кожен свій крок та можливе місце залишення своїх відбитків для їх знищення. Однак запах людини залишається завжди, тому проблематика одорологічного дослідження запахових слідів на сьогодні є дуже актуальною.

Для експертного дослідження рекомендується вилучати самі об'єкти або їхні фрагменти – ймовірні носії запахових слідів злочинця та інших учасників події.

Збирання запахових слідів з виявлених предметів-слідоносіїв у спеціалізованій лабораторії експертного підрозділу сприяє більш повній витяжці з них запахових слідів, збереженню інших матеріальних слідів на об'єкті, а, отже, й ефективному використанню комплексу криміналістично-значимої інформації в розслідуванні злочину.

У криміналістичному комплекті, що використовується під час огляду місця події, знаходяться такі приладдя, необхідні для роботи із запаховими слідами: алюмінієва (побутова) фольга в рулоні; великий анатомічний пінцет; спирт етиловий; бинт медичний стерильний або марлеві серветки; бавовняні тканини (байка, фланель) у шматках розмірами 10х15 см; стрічка липка в котушках; товста шовкова нитка; канцелярський папір; письмові приладдя; гумові рукавички; пульверизатор з водою.

Також у криміналістичному комплекті рекомендується мати 5–6 чистих скляних банок ємністю 0,3-0,8 л з металевими кришками, що закручуються, для розміщення шматків бавовняної тканини із зібраними з об'єктів запаховими слідами [2, с. 3–9].

Збирати запахові сліди безпосередньо під час проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів рекомендується у випадках, коли об'єкт-слідоносій неможливо відправити до експертної

лабораторії, а його руйнування або пошкодження недоцільні (це може бути обшивка автомобільного сидіння потерпілого, на якій довго знаходився злочинець, заводячи машину громіздкі предмети, ручка сумки, вирваної з рук потерпілої особи тощо).

Під час огляду місця події, проведення обшуку, виїмки тощо, у разі неможливості вилучення предмета цілком, запахові сліди з нього рекомендується збирати методом аплікації (від лат. applicatio – прикладання), за допомогою тривалого (не менше 1–2 годин) контакту шматків бавовняної тканини з предметами-носіями запахових слідів. Цей метод ґрунтується на переході пахучих речовин потожирових слідів людини з предмета-слідоносія на бавовняні серветки під час дифузійних і сорбційних процесів.

Слід пам'ятати, що прямий контакт бавовняних серветок з предметами призводить до повної або часткової втрати дактилоскопічних слідів, мікрочастинок і волокон. А тому за можливої наявності таких слідів цей метод не використовується, а вилучені об'єкти направляються до експертної лабораторії.

Збирання запахових слідів проводиться з використанням пінцетів і чистих гумових рукавичок для попередження внесення сторонніх пахучих речовин. Якщо предмет-слідоносій дуже сухий, то перед вилученням слідів над ним один-два рази розпиляють пульверизатором дрібними краплями воду, оскільки легке зволоження таких предметів сприяє кращому переходу пахучих речовин, при цьому слід пам'ятати, що у процесі збирання запахових слідів одяг злочинця, шкіряні й бавовняні рукавички, взуття, як правило, не зволожують. Потім ділянки найімовірнішого та інтенсивного контакту людини з предметом накривають або обгортають одним шаром заздалегідь приготовлених серветок з бавовняної тканини, які покривають алюмінієвою фольгою. Після чого серветки через фольгу щільно притискають до поверхні предмета-слідоносія. При цьому бавовняні серветки, що застосовуються для збирання запахових слідів мають зберігатися в умовах, що виключають накопичення на них сторонніх запахових слідів людини і випадкових пахучих інгредієнтів.

До горизонтальної поверхні слідоносія серветки, вкриті фольгою, притискають вантажем. Так, на сидіння, з якого збирають запахові сліди людини (за неможливості зробити вирізи фрагмента обшивки), поверх бавовняних серветок і фольги кладуть, наприклад, стопку книг. До невеликих предметів, у разі неможливості направлення їх до експертної лабораторії для дослідження запахових слідів (ключі, рукоятка викрутки, інші знаряддя зламу), серветки притискають через фольгу, щільно обжимаючи зроблений згорток руками. Під час збирання запахових слідів з предметів одягу щільність контакту з бавовняними серветками забезпечується шляхом згортання предмета з поміщеними усередину серветками й фіксації їх у такому

стані мотузкою. Усередині взуття і головних уборів серветки притискають фольгою і зім'ятим папером.

Тривалість контакту (період адсорбції серветками пахучих речовин, що переходять на них з досліджуваного об'єкта) має становити не менше однієї години. Збільшення терміну контакту в 2–3 рази сприяє більш повному накопиченню запахових слідів (до 1–2% наявних запахових слідів). Бавовняні серветки із зібраними запаховими пробами знімають зі слідоносіїв і пакують окремо в скляні банки або щільно обертають декількома (5–7) шарами алюмінієвої фольги. Після цього отримані пакування з бавовняними шматками загортають у папір, надписують і опечатують. Використані для пакування скляні банки щільно закривають скляними або металевими кришками. Поліетиленові пакети, контейнери з пластику, папір, картон для пакування об'єктів-носіїв запахових слідів не придатні, через те, що вони пропускають або усмоктують у себе пахучі речовини й не перешкоджають їхньому змішуванню.

У разі використання фольги для пакування краї згортка загинають і обтискають для запобігання втрати пахучих речовин. Надалі загорнені в алюмінієву фольгу слідоносії (предмети й шматки бавовняної тканини) слід у найкоротший термін доставити до експертної лабораторії для переупаковування в скляні ємності. Це пов'язано з тим, що навіть щільно притиснуті шари фольги не забезпечують повної герметичності пакування. Вилучені сліди поступово (протягом декількох тижнів) розсіюються, що може призвести до повної їхньої втрати.

До пакування з об'єктами чи зібраними з них запаховими пробами додають письмове пояснення: де, коли, і за яких умов їх було виявлено і вилучено, а також вказують, скільки приблизно часу пройшло з моменту події до упакування об'єкта. Це допоможе експертам при оцінці ступеня збереженості запахових слідів і вибору тактики дослідження. До направлення на експертизу вологі слідоносії зберігають при мінусовій температурі, щоб уникнути їхнього загнивання або утворення цвілі [3, с. 25–46].

Отже, застосування одорології в слідчій та розшуковій діяльності органів внутрішніх справ наразі є дуже актуальним і відкриває широкі перспективи її розвитку.

Список використаних джерел

1. Дяченко Н.М., Борзов О.П. «Вилучення, консервування і використання в розкритті злочинів запахової інформації: Методичні рекомендації» - Київ: ДНДКЦ МВС України, 2003. 15 с.

2. Кисин М.В., Петранек Г., Сулимов К.Т. и др. Использование консервированного запаха в раскрытии преступлений. Москва ; Берлин : ВНИИ МВД СССР, КИННП МВД ГДР, 1983. 120 с.

3. Стегнова Т.В., Лозинский Т.Ф., Уалерианова Л.П., Шамонова Т.Н., «Работа со следами биологического происхождения на месте проишествия: Учебное пособие. – М.: ЭКЦ МВД России, 1992.

Рожнова Вікторія Василівна,
прокурор відділу розвитку напрямків кримінально-правової політики управління стратегічного планування Департаменту кримінально-правової політики та захисту інвестицій Офісу Генерального прокурора, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ДО ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄРДР

Досудове розслідування як стадія кримінального провадження починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 3, ч. 2 ст. 214 КПК України).

Відповідно, за загальним правилом, здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до ЄРДР або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом (ч. 3 ст. 214 КПК України).

Серед усіх слідчих (розшукових) дій, які є основними способами збирання та перевірки доказів під час досудового розслідування, найбільш складною, важливою і невідкладною дією, метою якої є виявлення слідів події кримінального правопорушення, обставин його вчинення та встановлення особи злочинця, є огляд місця події. Невідкладність огляду місця події пояснюється необхідністю своєчасно і швидко отримати інформацію про обставини події з метою організації розшуку злочинця, розкриття та розслідування злочину [1, с. 7].

Саме тому огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, а відомості вносяться невідкладно після завершення огляду (ч. 3 ст. 214 КПК України).

Порядок проведення огляду, зокрема огляду місця події, регламентований у нормах КПК України, які мають загальний щодо слідчих (розшукових) дій і спеціальний щодо огляду характер (зокрема статті 104, 223, 233, 237, 238 та ін.).

Наряду із нормативними приписами важливе значення мають криміналістичні рекомендації щодо методів, способів, стадій проведення огляду, характерних місць пошуку слідів залежно від виду кримінального правопорушення, способу його вчинення, а також психології огляду місця події [2, с. 214].

Поряд з цим, задля ефективного проведення цієї слідчої (розшукової) дії, дотримання вимог кримінального процесуального закону та недопущення порушень, що можуть призвести до втрати доказового значення одержаних результатів, обов’язковим є

врахування актуальних правових позицій, сформульованих Верховним Судом з окремих питань проведення огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР.

Так, Верховним Судом сформульовано правові позиції щодо:

1. Підстав проведення огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР:

– виходячи з системного тлумачення норм кримінального процесуального закону, підставою для проведення огляду місця події слугує інформація про вчинення кримінального правопорушення. Без наявності такої інформації проведення огляду місця події не допускається, а проведений органами досудового розслідування огляд місця події фактично є обшуком, який згідно приписів ч. 2 ст. 234 КПК України здійснюється лише на підставі ухвали слідчого судді (постанова від 27.05.2020 у справі № 279/1021/16-к) [3];

– підставою для проведення огляду місця події слугує інформація про вчинення кримінального правопорушення, зафіксована у певній процесуальній формі, зокрема повідомлення про вчинення злочину (постанова від 27.05.2021 у справі № 648/2590/17; постанова від 07.09.2021 у справі № 743/569/20) [4; 5];

– відсутність у матеріалах кримінального провадження будь-яких даних, які б стали підставою для проведення огляду місця події у домоволодінні особи, а також факт внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР лише на наступний день і на підставі даних, отриманих під час вказаного огляду, вказує на те, що проведений огляд фактично є обшуком, який згідно приписів ч. 2 ст. 234 КПК України здійснюється лише на підставі ухвали слідчого судді та після внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Тому згідно з ч. 3 ст. 233 КПК України встановлені внаслідок такої слідчої дії докази є недопустимими й не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень (постанова від 07.06.2018 у справі № 740/5066/15-к) [6];

2. Місця проведення огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР:

– проведення огляду місця події злочину не за місцем, де відбулась подія злочину, а в іншому місці (місці розташування правоохоронного органу) є підставою для визнання даних протоколу зазначеної слідчої дії та інших доказів, отриманих за її результатами, недопустимими (постанова від 21.03.2019 у справі № 127/12150/16-к) [7];

– згідно з усталеною судовою практикою місцем події слід вважати або місце вчинення суспільно небезпечного діяння, або місце виявлення ознак кримінального правопорушення. Місце, де фактично проводилася слідча (розшукова) дія, за таких обставин не можна вважати місцем події. Особа, підкорюючись наказу, змушена була проїхати до місця, де формально здійснювався огляд місця події. При цьому, затримання особи в порядку ст. 208 КПК України не було проведено, протоколу його затримання працівники поліції не складали,

чим істотно порушили вимоги кримінального процесуального закону (постанова від 04.11.2020 у справі № 487/5206/17) [8];

3. Розмежування поверхневого огляду, результати якого оформлені протоколом огляду місця події, та обшуку особи, що проведений за відсутності відповідного протоколу:

– протокол огляду місця події, під час проведення якого речовина, яка в подальшому виявилась наркотичним засобом – канабісом, вилучена з лівої внутрішньої кишені куртки обвинуваченого працівником поліції, хоча у протоколі міститься посилання, що вона вилучена під час поверхневого огляду, до того ж у кімнаті поліції на станції метро, до якої він був запрошений працівником правоохоронного органу, є недопустимим доказом, оскільки обвинувачений являвся особою, яка фактично була затримана уповноваженою службовою особою без складання протоколу відповідно до вимог ст. 208 КПК України (постанова від 08.02.2018 у справі № 754/5978/16-к) [9];

– при здійсненні огляду місця події слідчий фактично провів особистий обшук особи та таким чином порушив вимоги кримінального процесуального закону, якими не передбачено повноважень здійснення такої слідчої дії до внесення відомостей до ЄРДР (постанова від 21.01.2020 у справі № 381/2316/17) [10];

4. Необхідності отримання дозволу суду чи особи, у володінні якої перебуває транспортний засіб, на проведення огляду транспортного засобу в межах огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР:

– огляд місця ДТП, який проводиться на підставі повідомлення про ДТП, істотно відрізняється від тих оглядів транспортного засобу, проведення яких вимагає дотримання підстав та правил, передбачених статтями 233, 234 та 237 КПК України. Огляд здійснений суто з метою з'ясування та фіксації технічного стану, в якому перебуває знаряддя вчинення злочину, пошкоджень та характерних ознак транспортного засобу після ДТП, слідової інформації про обставини події на ньому, стан його окремих вузлів, агрегатів та органів керування безпосередньо після ДТП, без вилучення будь-яких предметів та не з метою їх відшукання, не містить у собі ознак, що обумовлюють дотримання підстав до огляду, визначених статтями 233, 234, 237 КПК України. За таких обставин огляду автомобіля не притаманні ознаки примусової слідчої дії, що порушує недоторканність іншого володіння особи (транспортного засобу), а тому він не потребував одержання ухвали слідчого судді стосовно його проведення (постанова від 31.03.2021 у справі № 333/1539/16-к) [11].

Врахування цих та інших правових позицій Верховного Суду з питань проведення огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР забезпечить однозначність практики застосування відповідних правових положень, а також убезпечить від порушень вимог кримінального процесуального закону при його проведенні, визнання одержаних доказів недопустимими.

Список використаних джерел

1. Корж В. П. Огляд місця події: процесуальні особливості, криміналістичні рекомендації : Науково-практичний посібник для слідчих, прокурорів, поліцейських патрульної та кримінальної поліції. Харків, 2018. 264 с.

2. Барвенко В. К. Організація і тактика огляду місця події як невідкладної слідчої дії під час розслідування екологічних злочинів. Право і суспільство. 2018. № 5. Ч. 2. С. 212–219.

3. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 травня 2020 року у справі № 279/1021/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний веб-портал. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89564190.

4. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 травня 2021 року у справі № 648/2590/17. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний веб-портал. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/97243032.

5. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 вересня 2021 року у справі № 743/569/20. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний веб-портал. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99482696.

6. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 червня 2018 року у справі № 740/5066/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний веб-портал. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/74598730.

7. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 березня 2019 року у справі № 127/12150/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний веб-портал. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80681509.

8. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04 листопада 2020 року у справі № 487/5206/17. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний веб-портал. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92765489.

9. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 08 лютого 2018 року у справі № 754/5978/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний веб-портал. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/72243400.

10. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 січня 2020 року у справі № 381/2316/17. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний веб-портал. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87179214.

11. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 333/1539/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний веб-портал. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/96071606.

Саковський Андрій Анатолійович,
директор навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Плосконос Артем Ігорович,
здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ТАКТИКА ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ УЧАСНИКІВ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП І ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Кримінальний процесуальний кодекс нам пропонує одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб як різновид допиту. Відповідно до ст. 224 КПК України слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях [1].

Водночас, варто звернути увагу, на те що предмет одночасного допиту є значно вужчим, ніж предмет допиту, оскільки під час проведення одночасного допиту з'ясовується не весь спектр відомостей, які стосуються кримінального правопорушення, а лише ті обставини, які мають суперечності або розбіжності.

Важливим фактором під час проведення одночасного допиту є здійснення слідчим тактично правильного керівництва процесом проведення зазначеної СРД. У цьому випадку мають бути дотримані, по-перше: межі, які забезпечать можливість встановлення психологічного контакту з учасниками одночасного допиту та підтримання нормальної психоемоційної атмосфери упродовж його проведення, і по-друге: межі, які унеможливлять використання учасниками одночасного допиту власної ініціативи, яка може призвести до втрати слідчим контролю над ситуацією.

Для одночасного допиту двох або більше раніше допитаних осіб, як і для допиту, також є характерним можливість виникнення конфліктних ситуацій. У даному випадку можливо навіть стверджувати, що наявність конфлікту, фактично є передумовою прийняття рішення про проведення одночасного допиту.

Водночас, не можливо залишити поза увагою і прецеденти, пов'язані із створенням безконфліктної ситуації під час одночасного допиту, зокрема це стосується переважно випадків коли учасники ОЗГ готові співпрацювати зі слідством, надають правдиві та достовірні показання, їх провина у вчинених кримінальних правопорушеннях повністю підтверджується зібраними під час розслідування доказами.

Ми переконані, що застосування тактичних прийомів під час одночасного допиту є важливим інструментом слідчого, який дозволить

отримати інформацію, конкретизувати та доповнити вже відомі обставини, усунути розбіжності, суперечності, неточності у показаннях.

До найбільш ефективних тактичних прийомів одночасного допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій, на наш погляд, відносяться:

1. Проведення одночасного допиту позавізуальним спостереженням між учасниками ОЗГ. У методичних рекомендаціях щодо тактики проведення одночасного допиту пропонують використовувати зазначений тактичний прийом під час проведення СРД між учасниками, які мають різний процесуальний статус, з метою уникнення можливості психологічного впливу поведінкою, жестами, інтонацією.

2. Роздроблення сил та засобів. Тактичний прийом, який передбачає отримання інформації про кримінальне правопорушення, шляхом постановки запитань по окремим епізодам незаконної діяльності та їх складовим, що містять криміналістичнозначущу інформацію, кожному учаснику ОЗГ, які приймають участь в допиті з одночасним ініціюванням перевірки достовірності такої інформації по кожному факту.

3. Пред'явлення доказів для пожвавлення асоціативних зв'язків пам'яті. Для подолання добросовісної помилки допитуваним особам пред'являються: речові докази і документи; протоколи слідчих (розшукових) дій (оглядів, слідчих експериментів, висновки експертів); додаткові засоби фіксації (плани, схеми, малюнки, фотознімки, відеозапис) [2, с. 165].

4. Спостереження за поведінкою допитуваних осіб та пошук слабких місць. Тактичний прийом сутність якого полягає у можливості встановлення слідчим під час одночасного допиту емоційних та поведінкових проявів з боку допитуваних та дозволяє гнучко змінювати тактику і використовувати найбільш оптимальні та ефективні прийоми психологічного впливу на учасників, забезпечуючи регуляцію стану допитуваних і динаміку інформаційного спілкування.

5. Проведення одночасного допиту відразу після пред'явлення особи для впізнання. Зміст зазначеного тактичного прийому полягає у оперативній готовності слідчого до проведення одночасного допиту, відразу після пред'явлення учасників ОЗГ для впізнання та унеможливить їх спроби проаналізувати всі обставини та вибудувати контраргументи для допиту.

6. Використання засобів відеофіксації під час одночасного допиту. Проведення одночасного допиту із використанням відеозапису дозволить зафіксувати послідовність та зміст викладеної допитуваними особами інформації, а також їх психо-емоційний стан та реакцію на конкретні запитання та відповіді опонента.

7. Загострення розбіжностей у показаннях учасників одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб по менш значущим спірним обставинам. Даний тактичний прийом застосовується під час проведення одночасного допиту між співучасниками злочину. Суть прийому полягає

в тому, що слідчий, прокурор починає одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб із з'ясування менш істотних спірних обставин, але поступово все більше і більше їх загострює. У такій обстановці особа всупереч своєму бажанню переходить від обговорення менш важливих спірних питань до більш важливих [2, с. 168].

8. Зміна черговості постановки питань. У процесі одночасного допиту двох чи більше раніше допитаних осіб слідчий повинен уважно слідкувати за змістом відповідей кожного з допитуваних. Якщо один з учасників слідчої (розшукової) дії здійснює спроби узгодити свої показання з іншим учасником, слід змінювати черговість постановки запитань. Цей тактичний прийом дозволяє викрити брехню несумлінного учасника і перешкоджає змові допитуваних [2, с. 171].

Таким чином, одночасний допит двох або більше раніше допитаних осіб, як правило відбувається за умов конфліктної ситуації. Додатково процес його проведення між учасниками ОЗГ ускладнюється безпосередньо їх соціальними статусами, кримінальними характеристиками та психологічними особливостями, а також наявністю певного «професійного» злочинного досвіду, що може призвети до використання допитуваними зазначеної СРД у власних цілях, з метою узгодження показань та координації лінії поведінки під час розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

2. Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 240 с.

3. Плосконос А. І. Організаційно-тактичні заходи підготовки до допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій. KELM: Knowledge, Education, Law, Management. 2018. №2 (22). С. 152-157.

4. Плосконос А. І. Тактичні прийоми допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій. Підприємництво, господарство і право. № 11. Київ, 2020. С.260-265.

Самодін Артем Володимирович,
завідувач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ «ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИКА»

Одним із сучасних викликів для України у сфері кібербезпеки є змагальний характер розвитку засобів кібербезпеки в умовах швидких прогресуючих змін інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема хмарних та квантових обчислень, 5G-мереж, великих даних, Інтернету

речей, штучного інтелекту тощо [9]. Адже сучасні тенденції розвитку «цифровізації (диджитиза́ції)» майже усіх сфер суспільних відносин в нашій країні створюють передумови для більш ґрунтовної розробки цих напрямів у юридичних науках.

Не є й виключенням й криміналістика, адже в інформаційному просторі з'явились та досить широко та, подекуди не зовсім обґрунтовано, використовується як окремі узагальнені поняття «цифрова криміналістика», «комп'ютерна криміналістика», «мобільна криміналістика», «відеокриміналістика». Найбільш вживаним, як нами відмічається, є словосполучення «цифрова криміналістика». Такий стан речей обумовлений перш за все не повним розумінням окремих спеціалістів-практиків у сфері ІТ-технологій розуміння самого предмету, завдань та системи криміналістики як науки та галузі юридичних знань.

Зважаючи на саме поняття криміналістики як науки про закономірності механізму кримінального правопорушення, виникнення інформації про кримінальне правопорушення та його учасників, закономірності збирання, дослідження, оцінки та використання доказів, та заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних засобах і методах досудового розслідування, судового розгляду і попередження кримінальних правопорушень [1, с. 31], а також її чотирьох елементну систему до якої традиційно входять: загальна теорія криміналістики, криміналістична техніка, тактика та методика, самостійне існування поняття як «цифрова криміналістика» викликає чимало запитань щодо його розуміння як певного наукового та прикладного феномену.

Зокрема в окремих інформаційних джерелах, у тому числі у науковій літературі, зазначене поняття визначається як нові знання у криміналістиці, які базуються на розумінні особливостей функціонування сучасних інформаційно комунікаційних технологій і використовуються для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень та має синоніми «електронна криміналістика» і «комп'ютерна криміналістика» (Яковлев О.М.) [2].

Досить цікавим, є розуміння цього феномену Федотовим М.М., який визначає «Форензіку – Комп'ютерну криміналістику» як прикладну науки щодо розкриття та розслідування злочинів, які пов'язані з комп'ютерною інформацією, методів отримання та дослідження доказів, що мають форму комп'ютерної інформації (так званих цифрових доказів), технічних засобів, які застосовуються для цього. А до її предметів відносить: кримінальну практику; оперативну, слідчу та судову практику щодо комп'ютерних злочинів; методи експертного дослідження комп'ютерної інформації; здобутки галузей зв'язку та інформаційних технологій [6, с. 12–13] (авт. переклад з російської мови).

«Цифрова криміналістика» у різних формулюваннях вже досить тривалий час зустрічається під час аналізу певних освітньо-професійних програм підготовки на бакалаврському та магістерському рівнях. Зокрема, у Харківському національному університеті імені

В.Н. Каразіна за спеціальністю 125 «Кібербезпека» на першому бакалаврському рівні викладається навчальна дисципліна «Основи протидії кіберзлочинності та цифрова криміналістика» [7]. Наприклад, в контексті навчальної дисципліни «Цифрова криміналістика», яка викладається у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузенця для згідно з навчальним планом підготовки фахівців другого освітнього рівня «магістр» спеціальності 125 «Кібербезпека», комп'ютерна криміналістика (computer forensics), у ширшому сенсі цифрова криміналістика (digital forensics) визначається як підрозділ криміналістики, прикладна наука про розслідування злочинів (інцидентів) та збирання цифрових доказів, що знаходяться на комп'ютерах, системах зберігання даних, у комп'ютерних мережах, на мобільних й інших цифрових пристроях (авт. переклад з російської мови). При цьому, вже предметом цієї навчальної дисципліни автори визначають основні поняття та методи цифрової криміналістики, навики збору цифрової криміналістичної інформації за допомогою інструментів з відкритим кодом з операційних систем Windows та Linux [3].

У профільних закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, наприклад, у Харківському національному університеті внутрішніх справ за цією ж спеціальністю курсанти вивчають «Цифрову криміналістику», у якій розглядаються теми присвячені електронним (цифровим) доказам, процес первинних цифрових криміналістичних досліджень, структура жорсткого диску та файлових систем, здобуття даних та створення дублікатів носіїв даних, подолання протидії криміналістичним дослідженням та їх певні напрями, наприклад: операційних систем, комп'ютерних мереж, веб-атак, баз даних, хмарних сервісів, шкідливого програмного забезпечення, електронної пошти, мобільних пристроїв, а також складання звіту і представлення їхніх результатів [8].

Окремі спеціалісти у сфері ІТ-технологій, зокрема, Української академії кібербезпеки, використовують, на наш погляд, загальновживане узагальнене формулювання «цифрова криміналістика», визначаючи її завданням збирання, обробку, зберігання, аналіз та надсилання доказів, пов'язаних з комп'ютерною технікою, для пом'якшення наслідків уразливості мережі та/або для кримінальних, шахрайських, контррозвідувальних або правоохоронних розслідувань [4]. Спеціалісти Лабораторії комп'ютерної криміналістики, визначають певну сферу «комп'ютерної криміналістики» до якої, як комерційні послуги, відносять: експертизи та дослідження (комп'ютерно-технічні експертизи та криміналістичні дослідження цифрової техніки); збір цифрових доказів (у тому числі технічний супровід слідчих дій (оглядів, обшуків); мобільна криміналістика (наприклад, вилучення і аналіз усіх даних (переписки, медіа, документів та ін.) з сучасних мобільних пристроїв); відео криміналістика (наприклад, знімання і відновлення даних з усіх типів відеореєстраторів).

Зі врахуванням викладеного, як самостійне формулювання «цифрова криміналістика» або ж її споріднені інтерпретації доцільно використовувати та розглядати виключно в контексті окремих навчальних дисциплін як певну сукупність міжпредметних знань, яких мають набути здобувачі вищої освіти для успішного виконання завдань майбутньої професійної діяльності у межах спеціалізації, а в окремих випадках як напрям та форму надання відповідних комерційних послуг у сфері цифрових технологій.

Водночас, з огляду на предмет науки криміналістики, й зокрема самостійної прикладної юридичної навчальної дисципліни, яка викладається на її основі, знання про цифрові технології мають знаходити свій вияв у контексті:

– криміналістичної техніки (наприклад, використання технологій аналізу «великих даних» (англ. Big Data) в розрізі напряму інформаційно-довідкового забезпечення правоохоронної діяльності (криміналістична реєстрація), використання дакто-сканерів в дактилоскопії, програм призначених для обробки цифрових зображень з технічних засобів фотофіксації безпілотних літальних апаратів у криміналістичній фотографії тощо);

– криміналістичної тактики (наприклад, використання під час організації та планування розслідування інформаційних систем кримінального аналізу та розвідувальної аналітики; тактичних особливостей проведення допиту та впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування; використання спеціальних знань та залучення спеціалістів у сфері ІТ-технологій до проведення огляду, обшуку з метою надання консультативної допомоги слідчому у роботі зі цифровими доказами та їх носіями; призначення та проведення комп'ютерно-технічних експертиз тощо);

– криміналістичної методики щодо розслідування не лише кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, а й інших кримінальних правопорушень у методиці розслідування, яких звертається увага на аналіз цифрових даних відносно способу і засобів їх вчинення, доцільності, а подекуди й необхідності використання можливостей сучасних досягнень у сфері інформаційних технологій під час їх розслідування.

Варто констатувати, що окреслений нами напрям безсумнівно має досліджуватись на науковому та навчально-методичному рівнях не лише з позиції криміналістики, а й інших споріднених юридичних наук, при цьому напрацювання мають ефективно впроваджуватись у слідчу, судово-експертну практику та підготовку здобувачів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.

2. Заєць І.С. Перспективи криміналістики в умовах інформатизації суспільства. Електронний репозитарій Національної академії внутрішніх справ. URL: http://elar.naiau.kiev.ua.
3. Компьютерная криминалистика в Украине. Проблемы и пути развития. URL: https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=5683.
4. Українська академія кібербезпеки. Веб-сайт. URL: https://uacs.kiev.ua/workforce-roles-framework/tsyfrova-kryminalistyka/
5. Лабораторія комп'ютерної криміналістики. Веб-сайт. URL : https://cyberlab.com.ua/index.html
6. Федотов Н.Н. Форензика – компьютерная криминалистика. Москва : Юридический Мир, 2007. 432 с.
7. Освітньо-професійна програма «Кібрербезпека у фінансових технологіях». Веб-портал Харківського національного університету імені В.Н. Каразіана. URL: http://start.karazin.ua/app/webroot/files/upload/2021/kbi/b-iberbezpeka.pdf.
8. Освітньо-професійна програма «Кібрербезпека (поліцейські)». URL: http://univd.edu.ua/files/125_cyber/opp_125_2020.pdf.
9. Стратегія кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір - запорука успішного розвитку країни». Указ Президента України від 26 серп. 2021 р. № 447/2021. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text.

Свобода Євгенія Юріївна,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Михальчук Тетяна Володимирівна,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОРЕЄСТРАТОРІВ ПІД ЧАС ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Відеореєстратор (англ. digital video recorder, DVR) – пристрій, призначений для запису, зберігання та відтворення відеоінформації.

Відеореєстратори, в основному, використовуються у системах відеоспостереження як стаціонарних (на об'єктах), так і рухомих (наприклад, автомобільні відеореєстратори).

В залежності від поставлених завдань відеореєстратор може використовуватися для:

– відеоспостереження за відвідувачами в приватних будинках, офісах, магазинах;

– відеоконтролю касових операцій на робочих місцях касирів в магазинах (для аналізу відповідності відеоданих, даних касових терміналів та чеків);

– організації системи обліку та контролю автотранспорту на парковках;

– автоматичної реєстрації і контролю переміщень залізничних вагонів по території заводів, комбінатів, паливно-заправних комплексів, сховищ тощо.

В Україні автомобільні відеореєстратори фіксують все, що відбувається в дорозі і в разі порушення правил дорожнього руху допомагають розібратися в ситуації, довести свою невинність. Але в багатьох країнах Європи і навіть світу ці пристрої – під забороною.

Проаналізуймо основні аргументи, чому заборонені відеореєстратори в різних країнах світу:

1. Зменшення огляду. Зазначається, що підвішений на лобовому склі апарат може закрити водієві невелику частину дороги. Це загрожує створенням аварійної ситуації.

2. Втручання в особисте життя. Реєстратор фіксує всі події, що відбуваються; у відеоролик потрапляють номери автомобілів, що рухаються, особи тощо. Відеозйомка манери водіння іншого водія вже можна розцінити як втручання в його особисте життя. Крім того, під забороною знаходиться і розміщення записів з реєстраторів в інтернеті, наприклад, на Youtube, якщо на ній помітні номера авто і інших осіб (без їх дозволу).

3. Подібна зйомка підпадає під поняття «незаконне здійснення візуального спостереження». За такі дії накладається штраф. Вести спостереження можуть тільки спеціально уповноважені державні органи (наприклад, поліція) [2].

У багатьох країнах світу використання відеореєстратора юридично не врегульовано, тому що технології розвиваються швидше, ніж законодавство встигає пристосуватися до них.

Законодавча база України не обмежує право громадян в установці подібних пристроїв і використанні записів у суді. У разі порушення правил дорожнього руху в протоколі зазначається, що проводилася відеофіксація. Обов’язково вказується дата, час запису, детально описується реєстратор, з якого передається запис, із зазначенням зовнішнього вигляду пристрою.

Чи залучати зняті відеоролики до справи про адміністративне порушення, залежить від судді. Тут може відіграти роль правильність оформлення протоколу про передачу запису аварійної ситуації на дорозі.

Проаналізуймо законодавство в країнах Європи і США щодо використання відеореєстратора.

З весни 2018 року на території Євросоюзу почав діяти General Data Protection Regulation – законодавчий акт, що стосується персональної інформації. В одній з частин цього акта йдеться про заборону на публікації зображень третіх осіб, якщо вони не згодні на

це. Даний закон поширюється і на використання реєстратора в авто. Адже на запис потрапляють чужі обличчя перехожих.

В США, Німеччині, Португалії, Австрії та в інших країнах Європи заборонені відеореєстратори, оскільки відбувається втручання в приватне життя. Не можна знімати і тим більше викладати у відкритий доступ відео, на яких є люди, чужа власність тощо без їх згоди на це [1].

Розглянемо особливості використання даних пристроїв у різних країнах світу. В Австрії дозволяється використання відеореєстраторів, але виключно в особистих цілях. Забороняється викладати записи в публічний доступ. У Німеччині використання відеореєстратора не рекомендується, тому що прилад являє собою втручання в приватне життя. У Португалії дозволяється використовувати відеореєстратор в особистих цілях. У разі порушення закону про недоторканність приватного життя можна отримати штраф. У Швейцарії записи з відеореєстратора є незаконним порушенням недоторканності приватного життя. Пристрої не рекомендують використовувати в громадських місцях. У Бельгії використання приладу є законним. При публікації відео, записаного відеореєстратором, необхідно, щоб людей в кадрі неможливо було розпізнати. У Норвегії, Нідерландах використання реєстраторів допустимо лише для приватного використання і за умови, що пристрій не відволікає увагу водія. У Франції використання реєстраторів допустимо тільки за умови, що пристрій не впливає на видимість. В Угорщині записи повинні бути видалені через 5 днів після реєстрації та мають бути захищені від доступу третіх осіб [2].

Однак є ряд країн, де можна використовувати відеореєстратор без загрози штрафу: Боснія і Герцеговина, Болгарія, Данія, Естонія, Іспанія, Литва, Латвія, Мальта, Румунія, Сербія, Великобританія, Італія тощо.

Використання відеореєстраторів – це одна з тих галузей, які з юридичної точки зору в Європейському Союзі досі точно не врегульовані.

Переваги відеореєстратора

На запис відеореєстратора може потрапити не тільки аварія або бесіда з працівником поліції, а й спроба вимагання або крадіжка, грабіж. Будь-яка грубість, небезпечне водіння і вимушена зупинка через дії шахраїв стає більш доказовою при наявності відеозапису.

Відеореєстратори з високою роздільною здатністю здатні фіксувати номерні знаки автомобілів, які знаходяться поруч. Це часто допомагає знайти свідків або винуватців того чи іншого злочину.

Також відеотехніка оснащується датчиками руху, що здатні вести запис вночі, під час стоянки автомобіля, що сильно полегшує пошуки тих, хто залишив вм’ятину, подряпину або спробував вибити скло. Майже всі відеореєстратори також ведуть фіксацію часу і

швидкості автомобіля, що також допомагає оскаржити незаконний штраф з камери відеоспостереження.

Недоліки відеореєстратора

Велика частина цих пристроїв так чи інакше є перешкодою на лобовому склі (відеореєстратор обмежує оглядовість, так як закриває частину лобового скла).

Список використаних джерел

1. Автомобільні відеореєстратори – де їх можна використовувати легально? URL : https://trans.info/ru/avtomobilnyie-videoregistratoryi-gde-ih-mozhno-ispolzovat-legalno-68582..ю

2. Де можна і де не можна користуватися відеореєстратором + 2 головні причини заборони. URL : https://www.moyo.ua/ua/news/gde-mozhno-i-gde-nelzya-polzovatsya-videoregistratorom-2-glavnye-prichiny-zapreta.html.

Семенов Віктор Васильович,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Підвищення професіоналізму працівників Національної поліції України є одним із пріоритетних завдань навчальних закладів МВС України. Сучасний стан боротьби зі злочинністю з одного боку, й розвиток криміналістичної науки з іншого, вимагають вдосконалення такої підготовки.

Невід'ємна складова частина навчання слідчого – криміналістична підготовка.

Орієнтуючись на традиційну систему криміналістики та на зміст практичної діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, уявляється можливим виділити наступні компоненти криміналістичної підготовки працівників НП України, найбільш важливими з яких є:

1. Криміналістичні знання, які являють собою поінформованість про закономірності механізму злочинів, виявлення, дослідження й використання інформації з метою розслідування конкретного кримінального правопорушення.

2. Криміналістичні вміння та навички, які являють собою засвоєні фахівцем способи практичного застосування криміналістичних знань у практичній діяльності.

Криміналістичні вміння та навички можна поділити на чотири групи, що відповідають розділам криміналістики: а) техніко-криміналістичні вміння й навички володіння засобами виявлення, збирання, дослідження матеріальних джерел криміналістично значущої інформації; б) тактико-психологічні вміння й навички проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; в) аналітико-криміналістичні вміння й навички з виділення

значущої криміналістичної інформації під час розслідування й оцінки її ролі; г) організаційно-методичні криміналістичні вміння й навички слідчого, дізнавача та оперативного працівника, що має організаційно-методичне значення під час проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, а також розслідування кримінального правопорушення в цілому.

Досягнення успішності проведення слідчої (розшукової) дії полягає в реалізації комплексу дій, що є її складовими елементами – тобто кримінально-процесуальних; організаційно-тактичних; морально-етичних; психологічних.

Розглядаючи організаційно-тактичний елемент, слід зазначити, що до організаційної частини відносяться дії, які сприяють у подальшому найбільш раціональному проведенню слідчої (розшукової) дії – планування, підготовка та безпосереднє проведення, використання технічних засобів, взаємодія суб'єктів розслідування тощо. В тактичній частині розглядаються дії, спрямовані на розв'язання конкретних завдань, прийняття тактичних рішень і визначення своєчасності та доцільності проведення слідчої (розшукової) дії, оцінка необхідності здійснення запланованих заходів з урахуванням слідчої ситуації.

Тактико-психологічні вміння й навички проведення слідчих (розшукових) дій передбачають в тому числі раціональне й ефективне використання засобів криміналістичної тактики, розроблених у межах тактико-криміналістичного забезпечення розслідування і наданих у вигляді криміналістичних рекомендацій. Одним із засобів криміналістичної тактики є тактика слідчої (розшукової) дії.

Серед слідчих (розшукових) дій виділяється слідчий експеримент. Він має складний, комплексний характер, йому притаманні ознаки вербальних і нонвербальних дій, може нести ризики втрати інформації та небезпеку для її учасників.

Саме така слідча (розшукова) дія як слідчий експеримент здавна знаходилась в арсеналі тактичних засобів криміналістики та кримінальному процесуальному законодавстві і в різні часи мала такі назви: «відтворення обстановки й обставин події», «слідчий експеримент», «перевірка показань на місці».

До появи в 2012 році такої слідчої (розшукової) дії, як «слідчий експеримент», що передбачає відтворення дій, обстановки, обставин певної події існувала така слідча дія, як «перевірка показань на місці», тактика якої була розроблена достатньо ґрунтовно і перевірена на практиці. Проведення зазначеної слідчої дії вбачалось доцільним при виникненні в показаннях підозрюваного, потерпілого або свідка суперечностей у відомостях про місце злочину (події), надання інформації, яка викликає сумнів щодо знання допитуваною особою обставин події, яка досліджується, та інших невідповідностей. Підготовчий етап цієї достатньо складної слідчої дії передбачав обов'язкове попереднє ознайомлення з місцем, де будуть перевірятися показання [1, с. 338].

Криміналістична теорія і практика розробила певні загальні тактичні положення проведення слідчого експерименту [2, с. 507].

Одним із тактичних аспектів підготовки до проведення слідчого експерименту є визначення змісту та умов його проведення. Для цього рекомендується провести рекогносцировку – попереднє ознайомлення слідчого з місцем і обстановкою запланованої слідчої (розшукової) дії. Особливо це важливо, якщо слідчий раніше там не був. Для виконання вимог кримінального процесуального закону – максимального наближення досліджуваної події до обстановки, яка була в момент розслідуваної події, з'ясування можливих змін та можливої реконструкції – слідчому також необхідно здійснити виїзд на місце майбутнього слідчого експерименту [3, с. 26].

Під час опитування практичних працівників – слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, спеціалістів-криміналістів, представників патрульної поліції – із метою перевірки знань і розуміння положень тактики слідчого експерименту була виявлена наступна закономірність.

Саме питання підготовчого етапу слідчого експерименту – необхідність попереднього ознайомлення слідчим із місцем і обстановкою майбутньої слідчої (розшукової) дії – не сприймається як необхідне опитаними зі стажем практичної роботи до 5 років. Більш досвідчені працівники розуміють приховані ризики слідчого експерименту, необхідність особистого попереднього дослідження слідчим місця проведення і можливої необхідної його підготовки (реконструкції). Відношення до даного питання практичних працівники зі стажем практичної роботи понад 5 років ґрунтується на особистому досвіді або на досвіді колег.

Зазначене дозволяє зробити висновок щодо наявності певних недоліків у вивченні майбутніми правоохоронцями тактики слідчого експерименту і необхідності їх усунення.

Список використаних джерел

1. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров [та ін.]. К. : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

2. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.

3. Тактика проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування [Текст] : метод. рек. / [П.Є. Антонюк, А.О. Антощук, В.В. Пясковський, А.В. Самодін, та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 70 с.

Сокиран Федір Михайлович,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

СЛІДЧИЙ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Успішне розслідування кримінальних правопорушень, викриття винних і встановлення об'єктивної істини в кримінальному провадженні багато в чому залежить від оволодіння працівниками слідства тактичними прийомами та застосування їх на практиці. Вирішення цієї задачі залежить, перш за все, від успішного виконання окремих слідчих (розшукових) дій, де знання тактичних прийомів є визначальним фактором. Працівники слідства у своїй діяльності в процесі розслідування кримінальних проваджень застосовують тактичні прийоми, методи та засоби, розроблені юридичною наукою, в основному криміналістикою та судовою психологією.

І в цьому питанні неостанню роль відіграє слідчий як суб'єкт застосування прийомів психологічного впливу під час розслідування кримінальних правопорушень.

Психологічний вплив, що застосовується під час проведення певних слідчих (розшукових) дій, не є вимаганням «потрібних» для слідчого свідчень. Тактичні прийоми психологічного впливу, якщо вони правильно застосовуються, мають вибіркову дію – лише стосовно осіб, яким важко відтворити сприйняте раніше, або згадати забуті факти, або тих, які дають навмисно неправдиві свідчення або відмовляються від дачі свідчень. Тут психологічний вплив є корисним і цінним – він сприяє одержанню від допитаного вірогідної доказової інформації [1].

У першому випадку такими надійними прийомами психологічного впливу є відновлення асоціативних зв'язків шляхом нагадування або збудження слідів афектів, викликаних раніше та зафіксованих у підсвідомості емоцій, моторних реакцій, образів, відтворення обстановки сприйняття; зняття розподіленості уваги шляхом її акцентування; активізація установок і емоційно-вольової сфери тощо. Ефективність таких прийомів психологічного впливу є досить високою.

Долаючи намагання дати неправдиві свідчення, слідчий повинен пам'ятати та застосовувати для одержання адекватної доказової інформації лише законні, морально-етичні прийоми психологічного впливу. Звертаючись до почуттів допитаного, слідчий має знати, що вплив виключно на почуття є ризиковим через те, що виникає цілком реальна ймовірність отримати неправдиві свідчення під впливом, наприклад, страху, злості або інших негативних чинників.

Якщо особа обрала позицію протистояння, дає неправдиві свідчення, то певний позитивний результат для одержання вірогідної доказової інформації може дати лише такий тактичний прийом психологічного впливу як стимулювання позитивних якостей особи, яка бере участь у кримінальному провадженні.

У процесі проведення слідчих (розшукових) дій їх учасники (свідки, потерпілі) попереджаються про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих свідчень, що певним чином впливає психологічно на цих осіб і в багатьох випадках (за результатами проведених нами бесід зі свідками та потерпілими) дає позитивні результати, тобто спонукає їх відмовитись від наміру дати неправдиві свідчення і, не приховуючи нічого, розповісти про відомі їм факти.

У Кримінальному процесуальному законі містяться норми, які дозволяють застосовувати технічні засоби при розслідуванні кримінальних правопорушень. Так, у ньому перелічені конкретні дії, які має право виконувати слідчий із застосуванням науково-технічних засобів [2]. Поряд із цим, наголошуючи на важливості фіксації доказової інформації за допомогою науково-технічних засобів, законодавчо введено також і дозвіл на фотографічний спосіб фіксації результатів пред'явлення для впізнання як людей, так і предметів, виміри, фотографування, складання планів і креслень під час огляду. Тобто застосування науково-технічних засобів прямо допускається законом. Але тут виникає лише одне принципове питання, яке вже багато років дискутується у вітчизняній літературі, а саме: питання про критерії допустимості застосування науково-технічних засобів [3].

Аналізуючи результати негативного впливу при застосуванні науково-технічних засобів на психологію слідчого, треба зазначити, що нерідко сам факт застосування їх слідчим або за його дорученням фахівцем (наприклад, під час огляду місця події) створює психологічне підґрунтя для недбалої та непродуманої фіксації обстановки та її деталей у протоколі. Тому може статися так, що у протоколі слідчим фіксується одне, а на фотознімках відбито інше, майже непов'язане з записами у протоколі, що позбавляє слідчий огляд пізнавальності, утруднює використання його результатів у доказуванні. Слідчий зобов'язаний застосовувати науково-технічні засоби для забезпечення надійності та об'єктивної фіксації, не знижуючи разом із тим активності та цілеспрямованості своєї пошукової роботи.

На завершення хотілося б акцентувати увагу слідчих, що правильно застосовані ними у рамках закону й етики прийоми психологічного впливу при розслідуванні кримінальних правопорушень можуть принести позитивний результат у встановленні об'єктивної істини у провадженні.

Список використаних джерел

1. Сокиран Ф.М. Психологічний вплив на досудовому слідстві: // Криміналістичний вісник: наук. практ. зб. ДНДКУ МВС

України; НАВС. – К., ПК «Типографія від А до Я», 2018. - №1 (29) – С. 81 – 86.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n387.
3. Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике. – К., 1984. – 195с.

Сорохан Ілона Юріївна,
судовий експерт сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Івано-Франківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

АСПЕКТИ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Протягом останніх 150 років судова експертиза пройшла шлях від епізодичного проведення почеркознавчих, дактилоскопічних і інших криміналістичних експертних досліджень до розробки наукових засад судової експертизи, створення нових її видів, систематичного (для більшості видів судових експертиз) їх проведення. Розвиток судової експертизи продовжується і сьогодні. З'являються нові види і об'єкти судової експертизи, нові методи і методики, сучасні науково-технічні засоби і автоматизовані інформаційні експертні технології [1, с. 73].

Вагомий внесок у розроблення інноваційних напрямів розвитку судової експертизи зробили: Т. В. Авер'янова, Г. К. Авдєєва, В. П. Бахін, П. Д. Біленчук, Р. С. Бєлкін, А. В. Дулов, М. І. Долженко, М. В. Жижина, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, І. І. Когутич, М. В. Салтевський, І. В. Гора, Н. Б. Нечаєва, В. В. Тіщенко, Ю. В. Чорноус, Б. В. Щур, Ю. В. Шепітько, М. Г. Щербаковський та інші вчені. В окремих роботах розглядаються питання інновацій у судовій експертизі та проблеми їх застосування у практиці (Г. К. Авдєєва, В. А. Журавель, В. Ю. Шепітько та інші). Водночас є низка теоретичних і практичних проблем формування концепції інновацій у судовій експертизі, яка залишається нерозробленою або належить до дискусійних.

Сьогодні перед сучасною судовою експертизою та кожним із її напрямків постійно постають нові завдання, важливі теоретико-методологічні проблеми, які спрямовані на вивчення та врахування сучасних тенденцій науково-технічного прогресу, глобальних і епідемічних загроз світовому співтовариству, їх впливу на формування криміналістичних знань. Тому, в реаліях сьогодення, одним із пріоритетних завдань судової експертизи є дослідження та

розроблення інноваційних засад криміналістичного забезпечення діяльності підрозділів Експертної служби.

Метою статті є обговорення нових тенденцій і розвиток існуючих практичних можливостей техніко-криміналістичного забезпечення судової експертизи.

В судово-експертних установах України тривалий час не проводилися судові експертизи з встановлення термінів абсолютної давності документів. Даний підвид експертизи був запроваджений ще за радянських часів та є дуже затребуваним в судах, проте, на даний час, вітчизняні наукові установи не мають теоретичного підґрунтя та відповідного обладнання для вирішення такого роду завдань.

Привертають увагу досягнення судово-технічної експертизи документів у розробці методів диференціації мікрокількостей матеріалів письма. Так, наприклад, за допомогою тонкошарової хроматографії в комплексі з відбивною спектрофотометрією (з використанням приладу хроматограм-спектрофотометра «OPTON МО-3») здійснюється диференціація за якісним та кількісним складом барвників чорнил або паст кулькових ручок.

Вивчення складу матеріалів письма та їх зіставлення з довідковими рецептурними даними може сприяти вирішенню завдань з визначення абсолютного віку документу. Тому сьогодні в експертних установах України створюються комп'ютеризовані банки даних і колекції зразків матеріалів документів, що виготовляються вітчизняними та закордонними виробниками.

На сьогодні тривають пошуки шляхів встановлення абсолютної давності виготовлення документа за кількісним вмістом фенілгліколя в штрихах. Встановлення термінів виготовлення документів, які створені від 2 до 5 років, в Україні здійснюється поки що дуже складним методом – методом газорідинної хроматографії (ГРХ). За кордоном, для вирішення таких питань, поряд з газорідинною хроматографією (ГРХ) використовують тонкошарову хроматографію (ТСХ). Перспективними є методики встановлення давності виготовлення документів, що зберігалися в різних умовах, та методи капілярного електрофорезу для дослідження чорнил і паст з метою встановлення абсолютної давності здійснення написів.

Використання сканера і растрового графічного редактора «Adobe Photoshop» під час техніко-криміналістичного дослідження документів дозволило прискорити та підвищити науковий рівень вирішення таких проміжних експертних завдань:

– встановлення взаємного топографічного збігу елементів ілюстративних матеріалів;

– встановлення міри розподілу щільності растру в колірних інформаційних каналах, що порівнюються;

– дослідження пересічних штрихів з метою встановлення порядку їх нанесення;

– дослідження поліграфічних зображень упаковок контрафактної продукції та інших [2, с. 92].

На даний час розроблено методи встановлення хронологічної послідовності виконання штрихів, виконаних знаряддями письма, та текстів, виконаних на приладах, які друкують знаки, за відсутності їх пересічення. Дослідження здійснюються в полі зору мікроскопів зі збільшенням до 500 крат. Але, не зважаючи на багато досягнень - бракує і системних досліджень і фундаментальних розробок теоретичних, організаційних і методичних підвалин криміналістичного документознавства в контексті генезису, сучасного стану і перспектив розвитку можливостей визначення давності виготовлення документа, удосконалення (а стосовно деяких напрямів й обґрунтування) науково-методичного забезпечення таких досліджень [3, с. 332–341].

На сьогодні спостерігаються інноваційні процеси й у криміналістичних видах експертиз. Зокрема, сучасні методики дослідження матеріалів, речовин та виробів, які включають у себе високочутливі методи мікроспектрофотометрії не лише у видимій області спектру, але й у ультрафіолетовій та інфрачервоній зонах. Використовується також мікроскопічні дослідження при збільшенні до 1000 крат, лазерний люмінесцентний та мікроспектральний аналізи, мікрохроматографічні методи. Разом з тим, триває робота щодо формування нових видів судових експертиз. Так, в Україні запроваджено експертизу телекомунікаційних систем та засобів, розвиваються дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів, здійснюються дослідження щодо удосконалення методик інших видів судових експертиз. Розробляються основи екологічної експертизи, експертизи водного транспорту та інших.

Таким чином, в реаліях сьогодення одним із пріоритетних завдань криміналістики є дослідження та розроблення криміналістичних інновацій, які нині мають досить багато прихованих, невикористаних резервів та перспективних практичних можливостей, здатних оптимізувати діяльність органів правопорядку. У сучасних умовах, криміналістика, для ефективного вирішення своїх завдань, здійснює досить активну діяльність, при цьому успішно розробляє, впроваджує і використовує новітні інформаційні технології, різного роду інтелектуальні системи, нанотехнології, а також розробляє і впроваджує інноваційні засади криміналістичного забезпечення цієї діяльності. У таких умовах особливої актуальності та значимості набуває необхідність розроблення концепції інноваційного забезпечення криміналістичної діяльності – як перспективного напрямку досліджень у сучасній криміналістиці.

Список використаних джерел

1. Авдєєва Г. К. Судебная экспертиза: современные возможности и тенденции развития // Преступность в западной Сибири : актуальне проблемы профилактики и расследования преступлений. Сборник статей Всероссийской научно-практической

конференции (28 февраля – 1 марта 2013 г.)/ Г. К. Авдеева – Тюмень: Тюменский государственный университет, 2013. 73 с.

2. Практикум з криміналістики: навч. посібн./кол . авторів: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / за ред. В. Ю. Шепітька – К.: Ін Юре, 2013 . 92 с.

3. Криміналістичний вісник: науково-практичний збірник / редкол.: І. М. Охріменко (голов.ред.) – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2021. 20 с.

Сушко Роман Олександрович,
завідувач відділу судової експертизи
Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМ АВТОМАТИЧНОГО РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧ В УКРАЇНІ

Автоматичне розпізнавання обличчя – це метод ідентифікації або перевірки особистості людини за допомогою унікальних характеристик її обличчя. Ця технологія фіксує, аналізує та порівнює моделі з деталей обличчя кількох людей. Його можна використовувати для перевірки особи на зображеннях, відео або в режимі реального часу [1]. У криміналістиці в нашій державі, на жаль, система автоматичного розпізнавання облич майже не використовується. Відеокамери з системою автоматичного розпізнавання облич встановлено в деяких великих містах, але вони функціонують під патронатом органів місцевого самоврядування і на законодавчому рівні їх використання не врегульовано. Однак в найближчому майбутньому зазначена система має багато перспектив. Як приклад можна відзначити Китай, який є справжнім флагманом у світі по впровадженню систем автоматичного розпізнавання облич. На теперішній час в Китаї крім розшуку злочинців та зниклих осіб вона використовується для посадки в поїзд, оплати покупок, доступу до відеоігор з обмеженням по віку, зняття готівки в банкоматі, ідентифікації громадян, які вчинили дрібні правопорушення та у багатьох інших випадках.

Однак в контексті криміналістики ми розглянемо розпізнавання обличчя що використовується правоохоронними органами для пошуку підозрюваних і зниклих безвісти людей. Це може допомогти знайти людей, які вчинили злочини, і допомогти їх негайно затримати, що в свою чергу допоможе набагато збільшити безпеку у суспільстві, оскільки рецидивна злочинність в нашій державі на даний момент складає близько 30 % [2], і це тільки за офіційною статистикою, не враховуючі латентні злочини. Також наявність таких систем дозволила б оперативно відслідковувати пересування як злочинців так і безвісно зниклих осіб, оперативно реагувати та планувати дії з їх розшуку.

Однак, на жаль, в нашій державі використання таких систем законодавчо не врегульовано, тому ні самих систем, ні способів наповнення їх інформацією та матеріалами для ідентифікації, ні підстав для використання у підрозділах органів внутрішніх справ поки немає.

При впровадженні в практичну діяльність Автоматичних систем ідентифікації облич потрібно звертати увагу на наступні аспекти:

1. Точність. Одне з найбільших занепокоєнь щодо технології розпізнавання облич – чи вона точна. Якщо це не так, для особи можуть настати несприятливі наслідки. Наприклад, особу можуть помилково ідентифікувати як підозрюваного у злочині та заарештувати. Людину можуть помилково ідентифікувати під час посадки на рейс і затримати охорону аеропорту. Досвід показує, що недопрацьоване програмне забезпечення має труднощі з розпізнаванням певних людей, зокрема афроамериканців, представників етнічних меншин, жінок та молодих людей. Щоб уникнути звинувачень у расовому профілюванні чи інших підступних цілях, важливі високі оцінки точності. Так в ст. 22 Загального регламенту про захист даних [3] забороняється автоматизоване прийняття рішень, тобто будь-яке «рішення, засноване виключно на автоматизованій обробці, включаючи профілювання, яке спричиняє щодо нього юридичні наслідки або подібним чином істотно впливає на нього». Виняток до цієї заборони, якщо це дозволено законодавством Союзу або держави-члена, яке передбачає відповідні гарантії прав і свобод суб'єкта даних, принаймні право на втручання людини з боку контролера. Це означає, що збіги, засновані на технологіях розпізнавання облич мають бути підтверджені людьми (наприклад, поліцейським), які оцінять всі наявні ознаки та ситуацію, і на основі цієї оцінки вживають заходів. Багато помилкових спрацьовувань на цьому етапі вже виключено.

2. Прозорість. Системи розпізнавання обличчя часто працюють, завантажуючи базу даних біометричних даних, зображень або відео в комп'ютер і дозволяючи штучному інтелектові встановлювати збіги. Цей процес зазвичай вимагає величезної кількості даних. Загальний регламент про захист даних (GDPR) вимагає, щоб під час збирання та використання публічної інформації їм надавалося пояснення того, як збираються та використовуються їхні дані. Навіть у країнах, які не підпадають під GDPR, усім сторонам, які беруть участь у цій технології, важливо розуміти, кому належать дані, які збираються, і як вони будуть використовуватися.

3. Безпека. Оскільки програми розпізнавання обличчя можуть зберігати великі обсяги даних, важливо, щоб ці програми мали найвищий доступний рівень безпеки. Також важливо, щоб постачальники, які співпрацюють з замовниками послуг адміністрування систем, мали відповідні заходи безпеки, щоб уникнути будь-яких загроз кібербезпеки. Однак на даний час українське законодавство прямо не відносить зображення обличчя до персональних даних, які є захищеними на законодавчому рівні. Тому, на відміну від адміністрування паспортних даних, адміністратори систем відеоспостереження не мають значного

інтересу у захисті такої інформації. Зазначена ситуація підлягає корегуванню як на законодавчому рівні, так і на рівні розробників систем.

Проте, крім питання захисту персональних даних, слід звернути увагу і на численні інші проблеми, які виникають внаслідок застосування відеокамер з функцією розпізнавання обличчя. Ключовими серед них є:

– можливість незаконного комерційного використання даних (як-от, рекламний таргетинг, зокрема, і політичний);

– ризики дискримінації осіб через позитивні/негативні хиби системи, наявність інституційної дискримінації в суспільстві та подальшу її конвертацію в алгоритми системи;

– ризики неправомірного притягнення осіб до відповідальності, коли система неправильно співвідносить людину з зображенням (що вже трапилося у практиці Сполучених Штатів [4]);

– проблема статусу такої інформації як доказу у суді (зокрема, через відсутність правового регулювання);

– ймовірність порушення права на свободу вираження поглядів у частині захисту журналістських та адвокатських джерел;

– загрози для належної реалізації права на мирні зібрання (в тому числі створення «охолоджуючого ефекту» для активістів через страх притягнення до відповідальності внаслідок участі у мітингах, демонстраціях, протестах);

– можливість зловживань і використання систем для політичних переслідувань з боку держави, утисків вразливих та маргіналізованих груп тощо [5].

Найближчі 15–20 років наша держава може повністю перейти на біометричні паспорта та використання біометричних даних для ідентифікації особи. Звичайно під швидкий розвиток технологій потрібно буде розроблювати законодавчу та нормативно-правову базу для їх застосування, дотримання прав і безпеки громадян. Якраз більшість побоювань що до використання систем автоматичної ідентифікації облич пов’язано лише з відсутністю належного регулюючого законодавства та якісного підходу до роботи з такими технологіями. Закони про захист персональних даних прийняті вже в більшості країн Європи та дозволяють вже частково вирішувати дану проблему. Нашій країні ніщо не заважає застосовувати їх позитивний досвід у себе. Ще одним з факторів забезпечення безпеки запровадження таких систем є грамотний підхід до їх розгортання. Для страхування від перехвату цієї інформації зловмисниками, передача цих даних повинна здійснюватися з використанням технологій шифрування протягом усього процесу, а персональні дані мають бути знеособлені. Це дозволить здійснювати точну звірку біометричних та персональних даних тільки на захищених серверах.

Список використаних джерел

1. Hartwig B. The Benefits and Drawbacks of Automated Facial Recognition in Forensic Science / Ben Hartwig – URL:

https://www.technologynetworks.com/applied-sciences/articles/the-benefits-and-drawbacks-of-automated-facial-recognition-in-forensic-science-341401;

2. Статистичні данні Генеральної прокуратури України URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114141&libid=100820&c=edit&_c=fo#.

3. URL: https://gdpr-text.com/uk/

4. URL: https://www.nytimes.com/2020/06/24/technology/facial-recognition-arrest.html

5. Центр демократії та верховенства права: Чи легально встановлювати на міських вулицях камери із системою розпізнавання облич? URL: https://cedem.org.ua/analytics/kamery-rozpiznavannya-oblych/.

Ткач Павло Ігорович,
старший судовий експерт сектору
будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності відділу
товарознавчих, гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності Одеського науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України

ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ НЕРУХОМОСТІ

Нерухомість слугує базою для господарської діяльності та розвитку підприємств і організацій усіх форм власності. Саме через це процес формування ринку нерухомості в Україні характеризується бурхливим розвитком. Нерухомість є головним предметом дискусій та спорів під час приватизації державного і комунального майна, оренди та купівлі-продажу земельних ділянок, приміщень житлового та нежитлового секторів.

З теоретичної точки зору нерухомість трактують як земельну ділянку з усім нерухомим майном, яке є як над нею так і під нею. Таке трактування категорії «нерухомість» є загальним, всеохоплюючим визначенням об'єкта нерухомості.

Згідно законодавства України, зокрема Цивільного кодексу під нерухомістю розуміють земельні ділянки, а також об'єкти, що розташовані на них, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни призначення. Таким чином, головною особливістю нерухомості є її зв'язок із земельною ділянкою. Слід зазначити, що згідно вітчизняного законодавства до нерухомості відносять також об'єкти, що за своєю природою є рухомими: повітряні й морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти. Віднесення вказаних об'єктів до нерухомого майна пояснюється тим, що вони є дорогими і права на них підлягають державній реєстрації.

Розглядатися як нерухоме майно може підприємство у вигляді єдиного майнового комплексу. До останнього включають всі види

його активів, а саме: земельні ділянки, і, споруди, будівлі, машини і устаткування, інвентар, запаси, засоби в розрахунках, нематеріальні активи та інші. За таких умов розуміння категорії «нерухомість» розширюється адже під нею розуміють цілісну систему об'єктів та відносин, а не окремий об'єкт. Однак, потрібно враховувати, що, машини і обладнання, яке розміщене у будівлях, а саме комунікаційні системи водопостачання, каналізації і т.п. вважається рухомим майном. При цьому, таке майно, одночасно, є невід'ємною складовою нерухомості. У цьому випадку існує перехід певного рухомого у нерухоме майно. Це вимагає при укладанні угоди, пов'язаної з об'єктом нерухомості детального опису всього рухомого майна, яке включене до нерухомого. Крім того, існує і зворотній процес під час якого певні види нерухомого майна переходять в рухоме майно. Прикладом може слугувати віднесення лісів та багаторічних насаджень, яке відповідно до визначення нерухомості є нерухомим майном, але заготовлений ліс вважається рухомим майном.

До складу нерухомого майна відноситься, перш за все, земельна ділянка та земельні поліпшення.

Вартість землі буде залежати від певних факторів, Серед них – її якісні характеристики, місце розташування, кон'юнктура ринку, правові обмеження збоку держави.

Земля як об'єкт оцінювання є специфічним засобом виробництва, яка наділена певними характеристиками, які безпосередньо визначають її вартісну оцінку. Земля не є наслідком застосування минулої праці, розташування її змінити не можна, не можна замінити іншими засобами виробництва; не піддається зносу за умови правильного використання; має різну якість і специфічну корисність. За виключенням сільськогосподарського і лісового господарства, земля є просторовим базисом. На ній розміщені будинки, споруди, дороги і т.п., які створені людьми і, які не можливо перенести без заподіяння їм шкоди, знецінення та зміни призначення. Їх прийнято називати земельними поліпшеннями. Крім того, до земельних поліпшень згідно з Національним стандарт 2 «Оцінка нерухомого майна» відносять ще результати будь-яких заходів, що призводять до зміни якісних характеристик земельної ділянки та її вартості (зміна рельєфу, поліпшення ґрунтів тощо) [3].

До земельних поліпшень відносять:

– будівлі – приміщення, які використовуються для перебування людей, розміщення машин і обладнання, іншого рухомого майна, збереження запасів, здійснення процесу виробництва тощо;

– споруди – засоби, які призначені для здійснення спеціальних технічних функцій (дамби, тонелі, естакади, мости тощо);

– передавальні пристрої – засоби, які використовуються для виконання спеціальних функцій, пов'язаних з передаванням енергії, сигналів, інформації тощо виду на відстань. Це лінії електропередачі, зв'язку, теплові і газові мережі, трубопроводи, водопроводи тощо);

– об’єкти незавершених капітальних інвестицій – об’єкти незакінченого будівництва, які не введені в експлуатацію [2].

Матеріальні об’єкти, які розглядаються як земельні поліпшення також характеризуються певними особливостями:

– тісно пов’язані з земельною ділянкою, їх не можна перемістити в якесь інше місце без заподіяння невиправної фізичної шкоди;

– такі об’єкти зношуються;

– в процесі їх вартісного оцінювання доцільним є використання таких узагальнюючих технічних характеристик, як: 1 квадратний метр площі, 1 погонний метр довжини, 1 кубічний метр обсягу і т. ін.;

– у зв’язку з динамічністю розвитку ринку нерухомості, особливим є вплив дії закону попиту та пропозиції, що сприяє застосуванню середніх цін для оцінки аналогічних об’єктів.

Таким чином, об’єкти нерухомості поділяються на земельні ділянки, що не містять земельних поліпшень, земельні ділянки, що містять земельні поліпшення, і земельні поліпшення.

Для вивчення ринку необхідно детальніше класифікувати об’єкти нерухомості, виокремивши ті чи інші однорідні групи. У нормативно-правових актах, спеціальній літературі об’єкти нерухомості класифікують відповідно до фізичних ознак, юридичного статусу, призначення, місця розміщення, розміру, форми власності. Крім такого поділу, у складі об’єктів нерухомості виокремлюють і інші ознаки. Це дозволяє більш вдало досліджувати ринок нерухомості та сприяє полегшенні вибору та застосування різних методичних підходів та методів їх оцінювання. Розглянемо ті класифікаційні ознаки за якими об’єкти нерухомості структуруються найчастіше.

Залежно від походження виділяють природні та штучні об’єкти нерухомості. До природних відносять земельні ділянки, надра, лісові масиви, багаторічні насадження. Штучними є житлові і не житлові приміщення.

Залежно від характеру використання виокремлюють об’єкти нерухомості. Нерухомість, яка використовується з комерційною та виробничою метою: готелі, офісні приміщення, виробничі приміщення, склади, ресторани, магазини; об’єкти нерухомості, які використовуються для сільськогосподарських потреб: ферми, сади; суспільні будинки та споруди (лікувально-оздоровчі; навчально-виховні, культосвітні, адміністративні, інженерні споруди, передавальні пристрої [1].

Відповідно до мети використання виокремлюють: об’єкти нерухомості, які використовуються з метою ведення бізнесу; для проживання власника; як об’єкти інвестування; як об’єкти продажу.

За формою власності виокремлюють об’єкти нерухомості, які перебувають у приватній, державній та муніципальній власності.

Згідно до рівня спеціалізації існує спеціалізована нерухомість, тобто нерухомість, яку через специфічний характер майже не здають в оренду, не продають на відкритому ринку, за винятком тих випадків,

якщо об'єкти нерухомості є частиною реалізованого бізнесу. Інші об'єкти нерухомості, на які є попит на ринку і які використовуються з існуючою чи іншою аналогічною метою відносять до неспеціалізованої.

За готовністю до експлуатації можна виокремити наступні групи об'єктів нерухомості: ті, що експлуатуються; ті, що потребують реконструкції або капітального ремонту; ті, будівництво яких не закінчене. Останні можуть бути згруповані на об'єкти, за якими ведуться роботи і на об'єкти, роботи на яких, з певних причин, припинені.

Відповідно з можливістю відтворення у натуральній формі розглядають об'єкти нерухомості, які можна відтворити (будинки, споруди, багаторічні насадження) та об'єкти, які не можна відтворити (земля).

Крім наведених класифікацій об'єктів нерухомості можна зустріти й інші типологічні характеристики нерухомості за іншими ознаками.

Список використаних джерел

1. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 р. №2658-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text.

2. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text.

3. Національний стандарт № 2 «Оцінка нерухомого майна»: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 №1442. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-%D0%BF#Text.

Фурман Ярослав Володимирович,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ВИКОРИСТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ СКАНЕРІВ «KOJAK» ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Існує два способи отримання інформації про папілярний візерунок внутрішньої поверхні долоней людини: традиційний (фарбовий) – аналогове відображення папілярного візерунка на бланку дактилокарти; та електронний (безфарбовий) – відображення папілярного візерунку у цифровій формі за допомогою спеціальних засобів. Пристрої для перетворення папілярного візерунку пальця в цифрове зображення або в цифровий образ називаються дактилоскопічними сканерами [1].

Безсумнівними перевагами використання дактилоскопічних сканерів перед традиційним методом дактилоскопіювання є:

– мінімальне завдання незручностей людині, яка дактилоскопіюється (немає необхідності мастити руки фарбою),

– можливість миттєвої обробки отриманої інформації та передачі її на відстань,

– можливість миттєвого коригування якості отриманих зображень та отримання нових зображень в необмеженій кількості,

– можливість помноження копій отриманих дактилокарт,

– зручність при дактилоскопіюванні мертвих людей (немає необхідності мастити руки фарбою; використовується лише сканер без додаткової сприймаючої поверхні, на відміну від традиційного методу).

Разом з тим, дактилоскопіювання за допомогою дактилоскопічних сканерів передбачає: наявність самого сканеру, комп'ютера чи планшета з відповідним програмним забезпеченням, джерела живлення для роботи технічних засобів та відповідних навичок у оператора, що проводить дактилоскопіювання.

На сьогодні відомо багато видів дактилоскопічних сканерів, які за принципом роботи можна поділити на 3 основні категорії: оптичні, ультразвукові та напівпровідникові (рис. 1) [2, с. 30].

Рис. 1. Дактилоскопічний сканер «KOJAK» від компанії Integrated Biometrics

Принцип роботи оптичних сканерів заснований на використанні оптичних методів одержання зображення. Ці сканери найбільш широко використовуються. Сьогодні існують такі технології реалізації оптичних сканерів: FTIR-сканери, оптоволоконні сканери, електрооптичні сканери, оптично протяжні сканери, роликові сканери, безконтактні сканери.

Ультразвукове сканування – це сканування поверхні пальця ультразвуковими хвилями й вимір відстані між джерелом хвиль і западинами й гребенями на поверхні пальця за відбитою від них хвилею. До переваг ультразвукових сканерів відносяться: зображення, отримане ними, у 10 разів краще, ніж в оптичних; такий спосіб сканування практично повністю захищений від муляжів; таке сканування, дозволяє, крім відбитка, одержувати й деякі додаткові

характеристики (наприклад, пульс усередині пальця). Недоліками є висока ціна й великі розміри в порівнянні з іншими типами сканерів.

В основі роботи напівпровідникових сканерів лежить використання для одержання зображення поверхні пальця властивостей напівпровідників, які змінюються в місцях контакту гребенів папілярного візерунка з поверхнею сканера. Сьогодні існує кілька технологій реалізації напівпровідникових сканерів: термосканери, сканери чутливі до тиску, ємнісні і радіочастотні сканери [3, с. 1–6].

До основних характеристик сканерів можна віднести:

– роздільну здатність,

– швидкість зчитування,

– зносостійкість,

– інші параметри, що впливають на вибір типу сканера.

Основними виробниками оптичних сканерів, що на сьогоднішній день використовуються підрозділами Національної поліції України, є сканери «KOJAK» від компанії Integrated Biometrics.

Список використаних джерел

1. Шведова О. В. Дактилоскопічні дослідження: навчальний посібник. Київ. 2010. 145 с.

2. Антонюк П.Є., Білоус І.В., Крилевич Р.Б., Приходько Ю.П., Саковський А.А., Фурман Я.В., Щербанюк Д.В. Використання дактилоскопічних сканерів підрозділами Національної поліції України: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 30 с.

3. Білинський Й. Й., Юкиш М. Й., Павлюк О. А. Дактилоскопічні сканери. Наукові праці ВНТУ. 2010.№ 3. С. 1-6.

Халявка Юлія Григорівна,
головний судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Тульвінська Анна Юріївна,
судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА У СПРАВАХ ЩОДО СПІРНИХ ПИТАНЬ ВИХОВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ

Фахівці з психології та педагогіки наголошують на тому, що зміна місця проживання дитини – це завжди травма для неї, адже жити разом із батьками – природна потреба й природне право кожної дитини, тому коли шлюб між батьками розривається, то питання про подальше місце

проживання дітей, як і про інші важливі аспекти, пов'язані з вихованням та утриманням дитини, повинні вирішуватись спільно обома батьками.

Відповідно до статті 160 Сімейного кодексу України місце проживання дитини, яка не досягла 10 років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла 10 років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла 14 років, визначається нею самою.

Через складність і неповторності кожної окремо взятої сімейної системи і унікальності існуючих в ній батьківсько-дитячих відносин, суду вкрай важко зробити об'єктивний висновок про те, який з батьків буде краще, ближче, безпечніше і комфортніше для спільного проживання з дитиною.

Визначення місця проживання дитини суто юридичними методами обмежене, оскільки його вибір регулюється також нормами моралі, а присутність морального компоненту регулювання місця проживання дитини пояснюється специфікою відносин, що регулюються [2, с. 27–39].

Психологічна експертиза в рамках дитячо-батьківських відносин є одним із найпоширеніших видів, оскільки, виявляє фактори внутрішньосімейного зв'язку між батьками та дітьми. Розгляд подібних справ в суді вирішує не лише майбутнє дитини, а й належний виховний вплив на неї.

Судово-психологічна експертиза у справах по визначенню місця проживання дитини у сучасному судовому процесі, з одного боку, є дуже популярною, з іншого – викликає багато питань, відносно її можливостей та особливостей призначення.

В наукових публікаціях неодноразово підкреслювалось, що, відповідно до принципу, викладеному у статті 141 Сімейного кодексу України, мати й батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини незалежно від того, чи перебувають вони в шлюбі між собою, отже, права на проживання разом із дитиною у разі окремого проживання батьків є рівними як у матері, так і у батька незалежно від факту реєстрації шлюбу між ними [1, с. 33].

Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (додаток до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 року за № 705/3145) пропонують використовувати таки питання під час призначення відповідної експертизи:

– Яким чином сімейна ситуація, індивідуально-психологічні особливості батьків (зазначити, якщо треба, одного чи обох із них), особливості їх виховної поведінки впливають на емоційний стан, психічний розвиток та відчуття благополуччя дитини?

– Яким чином можуть вплинути умови виховання кожного з батьків на психологічний стан та розвиток дитини?

– Чи має залежність оцінка сімейної ситуації дитиною від впливу з боку батьків та інших дорослих?

З метою захисту інтересів дитини та надання комфортних умов для її проживання проводиться дослідження відносин між батьками та дітьми. Серед найпоширеніших випадків, коли варто проводити експертизу виділяють наступні:

– у випадку позбавлення одного з батьків батьківських прав;

– при необхідності оцінити можливість батьків виховувати дитину;

– для встановлення інтелектуального розвитку дитини;

– у випадку суперечок при визначенні, ким буде виховуватись дитина;

– при встановленні, з ким із батьків дитина залишиться жити після розлучення батьків.

Експерт у процесі дослідження батьківсько-дитячих відносин зможе визначити:

– які відношення склалися між батьками та дитиною;

– чи має один із батьків негативний вплив на виховання дитини;

– чи сприятливий для виховання дитини мікроклімат в сім'ї;

– до кого з батьків дитина більше прив'язана;

– яке відношення матері та батька до дитини;

– які індивідуально-психологічні особливості дитини;

– які індивідуально-психологічні особливості батьків та їх вплив на стан дитини і її психологічний розвиток.

Під час виконання зазначених експертиз головним пріоритетом для експертів-психологів є найкращі інтереси дитини, які встановлюються завдяки повному та всебічному аналізу психологічних умов її життя.

Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини (до 14 років) беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Європейський суд з прав людини зауважує, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків. При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв`язків із сім`єю, крім випадків, коли сім`я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним.

Крім того, Верховний Суд вказав, що під час визначення місця проживання малолітньої дитини, зважаючи на вікову категорію дитини, бесіду з останньою має проводити психолог, головним завданням якого є встановлення дійсного психоемоційного стану

дитини, визначення інтересів дитини та отримання думки щодо бажання дитини проживати з одним із батьків.

Часто, виходячи за межі компетенції, експерти приходять до висновку про доцільність проживання дитини з матір'ю (батьком, іншим фактичним вихователем) і, більше того, визначають порядок здійснення батьківських прав батьків, які проживають окремо від дитини. Рішення даних питань відноситься цілком до компетенції суду. Судове встановлення можливості кожного з батьків «створення дитині умов для виховання та розвитку» вирішується не тільки з урахуванням психологічного змісту вищевказаних категорій, а й інших обставин, визначення яких свідомо не входить до компетенції експерта-психолога: рід діяльності, режим роботи батьків, матеріальне та сімейне становище батьків і ін. Тому вирішення питання про місце (доцільності) проживання дитини з конкретним батьком і про порядок здійснення батьківських прав батьків, які проживають окремо від дитини, не входить до компетенції судових експертів-психологів.

Список використаних джерел

1. Журило С. Місце проживання дитини: питання рівності батьків у правах. URL: http:// dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9526.

2. Лихолат І. Договірний порядок визначення місця проживання дитини в нотаріальній практиці. Нотаріат України. 2014. № 12.

Хомко Богдан Русланович,
заступник завідувача лабораторії досліджень у сфері інформаційних технологій Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДОБРАЖЕНЬ ОБ'ЄКТІВ, ЗАФІКСОВАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НА ІНШИХ ОБ'ЄКТАХ, З ВИКОРИСТАННЯМ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ГАЛУЗІ ФОТОТЕХНІКИ

Використання спеціальних знань в усіх видах судочинства значно розширює можливості учасників провадження по отриманню фактичних даних, важливих для встановлення істини. Зокрема, висновок експерта або експертного дослідження, зроблений фахівцем у галузі фототехніки, нерідко стає неоціненим джерелом доказів як при розслідуванні кримінальних правопорушень, так і при вирішенні цивільних позовів.

В сучасній Україні вже функціонує величезна кількість запроваджених систем фото- та відеофіксації, встановлених в рамках як загальнодержавних програм (наприклад, «Безпечне місто»), так і в порядку приватного використання систем відеоспостереження за будівлями, вулицями, різними господарськими та побутовими об'єктами тощо. Крім того, великий масив відеоконтенту, зафіксованого за допомогою камер мобільних телефонів, планшетів,

викладається в мережі Інтернет на різноманітних ресурсах, і є доступним для широкого кола суб'єктів.

Зважаючи на неможливість охоплення об'єктивами камер технічної фіксації 100 % матеріального середовища, нерідкими є випадки, коли сама подія правопорушення, або окремі об'єкти, пов'язані з нею, залишаються поза межами об'єктивів засобів технічної фіксації. Але при цьому в межах ділянки матеріального середовища, охопленого зйомкою, можуть опинитися відображення таких подій чи об'єктів (завдяки властивостям поверхней певних предметів, речовин) та, відповідно, бути зафіксованими за допомогою засобів технічної фіксації (ілюстрації 1–5).

Ілюстрація 1.

Ілюстрація 2.

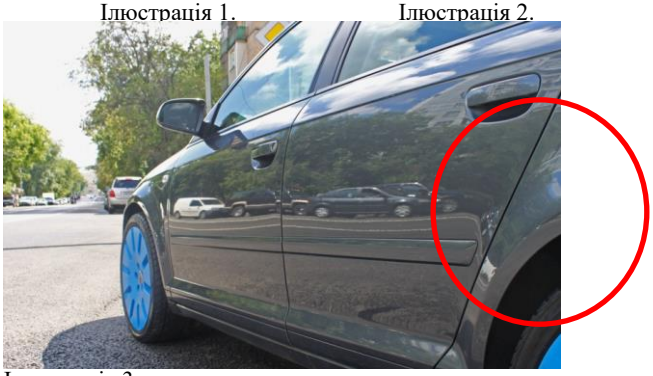

Ілюстрація 3.

Ілюстрація 4.

Ілюстрація 5.

Аналіз слідчої практики демонструє, що нажаль у більшості випадків при огляді матеріалів відеозаписів чи фотознімків при розслідуванні кримінальних правопорушень слідчі не звертають увагу на зафіксовані відображення об'єктів, дослідження яких дозволило би встановити певні фактичні дані, пов'язані з подією правопорушення.

Експертне дослідження таких матеріалів відеозапису чи фотографій в рамках проведення судової фототехнічної експертизи дозволяє отримати фактичні дані про об'єкти та події, відображення яких зафіксовано за допомогою технічних засобів, та повноцінно використати їх в процесі доказування.

На теперішній час Експертною службою МВС України проводиться робота по розробці методики дослідження відображень об'єктів, зафіксованих за допомогою технічних засобів фіксації, в рамках проведення фототехнічної експертизи, а також методичних рекомендацій для практичних співробітників поліції щодо виявлення та вилучення такої інформації.

Об'єктами даного дослідження є кадри матеріалів відеозаписів з камер спостереження, відеореєстраторів та камер мобільних телефонів, різноманітні фотознімки, в тому числі з місця пригоди.

Аналіз покадрового перегляду матеріалів відеозапису дозволяє встановити саме ті предмети і речовини, які відбивають світло, завдяки чому містять відображення об'єктів, які не потрапили в кадр камери відеоспостереження.

Дослідження кадрів відеозаписів виконується з використанням спеціального програмного забезпечення, за допомогою якого експертом виділяються найбільш інформативні кадри в необхідному проміжку часу. Також застосування окремих методів дозволяє покращити якість зображення з метою подальшого дослідження, в тому числі для вирішення ідентифікаційних завдань.

Планується, що в результаті проведеної науково-дослідної роботи працівниками Експертної служби МВС України буде вироблений належний алгоритм експертного дослідження відображень об'єктів, зафіксованих за допомогою технічних засобів фіксації, у вигляді методики такого дослідження. А також підготовлені методичні рекомендації для органів досудового розслідування щодо належного виявлення, фіксації та вилучення матеріалів відеозапису та сучасних можливостей їх експертного дослідження, з метою встановлення фактичних даних, з використанням спеціальних знань у галузі фототехніки.

Цинда Роман Володимирович,
старший судовий експерт Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Шинкаренко Дмитро Юрійович,
завідувач сектору ДНЗПРАП Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Пасічник В'ячеслав Вікторович,
головний судовий експерт Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ХАРАКТЕРИСТИКИ Й ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ α-БРОМВАЛЕРОФЕНОНУ (2-бром-1-фенілпентан-1-ону)

Останнім часом на ринку нелегального продажу наркотиків на території України широкого розповсюдження набули синтетичні катинони, структурні похідні катинону, які все частіше стають об'єктами судової експертизи. Мефедрон (4-ММС, 4-метилметкатинон), метилон (3,4-метилендіокси-N-метилкатинон), PVP (α-піролідинопентіофенон), MDPV (3,4-метилендіоксипіровалерон), бутилон (b-кето MBDB), пентедрон (α-метиламіновалерофенон) є найбільш поширеними та вивченими синтетичними катинонами.

Хімічний синтез катинонів являє собою простий, як правило, двофазний процес. На першому етапі відбувається синтез α-бромкетону з подальшим нуклеофільним заміщенням відповідним аміном з утворенням вільної основи катинону, яку в подальшому можна перетворити на цілий ряд солей [1].

Однією з таких речовин, яка використовується для синтезу особливо небезпечних психотропних речовин, обіг яких заборонено – α-PVP та пентедрону, є α-бромвалерофенон.

α-Бромвалерофенон (синоніми: 2-Бромвалерофенон, 2-бромфенилбутилкетон; хімічна назва: 2-бром-1-фенілпентан-1-он; молекулярна формула: $C_{11}H_{13}BrO$, молекулярна маса: 241.12 г/моль; CAS:49851-31-2) – прозора безбарвна або блідо жовта маслянистa рідина [4].

Синтез α-бромвалерофенону відбувається в одну стадію (фотохімічна реакція α-галогенування карбонільних сполук) валерофенон реагує з бромідом міді (II), однак для цього потрібне складне обладнання, висока температура і знижений тиск. Під час синтезу також можуть бути використані такі хімічні речовини, як хлороформ, етилацетат, безводний магній сульфат, дихлорметан і н-гексан [2].

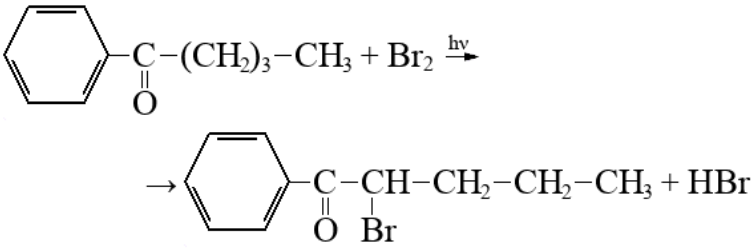

Зображення 1. Реакція синтезу α-бромвалерофенону з валерофенону [3]

Згідно з «Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», затвердженим Постановою Кабінету міністрів України від 06.05.2000 року № 770, відповідно до таблиці I списку № 2 α-бромвалерофенон віднесений до особливо небезпечних психотропних речовин, обіг яких заборонено [5]. Однак, у літературних джерелах, які доступні в мережі Інтернет, немає згадок про факти вживання людиною даної речовини. Натомість вказують, що дана речовина представляє сильну небезпеку для людини, адже при її випаровуванні виділяються дуже токсичні пари [4].

У літературних джерелах [6,7] 2-бромвалерофенон згадується як прекурсор, який було вилучено при обшуках лабораторій з виготовлення α-PVP. Ця інформація підтверджується у звіті Всесвітньої організації охорони здоров'я [8] де наведена відповідна схема синтезу (реакція піролідину з α-бромвалерофеноном).

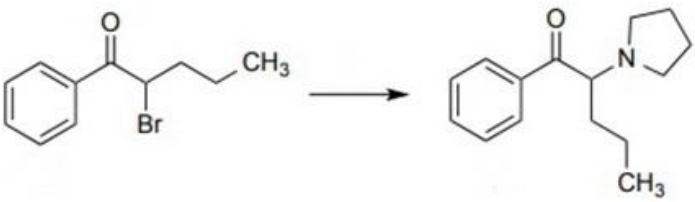

Зображення 2. Схема синтезу α-PVP з α-бромвалерофенону

Так у звіті Всесвітньої організації охорони здоров'я [9] наведена схема синтезу (конденсація бромкетону у присутності метиламіну) з утворенням пентедрону.

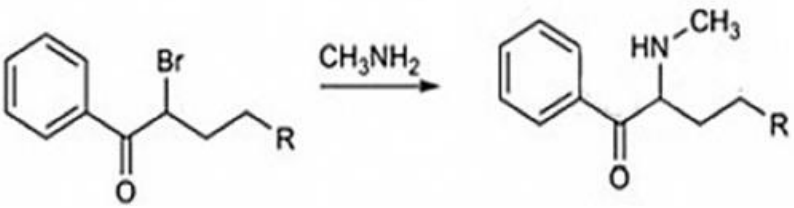

Зображення 3. Схема синтезу пентедрону з α-бромвалерофенону

У зв'язку з вищевикладеним, виникає необхідність подальшого дослідження вказаної речовини фізико-хімічними методами, а саме: методом тошкошарової хроматографії (ТШХ), спектроскопії УФ, видимого та ІЧ діапазону, газової та рідинної хроматографії (ГХ та РХ), газової хроматографії з мас-селективним детектуванням (ГХ-МС) тощо.

Але не варто забувати про правила техніки безпеки при проведенні досліджень, необхідно дотримуватися запобіжних заходів: працювати в спеціально обладнаному приміщенні, яке забезпечено приточно-витяжною вентиляцією, подалі від джерел нагрівання, використовувати спеціальний захисний одяг: халат, гумові рукавички і нарукавники, фартухи, спеціальний головний убір, захисну маску. На випадок аварії на робочому місці повинен знаходитися протигаз і вогнегасники [4].

Список використаних джерел

1. Рекомендуемые методы идентификации и анализа синтетических катинонов в изъятых материалах ST/NAR/49, 2016, Организация Объединенных Наций.

2. Sungsu Cho, Bong Ser Park, Substituent Effect in Photochemistry of Carbonyl Compounds: *o*-Halovalerophenones Bull. Korean Chem. Soc. 2004, Vol. 25, № 1.

3. Абрамов В.А. 2-бромвалерофенон URL: https://acetyl.ru/o/a51j1r12h3ff2.php (станом на 19.10.2021).

4. «УКР-Химия» 2-Бромвалерофенон (альфа-бромвалерофенон, 2-бромфенилбутилкетон) URL: https://ukr-him.pp.ua/product/1910154-bromvalerofenon-alfa-bromvalerofenon.html; (станом на 19.10.2021).

5. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 6 травня 2000 року № 770.

6. Precursors and chemicals frequently used in the illicit manufacture of narcotic drugs and psychotropic substances E/INCB/2020/4 United Nations: International Narcotics Control Board, Vienna, 2021.

7. International narcotics control board, Precursors and chemicals frequently used in the illicit manufacture 2017 / TECHNICAL REPORTS – 200k – 2018.02.07.

8. 1-Phenyl-2-(pyrrolidin-1-yl)pentan-1- one (α-PVP) Critical Review Report, Agenda item 5.3, World Health Organization Expert

Committee on Drug Dependence, Thirty-seventh Meeting Geneva, 16-20 November 2015.

9. Pentedrone Critical Review Report, Agenda item 4.6, World Health Organization Expert Committee on Drug Dependence, Thirty-eighth Meeting Geneva, 14-18 November 2016.

Чорний Геннадій Олексійович,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

ГЕНЕТИЧНИЙ ФІНГЕРПРИНТИНГ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

При розслідуванні кримінальних правопорушень терористичної спрямованості слідчі, прокурори зустрічаються з випадками виявлення та фіксації мікрослідів біологічного походження людини. Вивченню мікрослідів в криміналістиці приділяється значна увага [3, с. 61–73].

Особливу зацікавленість та так то мовити «криміналістичну привабливість» становить генетичний фінгерпринтинг – ідентифікація людини за кодом ДНК. Код ДНК міститься в мікрослідах біологічного походження – виділення організму та/або частини органів і тканини. До них належать, насамперед, клітини, кров, сперма, волосся, слина, потожирові нашарування, сеча, а також нігті, кістки, частини шкіри, м'язової тканини та інших внутрішніх органів. Виявлення мікрослідів здійснюється послідовно та планомірно, відповідно до тактичних комбінацій відповідної слідчої дії. Найбільш поширеним методом виявлення мікрослідів науковці та експерти вважають метод вузлового огляду об'єктів [2, с. 123].

Особливу увагу слід приділити загальним правилам, вимогам вилучення слідів біологічного походження (СПБ), до яких відносять: вилучення СБП здійснюється виключно після їх опису у протоколі слідчої дії та проведення фото та відео зйомки та здійснюється на завершальній стадії слідчої дії, що дозволяє виявити механізм вчинення злочину та утворення слідів; до вилучення СБП необхідно приступити як можна швидше після їх утворення та/або виявлення; невелики об'єкти – носії слід вилучати разом із предметом, а з великогабаритних робити змиви; усі СБП повинні бути упаковані таким чином, щоб їх можна було вилучити без порушення упаковки. При виявленні слідів крові звертається увага на величину і форму слідів, що може свідчити про механізм слідоутворення та обставини вчинення кримінального правопорушення.

Основна частина слідів, залишених на гладких поверхнях відноситься до потожирових слідів. Піт и жиропіт визначеної особи має однакову з кров'ю групову належність. Об'єкти зі слідами

жиропоту (поту) вилучаються разом з об'єктом-носієм. Якщо об'єкт зі слідами поту та /або його частину вилучити неможливо здійснюється змив. Слина являє собою секрет залоз людини. Слину найчастіше виявляють на недопалках сигарет і цигарок, носовиках, поштових марках, конвертах, столовому посуді, горлечках пляшок та на недоїдках. Волосся розглядається як рогові утворення шкіри, що покривають майже всю її поверхню. Волосся вилучається разом із предметом, на якому вони виявлені або окремо. Волосся, яке виявлено в різних місцях при огляді місяця події, упаковується в окремі конверти, із зазначенням місць їх виявлення. Якщо волосся виявлено в слідах засохлої крові, воно вилучається разом із кров'ю або з частинами предмета-носія.

Кістки, частини шкіри, м'язової тканини та інші внутрішні органи досить рідко зустрічаються при огляді місця події в якості мікрослідів. Найчастіше вони виявляються на знаряддях вчинення злочинів терористичної спрямованості – транспортних засобах, якщо вони були використані в якості об'єктів та/або предметів злочинного посягання, предметах обстановки місця вчинення злочину, в піднігтьовому вмісті потерпілого та терориста. [1, с. 45]. Необхідно звернути увагу, що до комплексного дослідження піднігтьового вмісту – рекомендовано спочатку провести дослідження на наявність текстильних волокон та інших мікрооб'єктів, а потім цитологічну експертизу. Із трупа, який має гнилісні зміни, у тому числі й при ексгумації, доцільно направляти найменш змінені тканини і трубчатих кісток з епіфізами. Дії високої температури негативно впливають на виділення і подальше дослідження ДНК. У таких випадках на дослідження необхідно направляти м'язи, в яких менше виражені гнилісні зміни. При вчиненні злочинів терористичної спрямованості шляхом використання вибухового пристрою та/або вибухових речовин якщо є залишки ушкоджених тіл, частини трупного матеріалу – м'язи, шматочки шкіри, кістки, частини внутрішніх органів тощо, останні вилучаються до контейнеру (скляні або пластикові банки чи пробірки), відповідним чином опечатуються й описуються.

Список використаних джерел

1. Использование микрообектов при расследовании преступлений против личности. А.И.Марчук. Теоретические и практические проблемы обеспечения раскрытия и расследования преступлений криминалистическими методами и средствами. Сборник научных трудов. – Киев: Украинская академия внутренних дел. 1992. – 237с.

2. Использование микрообъектов при расследовании преступлений. За ред. Клименко Н.И. Киев . КГУ. 1984. С. 93.

3. Практикум з криміналістики: навч.посіб. В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Ін Юре, 2013. – 128с.

Чорний Микола Васильович,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат медичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ГЕНОТИПОСКОПІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Ще у 1985 року в світову криміналістику прийшов потужний метод ідентифікації особи – генотипоскопія в біологічній експертизі, заснований на аналізі дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК) [1, с. 326]. Цей метод дозволяє ідентифікувати особу за біологічними слідами людини і є одним з ефективних засобів під час доказування причетності підозрюваного до вчиненого злочину. Завдання слідчих органів становить впровадження в систему доказів все більш широких сучасних можливостей судових експертиз. Ефективне розслідування таких видів злочинів як вбивства, пограбування, зґвалтування часто не можливе без використання ДНК-аналізу. Сьогодні метод ДНК- аналізу дозволяє вирішити проблему ідентифікації конкретної особи навіть за мікрослідами, виявленими на місці події [2, с. 36–37].

Одним із найважливішим завдань судово-медичної експертизи у відділеннях судово-медичної імунології – є ідентифікація наданого на дослідження біоматеріалу, з метою вирішення питання чи належить виявлений матеріал конкретній особі, що є надзвичайно важливим у розслідувані цілого ряду злочинів. Як в Україні так і у всьому бувшому Радянському Союзі майже до початку 90-х років двадцятого століття основним ідентифікаційним фактором було визначення антигенних властивостей за ізосерологічною системою АВО, за якою все населення поділяється на чотири групи. Зрозуміло, що інформативність такого дослідження невелика. Кардинально положення змінилося з початку 80-х років того ж століття, коли завдяки досягненням у галузі молекулярної генетики, стало можливим досліджувати ДНК з метою ідентифікації. На молекулі ДНК записана вся спадкова інформація про людину. Були вивчені і розшифровані генетичні коди цілого ряду ділянок ДНК, які відтворюють генетичну різноманітність людей. До того ж з'ясувалося, що дослідження ДНК можливе і у біологічному матеріалі, який зазнав змін (тобто матеріал у вигляді плям на різних предметах, як то: висушена кров, сперма, слина тощо). З цього часу цей напрямок в судовій медицині почав стрімко розвиватися і отримав назву «ДНК-аналіз», «генотипоскопія», «судово-медичний ДНК-аналіз», «ДНК-дактилоскопія» тощо.

Дослідження методом ДНК-аналізу є найбільш сучасним серед існуючих видів ідентифікаційних досліджень.

Проблема ідентифікації особи за слідами біологічного походження практично була вирішена з введенням такої унікальної методики молекулярної генетики як полімеразна ланцюгова реакція, що дозволило досліджувати не тільки початковий біоматеріал, який був направлений на

дослідження, а і збільшити його кількість багаторазово, що, по-суті, дає можливість аналізувати матеріал однієї клітини. Тобто, ДНК-аналіз стає все більш важливим засобом у боротьбі із злочинністю. Він дозволяє не тільки сприяти інформації щодо осіб, які проходять у справі, але і вже на ранніх стадіях розслідування дає можливість сприяти розшуку злочинця (завдяки базі даних ДНК).

Призначення експертизи методом ДНК-аналізу є найбільш доцільним після проведення ідентифікаційних імунологічних, цитологічних та криміналістичних експертиз коли визначена видова та групова належність об'єкту, інші ідентифікаційні ознаки. Проведення комплексного ідентифікаційного дослідження сприяє одержанню найбільш повної та достовірної інформації про об'єкт.

Досліджуються будь-які біологічні сліди, які містять ДНК – кров, сперма, цибулинки волосся, кістки, рештки органів та тканин. Строк утворення слідів вирішального значення для проведення дослідження немає.

У постановах про призначення експертизи, крім загальних обставин справи, повинні бути викладені дані про наявність у учасників події ушкоджень та кровотеч, номер та дата акту судово-медичного дослідження.

Разом із постановою обов'язково надсилаються речові докази, протокол їх огляду, зразки біоматеріалу та судово-медична документація, як при первинних так і при додаткових і повторних експертизах. Крім цих матеріалів, повинні додаватися документи первинного судово-медичного імунологічного дослідження, а при необхідності протоколи огляду та відбору речових доказів або ж всі матеріали справи.

Використання даного методу ідентифікації особи за біологічними слідами дозволяє вирішити ряд завдань:

По-перше, встановити належність біологічних слідів (кров, сперма, слина, волосся, м'язова, епітеліальна та кісткова тканини) виявлених на місці злочину конкретній особі, яка підозрюється у його вчиненні.

По-друге, встановити, що біологічні сліди, вилучені з місць нерозкритих злочинів, належать одній особі. Це дозволяє висунути версію про вчинення серії злочинів однією особою, об'єднати наявну інформацію про розрізнені злочини та під іншим кутом підійти до її оцінки і складання психологічного профілю злочинця.

По-третє, здійснити перевірку ДНК-профілів виділених з біологічних слідів, вилучених з місця нерозкритого злочину за інформаційними базами ДНК-профілів, що формуються правоохоронними органами. Позитивний висновок про встановлення особи, за результатами такого дослідження має оцінюватись нарівні з іншими доказами. Практиці відомі випадки, коли в організмі людини виявлено два ДНК-профілі. Це стало наслідком пересадки кісткового мозку від донора.

По-четверте, диференціювати ДНК у змішаних слідах біологічного походження (згвалтування жертви декількома особами) та встановити кількість осіб, яким належить біологічна речовина.

По-п'яте, ідентифікувати останки розчленованого трупа, жертв катастроф або загибелі людей у місцях бойових дій чи терористичних актів, коли близькі родичі живі (з жовтня 2014 р. створено базу ДНК-профілів, що дозволяє встановити загиблих в зоні АТО).

По-шосте, встановити, чи є родинні зв'язки між особами у випадках спірного батьківства, дітовбивства, крадіжки чи підміни дітей, а також братами та сестрами [3, с. 39–40].

Також вирішуються питання:

– встановлення статевої належності біологічних слідів і об'єктів;

– діагностичного типування з метою наступної ідентифікації з об'єктами злочинів або нещасних випадків;

– настання вагітності після зґвалтування з метою встановлення, що вагітність настала від підозрюваного і що він є генетичним батьком дитини або виключити це;

– дітовбивств (в т.ч. новонароджених), викраденні дітей, підміни їх у пологовому будинку для встановлення, чи являються особи, що проходять у справі батьками дитини;

– встановлення чи являються останки або частини трупа останками однієї людини і чиїми саме за дослідженням зразків близьких родичів;

– відсутності підозрюваного – зберегти біологічний об'єкт для наступної ідентифікації, коли підозрюваний з'явиться;

– встановлення зиготності близнюків;

– встановлення родинності.

У названих випадках дослідженню підлягають: кров, слина, сперма, волосся, кістки, зуби, нігті, піднігтьовий вміст, інші тканини, органи, або окремі частини тіла. Це можуть бути зразки біоматеріалу як від живих осіб або трупів, так і сліди на речових доказах; матеріали кримінальних та цивільних справ, вивчення яких вимагає спеціальних знань у галузі молекулярної біології і генетики.

Потрібно відмітити, що дослідження біологічних слідів людини має здійснюватися за різними напрямами для отримання об'єктивної інформації не тільки про джерело їх походження (конкретну людину), але і відповідність часу утворення біологічних слідів, часу вчинення злочину. Якщо злочинець заздалегідь приготував предмет з біологічним матеріалом, а потім підкинув його на місце злочину цей час буде відрізнятися, що потребує ретельної перевірки і співставлення з іншими доказами у провадженні.

На завершення слід зазначити, що проблемою сьогодення в Україні в царині криміналістики для прогресивнішого і сучасного розвитку застосування молекулярно-генетичних досліджень для ідентифікації особи злочинця та доведення причетності особи до

вчинення злочинів є створення єдиної Національної бази генетичних ознак; мала чисельність існуючих лабораторій в Україні; повільне наповнення бази ДНК-профілями осіб, які підозрювались або обвинувачувались у вчиненні злочинів; створення єдиного банку даних ДНК-аналізу. Для цього варто подбати, насамперед, про нормативно-правову та матеріально-технічну бази.

Список використаних джерел

1. Торвальд Ю. Век криминалистики / Ю. Торвальд. – М. : Прогресс, 1984. – 326 с.

2. Ковалевська Є. В. Значення використання генотипоскопії як виду спеціальних медичних знань під час рослідування злочинів / Ковалевська Є. В // Сучасні криміналістичні експертизи в рослідуванні злочинів: збірник матеріалів круглого столу, 2015. - С. 36-37. - Київ.

3. Лук'янчиков Є.Д. Використання ДНК-аналізу в кримінальному впровадженні експертизи / Лук'янчиков Є.Д. // Сучасні криміналістичні експертизи в рослідуванні злочинів: збірник матеріалів круглого столу, 2015. - С.39-40. - Київ.

Чуприна Олена Віталіївна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат медичних наук,
доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ

Сучасний етап реформування МВС України вимагає вироблення єдиної політики в галузі відомчої освіти, оптимізації системи наявних навчальних закладів, забезпечення дотримання принципів безперервності освіти та якісного поєднання теорії з практикою, створення при цьому ефективного та професійного кадрового ядра.

Практика свідчить, що майже третина постраждалих під час катастроф мирного часу потребують надання домедичної допомоги за життєвими показниками. Важливим у підготовці поліцейських беззаперечно є вміння усунути негативні наслідки для здоров'я людей під час надзвичайних ситуацій природного, техногенного чи соціального характеру (стихійного лиха, великої виробничої аварії, транспортної катастрофи, групових порушень публічного порядку) [1, с. 3].

Проходження єдиного курсу першої допомоги співробітниками екстрених служб є світовою практикою. В Європі та США базовий курс для рятувальних та поліцейських служб має назву First Responder. Головною ідеєю цього курсу є навчання «розмовляти однією мовою» рятувальників всіх екстрених служб [2, с. 511].

Поділяємо позицію Л. Шостак стосовно того, що основним принципом підготовки з домедичної допомоги поліцейських є її

стандартизованість у різних навчальних закладах і навчальних відділеннях [4, с. 45].

Дослідженню питань, що торкаються проблем домедичної підготовки співробітників Національної поліції, присвячені праці багатьох вчених, серед яких – О.В. Бойко, П.Б. Волянський, А.М. Гринзовський, С.О. Гур'єв, М.Л. Долгий, Н.В. Дрозденко, Т.П. Жилін, В.Ю. Кузьмін, В.А. Кушнір, А.М. Макаренко, О.О. Мислива, О.А. Никифорова, М.П. Стрюк, В.В. Стеблюк, В.А. Ташматов, Л.Й. Шостак, які в своїх працях акцентували увагу на проблемах законодавчого регулювання діяльності працівників поліції з даного напрямку.

Головною проблемою, на нашу думку, на даний час є те, що цілісно узгодженої між міністерствами та відомствами навчально-тренувальної програми підготовки поліцейських з домедичної допомоги в Україні досі не затверджено.

Не менш важливою проблемою є недостатнє забезпечення навчально-тренувальних відділень домедичної підготовки правоохоронців базовими навчально-методичними матеріалами: підручниками, навчально-методичними та мультимедійними посібниками, курсами відео лекцій, учбовими фільмами за сценаріями симуляцій невідкладних станів, які повністю відповідають вказаній вище програмі.

Нагальною потребою сьогодення також є недосконале опрацювання механізму та запровадження заходів системи безперервності освіти з домедичної підготовки поліцейських. Термін проходження підвищення кваліфікації з цього напряму потребує повної відповідності затвердженим державним стандартам.

Беззаперечно, існуючі розбіжності негативно впливають на формування та збереження знань та навичок поліцейських з домедичної допомоги.

На даний час підготовка правоохоронців з домедичної допомоги повинна здійснюватись відповідно до статті 18 Закону України «Про Національну поліцію», Концепції розвитку системи екстреної медичної допомоги, затвердженою розпорядженням Кабінету міністрів України від 22.05.3019 № 383, постанови Кабінету міністрів України від 21.11.2012 №1115 «Про затвердження Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу», пункту 8 Положення про Міністерство охорони здоров'я України, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 25.03.2015 № 267 (в редакції Кабінету міністрів України від 24.01.2020 № 90) та з урахуванням Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 04.08.2021 №1627 «Про удосконалення підготовки з надання домедичної допомоги осіб, які не мають медичної освіти».

На жаль, не в усіх вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання та під час службової підготовки співробітників Національної поліції України дотримуються цих законодавчих норм. В деяких підрозділах навчання поліцейських проводиться за неузгодженими протоколами, наприклад, тактичної медицини, метою

якої є комплекс дій та маніпуляцій з надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій (Tactical Combat Casualty Care) (TCCC) або тактичній екстреній медичній допомозі (ТЕМД).

Дуже важливим фактором підтримки рівня достатніх знань і навичок з домедичної підготовки працівників поліції є контроль за проведенням перепідготовки з цього напрямку. Єдиної налагодженої системи проходження курсів з домедичної допомоги (раз на три роки) та моніторингу наявності сертифікатів у поліцейських на даний час не існує.

Значною проблемою втілення належного рівня підготовки з домедичної допомоги є невідповідність встановленим вимогам законодавчих актів інструкторів, які цим займаються – зараз такою «підготовкою» за достатньо високі кошти заробляє собі на життя багато недосвідчених осіб та шахраїв.

Водночас, слід зазначити, що викладання дисципліни «Домедична підготовка» для всіх категорій слухачів Національної академії внутрішніх справ з 2016 року проводиться згідно курсу «Перший на місці події». Навчальні та робочі програми дисципліни для бакалаврів, слухачів післядипломної освіти та в системі первинної професійної підготовки повністю відповідають змісту, плану та вимогам до набуття знань і навичок цього курсу [3].

Заняття з домедичної підготовки проводяться викладачами, які мають вищу медичну освіту з обов'язковим залученням інструкторів навчально-тренувального відділення домедичної підготовки Київського центру первинної професійної підготовки «Академія поліції» Національної академії внутрішніх справ. Кожен з них пройшов підготовку за програмою «Інструктор з надання догоспітальної допомоги» та має відповідний сертифікат.

Кожному слухачу видається посвідчення про успішне проходження домедичної підготовки, згідно курсу «Перший на місці події», формат якого визначений законодавством.

Зусиллями науково-педагогічних співробітників Національної академії внутрішніх справ за останні п'ять років було опубліковано більше десятка підручників, навчально-методичних посібників та пам'яток, курсів лекцій, мультимедійних посібників та дистанційних курсів, які були відзначені почесними нагородами Міністерства освіти та Міністерства внутрішніх справ України.

На нашу думку, для упередження розбіжностей в системі підготовки з домедичної допомоги поліцейських, остання повинна ґрунтуватись на нормативно-правовій базі, затвердженій сумісними наказами Міністерства охорони здоров'я та Міністерства внутрішніх справ України.

Чітко визначений порядок співпраці, спільна й злагоджена робота поліцейських та працівників інших рятувальних служб сприятиме значному підвищенню рівня ефективності надання домедичної допомоги постраждалим.

Список використаних джерел

1. Atkins DL. et al. An Update to the American Heart Association Guidelines for Cardiopulmonary Resuscitation and Emergency Cardiovascular Care. Circulation. 2018. Vol. 137(1). P.1-6. doi: 10.1161/CIR.0000000000000540.
2. Suseel A. et al. An Analysis of the Efficacy of Different Teaching Modalities in Imparting Adult Cardiopulmonary Resuscitation Skills among First-year Medical Students: A Pilot Study. Indian J Crit Care Med. 2019. Vol. 23(11). P.509-512. doi: 10.5005/jp-journals-10071-23284.
3. Про удосконалення підготовки з надання домедичної допомоги осіб, які не мають медичної освіти: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 04 серп. 2021 р. №1627. URL: https://moz.gov.ua/en/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-04082021--1627-pro-udoskonalennja-pidgotovki-z-nadannja-domedichnoi-dopomogi-osib-jaki-ne-majut-medichnoi-osviti.
4. Шостак Л.Й. Принципи підготовки співробітників Національної поліції з домедичної допомоги. Медична освіта. № 2(2019), С. 42–46. doi: https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2019.2.10342.

Щудро Анатолій Євгенович,
судовий експерт СБО ЛКВД
Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України, кандидат технічних наук

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТРАВЛЕННЯ СПЛАВІВ НА ОСНОВІ ЗАЛІЗА ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ РЕЛЬЄФНИХ ЗНАКІВ У СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Україна є досить великим автомобільним ринком з продажу вживаних автомобілів іноземного виробництва, що обумовлено розташуванням країни на перетині важливих транспортних магістралей і безпосередньою близькістю до країн Європейського Союзу.

В умовах постійно зростаючого попиту і пропозицій на автомобільному ринку, злочинці часто використовують різні кримінальні схеми легалізації транспортних засобів, пов'язані з видозміною їх ідентифікаційних маркувань.

У зв'язку з цим, одним із першочергових завдань є дослідження ідентифікаційних маркувань транспортних засобів із застосуванням спеціальних методів, що дозволяють встановити факт зміни маркувальних позначень.

При нанесенні рельєфних знаків на поверхню металу відбувається деформація його поверхневого шару зі створенням наклепу по периметру рельєфних знаків і зміною внутрішньої структури металу. При приховуванні первинного маркування різними методами, справжня

структура металу зберігається і її можливо виявити ґрунтуючись на теорію електрохімічного травлення металу [1, с. 28–152].

На сьогоднішній день до основних методів, які дозволяють виявити рельєфні знаки відносяться: магнітопорошковий метод, рентгенографічний метод, метод хімічного та електрохімічного травлення. Найбільш поширеними методами є хімічний та електрохімічний, за свою зручність застосування і дешевизну використання.

Електрохімічна поведінка металу в електроліті залежить від різниці потенціалів між окремими кристалами металу і самим травником. Іони, що переходять в розчин при травленні, можуть з аніонами дисоційованого реактиву утворювати нерозчинні сполуки, які за певних умов покривають поверхню металу неметалевим шаром. При певних концентраціях кислоти і температурах реактиву може наступити повна пасивація металу внаслідок утворення тонкої оксидної плівки..

Дія травника залежить від природи реактиву і засобів його розведення. Концентрація води в травнику впливає на його дисоціацію. Розчинники за зменшенням провідності і ступенем дисоціації можна розташувати в наступний ряд: вода, метиловий спирт, етиловий спирт, гліцерин, пропіловий спирт, ізоаміловий спирт, оцтовий ангідрид, амілацетат. Застосування спиртових реагентів покращує рівномірність травлення і дозволяє використовувати кислоти високої концентрації. Знижена ступінь дисоціації спиртових розчинів дозволяє підвищити концентрацію кислоти у реактиві. У розчині, разом з іонами водню та кислотними радикалами присутні також недисоційовані молекули кислоти. В результаті меншої дисоціації, спиртові розчини використовуються більш тривалий час, ніж розчини на воді.

На ділянках, що зазнали ударного або температурного впливу, структура деформованого металу відрізняються від структури основного металу (це ж відноситься і до зварних швів, оскільки структура наплавленого металу, що утворює матеріал шва, відрізняється від деталі кузова появою гартівних структур, зон несплавлення та термічного впливу). Таким чином, в результаті нерівномірного розчинення металу в зв’язку з різною структурою на поверхні досліджуваної деталі виникають рельєфні контури видалених знаків або приховані зварні шви.

На практиці особливу популярність набули три основних способи відновлення видалених знаків та зварних швів, а саме:

– спосіб електролітичного травлення, коли електроліт подається на поверхню металу за допомогою тампона;

– погружний спосіб, при якому знаки або шви на металі, що підлягають відновленню, занурюються в посудину з травником або обробляються ним;

– створення електролітичної ванни безпосередньо на самому об’єкті.

Метод електрохімічного травлення є доволі ефективним методом дослідження ідентифікаційних номерів транспортних засобів з метою встановлення їх первинного номерного позначення, причому незалежно від способу нанесення його заводом виробником. [2, с. 34–164]. Водночас, за потреби, можливо застосовувати й інші методи дослідження, а у складних випадках – комплекс методів для вирішення поставлених завдань.

Розуміння процесів, які відбуваються при використанні спеціальних методів, для виявлення фактів зміни рельєфних знаків, мають практичне значення та дозволяють успішно виявляти зміну маркувальних даних на автомототранспорті.

Список використаних джерел

1. Гуляев А.П. Металловедение / А.П. Гуляев. – М.: Металлургия, 1977.

2. Беккерт М., Клемм Х. Способы металлографического травления. Справочник. М., «Металлургия», 1988.

Яковчук Іван Володимирович,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ;
Пясковський Вадим Валерійович,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗРОБЛЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

Корупція була, є і, очевидно, буде (принаймні в найближчому майбутньому) однією з найбільш масштабних та глобальних проблем у світі та в Україні відповідно.

Відповідно до статті 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами нашої держави. Від реалізації цього положення значною мірою залежить належна діяльність державного апарату, діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, функціонування підприємств, установ та організацій незалежно від організаційно-правової форми, своєчасне й справедливе розв'язання соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів юридичних осіб. На вирішення цих завдань мають бути спрямовані зусилля всіх службових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування.

Однак, в умовах становлення України як правової держави, розбудови та поглиблення взаємовідносин між Україною та Європейським Співтовариством, протидія корупції в Україні є одним з найбільш пріоритетних завдань не лише органів місцевого самоврядування та органів державної влади, зокрема правоохоронних органів, але й кожного члена громадянського суспільства.

Так, після трирічного періоду зниження (з 16856 у 2013 році до 14820 у 2016 році –10,6%) число кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг у наступні три роки постійно збільшувалося. Значне зростання таких діянь відбулося у 2017 році (19234; +29,8%), у 2018 році воно було незначним (19909; +3,5%), а у 2019 році кількість цих злочинів дорівнювала 20069 (+0,8%), тобто залишилася на рівні попереднього року. У 2020 році вона скоротилася на 5,3% до 18996. Відсоток цих діянь серед всіх облікованих кримінальних правопорушень збільшився у 2020 році до 5,3 %.

Значну кількість серед таких кримінальних правопорушень займає і зловживання впливом, відповідальність за яке передбачена статтею 369-2 Кримінального кодексу України. Зокрема, у 2013 році до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості щодо 94 кримінальних правопорушень, у 2014 році – 131, у 2015 році – 208, у 2016 році – 254, у 2017 році – 249, у 2018 році – 285, у 2019 році та у 2020 році – по 193.

Водночас, відсутність систематизованих відомостей про методику розслідування кримінальних правопорушень із правовою кваліфікацією за статтею 369-2 Кримінального кодексу України, значно знижує ефективність правоохоронної діяльності, що підтверджується наявністю помилок і прогалин, які часто призводять до втрати доказової інформації та, як наслідок, до винесення виправдувальних вироків чи закриття кримінальних проваджень. Вирішення значної частини таких проблем можливе шляхом розроблення з урахуванням результатів слідчої та судової практики відповідних криміналістичних рекомендацій. Також варто констатувати, що особи, які вчиняють дані кримінальні правопорушення, добре орієнтуються в сучасному законодавстві, зазвичай мають ґрунтовні знання у сфері правозастосовної й економічної діяльності, нерідко між ними існують тісні корупційні зв'язки. Ці та інші обставини дають можливість приховувати злочинну діяльність та всіляко протидіяти ефективному досудовому розслідуванню.

У свою чергу, нині, у своїй професійній діяльності слідчий або детектив постійно стикаються з активною протидією різних учасників, як самого кримінального провадження, так і корупційно вмотивованих колег, друзів чи окремих осіб начальницького складу, головна ціль яких не збігається з основними завданнями кримінального провадження. На прикладі сфери досудового розслідування можна виділити три основні причини, які спонукають осіб до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 369-2

КК України: 1) особистісна зацікавленість у результатах кримінального провадження; 2) бажання ухилитися від кримінальної відповідальності, чи пом'якшити покарання та зберегти отримане злочинним шляхом майно та інші блага; 3) спосіб збагатитись корупційним шляхом.

Тому в сучасних умовах виникла нагальна необхідність розглянути особливості розслідування зловживання впливом, у нових правових та соціально-економічних умовах. Залишається актуальною деталізація законодавчих положень Кримінального процесуального кодексу України за умов розслідування таких кримінальних правопорушень.

За окреслених умов, з метою реалізації вимог антикорупційного законодавства, досягнення завдань кримінального провадження, важливо сформувати теоретичні засади та практичні рекомендації щодо розслідування зловживання впливом учинених різною категорією осіб.

Яремчук Вікторія Олегівна,
асистент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук, доцент

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ

Криміналістичні знання мають динамічний характер, постійно розширюючи межі. Обсяг криміналістичних знання сьогодні стрімко зростає, що пов'язано із розвитком багатьох суміжних наук і створенням на їх переплетінні нових інноваційних галузей знань.

Так, наука в своєму розвитку проходить етапи, в тому числі, інтеграцію і диференціацію знань та створення нових галузей, що претендують на автономне наукове існування. Саме тому, розвиток наук відбувається не рівномірно, що можна пояснити, і об'єктивними, і суб'єктивними причинами. При цьому відбувається взаємопроникнення знань та збагачення наук, галузей знань, дозволяючи адаптувати нові досягнення і таким чином, сприяти розвитку різних галузей знань [1, с. 36].

Як вказує М.В. Даньшин, сьогодні розвиток системних досліджень призводить до того, що кожна наука – природнича або технічна, має застосовувати системний підхід відповідно до особливостей досліджуваних нею явищ, об'єктів. Тому специфіка систематизації знань у певній галузі науки зумовлена її предметом. Основними об'єктами систематизації у криміналістичній науці повинні виступати знання, отримані при вивченні злочинної діяльності [2, с.156]. На переконання В.А. Журавля, зміни уявлень про предмет криміналістичної науки не могли не позначитися на трансформації поглядів щодо її системи. Розробки і вдосконалення системи криміналістики не обмежується звичайним упорядкуванням наукового матеріалу. Мова йде про побудову цілісної наукової системи, де

розкриті закономірні зв'язки між елементами предмета наукового пізнання та властивостями об'єктів, що вивчаються. Крім того, вдосконалення системи науки криміналістики вимагає врахування положень про діалектику загального та окремого, зв'язків різних наук та потреб практики [3, с. 11–12].

Зокрема, до актуальних завдань криміналістики необхідно віднести: запровадження інновацій до практичної правозастосовної діяльності; розробки новітніх продуктів криміналістики для потреб практики; уніфікація наукових криміналістичних рекомендацій та їх адаптація до практики використання; створення спільних науково-практичних колективів для розроблення ефективних криміналістичних рекомендацій [4, с. 7–8].

Таким чином, світові тенденції розвитку криміналістичної науки свідчать про формування нових, інноваційних галузей у криміналістиці, зокрема, завдяки впровадженню новітніх досягнень технічних і природничих наук. Система науки криміналістики змінюється, що передбачає систематизацію та визначення меж криміналістичних знань.

Список використаних джерел

1. Коновалова В.Е. Избранныетруды = Вибрані твори Харьков : Апостіль, 2012. 528 с.

2. Даньшин М. В. Криміналістика XXI століття: місце у системі наукового знання : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. 480 с.

3. Журавель В.А. Вибрані твори = Избранные труды. Харків : Апостіль, 2016. 704 с.

4. Шепітько В.Ю. Криміналістика як система наукових знань в умовах глобальних загроз і трансформації злочинності Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: зб. Наук. пр. Харків: Право, 2018. Вип. 18. С. 4-9.

Яшин Олексій Володимирович,
головний судовий експерт сектору досліджень зброї відділу судової експертизи № 1 лабораторії судової експертизи Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (м. Кривий Ріг)

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПІД ЧАС ВИГОТОВЛЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

В процесі свого історичного розвитку людство постійно стикалося з проблемою використання злочинцями різних знарядь та засобів, спеціально виготовлених, пристосованих чи запозичених з

цивільного або військового обігу для найбільш оптимальної реалізації різноманітних злочинних задумів. Серед таких засобів вогнепальна зброя завжди займала особливе місце. З початком використання вогнепальної зброї у злочинних цілях особливої актуальності набуло питання необхідності дослідження такої зброї, набоїв до неї, їх частин та елементів, з метою викриття винних у вчиненні злочину та встановлення істини у справі. На сьогодні ці питання вирішуються у процесі проведення різноманітних балістичних досліджень, таких як діагностичні та ідентифікаційні дослідження вогнепальної зброї.

При проведенні ідентифікаційного дослідження ручної вогнепальної зброї експерт повинен визначити, чи є порівнювальні ознаки загальними, особистими чи груповими. Для цього експерт має бути знайомий з різними технологічними процесами, що використовуються для виготовлення деталей та частин зброї. Знання цих процесів дозволяє відповісти на питання про методи виготовлення саморобної вогнепальної зброї. Розвиток технологій металообробки та поява нових методів вимагає від експерта-баліста не тільки знання цих методів, а й дослідження їх впливу на можливість проведення експертизи.

Одним із найбільш обговорюваних у засобах масової інформації методів, що з'явилися в останнє десятиріччя, є метод тривимірного (3D) друку. При цьому методі спеціальний верстат (принтер) поступово шарами наносить матеріал відповідно до попередньо розробленої програми. Цей метод застосовується навіть для виготовлення саморобної вогнепальної зброї (першою і найбільш поширеною конструкцією пістолета, надрукованого на 3D принтері, є схема однозарядного пістолета «Liberator») [1, с. 115–116] [2]. Такі пістолети виготовляються під різні калібри (від .22Lr до до 9 мм). При цьому для них виготовлення можуть використовуватись різні полімерні матеріали, що впливає на міцність конструкції виготовленої зброї.

При дослідженні пістолетів, виготовлених методом 3D друку, основною проблемою, з якою стикається експерт, що проводить дослідження, є безпека під час відстрілу. У зв'язку з тим, що досліджуваний об'єкт може зруйнуватися під час пострілу (тим паче виготовлений з полімерного матеріалу), відстріл повинен здійснюватися лише дистанційно. Зазвичай при руйнації від пострілу порушується цілісність лише ствола зброї. При цьому руйнування не завжди вказує на те, що досліджуваний об'єкт не відповідає критерію зброярності. Численні дослідження, проведені в різних криміналістичних лабораторіях світу, вказують на те, що в багатьох випадках, незважаючи на руйнування або порушення цілісності ствола зброї, куля отримує достатню кінетичну енергію для нанесення тяжких тілесних ушкоджень. Однак, руйнування ствола (після першого пострілу) призводить до того, що досліджуваний об'єкт не відповідає критерію надійності і, відповідно з прийнятою в Україні методикою дослідження, не є вогнепальною зброєю. З іншого боку, деталі таких пістолетів можуть бути легко замінені. Так, на експертне дослідження

був наданий саморобний пістолет, виготовлений методом 3D друку. Досліджуваний об'єкт був отриманий з додатковим змінним стволом, що дозволяло зробити як мінімум два постріли. Тобто, з одного боку, після першого пострілу досліджуваний об'єкт руйнується, отже він не відповідає критерію надійності. З іншого боку, наявність змінного ствола дозволяє провести ще один постріл, (тобто, з наданої зброї можливо провести щонайменше два постріли), а значить наданий об'єкт відповідає критерію зброярності. Така суперечність призводить до необхідності переглянути існуючу методику дослідження або внести уточнення, пов'язані з такими конструктивними особливостями об'єктів, виконаних методом 3D друку.

Однією з особливостей методу 3D друку, що веде до поширення саморобної вогнепальної зброї, виконаної цим способом, є простота його застосування. Для виготовлення 3D пістолета необхідні навички використання 3D принтера та програма друку, котру можна «скачати» з інтернету. При цьому не потрібні ніякі спеціальні знання в галузі конструювання або виготовлення вогнепальної зброї. Аналогічну особливість має і метод виготовлення деталей саморобної вогнепальної зброї із застосуванням верстатів з числовим програмним керуванням. Розповсюджене застосування таких верстатів та простота доступу до них призвели до того, що на даний час з'явилась велика кількість екземплярів саморобної ручної вогнепальної зброї, вузли та деталі якої виконані із застосуванням таких верстатів. Особливістю такої саморобної зброї є те, що деталі виконані на дуже високому рівні, їх розміри і форма повністю відповідають деталям та вузлам вогнепальної зброї заводського виготовлення [3]. Така якість обробки призводить до того, що експерт-баліст може помилково вирішити, що досліджуваний об'єкт є вогнепальною зброєю заводського виготовлення. Особливо висока вірогідність такої помилки, коли на деталях зброї тим же верстатом з числовим програмним управлінням наносяться написи, емблеми та номери, аналогічні маркувальним позначенням, нанесеним на деталях, що виготовлена промисловим способом.

Ще одним новим методом металообробки, який починає все ширше використовуватися при виготовленні ручної вогнепальної зброї є MIM-технологія [4]. MIM (Metal Injection Molding) – це технологія, що поєднує в собі порошкову металургію та метод впорскування термопласти. Її застосування дозволяє значно здешевити виготовлення невеликих деталей складної форми з точним дотримуванням розмірів. Цей метод, зазвичай, застосовується для виготовлення різних деталей зброї (шептала, зачепа викидача, ударника, затвору). У випадках, коли на фінальних стадіях виготовлення будь-якої деталі зброї, її поверхні, що вступають у контакт з гільзою або кулею, піддаються додатковій механічній обробці, такій як обрізка, наждачна обробка, піскоструминна обробка і т.д., проблем у процесі ідентифікаційного дослідження не виникає. Це пояснюється тим, що на слідоутворюючій поверхні залишаються сліди обробки, що є випадковими, отже, на гільзу/кулю

переносяться індивідуальні ознаки. У випадках, коли деталь, виготовлена із застосуванням MIM-технології, не піддається подальшій обробці, її поверхні несуть сліди форми, що використовувалася для виготовлення зброї [5], [6]. Це призводить до того, що ознаки, які експерт може виявити на поверхні гільзи, і які, на його думку, будуть індивідуальними, насправді будуть груповими ознаками, характерними для групи різних деталей зброї. Тобто, використання групових ознак може призвести до хибно-позитивної ідентифікації, що є експертною помилкою.

Розвиток нових технологій обробки та виготовлення деталей зброї, їх впровадження в процес виготовлення ручної вогнепальної зброї, включаючи саморобне, призводить до того, що експерт-баліст має бути знайомий з цими технологіями та їх впливом на експертне дослідження.

Список використаних джерел

1. Hays G., Jenzen-Jones N. R. Beyond State Control: Improvised and Craft-produced Small Arms and Light Weapons. Small Arms Survey, 2018.

2. Sampson B. Case Study – The Forensic Analysis of a 3D Printed Firearm. AFTE 49th Annual Training Seminar: Conference proceedings, Charelston, WV, USA, June 2018.

3. Гиверц П. В. Самодельные и «призрачные» штурмовые винтовки М-16. Конструкции и установление принадлежности к самодельному оружию. Криминалист первопечатный. 2018. Вып. 17. С. 73–84.

4. Kramer S. The Metal Injection Molding (MIM) Manufacturing Process. AFTE Journal, Vol. 44, No. 4, 2012.

5. Lee M., Burritt M., Karsten R. та ін. Subclass Carryover in Smith & Wesson M & P 15–22 Rifle Firing Pins. AFTE Journal, Vol. 48, No. 1, 2016.

6. Thompson E. Metal Injection Molded Breech Face of a Taurus Revolver. AFTE Journal, Vol. 35, No. 4, 2015.

Басюк Лариса Олександрівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Отримання зразків для експертизи – слідча (розшукова) дія, необхідність в якій виникає при проведенні експертизи по вирішенню ідентифікаційних та діагностичних завдань.

Фактичні дані, які містить висновок експерта, оцінюють як допустимі, якщо їх отримано згідно з порядком, встановленим кримінальним процесуальним кодексом України. Тобто докази, отримані в результаті проведення експертизи та викладені у висновку експерта, можуть бути визнані судом недопустимими, якщо порушено процедуру отримання зразків для експертизи [1, с. 34–35].

З урахуванням видів зразків для експертизи у кримінальному провадженні законодавець передбачає різний порядок їх отримання, закріплений в ст. 245 КПК України.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 245 КПК України порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160–166 КПК України).

Згідно ч. 3 ст. 245 КПК України відібрання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 КПК України (освідування). При цьому, у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

На наш погляд, існуючий порядок отримання зразків для експертизи в кримінальному провадженні не лише не охоплює всіх видів зразків, необхідність в яких виникає в процесі розслідування кримінальних правопорушень, а також створює передумови для порушення прав учасників кримінального провадження.

Досить часто при розслідуванні кримінальних правопорушень виникає необхідність отримання різноманітних зразків з трупу людини. Це можуть бути і відбитки пальців рук чи зубів для проведення трасологічної експертизи (з метою ідентифікації особи, що залишила сліди, або встановлення особистості трупу); і різні біологічні матеріали з тіла неживої людини (трупу): кров, рвотні маси, слина, волосся, нігті тощо (з метою проведення різних видів судово-медичних

або біологічних експертиз). Але при існуючому порядку отримання зразків для експертизи, закріпленому в кримінальному процесуальному кодексі України, отримати такі зразки з трупу людини у встановлений кримінальним процесуальним законом спосіб суб'єкту розслідування не представляється можливим: законодавець просто не передбачає такого порядку для отримання зразків з трупу [2, с. 62].

Як вже зазначалося, у випадку необхідності проведення експертизи отримання зразків з речей і документів відбувається згідно з положеннями кримінального процесуального кодексу України про тимчасовий доступ до речей і документів. Але в кримінальному процесуальному законі відсутні закріплені строки розгляду судом звернення сторін кримінального провадження про тимчасовий доступ до речей і документів. Тобто сторони кримінального провадження потрапляють в залежність від рішення судді, суду щодо строків розгляду звернення про отримання зразків з речей і документів, та виникає об'єктивна й реальна загроза знищення речей і документів, зразки з яких необхідно отримати для проведення експертизи [3, с. 84].

Крім того, попри численні зауваження науковців, досі неврегульованою ані на рівні кримінального процесуального закону, ані на відомчому рівні залишається процедура примусового відібрання біологічних зразків у особи [1, с. 37]. В умовах відсутності нормативно закріпленої процедури примусового відібрання біологічних зразків у особи така слідча (розшукова) дія набуває проблемного характеру з огляду на суб'єктивне розуміння меж і форм примусу суб'єктом розслідування у кожній конкретній слідчій ситуації [4, с. 46–49].

За таких умов, враховуючи неможливість суб'єкта розслідування уникнути процедури примусового відібрання біологічних зразків у особи, примусове відбирання таких зразків призводить до порушення природнього права особи (учасника кримінального провадження) на повагу її честі та гідності, закріпленого у ст. 28 Конституції України.

Зважаючи на наявні проблемні аспекти, пов'язані з отриманням зразків для експертизи в кримінальному провадженні, ефективність і правомірність проведення цієї слідчої (розшукової) дії та подальше використання отриманих доказів в процесі доказування безпосередньо залежать від професійної компетентності суб'єкта розслідування, правильного розуміння виду та природи зразків, якісної організації проведення цієї процесуальної дії, вибору тактичної лінії поведінки.

Список використаних джерел

1. Антонюк П. Є. Організаційно-тактичні аспекти примусового відбирання біологічних зразків у особи в кримінальному провадженні. Криміналістичний вісник. 2017. №. 1. С. 34–39.

2. Антонюк П.Є., Щербанюк Д.В. Процесуальна регламентація слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із тілом неживої людини. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.) / [редкол.:

В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 60–63.

3. Антонюк П. Є., Улещенко О. О. Прогалини кримінального процесуального закону, що впливають на ефективність процесу розслідування. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 82–85.

4. Мельниченко А. В. Забезпечення прав громадян під час відібрання біологічних зразків [Електронний ресурс]. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 3. С. 46–49. URL : http://www.nvppp.in.ua/index.php/vip.

Бразалук Максиміліан Юрійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Сокиран Федір Михайлович,*** професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРОКУРОРА, СЛІДЧОГО Й ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Виявлення та запобігання кримінальних правопорушень, а також їх розслідування є одним з основних завдань системи правоохоронних органів України. Передусім, з необхідністю ефективного розслідування, запобігання та виявлення кримінальних правопорушень зустрічаються співробітники органів прокуратури, а також підрозділів Національної поліції України, а для забезпечення ефективності покладених на правоохоронні органи функцій, законодавцем було розроблено цілий комплекс механізмів реалізації цієї ефективності, яка випливає з основоположних засад кримінального процесу в Україні.

Один із таких механізмів включає в себе, зокрема, і взаємодію органів прокуратури з органами Національної поліції, на що акцентована достатня увага науковців-правників у галузі криміналістики та кримінального процесу, що, власне, і демонструє актуальність даної теми та її тісний міжпредметний зв’язок. Так, питаннями організації взаємодії прокурора, слідчого та оперативних підрозділів займалися такі науковці: А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. Я. Горбачевський, М. А. Погорецький, Г. С. Римарчук, В. М. Сакал, С. О. Сорока, В. В. Топчій, Л. Д. Удалова, В. Г. Хахановський, В. В. Чернєй, С. С. Чернявський та інші. Втім, дана тема й досі спонукає науковців на нові наукові пошуки.

Дана тема також привертає фахівців у галузі права ще й тому, що при її детальному розгляді виникає об'єктивна необхідність узагальнювати й систематизувати напрацьовані знання з метою їх подальшого ефективного застосування та розробки нових можливих методологічних аспектів у галузі взаємодії правоохоронних органів підвищення ефективності виявлення, запобігання та розслідування надалі нових кримінальних правопорушень.

Слід наголосити, що основним напрямом взаємодії процесуального керівника з іншими суб'єктами кримінального провадження є, перш за все, процесуальна взаємодія прокурора зі слідчим, що здійснює досудове розслідування [1, с. 75]. У свою чергу слідчі та працівники оперативних підрозділів зобов'язані виконувати доручення та вказівки прокурора, котрі надаються в письмовій формі, а також інші процесуальні рішення, що приймає прокурор відповідно до своїх повноважень і компетенції.

Водночас проведення на високому професійному рівні усіх слідчих (розшукових) дій із гарантуванням учасникам захисту прав і їх законних інтересів потребує тісної взаємодії між суб'єктами провадження цих слідчих (розшукових) дій.

Так, хоч положеннями кримінального процесуального законодавства і передбачена самостійність діяльності слідчого, втім, слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі та в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [2]. У випадку невиконання слідчим таких вказівок, він буде нести відповідальність, передбачену Кодексом України про адміністративні правопорушення [3].

Під час досудового розслідування важливе місце займають співробітники оперативних підрозділів, які взаємодіють зі слідчим і прокурором шляхом отримання від останніх письмових доручень. Так, згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу, отримавши письмове доручення від слідчого, співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого та не має права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою, а також звертатися з клопотаннями до прокурора. Доручення, які надаються слідчим і прокурором є обов'язковими для виконання оперативним працівником [2].

При цьому слід враховувати, що слідчий є зв'язною ланкою у взаємовідносинах, які складаються в рамках взаємодії і саме він несе відповідальність за законність і своєчасність провадження процесуальних дій.

В рамках розгляду питання взаємодії прокурора, слідчого та співробітника оперативного підрозділу слід також згадати про керівника органу досудового розслідування, який, окрім прокурора, також наділений повноваженнями з контролю, а також організації ходу досудового розслідування. Саме керівник органу досудового розслідування уповноважений визначати та відсторонювати слідчого,

яким здійснюється досудове розслідування. Таким чином, можна дійти до висновку, що керівник органу досудового розслідування є важливою процесуальною фігурою у взаємозв'язку між прокурором – процесуальним керівником досудового розслідування та слідчим – особою, яка власне здійснює розслідування [1, с. 78].

На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що взаємодія прокурора, слідчого та оперативних підрозділів національної поліції під час проведення слідчих (розшукових) дій є важливою та необхідною умовою розслідування кримінальних правопорушень. Ця взаємодія реалізується у двох формах: взаємодія між прокурором і слідчим та взаємодія між слідчим та працівником оперативного підрозділу. Прокурор організовує діяльність слідчого у формі процесуального керівництва, а останній у свою чергу дає доручення співробітникам оперативних підрозділів. При цьому керівник органу досудового розслідування виступає в цій взаємодії своєрідною зв'язною ланкою для забезпечення реалізації доручень прокурора слідчим.

Список використаних джерел

1. Процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням: організаційно правові та криміналістичні основи: наук.-практ. посіб. / кол. авт. – [2-ге вид., переробл.] – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – 796 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n387.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24): Закон України від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/conv#n2005.

Вейц Аркадій Михайлович,
аспірант кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ КІБЕРЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ЗА УЧАСТЮ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ АБО ТАКОЇ, ЯКА ЗДІЙСНЮЄ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНУ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Сьогодні «кібернетична» складова службової та професійної діяльності обумовлює необхідність вирішення при розслідуванні службових злочинів комплексних завдань, тобто завдань, пов'язаних з доказуванням не окремого кримінального правопорушення, регламентованого Розділом XVII Кримінального кодексу України, а комплексу органічно взаємопов'язаних злочинних дій, серед яких досить часто присутні злочини в сфері використання комп'ютерної техніки, які

вчинені службовою особою або такою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Акцентуємо, що за даними Департаменту кіберполіції в 2020 році в провадженні органів Національної поліції знаходилось 1004 кримінальних проваджень, відкритих за ст. 362 «Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї» та ст. 363 «Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється» КК України. Вказані показники на 30% більші у порівнянні з 2019 роком.

Ознайомлення з матеріалами судово-слідчої практики нажаль вказують на те, що більшість таких правопорушень взагалі залишаються в категорії латентна злочинність, адже в провадженнях, що вже направлені за ознаками кіберзлочину до суду, фігурують невстановлені особи, які виходячи з матеріалів справ мали доступ до інформації, що зберігається в електронних ресурсах з обмеженим доступом, відповідно могли відносити до категорії службових осіб або таких, що здійснюють професійну діяльність, пов'язану із наданням публічних послуг.

В. М. Бутузов, С. А. Буяджи, А. Ф. Волобуєв, І. О. Воронов, С. В. Демедюк, М. В. Карчевський, О. І. Котляревський, М. О. Кравцова, О. М. Лепеха, М. Ю. Літвінов, О. І. Мотлях, І. М. Осика, Л. П. Паламарчук, Д. В. Пашнєв, А. В. Реуцький, О. А. Самойленко та багато інших науковців приділяли увагу розслідуванню злочинів, передбачених ст. 361–363-1 КК, без конкретизації їх зв'язку з іншими видами злочинів, підкреслюючи потребу дослідження традиційних злочинів, вчинених у кіберпросторі, в тому числі й вчинених службовою особою.

Визначити напрямки розслідування таких злочинів та запропонувати алгоритми проведення слідчих дій можливо за умови криміналістичного аналізу службової злочинної діяльності у кіберпросторі. Використовуючи комплексний підхід до проблем розслідування кіберзлочинів та службових злочинів, спираючись на результати аналізу матеріалів судово-слідчої практики, можемо запропонувати окремі позиції щодо криміналістичного аналізу означеної вище злочинної діяльності у кіберпросторі.

Так, кіберзлочини, що вчиняються за участю службової особи або такою, що здійснює професійну діяльність, крім безпосереднього предмета посягання (майнових цінностей), мають додатковий предмет посягання, яким виступають у більшості випадків державні електронні інформаційні ресурси. На сьогодні законодавство України містить перелік пріоритетних державних електронних інформаційних ресурсів, які на думку А.І. Марущака та С. Г. Петрова визначаються такими в контексті

запровадження електронної взаємодії реєстрів [1, с. 16]. До таких віднесено: Державний земельний кадастр, Державний реєстр актів цивільного стану громадян, Державний реєстр виборців, Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування, Державний реєстр обтяжень рухомого майна, Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, Державний реєстр фізичних осіб-платників податків, Електронна система охорони здоров'я, Єдина державна електронна база з питань освіти, Єдина інформаційна система Міністерства внутрішніх справ, Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги, Єдиний державний демографічний реєстр, Єдиний державний реєстр Міністерства внутрішніх справ стосовно зареєстрованих транспортних засобів та їх власників, Єдиний державний реєстр судових рішень, Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, Єдиний реєстр довіреностей, Єдиний реєстр документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт і засвідчують прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, відомостей про повернення на доопрацювання, відмову у видачі, скасування та анулювання зазначених документів, Єдиний реєстр об'єктів державної власності, Реєстр платників податку на додану вартість [2]. Однак, відповідно до Положення про Реєстр інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління, такі ресурси повинні містити інформацію, яка є власністю держави, а необхідність її захисту повинна бути визначена законодавством [3]. Тому фактично цей перелік предметів посягання при вчиненні кіберзлочинів може бути розширений, наприклад, до них можна віднести офіційні веб-ресурси державних органів, більшість з яких мають широкий функціонал щодо внесення персональних даних за допомогою електронних ключів, Портал «Дія», Єдиний державний портал адміністративних послуг, електронні ресурси критичної інфраструктури тощо.

Крім того, вважаємо за потрібним звернути увагу на особу злочинця, яка сьогодні через наявність в неї спеціальних повноважень щодо інформації в ресурсі вкрай рідко залишає так звані «інформаційні», «віртуальні» або «цифрові» сліди – нетрадиційні сліди, що містяться в електронному середовищі. З огляду на безпосередність доступу до предмета посягання такої особи важливим буде визначення її кінцевого злочинного наміру та ступеню онлайн-загрози, яку створила така особа. В цьому сенсі на початку 2021 року Міністерство внутрішніх справ задекларувало створення сучасного класифікатору онлайн-загроз. Під час конференції з питань безпеки людини в онлайн-просторі «Міжнародна конференція «Безпечний онлайн 2020: Сучасні виклики» з врахуванням напрацювань світової спільноти, презентовано класифікатор, який максимально відповідатиме українським реаліям та контенту. Так, класифікатор онлайн-загроз включає такі кіберзагрози: дезінформація та маніпуляція; порушення авторських прав; пропаганда насильства,

терористичної та екстремістської діяльності; розповсюдження через Інтернет заборонених та обмежених до продажу товарів та послуг; шахрайство в онлайн-просторі; доступ дітей до шкідливого контенту; жорстоке поводження з дітьми в мережі Інтернет, сексуальна експлуатація та розбещення дітей у кіберпросторі; надмірне використання екранного часу; кіберпереслідування та кіберцькування; пропаганда суїциду та самокалічення [4]. Враховуючи сьогоднішний функціонал службових осіб та осіб, що надають професійні послуги, використовуючи свої повноваження щодо державних електронних інформаційних ресурсів, вважаємо. що такий класифікатор може бути суттєво розширений, а особа злочинця класифікована враховуючи ступінь загрози, яку вона створює щодо відповідного ресурсу.

Наприкінці зазначимо, що дослідження питань криміналістичного аналізу кіберзлочинів вчинених за участю службової особи або такої, яка займається професійною діяльністю, пов'язаною із наданням публічних послуг, можна вважати перспективним напрямком розроблення в контексті окремих криміналістичних методик.

Список використаних джерел

1. Марущак А.І., Петров С.Г. Зміст поняття «Державні електронні інформаційні ресурси». Інформація і право. 2018. №4(27). С. 15-21.

3. Деякі питання організації електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів: Постанова Міністрів України від 10.05.18 р. № 357. Урядовий кур'єр. 30.05.18 р. № 100. С. 3.

3. Постанова Кабінету міністрів України від 3 серпня 2005 року № 688. URL: https://ips.ligazakon.net/document/TM025913

4. В Україні створено класифікатор онлайн-загроз. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/201038_v-ukran-stvoreno-klasifkator-onlayn-zagroz

Власенко Сергій Олександрович,
ад'юнкт відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Складність розслідування кримінальних правопорушень, які кваліфікуються за статтею 289 Кримінального кодексу України, пов'язана із рядом чинників, у тому числі із ретельною підготовкою до вчинення кримінальних правопорушень, вчиненням вказаних злочинних діянь організованими злочинними угрупованнями, які мають високий рівень матеріально-технічного забезпечення і корупційні зв'язки у державних та правоохоронних органах. Нерідко незаконне заволодіння транспортними засобами набуває ознак кримінального «бізнесу», учасники котрого

здійснюють досить широкий діапазон видів діяльності – як злочинної, так і правомірної, надають різноманітні послуги фізичним та юридичним особам. Розплутати такий «вузол» досить складно, й слідчий повинен володіти як знаннями, так і досвідом щодо розслідування кримінальних правопорушень даного виду.

Аналізуючи офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора слід зауважити, що щодо вчинених кримінальних правопорушень за статтею 289 Кримінального кодексу України, спостерігається негативна тенденція відносно співвідношення кількості порушених кримінальних проваджень, направлених матеріалів до суду та винесених обвинувальних вироків. Так, станом на 2020 рік було зареєстровано 30189 кримінальних проваджень у Єдиному реєстрі досудових розслідувань, з яких 9734 кримінальних проваджень були направлені до суду з обвинувальним актом. Відповідно до статичних даних Єдиного державного реєстру судових рішень, за вищезазначеною статтею, станом на 2020 рік було винесено 216 вироків у кримінальних справах.

Відповідно, за 2019 рік зареєстровано в ЄРДР 34895 кримінальних проваджень, з яких 9143 проваджень були направлені до суду з обвинувальним актом, в цьому ж році було судом було винесено 733 вироки. За 2018 рік зареєстровано в ЄРДР 42922 кримінальних проваджень, з яких 11084 проваджень були направлені до суду з обвинувальним актом, в цьому ж році було винесено 1627 вироків у кримінальних справах [1; 2].

Виходячи із аналізу статистики Єдиного реєстру досудових розслідувань та Єдиного державного реєстру судових справ, можна дійти до висновку, що розгляд досудове розслідування вказаних кримінальних проваджень є неефективним, а судовий розгляд справ цієї категорії кримінальних проваджень значно затягується. Дане зменшення статистичних показників обумовлено сукупністю чинників: великою завантаженістю працівників досудового розслідування, складністю розшуку транспортних засобів, новими способами злочинної діяльності, складністю доказування, завантаженістю судів першої інстанції, а також складністю розгляду таких справ, оскільки в даній злочинній діяльності можуть приймати участь злочинні угрупування, які співпрацюють з іноземними «колегами».

Окреслену ситуацію ілюструють дані слідчої та судової практики. Так, у кримінальний справі № 478/501/17 Казанківським районним судом Миколаївської області був винесений обвинувальний вирок від 21 вересня 2021 року. Матеріали кримінального провадження були внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань 12.06.2014 року, за обвинуваченням громадянина Р, уродженця Миколаївської області, у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 289 КК України, ч. 4 ст. 185 КК України, ч. 2, ч. 3 ст. 186 КК України, які викладені в обвинувальному акті від 20.03.2017 року [2]. За розглядом конкретної даної справи, можемо

підрахувати, що з моменту реєстрації кримінального провадження в Єдиному реєстрі досудових розслідувань та її направленням до суду з обвинувальним актом пройшло майже три роки і ще чотири роки знадобилося для винесення вироку судом першої інстанції.

Враховуючи проблемність ситуації, на державному рівні було застосовано ряд заходів. Так, зокрема, на законодавчому рівні були прийняті заходи з метою протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, а саме 22 вересня 2020 року Президентом України Володимиром Зеленським, було підписано прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про внесення змін до статті 289 Кримінального кодексу України щодо протидії незаконному заволодінню транспортним засобом» [3].

Окрім того, пріоритетним завданням для запобігання та розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами є розробка найбільш оптимальних рекомендацій, як для співробітників правоохоронних органів, так і громадян, забезпечення їх ефективної реалізації.

Таким чином, проаналізувавши проблемні питання кримінальних проваджень щодо розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами, пропонуємо:

1) розробити пошукову систему, яка буде автоматично відображати місце реєстрації та проживання певних категорій осіб (які раніше відбували покарання за злочини, пов'язані із незаконним заволодінням транспортними засобами) в межах визначених місць, які характеризуються підвищеним ризиком;

2) розробити технічні засоби та методику виявлення осіб, які за своїми особливостями можуть бути потенційними викрадачами транспортних засобів;

3) періодично в засобах масової інформації, демонструвати громадянам ситуації, які можуть бути пов'язанні з незаконними заволодіннями транспортними засобами. Це може бути як огляд іншою особою транспортного засобу, огляд транспортного засобу із використанням умовних сигналів (прокручення головного убору, жестикуляція кінцівок). Слід акцентувати увагу, в чому саме одягнуті такі особи, бо досвідченні автовикрадачі маскуються окулярами, головними уборами, а нині – ще й медичними масками. І у разі виникнення подібних ситуацій громадянам слід повідомляти на лінію «102».

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт офісу Генерального прокурора України https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo

2. Єдиний державний реєстр судових рішень https://reyestr.court.gov.ua/

3. Офіційне інтернет-представництво Президент України Володимир Зеленський https://president.gov.ua/news/glava-derzhavi-pidpisav-zakon-shodo-posilennya-vidpovidalnos-63861

Гаращук Діана Петрівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОБСТАНОВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ

Одним з ключових елементів криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом є обстановка. Даний елемент обов'язково присутній для даної категорії кримінальних правопорушень і відіграє значну роль. Обстановка вчинення злочину є системою різних взаємодіючих між собою до та в момент учинення злочинного діяння об'єктів, явищ і процесів, що характеризують місце, час, речовинні, природно-кліматичні, виробничо-побутові та інші умови навколишнього середовища, а також інші фактори об'єктивної реальності, що визначають можливість, умови та деякі обставини вчинення злочину [1, с. 412–413].

Обстановка, у якій вчиняються екологічні злочини, формується під впливом матеріальних та інтелектуально-вольових факторів. Перші пов'язані з певної матеріальної обстановкою, не забезпеченої екологічним захистом. Інші – з обов'язком та здатністю громадян, відповідних посадових осіб дотримуватись певних загальних технічних, технологічних та спеціальних природоохоронних норм [2, с. 74].

В криміналістичний науці, здебільшого, обстановка включає в себе місце вчинення кримінального правопорушення та час його вчинення. Саме вчинення досліджуваного протиправного діяння у недозволеному місці та у заборонений час включають в себе зміст поняття незаконного зайняття рибним добувним промислом. Основним законодавчим документом, який визначає їх зміст є «Правила любительського і спортивного рибальства», що затверджені наказом Державного комітету рибного господарства України № 19 від 15.02.1999 р. В даному нормативному документі визначені випадки коли і в яких місцях рибний добувний промисел заборонений взагалі та коли дозволений і протягом якого періоду.

Цілком погоджуємося з думкою О. В. Одерія, який стверджує, що місце вчинення злочинів проти довкілля являє собою матеріальне середовище, що складається з об'єктів природокористування (предмету посягання) та джерел впливу на них. Зазначені дві групи об'єктів, знаходячись у взаємодії, у ряді випадків викликають негативні наслідки в результаті злочинних порушень екологічної безпеки з боку посадових та інших осіб [3, с. 159]. Місцем вчинення зазначеного протиправного діяння є географічна точка на окремому водному об'єкті – морі, річці, озері, ставку, звідки незаконно видобуто водні живі ресурси із природного середовища. Дане кримінальне

правопорушення є досить поширеним для всієї території України, де розташовані такі об'єкти.

Наприклад, до недозволених місць в яких взагалі заборонено рибний добувний промислу відносяться водойми, які знаходяться на території природно-заповідного фонду, риборозплідні господарства, водойми, що мають обмеження щодо їх спеціального використання (питні, технічні тощо), штучно створені ізольовані водойма або їх ділянки, канали теплоенергоцентралей, підвідних та скидних каналах електростанцій, з човнів або інших плавзасобів на промислових ділянках,закріплених за користувачами водних живих ресурсів, а також на відстані від берега більш як 3 км в Чорному морі і 1,5 км – в Азовському морі та інші [4].

Тимчасові заборони щодо здійснення рибного добувного промислу, перш за все, стосуються його здійснення в місцях нерестовищ у період весняно-літньої заборони лову. Крім того добування водних ресурсів в місцях нерестовищ є однією з ознак істотної шкоди, яка необхідна для утворення складу кримінального правопорушення дослідженого протиправного діяння. Перелік таких ділянок разом з періодом нересту, визначається наказами відповідних територіальних органів Державного агентства меліорації та рибного господарства України. Здебільшого період нересту на всій території України розпочинається з 1 квітня.

Заслуговує на увагу дослідження О. В. Одерія, який провівши аналіз слідчої практики кримінальних правопорушень, вчинених за фактами незаконного заняття рибним промислом дійшов висновку, що більшість таких протиправних діянь вчиняються весною (53 %), у вихідні та святкові дні (34 %), вранці з 4 до 9 год. (31 %) [3, с. 165].

В ході проведення дослідження методики розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом О. В. Захаровою було визначено, що рибальство у заборонений час означає, що воно здійснюється тоді, коли зайняття будь-яким водним добувним промислом заборонено:

а) взагалі (наприклад, забороняється рибальство у новостворених водосховищах до особливого розпорядження, любительський лов усіх видів осетрових та їх гібридів, лосося, форелі, харіуса, деяких інших видів риб та інших видів, занесених до Червоної книги України);

б) у строки, на які встановлено заборону для певних видів водних тварин чи водоймищ (конкретні терміни зайняття водним добувним промислом визначаються за басейно-територіальним принципом і закріплюються у правилах промислового, любительського і спортивного рибальства) [5, с. 122].

Для вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом достатнього одного критерію – недозволеного місця або забороненого часу. Але, наприклад, якщо лов водних ресурсів здійснюється у темний час доби (пізніше години від заходу сонця та

раніше години до його сходу) з човнів та інших плавучих засобів у Чорному та Азовському морях [4], то в поєднані вищевказані критерії утворюють незаконність дій.

Підсумовуючи, зазначимо, що обстановка вчинення злочину є одним з головних елементів криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом, оскільки перш за все, встановлення часу та місця його вчинення є основною ознакою визначення поняття незаконності діяння лову водних ресурсів із природного середовища.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: підручн. для студ. вищ. навч. закл. [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. 2-е вид. перероб. і доп. ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

2. Экологические преступления: квалификация и методика расследования. [Гавриш С. Б. и др.] ; под ред. В. Е. Коноваловой, Г. А. Матусовского. Харьков, 1994. 226 с.

3. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.

4. Правила любительського і спортивного рибальства: затв. наказом Державного комітету рибного господарства України від 15 лютого 1999 року № 19. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0269-99.

3. Методика розслідування окремих видів злочинів / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 312 с.

Григоренко Андрій Олександрович,
аспірант кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, молодший
науковий співробітник Лабораторії
«Використання сучасних досягнень науки
і техніки у боротьбі зі злочинністю»
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО МЕТОДУ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Постійний розвиток інформаційних технологій позитивно впливає на удосконалення і підвищення ефективності процесу розслідування кримінальних правопорушень, шляхом впровадження у діяльність суб'єктів, уповноважених на розслідування злочинів і кримінальних проступків, інноваційної криміналістичної техніки. Інноваційним

напрямком розвитку криміналістики є дослідження особливостей використання віртуального моделювання та 3D сканування.

Застосування у кримінальному провадженні віртуального моделювання та 3D сканування є неможливим без реалізації криміналістичного методу реконструкції. Використання результатів застосування зазначених інноваційних технологій є можливим лише за посередництвом процесу відтворення. Отже, є актуальним дослідження особливостей реалізації криміналістичного методу реконструкції під час віртуального моделювання та 3D сканування.

Під час віртуального моделювання фактично створюється тривимірна модель відповідного об'єкта. «В криміналістиці 3D реконструкцію (або 3D моделювання) можна визначити як процес побудови 3D моделі криміналістично значущого об'єкта за інформацією про нього, що міститься в матеріалах кримінального провадження. Реконструкція здійснюється спеціалістом з використанням комп'ютерної техніки та спеціального програмного забезпечення» [1, с. 423]. Віртуальні 3D моделі створюються за допомогою методу реконструкції, шляхом відтворення та перенесення у тривимірну модель ознак відповідних об'єктів з метою їх подальшого дослідження.

Існує декілька способів побудови віртуальних моделей. Першим є побудова моделі відповідним спеціалістом, шляхом внесення (доповненням) створеної моделі новими об'єктами. «В ході реконструкції спеціаліст використовує, трансформує та поєднує базові об'ємні геометричні фігури, а також готові типові 3D моделі для відтворення тривимірного зображення реконструйованого об'єкта. Джерелом інформації про реконструйований об'єкт можуть бути опис в протоколі певної слідчої (розшукової) дії, фотознімки об'єкта, візуальне сприйняття об'єкта спеціалістом тощо. При цьому ознаки об'єкта переносяться на модель опосередковано, суб'єктивно (через свідомість особи яка здійснює реконструкцію чи надає вихідну інформацію про об'єкт)» [1, с. 423]. Використання зазначеного виду побудови віртуальної моделі є доцільним у разі необхідності створення 3D моделі на основі відомостей, що містяться в матеріалах справи (на основі протоколів проведення слідчих (розшукових) дій, вилучених речових доказів, фотознімків тощо). Основним недоліком використання зазначеного різновиду побудови віртуальної моделі є суб'єктивність, тобто залежність повноти і точності 3D моделі від особи, яка її створює і даних, що містяться в матеріалах справи.

Другим способом створення віртуальної моделі є застосування 3D сканеру. Під 3D сканером слід розуміти пристрій призначений для сканування об'єктів зі складною просторовою геометрією. Сканери аналізують та відтворюють у цифровому вигляді об'ємну модель предмета, його форму та колір з високим ступенем деталізації, працюючи в різних умовах (при недостатній видимості, у темряві, при вібрації), з будь-якими матеріалами, забезпечують потрібний формат

вихідної інформації під програмне забезпечення для роботи з нею на комп'ютері. Побудова моделі відбувається шляхом визначення відстані до об'єкта, перетворення отриманих даних на цифрове зображення (тривимірну модель), передавання його на комп'ютер. Сканер визначає координати точок у просторі на поверхні об'єкта, що обробляється, аналізує їх, формує детальну цифрову модель. У його роботі задіяні камери, лазери, далекоміри, пристрої для підсвічування [2]. В результаті використання 3D сканеру створюється тривимірна модель відповідного об'єкта, яка найбільш точно і об'єктивно відображає його основні ознаки. Використання 3D сканеру є найбільш ефективним під час здійснення огляду місця події, коли є необхідність у фіксації багатьох предметів, що є складовою обстановки вчинення кримінального правопорушення.

До основних переваг застосування 3D сканеру є створення, в результаті його застосування, найбільш точної, повної і об'єктивної віртуальної моделі відповідної частини матеріальної дійсності. «Найбільш ефективним є застосування таких сканерів для фіксації місцевості, приміщень, слідів крові чи інших речовин, відтисків прикусу зубів, слідів рук, ніг, взуття, транспортних засобів, зброї та слідів її застосування, вибухових речовин чи пристроїв» [3, с. 280]. 3D сканер створює модель відповідного об'єкта за допомогою використання лазеру і встановлення відстані до відповідних точок об'єктів, що знаходяться біля нього. Створена віртуальна модель фактично містить дані про розміри і об'єм відповідних об'єктів та відстань між ним.

Саме використання 3D сканеру дозволяє побудувати об'єктивну модель, оскільки зазначений пристрій враховує лише об'єктивні величини (дожину шляху, який проходить лазер, розміри об'єктів, їх розташування тощо). Тому використання 3D сканеру має переваги порівняно з іншими формами фіксації, такими як письмова (протокол), фото- та відеофіксація. Це зумовлено тим, що віртуальна модель, створена в результаті тривимірного сканування, містить у собі більше точної інформації про досліджувані об'єкти і, як наслідок, дозволяє отримати достовірні результати при її дослідженні.

Побудова та використання віртуальних тривимірних моделей є неможливим без застосування методу реконструкції. Процес відтворення є основою як для створення 3D моделі, так і для її дослідження з метою встановлення наявності або відсутності тих чи інших фактів. Реалізація методу реконструкції під час 3D моделювання має певні особливості.

Під час побудови 3D моделі спеціалістом на основі відомостей, які містяться в матеріалах кримінального провадження фактично відбувається реконструкція відповідних об'єктів на основі існуючої про них інформації. Також за допомогою зазначеного методу віртуальна тривимірна модель може доповнюватися новими об'єктами та деталями. У даному випадку реконструкція є методом побудови 3D моделі.

Метод реконструкції, також, застосовується під час використання створених раніше віртуальних моделей. Наприклад, при проведенні слідчого експерименту, з метою більш точного відтворення обстановки вчинення кримінального правопорушення, є доцільним вивчення та реконструювання 3D моделі. Специфікою реконструкції у даному випадку є те, що застосуванню зазначеного методу передує моделювання. Зазвичай при реалізації методу реконструкції модель є результатом, а не вихідним матеріалом для її здійснення. Під час використання 3D моделі у процесі розслідування кримінального правопорушення модель виступає і як вихідний матеріал, і як результат реконструкції.

Використання 3D моделі надає можливість дослідження відповідних даних та перевірки фактів за допомогою інноваційного програмного забезпечення. Є можливим без матеріального відтворення обстановки вчинення кримінального правопорушення дослідження можливості існування відповідних обставин, шляхом внесення певних відомостей до комп'ютерних програм. Зазначені дослідження відбуваються за посередництвом криміналістичного методу реконструкції, оскільки під час використання 3D моделей фактично відбувається відтворення відповідної обстановки вчинення суспільно небезпечного діяння, яке завжди відбувається у минулому відносно моменту дослідження.

Список використаних джерел

1. Коваленко А. В. Концептуальні засади використання цифрової 3D моделі як засобу пізнання та відображення ознак кримінального правопорушення. Криміналістика і судова експертиза. Випуск 66. С. 420-430.

2. Как работает устройство 3d сканеров? Технологии и принципы сканирования. URL: https://robot-ik.ru/obzory/kak-rabotaet-ustroystvo-3d-skanerov-tehnologii-i-printsipy-skanirovaniya/ (дата звернення 08.11.2021).

3. Баранчук В. В. 3D сканування як спосіб фіксації на місці злочину: переваги й недоліки. Юридичний бюлетень. 2020. Випуск 16. С. 280-286.

Гриненко Катерина Вікторівна,
ад'юнкт відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

НЕОДНОЗНАЧНІСТЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЩОДО ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ФОТОЗНІМКАМИ

Пред'явлення особи для впізнання є необов'язковою слідчою (розшуковою) дією, однак дуже важливою та інформативною, адже аналогічні за доказовим значенням результати, неможливо отримати

іншим способом. Необхідність у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії визначається особою, яка здійснює досудове розслідування, так само як і спосіб проведення.

Частиною 6 ст. 228 КПК України передбачено, що за необхідності впізнання може проводитися за фотознімками, матеріалами відеозапису з додержанням вимог, зазначених у частинах першій і другій цієї статті. Проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису виключає можливість у подальшому пред`явленні особи для впізнання [1].

Аналіз судової практики Верховного Суду України дозволяє дійти висновку про її неоднаковість та непередбачуваність з цього питання, а отже така ситуація заслуговує на більш глибоке вивчення .

Зокрема, у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України від 6 лютого 2020 року по справі № 442/6175/18 (провадження № 51-5164 км 19) роз'яснено підстави і особливості пред'явлення особи для впізнання за фотознімками [2].

Так, у своїй касаційній скарзі захисник зазначає, що слідчим на порушення вимог ч. 6 ст. 228 КПК України не було належним чином аргументовано проведення пред`явлення особи для впізнання саме за фотознімками, що є неприпустимим.

Ураховуючи положення вказаної норми закону, Суд дійшов висновку, що доводи захисника про порушення слідчим вимог ч. 6 ст. 228 КПК України є безпідставними, оскільки зазначена слідча дія проводилася з дотриманням вимог КПК, а обов`язковість обґрунтування слідчим необхідності проведення впізнання саме за фотознімками законодавством не передбачено.

Аналогічним прикладом є постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України від 26 листопада 2020 року по справі №742/2200/19 (провадження №51-2565км20), де також роз'яснено особливості проведення даної слідчої (розшукової) дії [3].

У даній справі захисник також вважає, що слідчий всупереч вимог ч. 6 ст. 228 КПК належним чином не аргументував проведення пред`явлення особи для впізнання саме за фотознімками, а не безпосередньо самої особи.

Однак такі доводи сторони захисту Суд визнає необґрунтованими, з огляду на таке, що жодних імперативних вимог щодо пред`явлення для впізнання виключно безпосередньо самої особи, а не її фотознімків законодавством не передбачено, так само й обов`язковість обґрунтування слідчим необхідності проведення впізнання саме за фотознімками.

Такі роз'яснення, на нашу думку, є цілком логічними, адже на практиці досить часто бувають такі випадки, коли з тактичних міркувань недоцільно проводити впізнання підозрюваних безпосередньо або, коли необхідно провести дану слідчу (розшукову) дію якнайшвидше. І, навіть, за наявності особи, яка буде пред'являтись для впізнання, може не вистачати часу для пошуку статистів (які

мають бути схожими між собою та не мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі) та організацію всього процесу проведення пред'явлення особи для впізнання.

Пред'явлення особи для впізнання саме за фотознімками у деяких випадках дещо полегшує його проведення та прискорює досудове розслідування. Проведення даної слідчої (розшукової) дії без порушень норм процесуального законодавства та з дотриманням вимог статті 228 КПК України, на нашу думку, передбачає економію часу і зусиль співробітників органів досудового розслідування, а фактичні дані, отримані за результатами, мають доказову силу, як і проведення пред'явлення для впізнання безпосередньо з особою.

Однак, через рік, у іншій постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України від 3 серпня 2021 року по справі № 761/6970/14-к (провадження № 51-5694км20) зовсім по іншому роз'яснюються особливості пред'явлення особи для впізнання за фотознімками [4].

Верховний Суд України постановив, що судами попередніх інстанцій правильно визнано недопустимими як докази протокол пред'явлення особи для впізнання за фотознімками.

Правила ст. 228 КПК України установлюють вимоги до проведення такої слідчої дії, як пред'явлення особи для впізнання, недотримання яких має наслідком визнання відповідного протоколу недопустимим доказом, тобто таким, що отриманий з порушенням порядку, встановленого КПК України.

Верховний Суд вказав, що:

• сам протокол слідчої дії не містить опису про зовнішній вигляд, прикмети або сукупність ознак, за якими потерпілий може впізнати особу, що завдала йому поранення, а також обставин, за яких потерпілий бачив цю особу;

• опис ознак, за якими потерпілий впізнав особу, має лише загальний характер.

Дійсно, тут не можливо не погодитись, адже зазначені вище порушення вимог ст. 228 КПК України тягнуть за собою недопустимість доказів у суді.

Однак, далі Верховний Суд України зазначає, що закон допускає впізнання за фотознімками або матеріалами відеозапису в разі необхідності, тобто за реальної неможливості забезпечення присутності особи, яка підлягає впізнанню. Втім, причин, з яких дану слідчу дію було проведено за відсутності особи, не зазначено.

Отже, на підставі однієї і тієї ж статті 228 КПК України Верховний Суд України у постанові від 6 лютого 2020 року по справі № 442/6175/18, постанові від 26 листопада 2020 року по справі №742/2200/19 та постанові від 3 серпня 2021 року по справі № 761/6970/14-к дійшов різних висновків, які докорінно змінюють судову практику.

Тому в практичній діяльності постало питання, яку саме постанову Верховного Суду України слід використовувати та які критерії при цьому мають застосовуватися. Доводи про те, що в даному випадку слід застосовувати саме постанову від 3 серпня 2021 року по справі № 761/6970/14-к, так як вона є більш «свіжою», не можуть братися до уваги, так як судова практика не може бути першої або другої свіжості.

Подібні факти перегляду тлумачення Верховним Судом України законодавства, яким слід керуватись, не є новими та траплялись і раніше, коли Верховним Судом України надавалися різні юридичні тлумачення одних і тих самих положень законодавства, що слугувало підставою для розгляду такої справи в Європейському суді з прав людини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (зі змінами). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 20.10.2021).

2. Постанова Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 6 лютого 2020 року по справі № 442/6175/18, провадження №51-5164 км 19. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87517485

3. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 26 листопада 2020 року по справі №742/2200/19, провадження №51-2565км20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217894

4. Постанова Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 3 серпня 2021 року по справі № 761/6970/14-к, провадження провадження № 51-5694км20. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98881928

Камінська Олександра Леонідівна,
ад'юнкт відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ

Під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, часто виникає необхідність перевірки показань, наданих ними під час допиту. В такому разі слідчий, дізнавач, прокурор мають право провести слідчий експеримент.

Слідчий експеримент проводиться шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, дослідів чи випробувань з метою

перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального провадження (ст. 240 КПК) [1].

Дана процесуальна дія є своєрідним «психологічним засобом впливу» на неповнолітнього, так як її результати свідчать про те, чи існувало взагалі певне явище чи подія. Але існує думка, що шляхом проведення слідчого експерименту не може бути перевірена вся подія в цілому. Він повинен розглядатися як дослідження окремих важливих джерел криміналістичної інформації кримінального правопорушення [2, с. 90].

Тож можна сказати, що слідчий експеримент є важливим для з'ясування механізму вчинення кримінального правопорушення, правильної оцінки обстановки події та інших відомостей, які мають доказове значення. В процесі проведення цієї слідчої дії, обставини правопорушення встановлюються шляхом безпосереднього їх відтворення, тому експеримент повинен проводитись в таких умовах, які є найбільш схожими до подій у минулому.

При проведенні слідчого експерименту неповнолітньому слід дозволити певну «самостійність» – він повинен говорити, показувати предмети, демонструвати дії, пов'язані з правопорушенням самостійно, без сторонньої допомоги. У процес його вільної розповіді втручання будь яких осіб забороняється. Після завершення показів, слідчий, дізнавач, прокурор можуть задати уточнюючі питання, попросити повторити ту чи іншу ситуацію.

Також необхідно звертати увагу на поведінку дитини – до правоохоронних органів вона може ставитись з насторогою, недовірою. Велику роль відіграє бажання зменшити свою вину, внаслідок чого неповнолітній намагатиметься перекрутити факти або ж приховати їх, заперечити свою причетність до вчиненого діяння тощо.

До ознак неправди відносять вербальні та невербальні реакції дитини. Серед вербальних наявні: зміна швидкості та гучності мови; зміна дихання; надмірна готовність до спілкування; ухилення від відповідей; перебивання; повторення запитання декілька разів тощо. До невербальних належать: жести, міміка, поза, зоровий контакт, артикуляція тощо. Та необхідно зазначити, що вказані вище прояви неправди треба розглядати тільки в сукупності.

Процес проведення слідчого експерименту з неповнолітнім включає в себе три етапи: підготовчий (початковий), експериментальний (головний) та заключний.

До тактичних прийомів підготовчого етапу належить: встановлення цілей слідчого експерименту; визначення місця, часу та інших умов його проведення; збір учасників (для проведення слідчих дій з неповнолітніми до участі запрошується законний представник, захисник, педагог, психолог). Проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода (ч.4 ст. 240

КПК). Також підготовчий етап включає в себе створення плану, реконструкцію обстановки події, підготовку та перевірку технічних засобів фіксації, інформування всіх учасників про умови та особливості проведення слідчої дії.

Експериментальний етап включає в себе наступні тактичні прийоми: перевірка всіх учасників слідчої дії; роз'яснення прав та обов'язків кожного з учасників; розподіл слідчої дії на певні етапи (частини); проведення процесуальних дій.

Заключний етап характеризується складанням протоколу слідчого експерименту, в якому фіксуються умови його проведення та результати. До протоколу додаються також дані вимірювання, фотоматеріали, звуко- чи відеозапис, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки тощо.

На нашу думку, проведення відеофіксації слідчого експерименту за участю неповнолітнього є обов'язковою умовою навіть за присутності понятих. Можливість перегляду цього відеозапису сторонами кримінального провадження є невід'ємною частиною оцінки доказів. Тому пропонуємо доповнити частину 2 статті 240 КПК України наступним положенням: «Відеофіксація слідчого експерименту за участі неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого є обов'язковою».

Отже, якісне проведення слідчого експерименту, застосування у його процесі тактичних прийомів і комбінацій, дозволить отримати правдиві показання від неповнолітнього та досягти мети проведення цієї слідчої дії.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n1046.

2. Криміналістика у питаннях і відповідях : Навчальний посібник [Текст] / [А.В. Іщенко, В.В. Пясковський, А.В. Самодін, Ю.М. Чорноус та ін.] – К. : ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури» , 2016. – 118 с.

Копча Наталія Василівна,
аспірант кафедри кримінального права
та процесу юридичного факультету ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СЛУЖБОВОГО ПІДРОБЛЕННЯ

По фактах службового підроблення, у окремих випадках, єдиною слідчою (розшуковою) дією, проведення якої сприятиме виконанню завдань кримінального провадження є обшук. Законодавцем правова підстава проведення обшуку закріплена в ст. 234 КПК України, в якій вказано, що обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання

знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1]. Обшук виступає одним із засобів доказування на початковому етапі розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень. Саме тому, організації та проведенню обшуку, в результаті якого можливо отримати цінну інформацію, речі та предмети, які будуть слугувати доказом у кримінальному провадженні, має ключове значення.

Найважливішими умовами успішного проведення обшуку є наявність повних і точних відомостей про шукані предмети, а також ретельна попередня підготовка до обшуку (збір орієнтуючих відомостей про об'єкти майбутнього обшуку й осіб, яких будуть обшукувати, правильний підбір учасників обшуку та підготовка необхідних технічних засобів) [2, с. 233].

В результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що об'єктами пошуку виступають: офіційні документи (в тому числі і бланки) – 100 %; записні книжки, чернетки – 84,3 %; кошти, отримані злочинним шляхом – 79,2 %; печатки, штампи – 76,3 %; технічні засоби підробки документів (сканери, принтери, комп'ютерна техніка – 76,3%, мобільні телефони – 69,2 %, інше – 12,1 %.

Для прикладу можемо навести наступне. Так, в умовах боротьби з гострою інфекційною хворобою Covid-19 навесні 2020 року посадовці Департаменту охорони здоров'я Київської обласної державної адміністрації уклали з комерційною структурою договір на поставку 15 апаратів для штучної вентиляції легенів на загальну суму 10,5 млн. грн. Закупівля медтехніки здійснювалась з метою забезпечення закладів охорони здоров'я Київщини необхідним обладнанням для запобігання поширення на території області випадків захворювань на Covid-19. За оперативною інформацією чиновники перерахували на рахунок фірми-постачальника 100 % вартості товару, знаючи що умови договору виконані не будуть. Досудовим розслідуванням також встановлено, що працівники приватної структури заявили себе офіційним представником китайського виробництва ШВЛ-ІВ. У той час, як гроші за медтехніку були перераховані не на рахунки цього виробника, а підприємству, зареєстрованому у Словенії. Було проведено 10 обшуків за місцями роботи та проживання фігурантів. Вилучено службову документацію, чорнові записи, печатки, мобільні телефони, ноутбуки [3, с. 119].

З метою відшукування та фіксування всіх об'єктів, які матимуть значення для розслідування по фактах службового підроблення важливого значення має залучення спеціалістів до проведення обшуку, що сприятиме професійному отриманні криміналістично значущої інформації, яка відповідатиме законодавчим вимогам. Саме тому, з метою забезпечення високої якості проведення обшуку та отримання бажаного результату, слідчому бажано залучати спеціалістів. При цьому, спеціалістів різних галузей знань.

На це звертає увагу і К. О. Чаплинський, який відмічає, що фахівці (спеціалісти) надають керівнику операції та керівникам окремих пошукових груп консультації і рекомендації науково-технічного характеру (наприклад, як краще підготувати процесуальну дію; які прийоми, методи і засоби доцільно використовувати для виявлення, збирання, фіксації та попереднього дослідження доказів) і допомогу щодо застосування криміналістичної техніки та пошукових приладів. Разом з тим, фахівці можуть надавати допомогу у складанні планів, схем та креслень [4, с. 85].

Однак, необхідно пам'ятати, що спеціалісти, які залучаються до проведення обшуку не надають будь-якого письмового документу. Доречно у цій ситуації згадати Б. Б. Теплицького, О. М. Шрамка та В. В. Юсупова, які зазначали, що під час обшуку допомога обізнаної особи, яка виступає в якості спеціаліста, полягає в наступному:

– використання наукових та технічних засобів з метою пошуку, фіксації, вилучення криміналістично значущої інформації;

– обстеженні технічно складних об'єктів;

– попередній оцінці об'єктів;

– консультативній допомозі з питань, що вимагають спеціальних знань [5, с. 48].

Обшук – специфічна слідча (розшукова) дія і в залежності від залучення спеціалістів до його проведення можна поділити на декілька етапів: встановлення фактичних та юридичних підстав для його проведення; підготовка до проведення; здійснення пошукових дій, спрямованих на виявлення підроблених документів, речей та предметів; вилучення об'єктів, які мають відношення до розслідування. При аналізі наукових думок було визначено, що в залежності від етапів обшуку при розслідуванні службового підроблення спеціалісти залучалися:

– в ході підготовки до обшуку (отримання консультацій та підготовка науково-технічних засобів) – 76,4%;

– в ході робочого етапу (безпосередня участь у фото-відео фіксації, огляд та аналіз наявної документації тощо) – 98,2%;

– під час фіксації результатів обшуку (правильний опис об'єктів пошуку із виділенням певних ідентифікаційних ознак, складання протоколу) – 65,7%.

Підтвердженням цього слугує і емпіричний матеріал, відповідно до якого було з'ясовано, що під час проведення обшуку уповноважені особи зазнають труднощів щодо: фотографування – 45,6%; відеозйомка – 35,4 %; вилучення необхідної документації, речей та предметів – 42,3%; пакуванні – 23,4 %; опис у протоколі – 16,7 %, інше – 9,2 %. Наявність таких труднощів негативно впливає на якість проведення обшуку, а в подальшому і на отримання належного його результату.

Підсумовуючи зазначимо, що при розслідуванні службового підроблення, проведення обшуку є необхідним майже в кожному кримінальному провадженні задля пошуку документів, підтверджуючих домовленість між постачальником та замовником, зловживання з боку вищого керівництва, чернетки із відомостями про вчинення

кримінального правопорушення, комп'ютерну техніку, кошти, отримані злочинним шляхом, рахунки тощо. Для ефективного розслідування кримінальних правопорушень, по фактах службового підроблення необхідний комплексний підхід. Під час проведення обшуку для отримання найбільш повної криміналістично значущої інформації необхідне залучення групи різногалузевих спеціалістів, функції яких будуть залежати від етапів проведення обшуку. При проведенні обшуку у провадженнях про службове підроблення доцільно запрошувати фахівців в області економіки і бухгалтерського обліку для використання їх в якості консультантів для виявлення, збирання, огляду бухгалтерських документів. Крім того, фахівці з комп'ютерної техніки допоможуть вилучи цифрову інформацію.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Кулик С.С. Особливості обшуку під час досудового розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. № 1, 2013. С. 232–240.

3. Бідняк В. А. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я : дис.канд. юр. наук : 12.00.09. Київ, 220. 265 с.

4. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монограф. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.

5. Теплицький Б. Б., Шрамко О. М., Юсупов В.В. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних злочинів: метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 68 с.

Лісіцький Андрій Валерійович,
здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

Судова експертиза є найважливішою процесуальною формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

Термін «експертиза» походить від лат. «expertus» та від франц. «expertise», що означає досвідчений [1, с. 333]. Під експертизою розуміється розгляд, дослідження експертом, групою експертів питань, що потребують спеціальних знань [2, с. 191].

Поняття «експертиза» увійшло в науку та практику не тільки як процесуальний термін Експертиза застосовується і при проведенні різних наукових, технічних та інших досліджень, виконання яких вимагає застосування спеціальних знань. Згідно ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [3].

Можна підсумувати, що в юридичній літературі науковці виділяють такі ознаки експертизи: застосування спеціальних знань; процесуальна форма призначення; процесуальна самостійність та індивідуальна відповідальність судового експерта, безпосереднє дослідження об'єктів експертизи; об'єктивне і всебічне проведення; процесуальне оформлення результатів; проведення дослідження з метою встановлення обставин кримінального провадження.

Перелічені та інші загальні ознаки судової експертизи набувають специфіки при розслідуванні окремих видів чи груп кримінальних правопорушень. Це стосується й розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. За результатами проведених емпіричних досліджень вивчених наукових й навчально-методичних праць [4], виокремлено основні види (підвиди) судових експертиз та типові завдання, які вирішуються шляхом їх проведення під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

Різноманітність об'єктів, виявлених на місці підпалу, обумовлюють необхідність проведення різних видів судових експертиз. Так, за даних умов можуть призначатись такі види (підвиди) судових експертиз [5]:

1) криміналістичні: експертиза зброї та слідів і обставин її використання; трасологічна; вибухотехнічна; техногенних вибухів; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покрить; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; спиртовмісних сумішей; металів і сплавів та виробів з них; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; сильнодіючих і отруйних речовин);

2) інженерно-технічні: інженерно-транспортна; будівельно-технічна; пожежно-технічна; безпеки життєдіяльності; гірничотехнічна; інженерно-екологічна; електротехнічна; інженерно-механічна; водно-технічна; авіаційно-технічна;

3) товарознавчі: машин, обладнання, сировини та споживчих товарів; транспортно-товарознавча; військового майна, техніки та озброєння та ін.

Слід додати про доцільність, залежно від слідчої ситуації, проведення судово-медичної (за наявності потерпілих) експертизи.

При виявленні типових слідів, що вказують на підпал чи інсценування самозапалення, ключове значення для встановлення істини має проведення пожежно-технічної експертизи. Її завданням є з'ясування таких важливих даних, як визначення осередку пожежі, шляхів і часу виникнення горіння, причини виникнення пожежі та її динаміки в часі та просторі, визначення пожежонебезпечних властивостей речовин і матеріалів, а також відповідності технічного стану об'єкта протипожежним нормам.

Визначають наступні напрями проведення пожежно-технічної експертизи за питаннями діагностичного характеру, що вирішуються в ході експертного дослідження:

1) Установлення осередку пожежі: Де знаходився осередок пожежі за наявності вказаних вихідних даних? З якого місця розпочалася пожежа? Що почало горіти раніше? Яким чином розповсюджувалося горіння? Чи не є місце максимальної глибини вигоряння підлоги у даному місці осередком пожежі? Де виникло початкове горіння: усередині обладнання чи зовні?

2) Діагностика горючого середовища та динаміки горіння: Чи могло відбутися самоспалахування названих матеріалів і предметів на місці, де утворився осередок пожежі? Якщо так, то за яких умов? Чи не відбулося самозаймання певних речовин і матеріалів в умовах, що передували виникненню пожежі? Скільки часу необхідно для повного згоряння даних матеріалів, предметів за вказаних умов? У який час виникло горіння? До якого виду відноситься матеріал (речовина), що горів, судячи із вказаного кольору диму або полум'я?

3) Діагностика взаємодії джерел запалювання з горючим середовищем: Унаслідок дії якого засобу (знаряддя, пристосування тощо) утворилося джерело запалювання? За який проміжок часу повинно розпочатися горіння даного матеріалу від тліючого тютюнового виробу за вказаних умов? Чи існує причинний зв'язок між дією потенційних джерел запалювання і виникненням пожежі? Якщо так, то що стало безпосереднім джерелом запалювання при виникненні пожежі? Чи можливе займання наявних матеріалів пожежного навантаження від дії вогню, яким супроводжується робота технологічного устаткування або приладу? Від якого джерела міг загорітися даний матеріал за наявності вказаних умов? Яка пожежонебезпечна відстань до вказаних матеріалів від наявного джерела тепловиділення? та ін.

4) Діагностика причинного зв'язку між вибухом і пожежею: Яка природа вибуху і механізм його дії, чи є цей вибух технологічним? Що відбулося раніше: пожежа чи вибух? Які існували в даному випадку причини і умови утворення надмірного тиску в обладнанні? Чи існувала можливість уникнути виникнення вибуху? Які заходи безпеки необхідно було вжити? Чи відповідали обладнання і його стан, а також організація виробничого процесу і характер робіт вимогам правил і нормативних актів?

5) Діагностика причин виникнення пожеж з ознаками підпалу: Чи є в характері перебігу пожежі ознаки підпалу? Чи мають місце специфічні особливості, що вказують на штучне утворення осередку пожежі? Чи не є ознакою підпалу наявність декількох осередків пожежі? Чи знаходились на місці пожежі речовини, що здатні до самозаймання, та чи не могли вони бути ініціаторами у штучному створенні умов для виникнення початкового горіння?

6) Діагностика причинного зв'язку виникнення пожежі з протипожежним станом об'єкта: Чи дотримувалися технічні вимоги у процесі монтажу електропроводки освітлювальних, опалювальних приладів, систем вентиляції? Чи всі нормативні вимоги та правила дотримувались під час виконання робіт?

7) Діагностика механізму виникнення та розвитку пожеж, установлення їх технічних причин: Якими особливостями характеризується взаємодія джерела запалювання з горючим середовищем при обставинах виникнення початкового горіння? Який механізм виникнення пожежі за наявних умов? Які особливості розвитку пожежі в часі та просторі? Які явища та обставини обумовили технічну причину пожежі?

8) Оцінка результатів пожежогасіння: У чому полягають недоліки, що негативно вплинули на результат пожежогасіння? Чи вплинули на наслідки пожежі перепони на шляху прямування підрозділу пожежної охорони до місця виклику? Чи вірно був обраний вирішальний напрямок у гасінні пожежі? та ін.

Крім чітко визначених та коректних питань, успішне проведення експертизи залежить від повноти та якості матеріалів, зібраних слідчим та представлених на дослідження.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 2.: Д-Й 744 с.

2. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. К.: Наукова думка, 2000. 680 с.

3. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р., № 4038-XII Верховна Рада України : [сайт]. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua

4. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки [Текст] : метод. рек. / О. В. Таран, В. М. Кіцелюк, М. А. Грига – К., 2017. 48 с.

5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. Верховна Рада України : [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98.

Покраса Катерина Володимирівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ДО ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УМИСНИМ ЗНИЩЕННЯМ АБО ПОШКОДЖЕННЯМ ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

Підпал є одним із способів вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України [1]. Аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України за останні п'ять років, свідчить про зниження рівня розкриття злочинів. пов'язаних зі знищенням або пошкодженням чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, у той час кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень даної категорії поступово зростає. Так, протягом 2015 року, співробітниками Національної поліції України, обліковано 818 кримінальних правопорушень, у той час як повідомлення про підозру було вручено у 75 провадженнях, 2016 р. – 1192, повідомлено про підозру – у 70 провадженнях, 2017 р. – 1068, повідомлено про підозру 79 провадженнях, 2018 р. – 1078, повідомлено про підозру – у 96 провадженнях, 2019 р. – 1035, повідомлено про підозру 101 провадженнях, 2020 р. – 935, повідомлено про підозру – у 144 провадженнях [2].

До найбільш розповсюджених причин такого становища, слід віднести: відсутність комплексного та системного підходу та участі різних категорій спеціалізованих служб; несвоєчасне проведення початкових слідчих (розшукових) дій, у зв'язку з чим втрачаються сліди злочину та доказова інформація; низький рівень забезпеченості слідчих підрозділів сучасними техніко-криміналістичними засобами; недостатня кваліфікованість та підготовка слідчих, які проводять досудове розслідування даної категорії проваджень; неефективна система профілактики та попередження даних кримінальних правопорушень тощо.

У цих умовах спеціально організовані та підготовлені підпали чужого майна стали достатньо розвинутим засобом психологічного впливу на потерпілих від злочину та спричинення шкоди з метою вимагання, порушення нормального режиму роботи господарських об'єктів, для усунення конкурентів у комерційній сфері, отримання непоґрунтованого відшкодування майнових збитків тощо. Застосування джерела вогню, його поширення у часі і просторі, не контрольованість та загальна небезпечність, є істотними ознаками підпалу, як одного із способів вчинення злочину. В той же час загальна небезпечність підпалу полягає у руйнівній силі вогню, яка здатна перерости у неконтрольовану пожежу та спричинити істотної шкоди.

Однією із найінформативніших слідчих (розшукових) дій, результати якої є одним з основних джерел доказової інформації при розслідуванні кримінальних правопорушень є огляд місця події. Його проведення, відповідно до норм КПК України, допускається до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що визначено ч. 2 ст. 214 КПК України [3].

За загальними вимогами, що стосуються усіх видів слідчих оглядів, відносяться: єдине керівництво оглядом; своєчасність та невідкладність оглядом; об'єктивність, всебічність та повнота огляду; цілеспрямованість та активність огляду; планомірність, системність та послідовність огляду; застосування науково-технічних засобів; використання спеціальних знань; безпечність огляду; використання оперативно-розшукової інформації; використання допомоги громадськості; взаємодія слідчого з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності [4, с. 68–71].

Місце пожежі переважно представляє досить складну, специфічну картину. Однак навіть у випадках максимальних руйнувань обстановку на пожежі не слід розглядати як щось хаотичне, з погляду можливості виявлення фактичних даних, необхідних для дослідження події. За обстановкою на місці пожежі можна визначити, що насправді відбулося, бо об'єкти підпалу в результаті горіння не зникають безслідно, вони видозмінюються або за певних умов проявляють себе на інших об'єктах. Важливим аспектом для слідчого при проведенні огляду місця події є організація та залучення таких учасників огляду, як спеціалістів.

Взаємодія слідчого зі спеціалістами під час огляду може здійснюватися в таких формах як 1) консультації з спеціалістом; 2) проведення попередніх досліджень за завданням слідчого; 3) взаємний обмін інформацією та спільне обговорення зібраної по справі інформації, висунення обґрунтованих версій та визначення шляхів їх розв'язання. До огляду місця події по розглядуваній категорії злочинів можливо залучити таких спеціалістів: інженер-електрик, інженер-будівельник (якщо є дані про те, що поширенню пожежі сприяли конструктивні дефекти будівництва), інженер-хімік (якщо є припущення про можливе самозаймання речовини) та інші – відповідно до специфіки об'єкта, що оглядається.

Залучення фахівців (у контексті пошуку та фіксації джерел інформації про злочинну подію) це не лише доцільна форма застосування спеціальних знань і технічних засобів під час провадження слідчих (розшукових) дій, але і гарантія якісного і ефективного виконання слідчим усього спектра своїх професійних обов'язків у конкретних умовах. Особиста участь спеціаліста у підготовці і проведенні слідчих (розшукових) дій – це не перекладання слідчим частини своїх обов'язків, а грамотне використання спеціальних знань у різних галузях науки і техніки з метою якісного розслідування злочину.

Значну допомогу при огляді місця пожежі надає слідчому спеціаліст в області пожежної техніки, який може орієнтувати слідчого

в обстановці місця пожежі, надати правильну пожеже-технічну характеристику конструктивних елементів споруди, допомогти у використанні правильної термінології, звернути увагу слідчого на специфічні прояви впливу вогню на об'єктах. Спеціаліст в області пожежної техніки допомагає в пошуку джерела вогнища, предметів та речовин, які викликають запалювання (наприклад, запалювальні пристрої, нагрівальні прилади, освітлювальні пристрої і т. п.).

Аналіз практики розслідування кримінальних правопорушень свідчить, що при проведенні огляду місця події, в тому числі за участю спеціалістів, слідчому слід більше уваги приділити вивченню та роз'ясненню таких нормативних документів: Інструкції та про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події [5], Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [6], Порядок спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами [7]. Особливо, це стосується спеціалістів, які не є працівниками системи МВС України

Отже, особлива роль під час огляду місця пожежі (підпалу) належить фахівцям у сфері пожежної справи, спеціалістам-криміналістам та іншим. Участь вказаних фахівців у огляді місця події, злагоджена робота та взаємодія зі слідчим є запорукою успішного та тактично правильно проведення огляду. Дотримання вказаних вимог та реалізація зазначених дій, створить сприятливі умови швидкому розкриттю злочину та ефективному проведенню подальшого досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

2. Статистична інформація за 2015-2020 роки. Офіс Генерального прокурора : веб-сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/1stat.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

4. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : Монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. Держ. ун-т внутр. Справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

5. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в

проведенні огляду місця події. Наказ МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ z1392-15.

6. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575 URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17.

7. Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами. Наказ МВС України від 24.07.2017 р. № 621 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17.

Суворова Анастасія Олексіївна,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ ОСІБ З ВАДАМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Неповнолітні особи з вадами психофізичного розвитку належать до особливої правової категорії серед населення, оскільки через дисонанс психічного та фізичного процесу організму, зниження функціональних можливостей нервової, в тому числі опорно-рухової системи не здатні повною мірою представляти власні інтереси серед суспільства, зокрема, забезпечувати захист повсякденного існування.

Конституцією України визначено, що найвищою соціальною цінністю у нашій державі є людина, її життя і здоров'я.[1]

У статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) фігурує поняття: «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» [2].

Вчинення кримінальних правопорушень відносно неповнолітніх осіб з вадами стрімко зростає і тільки професійність, своєчасність, інтелектуальна складова та глибина відчуттів слідчого зможуть повно та об'єктивно дослідити обставини злочину.

Однак, слід пам'ятати, що внаслідок зниження особистих функціональних можливостей дана категорія дітей не спроможна у повній мірі засвідчити детальну обстановку події та повідомити про вчинення кримінального правопорушення.

Встановлення обставин кримінального правопорушення відбувається шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, серед яких посідає важливе місце допит.

Цілком погоджуємося з думкою В. О. Коновалова, яка стверджує, що показання свідків, потерпілих, обвинувачених, підозрюваних та інших осіб можуть бути отримані в результаті здійснення у встановленій кримінально-процесуальній формі такої слідчої (розшукової) дії, як допит [3, с. 156].

Не слід ігнорувати той факт, що неповнолітні з вадами психофізичного розвитку не лише не здатні усвідомити подію в цілому, але й сповістити про деталі вчиненого випадку.

Неповнолітні особи з вадами психофізичного розвитку швидше забувають сприйняті події, однак досить часто передають прожиті факти шляхом видавання звуків та емоцій. Вони мають підвищену збудливість, відрізняються неврівноваженістю характеру. Їм властиві швидкі зміни настрою і поведінкових реакцій, що помітно позначається на їх свідченнях. Доцільно відмітити, що названі і деякі інші особливості психофізичного розвитку неповнолітніх проявляються також в процесі формування показань і в поведінці неповнолітнього на допиті.

Н. Ш. Сафін визначає формування показань неповнолітніх психологічним процесом, що характеризується повним і точним (або неповним і неточним – в залежності від конкретних об'єктивних та суб'єктивних обставин) сприйняттям конкретних подій і обставин за допомогою органів чуття і свідомості, запам'ятовуванням сприйнятого, переробкою і утриманням його в пам'яті, згадуванні і правильним відтворенням в ході допиту повних і достовірних даних про подію та обставини [4, с. 61].

Основними етапами тактики допиту неповнолітніх осіб з вадами психофізичного розвитку є:

1) підготовка до проведення допиту, під час якого необхідно скласти план проведення слідчої ді, встановити коло обставин, які необхідно з'ясувати, зібрати інформацію про неповнолітнього потерпілого (медичний висновок про патологічний стан здоров'я, про наявне захворювання, медичні протипоказання), з метою встановлення психологічного контакту, обрати комфортне для потерпілого місце та час допиту з ціллю створення обставин, що мають сприяти встановленню психологічного контакту і одержанню необхідної інформації, визначити коло учасників, які необхідні під час допиту;

2) проведення допиту, в ході якого з'ясувати основні моменти правопорушення для подальшої їх перевірки, під час якого з повагою відноситись до почуттів неповнолітнього, розуміти його прагнення до самостійності, спрямовувати постановку контрольних питань про обставини вчиненого кримінального правопорушення з метою встановлення психологічного контакту не принижуючи почуття неповнолітнього, залучити проведення спеціалістів, за допомогою яких визначити психо-емоційний стан потерпілого.

Якщо під час проведення допиту із звичайною категорією осіб великого значення набувають тактичні прийоми такі як використання

фактору раптовості, суперечностей у свідченнях допитуваного, створення напруги, то під час допиту із категорією неповнолітніх осіб з вадами доцільно притримуватись чіткого, уповільненого темпу, уникаючи різких рухів, емоцій та психоемоційного напруження, із обов'язковою перервою та відпочинком;

3) фіксація ходу та результатів, основним з яких є складання протоколу (ст. 104 КПК України), однак, неповнолітні з вадами є особливою категорією, яка не здатна в повній мірі засвідчити факт злочину, тож за пропозицією слідчого вони можуть виконати ті або інші креслення, малюнки, що пояснюватимуть його показання, в тому числі емоційний стан в момент та після вчиненого правопорушення. Ці документи, засвідчені підписами слідчого та учасниками залучаються до протоколу.

Крім цього, фіксацію допиту розглядають за допомогою застосування технічних засобів, однак слід звернути увагу на ймовірну проблематику даних пристроїв, використання яких може привезти до втрати довіри та контакту з неповнолітнім.

Особливим аспектом є надання можливості учасникам слідчої (розшукової) дії висловити думку щодо проведення допиту шляхом записання доповнень або зауважень.

Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні допиту. Окрім того, якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її законного представника, який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

4) оцінка отриманих результатів та вирішення їх значення і місця в системі доказової інформації в даному кримінальному провадженні, оскільки оцінюючи покази осіб вказаної категорії варто звернути увагу не лише на повідомлення неповнолітнього, але й на емоційно-вольовий стан потерпілого, який в подальшому дозволить проводити перевірку даних показів серед інших осіб.

Враховуючи вищевикладене, з метою отримання об'єктивної інформації слідчому необхідно забезпечити сприятливі умови для проведення слідчої (розшукової) дії з неповнолітніми особами, серед яких має місце:

– обов'язкова присутність близької для неповнолітнього людини, яка в тісному контакті допоможе відчувати звичну для нього безпеку;

– місце проведення слідчої дії повинно бути максимально близьким до середовища, в якому проживає неповнолітня особа;

– питання, які ставляться неповнолітньому для з'ясування обставин ні в якому разі не мають містити зверхній та зневажливий характер, не повинні принижувати почуття неповнолітнього;

– обов'язковість знайомства, під час якого слідчий матиме змогу розповісти про частинку свого життя, тим самим з'ясувати

спільні інтереси, захоплення та хобі, що дозволить між учасниками відпрацювати елемент психологічної довіри;

– попередньо з'ясувати у законних представників щодо стану здоров'я неповнолітнього, що дасть змогу слідчому за можливості залучити до слідчої дії спеціалістів та підготувати спеціальну техніку;

Отже, необхідно зазначити, що допити неповнолітніх осіб з вадами психофізичного розвитку, маючи свою складність та особливість, у свою чергу, потребують від слідчого ретельного планування допиту, наявності знань, навичок, життєвого та професійного досвіду.

Саме це сприятиме якісному, професійному проведенню даної слідчої (розшукової) дії, тож необхідно засвоїти правило: «Не дитина повинна розуміти Вас, а Ви її, оскільки Ви дитиною були, а вона дорослою – ще ні», ось чому не завжди варто покладатися на свій розум, іноді вирішення проблеми можна знайти лише поділившись своєю підтримкою.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. − Ст. 141.

2. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_599#Text.

3. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология / Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 1999. – 156 с.

4. Сафин Н. Ш. Допрос несовершеннолетнего подозреваемого в советском уголовном судопроизводстве (процессуальный и криминалистический аспекты проблемы) / Сафин Н. Ш. – Казань : Казан. ун-т, 1990. – 160 с.

Хить Юрій Петрович,
аспірант кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО (ДЕТЕКТИВА) І ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

З кожним роком інформаційні технології та інновації в галузі комп'ютерної техніки все більше проникають в професійну діяльність юриста. Протягом останнього десятиліття технології справляють визначний вплив на всю правоохоронну діяльність та все частіше відображаються у відповідному нормативно-правовому регулюванні. Наукою сформовано навіть поняття юридичної технології, як алгоритму, тобто системи дій, вчинюваних в відповідному порядку та у визначений спосіб, дотримання якого призведе до досягнення поставленої мети –

прийняття ефективного правового рішення або принаймні створення сприятливих умов для прийняття такого рішення іншим суб'єктом (наприклад, судом), складання юридичного документу, задоволення потреб споживача юридичної послуги тощо [1, с. 3].

Однією з перших юридичних технологій, яка ще в листопаді 2012 року увірвалася в професійну діяльність працівників правоохоронних органів, зокрема слідчих та прокурорів, став Єдиний реєстр досудових розслідувань, використання якого врегульоване чинним Кримінальним процесуальним кодексом України.

Відповідно до ч. 2 ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Офісом Генерального прокурора за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, Державним бюро розслідувань, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.

З початком роботи Єдиного реєстру досудових розслідувань вся історія юридико-психологічної взаємодії слідчого з прокурором у кожному кримінальному провадженні розпочинається з моменту внесення відповідних відомостей про кримінальне правопорушення до вказаної електронно-інформаційної системи.

Зовсім недавно Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування» від 01.06.2021 № 1498-IX [2], яким фактично в чинний Кримінальний процесуальний кодекс України внесені зміни, які в подальшому впливатимуть на процес досудового розслідування кримінальних проваджень та взаємодію слідчих і прокурорів при плануванні, організації та проведенні досудового розслідування. Вказаний Закон запроваджує в Кримінальний процесуальний кодекс України термін Інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування та дає її визначення як системи, яка забезпечує створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні.

Крім того зазначається, що слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд, а також захисник (за його згодою) використовують, а інші учасники кримінального провадження можуть використовувати інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування під час реалізації своїх повноважень, прав та інтересів, передбачених цим Кодексом, за умов та в порядку, що визначені положенням про таку систему.

Кримінальний процесуальний кодекс України доповнено статтею 106-1, яка покликана забезпечити правове регулювання процесу запуску в роботу інноваційної системи eCase, розробленої

Антикорупційною ініціативою ЄС для Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Вищого антикорупційного суду.

Завдяки функціонуванню системи eCase планується оптимізувати деякі форми взаємодії слідчого (детектива) та прокурора при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Так, eCase дозволить слідчому та прокурору швидко обмінюватися процесуальними документами та має пришвидшити процедури підготовки, підписання та погодження процесуальних документів, зокрема клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ, обшук, накладення арешту на майно, тощо).

З точки зору юридико-психологічної взаємодії, використання слідчим та прокурором в своїй роботі вказаної юридичної технології призведе до зниження психологічної напруги, конфліктності у відносинах, оскільки суттєво зменшить рівень міжособистісного спілкування та контактів. Детективу не потрібно відволікатися від проведення слідчих дій та витрачати час на доставку процесуальних документів прокурору для їх вичитки, перевірки та погодження. Із системою eCase, складання, перевірка та підписання процесуальних документів стануть можливими в онлайн режимі, без необхідності зайвого обміну ними в паперовому вигляді.

Позитивний ефект використання юридичних технологій важко переоцінити, коли мова йде про повсякденну рутинну роботу слідчого з розслідування кримінальних проваджень та прокурора із здійснення в ньому процесуального керівництва [3, с. 3].

Однак, під час розслідування корупційних злочинів від прокурора вимагається зайняття більш активної позиції на всіх етапах досудового розслідування. Саме прокурор має виступати ключовим в'яжучим елементом розрізнених дій слідчих, які входять до складу слідчої групи в тому чи іншому кримінальному провадженні. Фактично при розслідуваннях вказаної категорії кримінальних правопорушень величезне значення має етап досудового розслідування ще до моменту повідомлення особі про підозру. Зокрема детективи Національного антикорупційного бюро та прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури в більшості кримінальних справ стикаються з так званою «білокомірцевою», організованою злочинністю, яка є більш продуманою, завуальованою та не очевидною, суперечливою з точки зору законодавства та неоднозначною в розумінні шкоди інтересам держави чи суспільства. Такі злочини потребують скрупульозного, а також тактично продуманого досудового розслідування в період після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і до моменту повідомлення особі про підозру. Антикорупційні розслідування потребують чіткої координації дій між слідчим (детективом) та прокурором. Розрізнені дії слідчих, що входять до складу слідчої групи не

сприяють ефективності слідства, та завданням прокурора є надати їм необхідного процесуального змісту, а також тактичної обґрунтованості.

Як правило корупційні злочини, вчинені особами, підслідними НАБУ та САП тісно пов'язані з вчиненням тяжких злочинів в сфері економіки, оскільки останні виступають способами реалізації кінцевої злочинної корупційної мети, пов'язаної з отриманням неправомірної вигоди в різних її проявах. У зв'язку з цим з кожним роком все очевиднішою стає необхідність координації та кооперації між слідчими та оперативними підрозділами різних відомств, зокрема НАБУ, СБУ МВС, ДФС. Необхідний рівень взаємодії між слідчими різних органів досудового розслідування для досягнення мети притягнення винних до кримінальної відповідальності в рамках розслідування кожного окремого кримінального провадження можливо забезпечити тільки шляхом міжособистісного повсякденного спілкування слідчого з прокурором у цьому провадженні. Як показує практика НАБУ та САП тільки тісна співпраця та взаємодія детектива і прокурора є запорукою успіху в розслідуванні резонансних корупційних злочинів.

Очевидним стає факт, що жодна юридична технологія не здатна в повній мірі замінити потребу в особистих зустрічах, нарадах, координації та живій комунікації слідчого з прокурором в процесі проведення досудового розслідування особливо складних кримінальних правопорушень.

Юридична технологія характеризується впливом на наявне позитивне право, яке формалізоване в чинних правових актах [4, с.9]. Без правового регулювання та регламентації можливості використання технологій існування технологій в праві неможливе. Не слід забувати, що юридичні технології є скоріше інструментом вирішення вузьких, специфічних завдань, які виникають в ході проведення досудового розслідування. Важко уявити, щоб комп'ютери, бази даних, пошукові ресурси чи програми змогли замінити людину в юриспунденції, а особливо в правоохоронній діяльності.

На даний час детективи та прокурори мають змогу швидко взаємодіяти, комунікувати між собою, використовуючи різноманітні електронні інформаційні системи та спеціалізоване програмне забезпечення для обміну повідомленнями (електронна пошта, соціальні мессенджери). Вказані технології також позитивно впливають на психологію взаємодії слідчих (детективів) та прокурорів, оскільки значно прискорюють обмін інформацією та сприяють оперативному вирішенню проблемних питань, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень.

Однак, жодна із сучасних автоматизованих систем не здатна критично оцінювати слідову картину, аналізувати стан досудового розслідування та приймати конструктивні рішення щодо його подальшого спрямування для досягнення кінцевої мети з розкриття злочинів та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Міщенко І.В. Юридичні технології та інновації в юриспруденції: навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання) / І.В. Міщенко / Національний університет «Одеська юридична академія» - Одеса, 2020. - 41 с.
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування» від 1 червня 2021 року № 1498-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1498-20
3. Левицька Н.О. Поняття юридичної техніки та юридичної технології в сучасні правовій науці. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 3. С. 31 – 33.
4. Юридическая техника как комплексная система знаний. Доктринальные основы юридической техники / под ред. Н.А. Власенко. М., 2010. С.6-9.

Чучман Олена Ігорівна,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ДОКАЗУВАННЯ ПІДСТАВ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

На початковому етапі досудового розслідування часто виникає необхідність у проведенні низки слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права та свободи особи, і які відповідно вимагають отримання судового рішення щодо їх проведення за результатами судового засідання, порядок якого регламентовано зокрема ст. 234 КПК України.

Однак ні в ст. 234, ні в інших статтях КПК України, які регламентують порядок проведення слідчих (розшукових) дій, питання сутності та порядку встановлення підстав таких слідчих (розшукових) дій чітко не врегульовані.

Вочевидь, така ситуація обумовлена недостатньою ясністю загального підходу законодавця до сутності підстав проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема і тих, що проводяться на початковому етапі досудового розслідування і мають, як правило, невідкладний характер, а також відсутністю належного унормування порядку звернення слідчого, прокурора до суду з відповідним клопотанням у випадках необхідності проведення інших, окрім обшуку, слідчих (розшукових) дій.

Відповідно до ч. 2 ст. 223 КПК України підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети.

У науці кримінального процесу більшість авторів поділяє підстави проведення слідчих (розшукових) дій на фактичні й правові.

Так, на думку С. Ю. Карпушина, під поняттям «підстави проведення слідчих (розшукових) дій» слід розуміти сукупність правових і фактичних підстав, що є необхідними й достатніми для їх проведення [1, с. 114].

Фактичними підставами проведення слідчих (розшукових) дій виступає сукупність даних, які обумовлюють необхідність і можливість проведення певної слідчої (розшукової) дії в конкретних умовах з огляду на досягнення її мети [1, с. 114].

Правовими підставами проведення слідчих (розшукових) дій вважають наявність відповідних повноважень державних органів і посадових осіб на проведення конкретної слідчої (розшукової) дії в поєднанні з належною процесуальною формою рішення про її проведення [2, с. 153].

Крім того, до правових підстав проведення слідчих (розшукових) дій слід віднести і виконання інших процесуальних дій, що відповідно до положень КПК України є передумовою прийняття рішення про проведення конкретної слідчої (розшукової) дії.

Правова підстава слідчої (розшукової) дії, що проводиться за судовим рішенням, є складною за своїм змістом. Вона включає:

– складання слідчим, прокурором клопотання про проведення слідчої (розшукової) дії, що повинно містити визначені в КПК України відомості;

– погодження вказаного клопотання прокурором у разі його складання слідчим;

– направлення клопотання разом із доданими оригіналами або копіями документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витягом з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання, до суду, уповноваженого на розгляд відповідного клопотання;

– винесення судом ухвали про дозвіл на проведення слідчої (розшукової) дії.

Будучи складовою правової підстави слідчої (розшукової) дії, що проводиться за судовим рішенням, клопотання, яке направлене до суду, не може вважатись її фактичною підставою. Тільки відповідне клопотання, навіть з додатками, не підтверджує існування фактичних обставин для проведення слідчої (розшукової) дії.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 234 КПК України слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведе наявність достатніх підстав вважати, що: 1) було вчинено кримінальне правопорушення; 2) відшукувані речі і документи мають значення для досудового розслідування; 3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду; 4) відшукувані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи; 5) за встановлених обставин обшук є найбільш доцільним та ефективним способом відшукання та вилучення речей і документів, які мають

значення для досудового розслідування, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, а також заходом, пропорційним втручанню в особисте і сімейне життя особи.

Вирішуючи клопотання про проведення слідчої (розшукової) дії, слідчий суддя фактично розглядає справу, яка, як і будь-яка інша, складається з питань факту і права. Слідчий суддя встановлює наявність фактичних обставин, які впливають на законність, обґрунтованість і вмотивованість рішення, що ним приймається.

Так, для прийняття рішення про задоволення клопотання про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи у слідчого судді має сформуватись переконання у можливості позитивної відповіді на всі питання, що сформульовані у ч. 5 ст. 234 КПК України.

Згідно з ч. 3 ст. 234 КПК України обов'язковим документом, що має бути доданий до клопотання про проведення слідчої (розшукової) дії, є витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання. Перелік інших документів, які необхідно і доцільно долучити до клопотання, у кожному конкретному випадку визначає слідчий, прокурор, виходячи з достатності фактичних даних, що містяться в них, їх здатності обґрунтувати доводи клопотання.

Необхідність обґрунтування клопотання про проведення слідчої (розшукової) дії, як і судових рішень, якими ці клопотання задовольняються, обумовлюється не лише вищезазначеними законодавчими вимогами, а і самим характером цих рішень. Як свого часу відмічала П. А. Лупинська, процесуальна вимога обґрунтованості є проявом інформаційної природи рішення. Для прийняття будь-якого рішення посадова особа повинна володіти достатньою інформацією для висновку про наявність «правової ситуації», з якою законодавець пов'язує настання тих и інших правових наслідків [3, с. 150].

Загалом проведення певних слідчих (розшукових) дій, зокрема і на початковому етапі досудового розслідування, не є обов'язком дізнавача, слідчого, прокурора, як і в кожному випадку ініціювання перед судом питання щодо проведення тих слідчих (розшукових) дій, які потребують дозволу суду. Встановлення необхідності їх проведення належить до повноважень відповідних посадових осіб, перш за все прокурора як процесуального керівника досудовим розслідуванням, і відбувається на підставі закону за їх внутрішнім переконанням, що ґрунтується на конкретних обставинах кримінального провадження, а також відповідає обраній тактиці досудового розслідування.

Як справедливо зазначає Д. Орлик, вибір правильного рішення у таких випадках залежить від оцінки встановлених фактичних обставин. Результатом такої оцінки повинен стати висновок, який певною мірою матиме прогностичний характер і відображатиме очікуваний при встановлених обставинах результат: отримання доказів при проведенні слідчої (розшукової) дії. Відповідно встановлені у законі цілі проведення слідчих (розшукових) дій повинні бути відображені у клопотанні слідчого, прокурора шляхом їх детального

обґрунтування конкретними обставинами, підтвердженими у судовому засіданні. Сукупність зазначених обставин і стане фактичною підставою для їх проведення [4, с. 56].

Відповідно до ч. 4 ст. 234 КПК України клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора. При цьому, слід враховувати, що неявка слідчого або прокурора є фактично невиконанням цими суб'єктами обов'язку довести обставини, передбачені ч. 5 ст. 234 КПК України. Це, у свою чергу, позбавляє слідчого суддю можливості повно та всебічно з'ясувати сукупність обставин, із якими закон пов'язує вирішення питання про надання дозволу на обшук, а отже, є підставою для відмови у задоволенні клопотання про обшук [5].

Список використаних джерел

1. Карпушин С. Ю. Загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 3. Т. 3. С. 112–115.

2. Сичук М. М. Правові підстави прийняття процесуальних рішень про провадження слідчих дій. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 10. С. 150–153.

3. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы. М. : «Юрид. лит.», 1976. 168 с.

4. Орлик Д. Доказывание прокурором оснований проведения следственных (розыскных) действий. LEGEA ŞI VIAŢA. 2016. MAI. С. 53–56.

5. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи : Лист ВССУ від 21.05.2014.

Агудалічев Максим Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Антощук Андрій Олександрович,*** доцент кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДАКТИЛОСКОПІЯ ДЛЯ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Криміналістика – це наука про закономірності механізму кримінального правопорушення, виникнення інформації про кримінальне правопорушення та його учасників, закономірності збирання, дослідження, оцінки та використання доказів, та заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних засобах і методах досудового розслідування, судового розгляду і попередження кримінальних правопорушень [1, с. 31].

Враховуючи саме визначення криміналістики, ми маємо змогу розуміти та застосовувати вже готові засоби для розкриття, попередження та боротьби зі злочинністю. Слід зазначити що для виконання цих дій засоби поділяють за :

– джерелом походження;
– цільовим призначенням;
– спеціальним призначенням;
– видом технічного засобу;
– місцем використання технічного засобу;
– суб'єктом використання.

При використані криміналістичних засобів застосовують цілий ряд методів що мають завдання пошуку, фіксації, виявлення та дослідження матеріалів, речовин, тощо для повної та точної боротьби з злочинністю. Важливого значення мають дактилоскопічні сліди. Спочатку криміналісти порівнювали відбитки пальців вручну, потім цей процес став автоматизований. Із збільшенням кількості відбитків пальців зростала і кількість злочинців, спійманих завдяки дактилоскопії. За відбитками пальців рук експерт може багато чого сказати про людину, – зазначає експерт сектору дактилоскопічних видів досліджень та обліків Рівненського НДЕКЦ МВС України Віктор Алексейчук. За відбитками великих пальців можна встановити стать та зріст людини. Чоловічі пальці більші, жіночі – акуратніші. Якщо людина, наприклад, працює вантажником або будівельником у неї неминуче стираються пальці і утворюються шрами. Жінка, яка пере білизну пральними порошками, часто контактує з водою – це відразу видно за відбитками, бо через порошок у неї утворюються відповідні ранки на долонях. Якщо людина малює, пише або працює на комп'ютері, у неї звісно акуратні, чисті пальці. Злочинець не завжди залишає чіткий відбиток, але сліди зберігаються на будь-яких поверхнях: склі, папері, металі. Експерти, досліджуючи сліди пальців рук, багато працюють з криміналістичною лупою та світлом. Але у них є й інші прилади, які дозволяють збільшити відбитки в декілька десятків разів. Як кажуть експерти-дактилоскопісти: «Наш улюблений інструмент – це очі. В нашій професії головне добре бачити». Виявлені сліди вилучаються із об'єктів на місці події за допомогою спеціальної дактилоскопічної плівки та упаковуються. Після всіх вказаних процедур сліди скануються і розпочинається власне дослідження слідів на комп'ютері. Завантаживши відбиток, спеціаліст за допомогою спеціальної програми розставляє на ньому від 10 до 30 точок. Орієнтуючись на які, система «АДІС ДАКТО» шукає схожі зразки у всеукраїнській дактилоскопічній базі [2].

Отже, як ми можемо розуміти з прикладу який був вказаний вище, в криміналістиці є безліч методів та засобів які дають нам змогу сповна знайти підказки та докази для виконання завдань боротьби зі злочинністю. При цьому, необхідно відмітити, що основним фактором у використані засобів є обстановка та майстерність особи, яка працює із вказаними засобами.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Право, 2020. 752 с.

2. Рівненський НДЕКЦ МВС. Як криміналісти працюють з відбитками пальців [Електронний ресурс]. Вісті Рівненщини. 2016. Режим доступу до ресурсу: http://www.visti.rovno.ua/news/yak-kriminalisti-pracuut-z-vidbitkami-palciv

Аліпа Олександр Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Крушеницький Андрій Володимирович,*** викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ

СУДОВО-МЕДИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ

Сучасні досягнення науки і техніки, які становлять зміст категорії спеціальних знань і активно використовуються у практиці розслідування злочинів, сприяють суттєвому розширенню спектра джерел доказової інформації у кримінальному провадженні. Актуальним залишається питання суті сучасної судової експертизи, у встановленні особистості певної людини за сукупністю біологічних ознак, притаманних виключно цій особі.

Різні аспекти застосування спеціальних знань у слідчій і судовій діяльності розглядали багато вчених-криміналістів, серед яких Т.В. Авер'янова, В.П. Бахін, Р.С. Бєлкін, А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченко, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, І.Я. Фрідман, В.Ю. Шепітько, О.Р. Шляхов, М.Г. Щербаковський та інші. Однак наука постійно розвивається, удосконалюються сфери людської діяльності, з'являються нові види кримінальних правопорушень, що потребує впровадження нових методів ідентифікації особи. [1, С. 85]

Ідентифікація особи – визначення спеціальними методами тотожності суб'єкта конкретній особі за розпізнавальними ознаками та особливостями, що його характеризують. Ідентифікація особи застосовується в слідчій та судовій практиці для виявлення та викриття злочинця, під час розшуку осіб, щодо яких є підозра в скоєнні злочину тощо. Вона є необхідною у разі знайдення невпізнаних трупів, частин трупа, кісткових залишків тощо. Для виконання її використовують словесний портрет, «фоторобот», дані

дактилоскопії (дерматогліфіки), антропометрії, фрагменти системи Бертільйона, особливі прикмети тощо.

Зокрема, досить розповсюдженим методом ідентифікації особи, є встановлення її за особливими прикметами, тобто за особливостями, що виокремлюються під час огляду трупа або живої особи; бувають у вигляді бородавок, ластовиння, пігментних плям, зони депігментації, жировиків, рубців, а також татуювань, пороків розвитку (дефекти носа, губ, щік, піднебіння, вух, пальців), інших фізичних вад (кукса та протез, викривлення хребта – кіфоз чи сколіоз), потоншення та вкорочення кінцівок, клишоногість, плоскостопість), різних патологічних процесів (пухлин, виразок, свищів, грижі, екзем, набряків тощо). Серед особливих прикмет важливе місце займають татуювання. До функціональних особливих прикмет належать кульгавість, тик, заїкуватість, гаркавість, акцент, особливості тембру голосу, тремор тощо [2,www].

В 2017 році Уряд України затвердив Положення про Національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства. Документом визначено, що це автоматизована система, створена в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, за допомогою якої забезпечується встановлення особи іноземця та особи без громадянства, які в'їжджають в Україну, виїжджають з України, здійснення контролю за додержанням ними правил перебування на території нашої держави.

З наукової точки зору, зокрема і з точки зору судової експертизи, біометричні технології в криміналістиці можуть використовуватися в таких областях:

1. В автоматизованих системах кримінальної реєстрації;
2. У біометричних документах, що використовуються для посвідчення особи (наприклад, біометричний паспорт);
3. При проведенні деяких видів судових експертиз (наприклад, судовофоноскопічна експертиза, ДНК-аналіз);
4. В автоматизованих системах пошуку злочинців і терористів за геометрією обличчя. Зручно те, що для одержання цифрового зображення особи людини придатна звичайна відеокамера або фотоапарат, які можуть бути встановлені в громадських місцях.

Вищезазначене, свідчить про важливість та необхідність застосування біометричних технологій у судових експертизах, задля встановлення певних осіб, у тому числі осіб, причетних до скоєння правопорушень [3, С. 103-104].

Варто зазначити, що сьогоденні можливості судової експертизи, дозволяють встановлювати особу за такою особливістю як її зуби. Зуби кожної людини мають невизначену кількість практично неповторних у своїй сукупності ознак, індивідуалізують особистість, у зв'язку з чим, зуби та зубні ряди розглядаються як носії ознак, які нерідко забезпечують можливість ототожнення особистості людини. У

цьому відношенні ідентифікаційні ознаки можна поділити на три групи: 1) анатомічні ознаки зубів; 2) аномалії зубів, зубних дуг та прикусу; 3) набуті ознаки.

Сліди пошкодження від зубів можуть бути залишені злочинцем на тілі жертви, потерпілим на тілі злочинця, чоловіком на своєму тілі (самопошкодження), злочинцем на продуктах харчування чи інших предметах. Залежно від механізму утворення сліди ушкодження поділяються на статичні, динамічні та сліди відділення (поділу).

Сліди пошкодження спочатку досліджують візуально, а потім уточнюють деталі за допомогою стереомікроскопа. Особливого значення при фіксації слідів укусу надають масштабному фотографуванню, що є практично єдиним методом фіксації слідів укусу на тілі живих осіб. Фотографування проводиться не тільки в прямому, але і в косопадаючому світлі, що дозволяє виявляти дрібні деталі рельєфу. Іноді наступне ушкодження можна зберегти шляхом перенесення його контура на прозору гнучку плівку, яку накладають на слід від зубів і обводять на ній контури пошкодження. Якщо наступне ушкодження має рельєф, тобто складається з ран, залишених окремими зубами, виготовлюють зліпки з полімерних матеріалів – силіконових паст та компаундів, не виключається застосування рідкого розчину гіпсу.

У ході експертизи трупа (поряд з фотографіями та зліпками) необхідно зберегти ділянку шкіри зі слідами пошкоджень. При підсиханні ділянки шкіри необхідно її змочити дистильованою водою, а для тривалого зберігання використовувати спиртово-оцтовий розчин О.М. Ратнєвського. Для порівняльного дослідження необхідне отримання експериментальних слідів об’єктів, що перевіряються, які можна отримати двома способами, або безпосередньо при укусі підозрюваного на м’яких масках (віск, пластилін, мило), або з моделей зубів, виготовлених з високою точністю з полімерних матеріалів та фіксованих на артикуляторі із встановленням відповідного прикуса.

При оцінці результатів порівняльного дослідження враховують загальні ознаки зубного ряду: ширину та розміри зубних дуг, частоту та правильність постановки зубів, наявність широких діастем, відсутніх зубів тощо і особисті ознаки – особливості окремих зубів, рельєф ріжучих країв, різні дефекти.

Таким чином, для доказу того, що сліди ушкодження справді відповідають зубам людини, необхідно мати відбитки 3-4 зубів. В деяких випадках може виявитися достатнім відбиток та 2-х зубів при умови, що він відображає кілька різних специфічних прикмет. Вважається, що для категоричного висновку необхідний збіг 6, 9 і навіть 12 особливостей, в залежності від їх виразності. У разі негативного висновку достатньо і меншої кількості порівняльних прикмет.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що подальше удосконалення судово-експертної діяльності, та, разом цим, впровадження нових і покращення існуючих методів та засобів

криміналістичного встановлення особистості людини, можливе лише за умов плідної співпраці законодавців, вчених, науковців, практиків, постійного обміну досвідом із зарубіжними колегами, поширення передового досвіду експертної практики [4, с. 36–38].

Список використаних джерел

1. Сучасний стан судової експертизи та можливості її використання у розслідуванні злочинів. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/1871/1/Ольховенко%20С.%20І..pdf (дата звернення: 09.11.2021);

2. Ототожнення особи невідомої людини. URL: https://pidru4niki.com/89918/meditsina/ototozhnennya_osobi_nevidomoyi_lyudini (дата звернення: 09.11.2021);

3. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матеріали міжнар. «круглого столу» (Харків, 12 груд. 2019 р.) / редкол.: В. Ю. Шепітько (голов. ред.), В. А. Журавель, В. М. Шевчук, Г. К. Авдєєва. – Харків: Право, 2019. – 164 с.;

4. Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики : тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 20 груд. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; М-во юстиції України, Харків. НДІ суд. експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса. – Харків : ХНУВС, 2016. – 316 с.

Брила Орина Михайлівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Волошин Олексій Гнатович,*** старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ СЛУЖБОВО-РОЗШУКОВИХ СОБАК ДЛЯ ПОШУКУ Й ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДОЗРЮВАНИХ І МОЖЛИВОСТІ ОДОРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На певному історичному етапі правоохоронці звернули увагу на можливість криміналістичного використання природної здатності собаки вистежувати за слідами запаху свою жертву. Відшліфовані до унікальності протягом тисячолітньої еволюції, збережені і розвинені в процесі подальшого одомашнення і тривалої селекційної роботи, нюхові здібності собаки поступово почали широко використовуватися у протидії злочинам.

Собака була перетворена у позалабораторний біологічний аналізатор запаху – собаку-детектора, за допомогою якого можна було безпосередньо за слідами запаху, переважно на грунті та інших об'єктах місцевості, виявити те або інше його джерело. Спочатку в

цьому аспекті розглядали сліди запаху тільки злочинця, а згодом сліди запаху і будь-яких інших речових джерел інформації (викрадених речей, викраденої тварини і т.п.).

Встановлення тотожності запаху за допомогою собаки на сучасному етапі не переслідує мети одержати судові докази: результати його можуть бути використані при висуванні й перевірці слідчих версій, пошуку доказів.

Собака здатна виявити запах масляної кислоти (основа запахового сліду) при наявності в 1 куб. см повітря 9 000 її молекул, а людина реагує лише на 77 мільярдів її молекул у відповідному об'ємі повітря.

Всі переміщення спеціаліста-кінолога із службовою собакою на місці події повинні фіксуватись у протоколі огляду.

Застосування службово-розшукових собак для пошуку і встановлення підозрюваних регламентується Наказом МВС України від 01.11.2016 № 1145 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України».

Так, до кінологічних підрозділів належать кінологічні центри, кінологи структурних підрозділів головних управлінь Національної поліції в областях та м. Києві, навчальні центри з підготовки кінологів, окремі посади кінологів відокремлених підрозділів територіальних органів Національної поліції.

Кінологи зі службовими собаками на місця подій виїжджають на автомобілях або висуваються пішим порядком.

Службові собаки діляться на :розшукових, патрульно-розшукових, вартових, конвойних, спеціальних (з пошуку вибухових речовин, вогнепальної зброї, наркотичних засобів, трупів, для проведення одорологічної вибірки (собаки-детектори).

Кінологи зі службовими собаками в складі слідчо-оперативних груп беруть участь у проведенні оглядів місць подій, заходів з припинення злочинів, пошуку та затримання злочинців.

Застосування службових собак як спецзасобу здійснюється відповідно до підпункту 12 пункту 3 статті 45 Закону України «Про Національну поліцію» під час: переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

До роботи з використанням службових собак допускаються лише працівники поліції, які пройшли відповідну кінологічну підготовку у навчальних закладах (установах) поліції, де готують кінологів, й отримали позитивні результати під час складання необхідних заліків. Право застосування службових собак надається кінологам, які несуть з ними службу та пройшли відповідну підготовку.

Рішення про застосування службового собаки (собак) на місці події приймає старший слідчо-оперативної групи (старший операції) на основі інформації (пропозицій) кінолога щодо доцільності такого застосування.

Службові собаки, як правило розшукові, для пошуку підозрюваних осіб за їх запаховими слідами та виявлення речових

доказів застосовуються на місцях вчинення вбивств, згвалтувань, розбоїв, грабежів, тілесних ушкоджень, різних крадіжок, підпалів, інших неочевидних злочинів для їх розкриття.

З метою належного та оперативного розкриття кримінальних правопорушень у кінологічних центрах та при чергових частинах у складі слідчо-оперативних груп відокремлених відділів (відділень) поліції організовується (за можливості) цілодобове чергування кінологів з підготовленими та закріпленими за ними службовими собаками для виїзду на місця подій.

У разі виклику кінолога зі службовим собакою огляд місця події до їх прибуття, як правило, не проводиться, крім випадків, за яких необхідно зберегти речові докази та інші предмети, що мають значення у справі, або в екстремальних випадках (повінь, пожежа, можлива зміна обставин, знищення слідів тощо).

Збір запахових слідів і предметів для використання розшукових собак чи собак-детекторів на місці вчинення кримінального правопорушення здійснюється з дозволу керівника (старшого) групи з огляду місця події після його фотографування. Факт вилучення запахових слідів і засіб їх консервації працівники слідчо-оперативної групи фіксують у протоколі огляду місця події, про що складають окремий протокол.

Кінолог на місці події (це питання взаємодії з інспектором-криміналістом):

– визначає межі огляду місця події і порядок його проведення з метою виявлення слідів і предметів, які мають значення для застосування розшукового собаки, та на основі наявної інформації визначає доцільність застосування собаки;

– вивчає обставини і характер події, установлює час учинення кримінального правопорушення, кількість осіб, що його вчинили, їх прикмети і напрямки руху, визначає інші фактори, які мають значення для розшуку правопорушників по гарячих слідах;

– позначає місця виявлення на шляху слідування розшукового собаки предметів і речей, які можуть бути використані для пошуку правопорушника із застосуванням службового собаки, під час проведення першочергових оперативно-розшукових заходів чи слідчих (розшукових) дій, за необхідності бере участь у вилученні предметів і речей, у межах компетенції уживає заходів щодо їх збереження та ін.

Можливості одорологічних досліджень під час розслідування кримінальних правопорушень.

Використання спеціальних знань у галузі одорології під час розкриття злочинів відбувається у формах:

1. Лабораторного одорологічного дослідження слідів і зразків запаху людини, зібраних на уніфіковані носії, в спеціально обладнаному приміщенні одорологічної лабораторії.

2. Позалабораторного одорологічного дослідження слідів і зразків запаху різних речових джерел інформації, серед яких найбільш

практично значущими для боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями виділяють такі напрями, як:

а) переслідування злочинця або пошук іншої людини за слідами запаху, залишеними взуттям на місцевості, та інших речових джерелах інформації оточення;

б) виявлення за слідами запаху схованих у тайниках: наркотиків та інших сильнодіючих речовин; вибухових речовин і вибухових пристроїв; певних контрабандних товарів; виявлення за слідами запаху людей, що перебувають під завалами, внаслідок дії сил природи, нещасного випадку або терористичного акту.

Проведення вибірки по консервованому запаху

Кінологічна вибірка проводиться через 24 години після вилучення сліду або зразка запаху в банку-сховище й досягнення температури банки-сховища адсорбенту температури, підтримуваної в приміщенні, де проводиться вибірка. При гострій потребі вибірка може бути зроблена не раніше, ніж через 12 годин.

Технічно вибірка по консервованому запаху здійснюється у такий спосіб: на підлозі, на відстані 30-90 см одна від іншої, розміщається 6 і більш банок з консервованим запахом (вибірковий ряд). На старті собаці, підготовленій до вибірки, яка пройшла тестову перевірку, дають понюхати запах, що ідентифікується. Після чого собака по команді кінолога проходить повз банки у вибірковому ряді. При виявленні запаху, ідентичного стартовому, собака сигналізує про це посадкою.

Вибірку повторюють до 5 раз, постійно переміщаючи в ряді банку із установленим при першій вибірці запахом. Для підтвердження результату вибірки може бути застосований інший собака.

Результати вибірки слід фіксувати фотозйомкою або відеозаписом, про що зазначається в акті (протоколі) вибірки.

Результати вибірки оформляються довідкою, у якій вказується дата й час, місце проведення вибірки, хто проводив, хто був присутній, коли, де й ким узята проба, яким способом даний запах виявлений та вилучений, результати вибірки, результати повторної вибірки, а також інші відомості по даній справи. Наприкінці довідки викладається висновок про результати роботи собаки.

Діагностичні одорологічні дослідження вирішують завдання:

1. Встановлення наявності в запахових зразках або на предметах, вилучених з місця події, запахових слідів людини як біологічного виду. При цьому на вирішення можуть бути поставлені наступні питання:

– Чи наявні на наданих для дослідження предметах запахові сліди людини?

– Чи наявні у наданих для дослідження запахових зразках запахові сліди людини?

2. Встановлення факту залишення запахових слідів однією або декількома особами у запахових зразках або на предметах, вилучених з

місця події. При цьому на вирішення можуть бути поставлені наступні питання:

– Однією чи декількома особами залишені запахові сліди на наданих для дослідження предметах?

– Однією чи декількома особами залишені запахові сліди у наданих для дослідження запахових зразках?

3. Встановлення статі осіб, запахові сліди яких наявні у запахових зразках або на предметах, вилучених з місця події. При цьому на вирішення можуть бути поставлені наступні питання:

– Особою якої статі залишені запахові сліди на наданих для дослідження предметах?

– Особою якої статі залишені запахові сліди у наданих для дослідження запахових зразках?

Для кожного дослідження застосовуються собаки-детектори відповідної спеціалізації.

Вирішення завдань індивідуальної ідентифікації. При наявності достатньої кількості запахових речовин у запахових слідах, у подальшому після надання порівняльних зразків підозрюваних осіб, можна провести порівняльне одорологічне дослідження з метою встановлення наявності індивідуальних запахових слідів певної особи в запахових зразках або на предметах, вилучених з місця події.

Висновки за результатами дослідження запахових слідів можуть бути категорично позитивні (встановлена наявність аналізованої запахової характеристики), категорично негативні (аналізованої запахової характеристики на об'єкті не виявлено) або ймовірно-позитивні (на предметі, можливо, наявна аналізована запахова характеристика) і ймовірно-негативні (на предметі, можливо, відсутня аналізована запахова характеристика).

У випадку одержання стійких негативних результатів із застосуванням декількох собак-детекторів при проведенні досліджень з метою виявлення певних запахових ознак – закономірний висновок про не виявлення ознак у досліджуваному запаховому сліді.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII (ред. 01.січ.2019р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

2. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16#Text

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 (ред. від 22.02.2019 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98.

4. Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України від 02 жовтня 2008 р. № 1666/5 (ред. від 03.лип.2015 р.) URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08.

5. Актуальні питання призначення та проведення експертиз в Україні : навч. посіб. [Г. П. Власова, О. М. Калачова, В. В. Кощинець, Я. А. Соколова, Г. В. Щербакова]. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2014. 322 с.

6. Давидова О. О. Криміналістичні дослідження матеріалів, речовин та виробів: курс лекцій Київ: КНТ, 2008. 340 с.

7. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко та ін.]. Київ : Центр учб. літ., 2015. 544 с. 205

8. Криміналістика : підручник [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг.ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ:Філія вид-ва «Право». 2020. 752 с.

9. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник /Є. Ю. Свобода, А. В. Кофанов, А. В. Самодін та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.

10. Участь спеціаліста в огляді місця події: практичний посібник / кол. авторів; за заг ред. О. Г. Рувіна, Б. Б. Теплицького, С. С. Чернявського. Харків: Фоліо, 2018. 127 с.

11. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : Вид-во Ліра-К, 2019. 424 с.

Брила Андрій Андрійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Приходько Юрій Павлович,*** доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ

Початок XXI століття характеризується стрімким розвитком комп'ютерних технологій та їх широкого використання в різноманітних галузях науки, освіти тощо. Не виключенням стала і сфера правоохоронної діяльності, у тому числі використання даних технологій для розслідування злочинів та проведення експертних досліджень.

У криміналістиці в цілому різними авторами виділяються від чотирьох до десяти напрямів комп'ютеризації судово-експертної діяльності.

На сьогодні все більшої актуальності набуває використання комп'ютерних систем, які являють собою бази даних та мають інформаційно-пошукову функцію у автоматичному режимі. Системи поділяються на дві групи, одні із яких є інформаційно-довідковими, за конкретними об'єктами експертизи (наприклад, інформа-ційно-довідкові системи «АР» (автоматичні пістолети), «Regula Загальна система документів, Паспорт, Валюта» (характеристики паспортів, валюти, інших документів).

Інша група – оперативно-пошукові системи, які дозволяють вводити інформацію до бази даних та в подальшому здійснювати її пошук. До таких систем відносяться, наприклад, в галузі судової балістики автоматизовані ідентифікаційні балістичні системи «Druggfier» (США), «IBIS» (Канада), у галузі дактилоскопії – «Дакто-2000» та «DEX» (Україна).

Наступним напрямом є використання програмних комплексів авто- матизованого вирішення експертних завдань або ж спеціалізованих систем підтримки проведення судової експертизи. Основним призначенням систем підтримки проведення судової експертизи є звільнення експерта від рутинної роботи, економія часу на експертизу тощо.

До подібних комп'ютерних систем в галузі криміналістичних досліджень відносяться, наприклад, вітчизняна балістична система «Рикошет». Зарубіжні системи «Балэкс», що використовується при проведенні експертизи вогнепальної зброї, «Кортик» – експертизи холодної зброї [1, с. 160]. Широкого поширення набувають системи фірми «Transfarm» (Республіка Польща), такі як «TrasoScan» (дослідження відбитків взуття, пальців, документів, а також інших пласких поверхонь), «ToolScan» (сканування інструментів та слідів, залишених інструментами), «BalScan» (дослідження метальних елементів та гільз патронів). До речі, остання досить широко почала використовуватись Експертною службою МВС України.

Серед програм для портретної експертизи – «БАРС-Портрет», «Портрет-Поиск», для експертизи відео, звукозапису – «PINGUIN – IP», «EXPAD», «Signal Viewer», для КЕМРВ – «Проволока», «Спирт», «Farm» [2, с. 16]. Та багато інших технічних та програмних продуктів.

За напрямом створення програмних комплексів автоматизованого вирішення експертних завдань потрібно виділити концепцію створення автоматизованої інформаційної системи, яка дозволяє зменшити час на проведення дослідження, налагоджує дієвий контроль за їх проведеннями та дозволяє отримати компетентним органам висновки експертів за лічені хвилини [3, с. 270].

Оскільки використання інформаційних технологій суттєво підвищує ефективність проведення експертних досліджень, а також

відкриває широкі можливості. Існує необхідність їх подальшого якнайшвидшого впровадження у практику проведення техніко-криміналістичних досліджень. Як ми можемо побачити комп'ютерні технології вже впровадженні в майже у всіх сферах роботи. Найбільшим недоліком цих систем в наш час є те що їх оновлення під сучасний лад, їх спрощення, оптимізація рухається дуже повільно. Ми будемо сподіватись що вітчизняні науковці будуть розвивати даний напрямок і тим спрощувати і оптимізувати роботу експертів.

Список використаних джерел

1. Іванов В.Г., Іванов С.М., Карасюк В.В. Правова інформація та комп'ютерні технології в юридичній діяльності: навч. посіб. - Х.: Право, 2010. 240 с.

2. Хахановський В. Г. Теорія і практика криміналістичної інформатики: авто-реф. дис. д-ра. юрид. наук. К., 2011. 28 с.

3. Ковальова О. В. Діджиталізація, як один з напрямів удосконалення судово-експертної діяльності. Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: мат. міжн. наук.-практ. конф. (м.Київ, 5.11.2019 р.). К.: КНДІСЕ Мінюста України, 2019. С. 265–271.

Васюта Юлія Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Чорноус Юлія Миколаївна,*** професор кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Інформаційні процеси, що відбуваються в нашому суспільстві у зв'язку з глобальною інформатизацією, набувають широкого масштабу. Але разом з позитивними досягненнями, інформатизація супроводжується побічними, негативними явищами криміногенного характеру, до яких відносять комп'ютерну злочинність. На міжнародному рівні кіберзлочинність загрожує не лише національній безпеці окремих країн, але й безпеці людства та правопорядку.

Розслідуючи злочини міжнародного характеру, реалізація завдань кримінального провадження практично неможлива без залучення допомоги компетентних органів іноземних держав, представництв міжнародних організацій. Наприклад, під час розслідування може знадобитися інформація про особу іноземця, його характеристика, вирішуватимуться завдання з ідентифікації особи, перевірки за криміналістичними обліками. Важливого значення

набуває проведення процесуальних дій у порядку міжнародної правової допомоги, а також здійснення заходів з видачі особи (екстрадиції), перейняття кримінального провадження [5, с. 210].

Досліджуючи визначення кіберзлочинів або ІТ-злочинів, можемо встановити, що це протиправні суспільно небезпечні діяння, тобто злочини, під час яких використовується інформаційний простір взаємодії між людьми за допомогою інфраструктури електронних інформаційних технологій, що вміщує Інтернет, інші телекомунікаційні мережі, комп'ютерні системи та пристрої, обмін інформацією, які забезпечують процес перетворення вихідної інформації на інформаційний продукт для іншого користувача На підставі класифікації мотивів можна впорядкувати злочини, вчинені у кіберпросторі, на відповідні групи [4, с. 11–12]:

1) злочини, вчинені з корисливих мотивів, що пов'язані з фінансово-економічною сферою відносин у кіберпросторі;

2) злочини, вчинені з соціально-економічних мотивів, що пов'язані з соціальною сферою відносин суб'єктів у кіберпросторі;

3) злочини, вчинені з антидержавно-політичних мотивів, пов'язані з державно-політичною сферою відносин суб'єктів у кіберпросторі;

4) злочини, вчинені з ідейних мотивів, пов'язані зі світоглядною сферою життя суб'єктів відносин у кіберпросторі.

Особливе місце в методиці розслідування кіберзлочинів надається початковому етапу, який має на меті вирішення низки завдань: встановлення відсутності/наявності події злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину); встановлення складу визначеного злочину (час, місце, спосіб, мета/мотив, повторність, вчинення групою осіб/організованою групою, наслідки й інші обставини вчинення злочину); встановлення фактичних даних, які вказують на конкретну особу, що могла вчинити злочин (форма вини, мотив і мета вчинення злочину особою, стосовно якої вирішують питання щодо вручення їй повідомлення про підозру); забезпечення здійснення кримінального провадження; встановлення злочинної діяльності в повному обсязі; встановлення характеру й тяжкості обвинувачення щодо кожного суб'єкта злочину [4, с. 33].

У свою чергу до основних завдань наступного етапу розслідування кіберзлочинів можемо віднести встановлення характеристик особи/осіб, яких обвинувачують, зокрема, ступеня та характеру сприяння підозрюваного/обвинуваченого в проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб; встановлення інших обставин, які враховує прокурор під час вирішення питання про укладення угоди про визнання винуватості [4, с. 34].

Огляд місця події як основна слідча (розшукова) дія при розслідуванні кіберзлочинів має свої особливості. Наприклад, по-перше, на сучасному рівні розвитку обчислювальної техніки без участі професіонала знайти «сховану» в комп'ютері інформацію без ризику її

знищення складно, а тому обов'язковою є участь спеціалістів; по-друге, як понятих слід запрошувати людей, обізнаних в комп'ютерній техніці. Поняті повинні володіти мінімально необхідними спеціальними знаннями в сфері обробки комп'ютерної інформації; по-третє, необхідно підготувати відповідну комп'ютерну техніку, яка буде використовуватися для зчитування та збереження вилученої інформації (окрім комп'ютера, потрібен кабель та спеціальне програмне забезпечення, яке дає змогу здійснювати копіювання та експрес-аналіз інформації на місці) [2, с. 305].

Окрема увага має приділятися особі злочинця, якщо така є, адже можливо, що нею передбачені засоби знищення інформації шляхом натиснення на комп'ютері однієї лише клавіші. Бажано, щоб підозрюваний був присутній при огляді, оскільки він може надати найважливішу інформацію про систему [2, с. 305–306].

Варто зазначити, що для ефективності розслідування кіберзлочинів призначається комп'ютерно-технічна експертиза. Відповідно до завдань та специфіки об'єктів дослідження в рамках цього роду експертиз доречними є два види: 1) технічна експертиза комп'ютерів і їх комплектуючих; 2) експертиза даних і програмного забезпечення [2, с. 308].

У разі проведення будь-яких слідчих дій, пов'язаних із розслідуванням злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій, доцільним є залучення фахівця у галузі інформаційних технологій від самого початку досудового розслідування, оскільки цілеспрямована діяльність слідчого, оперативних працівників, особливо на початковому етапі, забезпечує успіх подальшого розслідування кіберзлочинів [2, с. 310].

Законодавство України у сфері кібербезпеки передбачає можливість надання правоохоронними органами інформації з питань, пов'язаних із розслідуванням кіберзлочинів, іноземній державі на підставі запиту, навіть без попереднього запиту іноземної держави, якщо це не перешкоджає проведенню досудового розслідування чи судового розгляду справи і може сприяти компетентним органам іноземної держави у припиненні кібератаки, своєчасному виявленні злочинів з використанням кіберпростору [3]. Відповідно до ст. 541 Кримінального процесуального кодексу України, таке співробітництво здійснюється за принципами міжнародної правової допомоги – тобто проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою [1].

Отже, інституційний механізм міжнародного співробітництва держав при розслідуванні кіберзлочинів здійснює спільні заходи щодо запобігання високотехнологічним злочинам, а також нарощування потужностей у визначеній сфері. Для розслідування кіберзлочинів необхідні добре підготовлені кадри і вдосконалене законодавство, які б створили ефективну правову основу для забезпечення слідчої,

оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів, а також потрібні оперативні дії, що спираються на координацію зусиль національних центрів із запобігання і розслідування транснаціональних кіберзлочинів з аналогічними міжнародними центрами в інших країнах.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T124651.

2. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.

3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017 року № 2163-VIII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T172163.

4. Самойленко О. А. Протидія кіберзлочинам: криміналістичний аспект [Текст]: навчально-методичний посібник / О. А. Самойленко. Одеса, 2020. 133 с.

5. Чорноус Ю. М. Характеристика кіберзлочинів та торгівлі людьми як злочинів міжнародного характеру. – С. 206-211. Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (23 листоп. 2018 р., м. Харків) / МВС України, Харків. Нац. ун-т внутр. справ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. – Харків: ХНУВС, 2018. – 436 с.

Дідовець Ярина Олексіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Приходько Юрій Павлович,*** доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДНЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛАДКОСТВОЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Огляд вогнепальної зброї та слідів її застосування проводять за участі спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями в галузі судової балістики, залучення якого регламентовано статтею 71 КПК та наказами МВС України.

Метою такого огляду є виявлення, фіксація, вилучення зброї, патронів та їх складових елементів, слідів пострілу, а за необхідності, і дослідження таких слідів на місці події .

Попередні балістичні дослідження, що проводяться під час огляду місця події з використанням спеціальних знань та науково-технічних засобів, спрямовані на вирішення діагностичних та класифікаційних завдань, серед яких важливими є: встановлення факту та обставин застосування вогнепальної зброї по виявленим слідам пострілу (чи мало місце застосування вогнепальної зброї на місці події, яка орієнтовна відстань виконаного пострілу, яка кількість та послідовність пострілів, яке положення, на момент пострілу відносно потерпілого займала особа, що його виконувала, за яких обставин, та з якою метою був зроблений постріл (самогубство, нанесення тілесних пошкоджень та ін.); встановлення групової належності зброї по залишеним гільзам і снарядам: яка зброя (вид, система, модель) застосовувалася на місці події [1].

Проведення попередніх балістичних досліджень дозволяє отримати орієнтовну інформацію, необхідну для організації проведення комплексу слідчих та оперативно-розшукових заходів.

Про застосування вогнепальної зброї, в тому числі і гладкоствольної, на місці події, свідчать такі ознаки: 1) сліди, характерні до вогнепальних пошкоджень, на предметах, що знаходилися на траєкторії руху кулі, або тілі потерпілого, сліди пороху, кіптяви; 2) виявлені на місці події зброя (її деталі), кулі, дріб, гільзи, пижі та ін.

Для того, щоб виявити сліди пострілу на місці події можуть використовуватися оптичні засоби. Відносно пошкоджень встановлюються розмір, форма, кількість, взаємне розташування, направлення пошкоджених волокон, наявність чи відсутність кіптяви пострілу та її розташування біля ділянки пошкодження, розміри дробового розсіювання та ін. Пошкодження досліджується на наявність ознак пострілу з близької відстані та пострілу в притул. Іншим показником застосування вогнепальної зброї є пасок обтирання (темне кільце по отвору пошкодження). Він утворюється внаслідок контактного впливу кулі на краї отвору та відкладання на них мікрочасток металу та інших речовин, що знаходилися у каналі ствола.

Продукти пострілу, що утворені у країв отвору, у більшості випадків піддаються хімічним дослідженням. Для цього за допомогою препарувальної голки з поверхні предмета в зоні кіптяви, вилучається кілька зразків мікрооб'єктів порохового заряду, та вивчаються під мікроскопом (з метою встановлення форми, розміру, кольору), а вже потім перевіряються за допомогою термохімічної реакції. Наявність зерен пороху свідчить про застосування вогнепальної зброї та про можливість здійснення пострілу з певної відстані: для короткоствольної зброї 80-100 см, для довгоствольної – до 200 см [1].

На місці події одним із завдань попередніх досліджень є встановлення належності зброї та боєприпасів до певного виду, системи (моделі). Сприятливою умовою визначення зброї, з якої були здійснені постріли, є наявність кулі. Однак слід відзначити, що

можливість визначення конкретної моделі зброї обмежена, тому що більшість моделей мають схожі характеристики будови каналу ствола.

Для встановлення групової належності зброї за кулею потрібно використовувати дані про розмір, форму, особливості будови кулі та інші характеристики, які слід порівнювати з криміналістичними обліками НДЕКЦ МВС України [1].

Виявлену вогнепальну зброю перш за все фіксують за допомогою фотозйомки, дотримуючись правил криміналістичної фотографії: необхідно зафіксувати положення зброї на місці, положення окремих частин зброї – ствола, запобіжника; оглянути місцевість навколо зброї, зафіксувати всі предмети, плями тощо.

Зброю оглядають лише в гумових рукавичках, фіксуючи на аркуші білого паперу або над ним сліди пальців рук, мікроволокна, волосся, крові тощо. Зброю беруть за рифлені частини або частини, що виступають, щоб не залишити свої слідів, розряджають магазин та зброю. Потім її оглядають на предмет виявлення слідів рук і мікрочастинок, з рукоятки можуть відбиратися сліди запаху [2, с. 190].

Результати огляду вказують у протоколі слідчої розшукової дії, а саме: місце виявлення, відстань від двох нерухомих об'єктів (орієнтирів) (за наявності трупа вимірюють відстань до його рук, голови, а за необхідності – інших частин тіла), положення ствола зброї, вид, систему, наявність і зміст маркувальних позначок, номер зброї або її частин, загальний стан зброї, положення курка, запобіжника, кожуха затвора, наявність патрона (гільзи) у патроннику, магазині, слідів кіптяви і нагару, сторонніх часток у стволі та слідів запаху порохових газів. Також фіксують наявність механічних та інших пошкоджень на частинах зброї, що виступають, наявність та кількість нарізів у стволі, сліди корозії, порохового нагару та змазки.

Патрони, гільзи, кулі, дріб, картеч, прокладки, пижі підлягають виявленню, фіксації й дослідженню при огляді на місці події.

Якщо було встановлено, що постріл відбувся з гладкоствольної зброї, то необхідно вжити всіх заходів для виявлення кейтухів. Якщо клейтухи було виготовлено з підручних матеріалів (паперу), вони можуть під час пострілу розлітатися на кілька часин, які необхідно виявити і вилучити. Якщо стріляли із дистанції до 3–5 м іноді клейтухи виявляються в глибині пробоїни, утвореної шротовим снарядом [3, с. 227–228].

Під час пошуку гільз необхідно враховувати механізм викидування гільзи (бік викидування). При цьому ефективним буде застосування металошукача. У протоколі огляду при описі гільзи вказують: місце виявлення, форму, колір металу, маркувальні позначки, розміри.

Дріб може бути виявлений у тілі (або одягу) потерпілого та в інших об'єктах. Гранична дальність польоту дробу 400 м (при діаметрі дробу 5 мм – дальність 500 м, картеч – дальність до 600 м). При описі

кулі (дробу) у протоколі відзначається: вид перепони, розміри ушкодження кулі, наявність на кулі сторонніх речовин.

Під час огляду вогнепальних пошкоджень фіксують: вид і властивості перепони, форму країв ушкодження та його розміри, взаємне розташування декількох пошкоджень, їх розміщення на перепоні.

При виявленні слідів кіптяви, незгорілих порошинок, частин змазки необхідно описати в протоколі: форму, кількість зон відкладення, інтенсивність кожної зони, колір кіптяви чи порошинок, їх віддаленість від пошкодження та ін.

Визначення напрямку пострілу і місця, звідки він був зроблений. При огляді місця події місце пострілу визначають за допомогою виявлення гільз та за слідами вогнепальних пошкоджень. Напрямок польоту кулі звичайно визначається шляхом візирування (спостереженням крізь канал пробоїни). Наявність двох пробоїн дозволяє визначити напрямок польоту кулі з достатньою точністю. Візирування може здійснюватися за допомогою виготовленої з паперу трубки або протягуванням шнура крізь пробоїни. Місце пострілу, встановлене за допомогою візирування, фотографують. При стрільбі з великої відстані необхідно враховувати траєкторію польоту кулі.

Виявлена та досліджена на місці події вогнепальна зброя, сліди її дії та боєприпаси підлягають вилученню. Якщо можливо, то снаряд вилучається разом із пошкодженим предметом або його частиною, якщо ні, то його виймають із перешкоди. Однак робити це потрібно так, щоб ні в якому разі не пошкодити інструментом.

Дуло зброї обмотують чистим папером. Заборонено упаковувати зброю в поліетиленові пакети, для цього варто використовувати коробки, уникаючи пошкоджень та знищення слідів. Стволи гладкоствольних рушниць закривають паперовими ковпачками та кріплять клейкою стрічкою типу «скотч».

Зброя, кулі та гільзи упаковуються окремо одна від одної та до кожної упаковки кріпиться бирка з написом, де було вилучено кулю або гільзу. В жодному разі не можна пересилати заряджену зброю.

При попередньому дослідженні слідів від мисливської гладкоствольної зброї, важливо визначити діаметр осипу та зафіксувати контури розсіювання вистріляного шротового снаряду на перешкоді чи тілі потерпілого, знайти і зафіксувати місце знаходження пижів і прокладок, оскільки ці дані можуть знадобитися надалі для визначення відстані з якої проводився постріл. За можливості потрібно відшукати та вилучити всі шротинки. Виявлений шріт поміщають у чисті скляні пробірки або загортають в папір і кладуть у відповідні за розміром коробочки. За слідами на тих із них, які контактувати зі стволом під час пострілу можливо встановити калібр і навіть ідентифікувати ствол рушниці [2, с. 191].

Отже, кваліфікований огляд місця події із дотриманням низки правил, що описуються вище, допоможе в швидкому та достовірному розслідуванні кримінальних правопорушень із застосуванням

вогнепальної зброї. Невідкладне та оперативне отримання за обмежений проміжок часу інформації про обставини скоєного за допомогою вогнепальної зброї кримінального правопорушення, які використовуються для розкриття правопорушення гарячих слідах – є головною метою попередніх досліджень на місці події.

Список використаних джерел

1. Торопов С.О. Попередні балістичні дослідження на місці події. Форум права. 2008. 485-489 с.

2. Пясковський В.В., Чорноус Ю.М., Самодін А.В. та ін. Криміналістика: підручник [за заг. ред. В.В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

3. Криміналістична техніка: навчальний посібник. К.: КИЙ, 2009. 416 с.

Жовтюк Олександр Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Чорноус Юлія Миколаївна,*** професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Судова балістика –це галузь криміналістичної техніки, яка розглядає ознаки вогнепальної зброї та боєприпасів до неї, закономірності з'явлення слідів їх застосування, здійснює розроблення засобів та методів збору й досліджує такі сліди для встановлення обставин розслідуваних кримінальних правопорушень та рекомендацій стосовно попередження кримінальних правопорушень, які пов'язані з вогнепальною зброєю.Також судова балістика являє собою розділ криміналістичної науки, що вивчає ручну вогнепальну зброю та сліди її використання для одержання доказової інформації [5, с. 141].

Досліджувана галузь криміналістичної техніки виконує завдання, що полягають у встановленні обставин, які є істотно значимими для розслідування, викриття й запобігання кримінальних правопорушень із використанням вогнепальної зброї.

В.В. Арешонков вважає, що ідентифікаційні судово-балістичні дослідження вирішують такі завдання[2, с. 296–302]:

1) ототожнення зброї (чи з цього екземпляра зброї була відстріляна куля; з різних чи одного екземпляра зброї відстріляні гільзи);

2) ототожнення боєприпасів за слідами кернення на гільзі та кулі (вилучені з різних місць куля і гільза є одним патроном);

3) встановлення групової належності зброї, боєприпасів і їх частин (яка система зброї залежно від слідів на кулях і гільзах тощо).

На початку огляду зброї експертом зазначається, що ударний механізм знаходиться у положенні «спущено», канал стволу порожній (якщо це стандартна зброя). Насамперед експерт переконується у тому, що зброя у безпечному стані, це фіксується у висновку. Далі проводяться метричні виміри конкретного екземпляра зброї, тобто експерт вимірює довжину, висоту і вагу. Наступним етапом є експертне дослідження конструкції зброї. Здійснюється детальний її опис і визначається механізм дії. Вчені вважають, що при експертному дослідженні вогнепальної зброї слід вказати будову ствола – це гладкоствольна чи нарізна зброя, принцип дії ударно-спускового і захисного механізму, спосіб заряджання зброї, форму, матеріал ручки; яка товщина стінок зброї, кількість нарізів у цього екземпляра зброї, вказується їхня кількість, напрям і розміри, наявність у каналі ствола сторонніх нашарувань, різнихслідів [4, с. 119].

Попереднім дослідженням слідів вогнепальної зброї на елементах патрона та різноманітних перешкодах може бути визначено: чи утворено пошкодження пострілом із вогнепальної зброї; вид, систему та модель зброї, яка застосовувалась під час вчинення злочину; напрямок та дистанцію пострілу, а також місце, з якого зроблено постріл; кількість і послідовність пострілів; ознаки пострілу, що свідчать про самогубство або, навпаки, завдання ушкоджень потерпілому іншою особою; спосіб виготовлення зброї та спорядження патронів, а також інструмент, який для цього був використаний; наявність спеціальних навичок в особи, яка виготовила саморобну зброю, або в особи, яка стріляла [6, с. 31–33].

У свою чергу експертні дослідження проводяться і стосовно нестандартних патронів. К.Ю. Андронов і Є.В. Гуренко зазначають, що на практиці зустрічаються гільзи нестандартних патронів із маркуванням «Knall» або «Blanc» і наявністю еластичного метального снаряда. Є патрони з маркуванням «223Rem», які не належать до калібру травматичної зброї, а вага їх порохового заряду перевищує стандартну для відповідного типу патронів у десятки разів. Їх застосування небезпечне для стріляючого. На переконання авторів, слід створити офіційну базу даних патронів, які є безпечними (сертифікованими), що надасть судовим експертам і власникам зброї інформацію щодо сертифікатів патронів, які використовуються на території України. Крім цього, методичні рекомендації говорять лише про експертизу сертифікованих патронів [1, с. 20–22].

У практиці експертів із судової балістики особливе місце займає вогнепальна зброя, виготовлена саморобним способом, шляхом переробки зброї, створеної у заводських умовах [7, с. 234–237].

За конструкцією саморобну вогнепальну зброю поділяють на[8]:

1) зразки, виготовлені «з нуля»;

2) зразки, в основі яких є конструкція, наявна на серійно виготовлених зразках зброї;

3) конструкції зброї, що є копіями відомих моделей зброї.

Проблемою при їх дослідженні є встановлення, чи є вони саморобною чи заводською зброєю.

Важливу роль у криміналістичному дослідженні вирішують діагностичні та ситуаційні експертизи. Останніми виконуються завдання, які ставляться перед експертом під час дослідження ситуації взаємодії, механізму й умов, у яких вона відбувалась (наприклад, визначення місця взаєморозташування того, хто стріляв, і особи, у яку стріляли тощо), а діагностичними – завдання зі встановлення стану та властивостей об'єктів (наприклад, встановлення справності вогнепальної зброї, боєприпасів; визначення придатності слідів для ідентифікації тощо) [3].

Таким чином, очевидно, що розвиток судової балістики як галузі науки дає шанс використовувати нові знання у процесі проведення судово-балістичної експертизи і розслідуванні кримінальних правопорушень. Виникає необхідність розвивати судову балістику для швидкої та точної класифікації вогнепальної зброї, оскільки дослідження зброї дає можливість винести обґрунтовані версії, виявити істотні обставини у справі, встановити винного у вчиненні кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Андронов К.Ю., Гуренко Є.В. Проблематика обігу та дослідження переспоряджених і несертифікованих травматичних патронів. Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листоп. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 20–22.URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/4.pdf.

2. Арешонков В.В. Сучасний стан, можливості та тенденції вдосконалення ідентифікаційної судово-балістичної експертизи. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2009. Вип. 19. С. 296–302.

3. Арешонков В.В.Можливості та проблематика використання результатів техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів: Південноукраїнський правничий часопис. 2020. http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/3/29.pdf.

4. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Сулява О.Ф. Балістика: криміналістичне вогнестрільне зброєзнавство : підручник. Київ: BeeZone, 2003. 384 с.

5. Біленчук П.Д, Лисиченко В.К., Клименко Н.І. Криміналістика: підручник. 2-гевид.,випр. і доп. К.: Атіка,2001. 544 с.

6. Кофанов А.В., Михальчук Т.В. Теорія і практика проведення судово-балістичних досліджень: монографія. Київ: УкрДГРІ, 2015. 274 с.
7. Третяк М.В., Нікітюк В.Г., Коломійцев О.В. Особливості переробки вихолощеної зброї у вогнепальну на прикладі ПМСХ. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: зб. матеріал. міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 18–19 квіт. 2019). Харків: ХНДІСЕ, 2019. С. 234–237.
8. Яремчук В.О. Окремі проблеми проведення експертизи зброї та слідів і обставин її використання. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 31 (70) Ч. 3 № 2 2020. http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_3/26.pdf.

Зубкова Анна Дмитрівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ;
Болкун Катерина Андріївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Антонюк Поліна Євгенівна,*** професор кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

«ЧОРНА ТРАНСПЛАНТАЦІЯ» ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах широкого використання інформаційних і комунікаційних технологій не лише прискорилися темпи розвитку суспільних відносин, але в тому числі стало а й набагато легше здійснювати кримінально протиправну діяльність, насамперед, транснаціонального характеру.

Транснаціональна організована злочинність розглядається науковцями як окремий вид організованої кримінальної протиправності, який характеризується структурною системою високоорганізованих і ретельно законспірованих злочинних угрупувань, що займаються міжрегіональною або, в ряді випадків, міжнародною кримінально протиправною діяльністю у вигляді промислу, спрямованого на систематичне отримання максимально високих прибутків і надприбутків, нерідко використовуючи у своїх інтересах як державні структури, так й інститути громадянського суспільства [1, с. 83–88].

У Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року, ратифікованої Україною у 2004 році, зазначено, що під транснаціональною організованою злочинністю розуміється діяльність організованих злочинних груп, що структурно оформлені в групу у складі трьох і більше осіб,

функціонують протягом певного періоду часу та діють узгоджено з метою вчинення одного або декількох транснаціональних злочинів для одержання прямо або опосередковано фінансової або іншої матеріальної вигоди [2].

До структурних компонентів даного феномену відносяться:

– підробка грошей;

– кіберзлочинність та кібертероризм;

– торгівля дикими тваринами;

– контрабанда викрадених транспортних засобів;

– контрабанда зброї, тютюнових виробів, алкоголю (акцизних товарів);

– торгівля небезпечними матеріалами;

– наркобізнес (торгівля наркотичними та психотропними речовинами);

– проституція;

– контрабанда мігрантів або торгівля людьми;

– торгівля органами та частинами людського тіла.

Проблема «чорної трансплантації» (незаконна торгівля органами та частинами людського тіла) вже певний час дуже актуальна в усьому світі, оскільки з розвитком медицини обсяг зафіксованих випадків незаконної пересадки органів людини зростає з кожним роком. Крім того, більшість вчинених злочинів даного виду залишаються латентними.

З метою врегулювання суспільних відносин у сфері трансплантації органів та тканин людини в Україні 17 травня 2018 року було прийнято закон «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» (далі – Закон) [3]. Головна мета Закону – убезпечення населення від незаконної діяльності, пов’язаної з пересадкою органів і тканин людини.

Так, згідно із Законом вилучення анатомічних матеріалів у живого донора та пересадка їх реципієнту можливе лише за наявності згоди цих осіб. Право живої людини бути донором крові, її компонентів, а також органів або інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин, закріплено і в інших нормативних актах. Загально прийнято, що тілесна недоторканість фізичної особи охороняється довічно. При цьому тілесна недоторканість фізичної особи протягом її життя не потребує окремої охорони та виділення в об’єкті злочину, передбаченого ч. 1 ст. 143 КК України, адже вона входить як складова частина до поняття життя та здоров’я [4].

Закон також надає людині право за життя заявити згоду або незгоду стати донором у разі своєї смерті. Якщо така згода відсутня, анатомічні матеріали у померлої особи можуть бути вилучені за згодою одного з подружжя, родичів або інших законних представників [3].

Це значний крок вперед для нашої держави в аспекті протидії «чорній трансплантації» транснаціонального характеру. Завдяки прийняттю Закону зростає кількість врятованих життів в Україні, а для

незаконної діяльності в цій сфері створені реальні перешкоди. Але «чорна трансплантація» так і продовжує набирати оберти поза межами України, куди так масово виїжджають українці.

Запити до мережі Інтернет демонструють популярність питань, з якими українці звертаються до пошукових систем: «скільки коштує кістковий мозок?», «де можна купити печінку?», або «куплю нирку». З подібними питаннями на відповідні інтернет-сторінки заходять громадяни, які через своє скрутне фінансове становище не бачать іншої можливості заробити певні гроші та погоджуються стати донором. Вони зв'язуються із посередниками, які підтримують контакт із реципієнтом та організовують їм переміщення до країни, де буде відбуватися пересадка органу.

Інша ситуація, коли особа свідомо не має наміру ставати донором. Найчастіше це відбувається з трудовими мігрантами, які поїхали працювати за кордон, нерідко без офіційного працевлаштування, необхідного пакету документів, страхового полісу тощо. Наприклад, під час нещасного випадку на заводі людина впала, знепритомніла і потрапила до лікарні, звідки повернулася вже без нирки.

Обидва приклади демонструють, що головною причиною «чорної трансплантації» як інструменту транснаціональної злочинності є нестача грошей, тільки хтось свідомо робить крок на зустріч лікарям-злочинцям, а хтось через свою халатність, ліноші й неуважність потерпає від їх «медицини».

То ж жертвами «чорної трансплантації» стають люди, які бажають швидко поліпшити своє матеріальне становище, мають кризові ситуації в родині, низький рівень освіти, невелику заробітну плату, є прихильниками заробітку за кордоном, а також ті, хто веде антисоціальний або аморальний спосіб життя, привертаючи увагу «чорних» трансплантологів.

Список використаних джерел

1. Вербенський М.Г. Протидія транснаціональній організованій злочинності спеціалізованими підрозділами органів внутрішніх справ України: сучасні тенденції. Право і суспільство. 2006. №2. С. 83–88.

2. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють: Закон України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15.

3. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини. Закон України від 17 травня 2018 року № 2427-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text.

4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

Колесник Анастасія Єгорівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Приходько Юрій Павлович,*** доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Боротьба зі злочинністю виступає одним із серйозних завдань, що стоять перед народом України та його правоохоронними органами. Ця боротьба особливо є важливою сьогодні, коли злочинність набула організованої і більш небезпечної форми. Не менш складні проблеми спіткають і процес судового провадження, у ході якого приймають кінцеві рішення щодо вчинених суспільно-небезпечних діянь. Ефективність вітчизняного судочинства багато в чому залежить від рівня застосування потенціалу сучасних судових експертиз, своєчасного їх проведення та вмілого використання. Володіючи спеціальними знаннями, що представляють акумуляцію пристосованих для цілей доказування по кримінальному провадженню досягнень науковотехнічного прогресу, експерти здатні внести неоціненний внесок у діяльність по встановленню обставин розслідуваних злочинів [1, с.5].

Розслідування злочинів у сучасних умовах неможливо уявити без використання досягнень природничих, технічних, економічних та інших наук, які прийнято називати спеціальними пізнаннями і розуміти як систему теоретичних знань і практичних навичок у сфері конкретної науки і техніки, мистецтва чи ремесла, отриманих спеціальною підготовкою чи набуттям професійного досвіду використовуваних для вирішення питань, що виникають в процесі кримінального чи цивільного судочинства [2].

Сучасні методи дослідження в судово-експертній діяльності потребують покращення ефективності в роботі, а саме: вдосконалення правового регулювання, розширення кола вирішуваних експертних задач, підвищення достовірності та обґрунтованості експертних висновків, удосконалення методології судово-експертних досліджень, розробки експертних методик відповідно до міжнародних стандартів, забезпечення належного міжнародного співробітництва судово-експертних установ та інших компетентних суб'єктів.

Однією з найважливіших задач сучасних інформаційних систем являється збір, обробка, аналізи, передача інформації, все це може відбуватися завдяки розвитку нових, вдосконаленню існуючих інноваційних технологій.

Ознаки експертних технологій – належність до судово-експертної діяльності, специфічне завдання їх застосування – забезпечення здобуття максимального обсягу об'єктивної та достовірної інформації, системність, спеціальний суб'єкт.

Для того, щоб вміло все це використовувати експертам необхідні новітні інноваційні технології, які сприятимуть кращому дослідженню, виявленню та формуванню ґрунтовних висновків.

За останні роки в практиці судової експертизи почали використовувати не тільки існуючі технології, а й нові вдосконалені, які дають змогу зібрати більш об'ємну інформацію для подальшого дослідження, що раніше була не вирішуваною та недосяжною. Це сприяє розширеному і точному дослідженню, що в результаті дає змогу зробити вагомий висновок [3, с. 363–364].

Розглянемо деякі сучасні експертні інноваційні технології.

Автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система (АДІС), призначена для автоматизації дактилоскопічних обліків. АДІС «ДАКТО 2000» реалізує наступні функції: введення в базу даних відбитків пальців рук (дактилокарт) і демографічних даних, слідів пальців рук, вилучених з місць нерозкритих злочинів, зберігання і керування базою даних відбитків пальців рук (дактилокарт), зберігання і керування базою даних не ідентифікованих слідів пальців рук. База аналізує пошук дактилокарт, проводить підготовку результатів пошуку, проведення пошуків за демографічними даними і їх комбінацій (П.І.Б., дата народження і т.д.) [4].

Система балістичної ідентифікації «BalScan». Дана система була розроблена для візуалізації, дослідження і порівняння слідів вогнепальної зброї. Гільзи й кулі можна досліджувати, порівнювати, сканувати в 2D або 3D, а потім результат зберігати в базі даних. Спеціальна програма проводить пошук в базі даних і видає детальний перелік ймовірних збігів. Система BalScan дає змогу оцифрувати широкий діапазон калібрів, від боєприпасів малокаліберної стрілецької зброї, до гільз великокаліберних кулеметів [5].

Багатофункціональна універсальна система «TrasoScan». Призначена для дослідження відбитків взуття, пальців, документів та інших плоских поверхонь. Скани зображень можна записати в спеціальну базу даних і надати до неї доступ іншим користувачам через мережу. Система «ToolScan» являє собою комплексне рішення для судової експертизи слідів інструментів. Циліндрові, навісні замки, кабелі, деталі шин, гільз, пластмасові предмети – це лише приклад об'єктів, які може сканувати ToolScan. Крім стандартних вимірювань, інструментів обробки зображень і вимірювання Z-профілю, є багатий набір інструментів для порівняння 2D і 3D [6].

Таким чином, розглянувши основні аспекти експертних інноваційних технологій, їх роботу та значення для судово-експертних досліджень можемо сказати, що в залежності від того, які експертні технології використовуються залежить і сам висновок. Чим точніша

техніка, чим досконалі методики та ефективне їх використання тим якісніша оцінка результатів дослідження, тобто дослідження наданих об'єктів.

Список використаних джерел

1. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. – Харків : В деле, 2015. – 560 с.

2. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 2-е изд. доп. – 334 с

3. Судова експертиза: проблеми сьогодення та перспективи розвитку: колективна монографія. Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз. – Дрогобич : «ПРОСВІТ», 2020. – 406 с.

4. АДІС «ДАКТО» Автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система. Режим доступу URL: http://es-trade.kiev.ua/uk/afis-dakto-automated-fingerprint-identification-system.6X6zX7/

5. Система балістичної ідентифікації «BalScan». Режим доступу URL : http://credo21.com.ua.

6. Продукты для судебных экспертиз «ToolScan». Режим доступу URL: https://www.forensic.cz/en/products/toolscan.

Кузнєцов Іван Дмитрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Моргун Надія Сергіївна,***
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

РОЛЬ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Сьогодні широкий діапазон прав, якими наділені суб'єкти господарювання, дозволяють активізувати підприємницьку діяльність, яка є однією з основ ринкової економіки. Однак, розвиток ринкових відносин в нашій країні відбувається в умовах, коли суб'єкти господарської діяльності виходять за рамки закону, намагаючись покращити своє фінансове становище, при цьому вчиняють кримінальні правопорушення економічної спрямованості.

В умовах становлення ринкових відносин та складних змін, які відбуваються в окремих галузях господарської діяльності в Україні, здійснення протидії вчиненню кримінальних правопорушень у сфері господарювання зумовлює зростаючу потребу у кваліфікованій допомозі судових експертів. Як правило, кримінальні правопорушення в сфері економіки тягнуть за собою завдання майнової шкоди державі

у вигляді несплачених податків, підприємцям у вигляді недостачі, працівникам у вигляді невиплачених сум заробітної плати.

Загроза економічній безпеці держави виражається в високому рівні тінізації економіки, збільшенням варіантів напівлегальних методів ухилення від оподаткування, підвищенням кримінальної складової економічних відносин та виникненням злочинних груп або організацій, що претендують на контроль над діяльністю суб'єктів господарювання. Боротьба з економічними кримінальними правопорушеннями сьогодні набула характеру надзвичайно актуальної проблеми. Одним із основних завдань правоохоронних органів є забезпечення економічної безпеки держави шляхом швидкого і повного розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері економіки. Керівництво країни має посилювати державний контроль за економічною діяльністю всіх суб'єктів господарювання та основна увага повинна приділятися попередженню здійснення економічних кримінальних правопорушень. Значну роль під час розслідування кримінальних правопорушень економічної спрямованості відіграє судово-економічна експертиза.

Спеціальним законом, який встановлює базові засади проведення судових експертиз, є Закон України «Про судову експертизу». Саме цей Закон визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності [1]. Загалом, метою судово-експертної діяльності є забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки.

Кримінальні правопорушення економічної спрямованості вчиняються суб'єктами господарювання у процесі здійснення ними професійної управлінської або фінансово-господарської діяльності і дістають вияв у недотриманні норм і правил, що її регламентують. Проведення судово-економічних експертиз є однією з форм використання спеціальних економічних знань у кримінальному провадженні і має важливе значення для досудового розслідування і судового розгляду.

Проведення експертизи передбачає дослідження експертом документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, дослідження документів економічної діяльності підприємств і організацій, документів, що відображають проведення фінансово-кредитних операцій тощо. Сутність судово-економічної експертизи полягає у дослідженні фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Таке дослідження здійснюється в межах чинного законодавства особою, яка володіє спеціальними знаннями в галузі економіки, з метою надання висновку з відповідями щодо питань, поставлених органами досудового розслідування чи суду.

Об'єктами дослідження у експертизах виступають:

• первинні документи (накладні, акти приймання-передачі, касові та банківські документи, митні декларації, інвентаризаційні описи, відомості нарахування заробітної плати тощо);

- облікові реєстри (касові книги, картки складського обліку, реєстри податкових накладних, відомості аналітичного обліку, журнали-ордери, головні книги);
- бухгалтерська, фінансова та податкова звітність звіти матеріально відповідальних осіб, касові звіти, звіти про використання коштів, наданих під звіт, баланси та фінансова звітність, податкові декларації та звіти).

Також, при дослідженні можуть використовуватися у якості джерел інформації інші матеріали справи:

- акти ревізії, документальних перевірок діяльності підприємств;
- протоколи допитів, свідчення звинувачених і свідків;
- висновки експертів інших спеціальностей.

За результатами проведення судової експертизи експерт складає висновок, який є самостійним джерелом доказів у справі. Згідно із нормами кримінального процесуального закону, висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень і зроблені за їх результатом висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [2].

Поняття економічної експертизи в багатьох дослідженнях ототожнюється з поняттям ревізії та аудиту. Вони мають один предмет дослідження – фінансово-господарську діяльність підприємств і підприємців, використовуючи при цьому однакові методичні прийоми і процедури обліку і контролю, але на відміну від судово-економічної експертизи аудит та ревізія регламентуються не процесуальними, а іншими законами та підзаконними актами. Отже, судово-економічна експертиза досить істотно відрізняється від ревізії, вона не є методом господарського контролю, а є самостійним видом діяльності.

Таким чином, судово-економічна експертиза під час вирішення питань, які вимагають спеціальних знань у галузі бухгалтерського та податкового обліку, економіки, аналізу і контролю, в сучасних умовах господарювання стає дедалі доцільнішою й необхідною та може бути використана з метою дослідження повноти і достовірності будь-яких господарських операцій. Як один із засобів доказування вона сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню обставин справи, ухваленню законних та обґрунтованих судових рішень.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994. № 4038 – XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Вітер Д.В. Судово-економічна експертиза у доведенні обставин, що підлягають обов'язковому доказуванню при розслідуванні злочинів у сфері фінансування соціальних цільових програм. Теорія та практика судової експертизи та криміналістики. 2019. № 20. С 403-414.

Летючий Сергій Сергійович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка
Науковий керівник: ***Коваленко Артем Володимирович,*** доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО, ПІДОЗРЮВАНОГО У ВЧИНЕННІ ХУЛІГАНСТВА

Допит при розслідуванні – це процес отримання показань від особи, яка володіє певною інформацією, що має значення для кримінального провадження. Мета допиту – отримати повні та об'єктивно відображаючі дійсність показання, що є джерелом доказів, а наявні в них фактичні дані – доказами [1, с. 357]. Допит є слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться практично у будь-якому кримінальному провадженні. Певною інформацією про обставини кримінально караного діяння володіють потерпілі та очевидці кримінального правопорушення, підозрюваний має право давати показання та пояснення щоб захистити себе від кримінального переслідування.

Не обходиться без проведення допиту й процес досудового розслідування кримінальних хуліганств, зокрема вчинених неповнолітніми. Погоджуємося з О. Г. Бабенко, яка зазначає що допит неповнолітнього підозрюваного під час досудового розслідування може додатково травмувати його психіку, проте для встановлення інформації про обставини вчинення злочину, все ж таки необхідно оперативно отримати показання від неповнолітнього підозрюваного після вчинення ним кримінального правопорушення [2, с. 115]. Тому вважаємо за доцільне дослідити процесуальні та тактичні особливості допиту неповнолітніх, підозрюваних у вчиненні кримінально протиправного хуліганства.

До кримінальної відповідальності за вчинення діяння, передбаченого ст. 296 КК України, можуть бути притягнуті особи, які досягли віку чотирнадцяти років.

Також варто зазначити, що у випадку вчинення діяння, яке має ознаки хуліганства, особою у віці від одинадцяти до чотирнадцяти років, досудове розслідування щодо такої особи має бути проведено у повному обсязі та вирішено питання про застосування до неї примусових заходів виховного характеру.

При цьому неповнолітніми, в розумінні п. 12 ч. 1 ст. 3 КПК України, є малолітні та особи у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а малолітніми, відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 3 КПК України – діти до досягнення віку чотирнадцяти років.

Ст. 484 КПК України вимагає від слідчого, дізнавача та прокурора здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше

порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього. Тому допит неповнолітнього підозрюваного у вчиненні хуліганства доцільно проводити не у кабінеті уповноваженої особи а вдома у неповнолітнього чи в приміщенні школи де він навчається або установи де він виховується.

Відповідно до ч. 1 ст. 226 КПК України, допит таких осіб обов'язково має проводитися у присутності захисника неповнолітнього, його законного представника, педагога або психолога. До початку допиту таким особам потрібно повідомити про їхній обов'язок бути присутніми при допиті а також про їх право заперечувати проти запитань, поставлених слідчим чи дізнавачем, та ставити власні питання. За необхідності до проведення слідчої (розшукової) дії може бути в якості спеціаліста залучений лікар. Очевидно, що до проведення такого допиту доцільно залучати педагогів, психологів та лікарів, з якими допитуваний вже знайомий та має певний психологічний контакт, довіру. Допускається також проведення допиту у форматі, за якого слідчий, дізнавач передають запитання, які потрібно поставити, психологу чи педагогу, який здійснює безпосереднє спілкування з неповнолітнім. Сама уповноважена особа, яка проводить допит, спостерігає за таким спілкуванням, контролює його хід та фіксує результати.

Загальна продовжуваність такого допиту не може перевищувати дві години на день, та однієї години без перерви.

Під час проведення таких допитів доцільно враховувати психологічні особливості допитуваних осіб: як вікові, так і специфічні для осіб що вчиняють певні кримінальні правопорушення. Вчинення діяння, передбаченого ст. 296 КК України, завжди пов'язане із зневажливим ставленням правопорушника до суспільства, його правил та нормального порядку перебігу суспільних відносин, зухвалістю та цинізмом. Неповнолітні, які вчиняють хуліганство, як правило різко негативно відносяться до представників влади та працівників правоохоронних органів.

Через це значно ускладнюється встановлення психологічного контакту з допитуваним та отримання від нього будь-якої криміналістично значущої інформації. З метою вирішення таких ситуацій можемо рекомендувати проводити подібний допит поза межами органу досудового розслідування. Під час проведення слідчої (розшукової) дії слідчому, дізнавачу доцільно бути вдягнутим у цивільний одяг (а не у поліцейський однострій, який одразу викличе відразу в допитуваного неповнолітнього). Процесуальні вимоги допиту (встановлення особи, роз'яснення прав тощо) доцільно реалізовувати в ігровій формі, чергуючи такі моменти з побутовими питаннями до дитини.

Ще однією специфічною складовою допиту неповнолітнього підозрюваного у вчиненні хуліганства є предмет його допиту. На думку А. В. Коваленка, основним критерієм визначення предмету допиту особи під час розслідування певного кримінального правопорушення є обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування відповідного посягання [3, с. 122].

Так, під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 296 КК України, з'ясуванню підлягають обставини, визначені ст. 91 КПК України та обставини, що визначаються специфікою складу даного кримінального правопорушення, його криміналістичними ознаками та індивідуальними особливостями конкретного розслідуваного діяння. Крім того, відповідно до ст. 485 КПК України, під час розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, додатково з'ясуванню підлягають повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру; ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння; умови життя та виховання неповнолітнього; та наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що допит неповнолітнього підозрюваного під час досудового розслідування хуліганств є однією з ключових слідчих (розшукових) дій, яка має свою специфіку. Не дивлячись на те, що допит може негативно вплинути на психіку неповнолітнього, з метою реалізації його права на захист та для повного встановлення обставин кримінального правопорушення неповнолітній підозрюваний має допитуватися обов'язково.

Такий допит рекомендується проводити поза межами органу досудового розслідування, бажано на території школи, де навчається неповнолітній, в установі де він виховується чи у нього вдома. До проведення слідчої (розшукової) дії доцільно залучити захисника та законного представника, а також педагога чи психолога, з якими допитуваний вже знайомий. Під час проведення таких допитів доцільно враховувати психологічні особливості допитуваних осіб: як вікові, так і специфічні для осіб що вчиняють певні кримінальні правопорушення. Негативне ставлення неповнолітнього, який вчинив хуліганство, до представників правоохоронних органів може значно ускладнити встановлення психологічного контакту з підозрюваним. Предмет допиту неповнолітнього підозрюваного у вчиненні хуліганства має формуватися з урахуванням положень ст. 91 та 485 КПК України.

Список використаних джерел

1. Маркусь В. О. Криміналістика. Навчальний посібник Київ, 2007. 558. с. URL: http://library.nlu.edu.ua/poln_text/knigi/kondor1/cd /kriminalistika2007.pdf

2. Бабенко О. Г. Досудове розслідування щодо неповнолітнього підозрюваного. Дис. … доктора філософії, 081 – Право. Маріуполь, 2020. 261 с.
3. Коваленко А.В. Особливості допиту потерпілого від посягань на життя та здоров'я журналістів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 6. Том 1. 2016. С. 121-124

Мамульчик Анна Андріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Свобода Євгенія Юріївна,*** професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЕКСПЕРТИЗИ ЛАКОФАРБОВИХ МАТЕРІАЛІВ І ПОКРИТТІВ: ОБ'ЄКТИ Й ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ

Одним із найбільш поширених видів криміналістичних експертиз є експертиза лакофарбових матеріалів та покриттів, оскільки її об'єкти можна знайти майже на всіх матеріальних носіях, що є результатами виробничої та повсякденної діяльності людей у різноманітних галузях. Усі вони виступають як речові докази при розслідуванні кримінальних правопорушень і при вирішенні спорів у цивільних та господарських справах [2].

Основним об'єктом цієї експертизи варто вважати повний об'єм лакофарбового матеріалу, який являє собою багатокомпонентну суміш, що застосовується для покриття різноманітних поверхонь, які в свою чергу також використовуються під час проведення експертизи як її окремий об'єкт. Досліджуючи більш детально складові суміші, ми можемо умовно розділити їх на основні, тобто ті, що забезпечують створення лакофарбових матеріалів і віднести до них зв'язуючий компонент, різноманітні пігменти та барвники, розчинники й наповнювачі, а також допоміжні – ті, що надають суміші певних властивостей та включити до їх переліку пластифікстори, сикативи, поверхнево-активні речовини тощо. Усі ці компоненти цілого можуть розглядатися окремо та слугувати як самостійні джерела інформації, що також досліджуються під час проведення судової експертизи.

В процесі нанесення фарб, лаків, шпаклівок, ґрунтівок, оліф на різноманітні поверхні, людина зазвичай використовує певні допоміжні інструменти до прикладу фарборозпилювачі, валики, щітки, шпателі які в подальшому, разом з залишеними на них частинками суміші, утворюють окремий об'єкт експертизи. Окрім безпосередніх знарядь праці, джерелами інформації є й інші речі матеріального світу як от транспортний засіб, одяг, меблі, деталі будівельних конструкцій, сейфи тощо, які використовуються в експертизі як носії, що містять на собі лакофарбові матеріали або їх частинки.

Крім того, існують різноманітні предмети, на яких одночасно присутні ґрунтовка, шпаклівка, фарби та лаки, тобто певне нашарування речовин, яке в комплексі буде досліджуватися обізнаною особою як цілісне, єдине покриття, що становить окреме джерело інформації та підлягає експертному дослідженню.

Об'єкти експертизи лакофарбових матеріалів та покриттів можна класифікувати за різноманітними ознаками та властивостями, наприклад, фарби за агрегатним станом слід розділяти на тверді та рідкі, а розглядаючи останні за призначення варто виділяти їх наступні види: будівельні, поліграфічні, художні, спеціального призначення. Також експертами широко досліджуються лакофарбові покриття, які в свою чергу характеризуються певними особливостями, що виникають під час їх час обробки, як от шліфування та полірування деревини або оксидування та фосфатування металів, що в подальшому має значний вплив на результати дослідження зазначеного об'єкта.

Крім того, під час проведення експертизи потрібно звертати увагу й на наявність перефарбування у наданих інформаційних джерелах, його спосіб, кількість проведених маніпуляцій та площу видозміненої ділянки. Значну роль при дачі повного та обґрунтованого висновку щодо наданого лакофарбового покриття відіграє й врахування його дефектів – різноманітних відхилень від нормальної, тобто передбаченої технічними умовами або стандартом, якості пофарбованої поверхні, які мають технологічне або експлуатаційне походження.

Широкий перелік зазначених особливостей об'єктів експертизи лакофарбових матеріалів та покриттів має істотне значення для збирання суб'єктами кримінального провадження зразків достатньої кількості та відповідної якості, що в подальшому забезпечить складання обґрунтованого висновку експерта, стосовно усіх наданих йому джерел інформації. Так, пошук об'єктів криміналістичного дослідження, особливо мікрочасток, на місці події, проводиться за допомогою лупи, освітлювачів білого та УФ-світла, діелектричних паличок.[3]

Залишені на локації, де було вчинено правопорушення, матеріали, що в подальшому будуть використовуватися для дослідження обставин справи, варто вилучати з високим ступенем обережності, при можливості не відокремлюючи від їх носіїв та використовуючи певні засоби, що дають можливість фіксувати їх максимальну кількість.

При направленні речових доказів на експертизу необхідно дотримуватися правил, які забезпечують їх збереження та відсутність контактів між собою.[4] Для уникнення пошкодження та змішування об'єкти необхідно транспортувати в скляних, пергаментних або поліетиленових упаковках.

Усі вилучені речі матеріального світу та речовини необхідно підкріплювати відповідними даними про місце, час та суб'єктів, що були задіяні в процесі слідчих дій щодо отримання інформаційного джерела, що в подальшому забезпечить безсумнівність його

походження, а також гарантувати якісне транспортування до вибраної для проведення експертизи.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, слід зробити висновок, що експертиза лакофарбових матеріалів та покриттів це досить популярний вид криміналістичних експертиз, який застосовується під час встановлення обставин майже усіх видів правопорушень. Проте, особи, які задіяні для збирання матеріалів дослідження та безпосереднього проведення експертизи мають обов'язково враховувати усі нюанси об'єктів та суворо дотримуватися основних правил поводження з ними, адже не дотримавшись усіх правил щодо правильного визначення інформаційного джерела, його особливостей та подальшого пакування й доставлення до визначеного місця проведення експертизи, суб'єкти кримінального провадження можуть порушити достовірність та цілісність зразків, що у свою чергу призведе до унеможливлення проведення повноцінної експертизи та дачі обґрунтованого й об'єктивного висновку експерта.

Список використаних джерел

1. Перлін С.І. Дослідження матеріалів, речовин та виробів у структурі криміналістичної технік. Актуальні проблеми криміналістичного та експертного забезпечення діяльності правоохоронних органів та суду в Україні. Харків, 2021. С. 50-51.

2. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. /за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

3. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичне длслідження лакофарбових матеріалів: методичні рекомендації. Київ: КИЙ, 2010. 48 с.

4. Гуржій О. Б. Криміналістична експертиза лакофарбових матеріалів та покриттів. Актуальні проблеми криміналістичного та експертного забезпечення діяльності правоохоронних органів та суду в Україні. Харків, 2021. С. 60-61

Новік Микита Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Донецького державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Крушеницький Андрій Володимирович,*** викладач кафедри
кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Донецького державного
університету внутрішніх справ

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Пред'явлення для впізнання – це процесуальна діяльність, яка породжує докази. В основі цієї діяльності лежить психологічний процес впізнання, суть якого полягає в порівнянні уявного образу, що зберігається в пам'яті особи, з об'єктом, людиною, які спостерігаються

зараз, в умовах, що їх надав слідчий. У процесі порівняння особа робить висновок: чи є об'єкт, що спостерігається, тим самим (тотожнім), який вона спостерігала раніше в зв'язку з подією, що розслідується.

З психологічної точки зору акт ідентифікації – це мислення, ідентифікація двох об'єктів: того, що дійсно надано суб'єкту, і ідеалу, який зберігається в пам'яті. Отже, пред'явлення для впізнання як процес встановлення або заперечення ідентичності або приналежності до групи характеризується двома процесами – фіксуючим і когнітивним: до першого відноситься засвоєння відмінних рис і формування образу певного об'єкта, до іншого – використання цих характеристик в вирішенні питання групової ідентичності або приналежності, що являє собою висновок, який заснований на уявному аналізі, синтезі і порівнянню ознак.

Пред'явлення для впізнання використовується для встановлення особи, речі або трупа. Пред'явлення для впізнання є частиною слідчих (розшукових) дій, важливість яких полягає в тому, що вони є основним способом збирання доказів, а отже - основним засобом всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального правопорушення [1, с. 285].

Уміння правильно організувати і провести слідчі (розшукові) дії, правильно оцінити отримані результати, свідчить про відповідний рівень професійної підготовки слідчого та прокурора. В ході досудового розслідування вся система криміналістичних тактик, рекомендацій, комбінацій, операцій реалізується за допомогою слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, серед яких велике значення має впізнання людини, речей або трупа [2, с. 396].

Також необхідно відмітити, для того щоб пред'явлення для впізнання пройшло найбільш ефективно і з найбільшою віддачею для конкретного кримінального провадження потрібно щоб слідчий або прокурор мали високий рівень професійної підготовки, тому що правильне проведення та організація слідчої (розшукової) дії призведе до більш чіткого уявлення про злочинні події що яких ведеться досудове розслідування.

Положення кримінального процесуального кодексу дозволяють розрізняти два типи пред'явлення особи для впізнання - в натуральній формі і за зображенням. Якщо перший вид прийнятний і зрозумілий, то другий викликає деякі питання. Перш за все, слід зазначити, що ч. 6 ст. 228 цього кодексу передбачає використання фото і відеозаписів замість безпосереднього сприйняття пізнаваного обличчя. Вибір такого способу проведення слідчої (розшукової) дії може бути наслідком обмеження можливості пред'явлення особи на природі або з тактичних міркувань [3, с. 167].

Людині показують фотографію з особою, яку треба впізнати, разом з іншими фотографіями, яких повинно бути не менше трьох. Представлені фотографії не повинні мати явних відмінностей за формою та іншими особливостями, що істотно впливає на сприйняття зображення. Люди на інших фотографіях повинні бути однієї статі і

можуть не мати явних відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою яку впізнають.

Відомо, що в процесі сприйняття і запам'ятовування особливі прикмети людей зберігаються краще. Тому при допиті вкрай необхідно знати, чи не було у людини цих особливих ознак (шрамів, родимих плям, бородавок, тощо), мав він якісь фізичні недоліки (косоокість, відсутність частини тіла, тощо). Якщо особа запам'ятала тільки ознаки і характеристики тієї частини тіла, яка прикрита одягом, їх не слід пред'являти для впізнання, оскільки такі ознаки і характеристики повинні бути перевірені під час освідування особи [4, с. 669].

Згідно з ч. 1 ст. 228 Кримінального процесуального кодексу України, забороняється показувати перед проведенням впізнання впізнаючому особу, яку він має впізнати. Це пов'язано з психологічними властивостями людини, оскільки було доведено, що останнє сприйняте зображення перед безпосереднім розпізнаванням краще зберігається в пам'яті і відтворюється. З цієї ж причини забороняється пред'являти для впізнання після попереднього проведення тієї ж процедури, але за допомогою перегляду фотографій або відеозаписів однакової людини [3, с. 106].

Невід'ємною частиною процедури впізнання є залучення, крім особи яку впізнають, як мінімум трьох осіб однієї статі, які явно не розрізняються за віком, одягом і зовнішнім виглядом. Причому, вибираючи доповнення, слід звертати увагу не на вік, вказаний в документах, а на те, як вони виглядають насправді.

Людина, яка буде впізнаватися на фотографії, повинна бути зображена таким чином, що і інші особи на фотографіях, тобто, щоб нічим не виділялися різко серед інших (всі фотографії повинні бути пронумеровані, одного розміру, тощо). Представлені фотографії повинні бути оформлені у вигляді таблиці фотографій або вклеєні в протокол і скріплені печаткою слідчого органу. В матеріалах справи повинна міститися інформація про те, як, де і за яких обставин були виявлені фотографії особи, яку необхідно пред'явити для впізнання (протокол обшуку або вилучення, тощо). Розпізнавання обличчя з фотографій відбувається в тому ж процедурному порядку, що і пряме розпізнавання осіб. Якщо особа впізнала когось на фотографії, в протоколі вказується, під яким номером була поміщена фотографія людини, пред'явлена для впізнання, його прізвище, ім'я, по батькові.

М.М. Єфімов зазначив що необхідно приділяти більше уваги часу та місцю проведення слідчої (розшукової) дії. Слід зазначити, що пред'явлення особи для впізнання обумовлено двома факторами, а саме реальною можливістю проведення і пріоритетом, тобто ніж раніше відбудеться впізнання, тим більше інформації, необхідної для розслідування, буде збережено в пам'яті впізнаючого. Звідси випливає, що тільки провівши ідентифікацію якомога раніше, можна розраховувати на ефективність і достовірність результатів такого розслідування. Як правило, пред'явлення для впізнання проходить у слідчому відділенні. Але в частині 4 ст. 228 Кримінального

процесуального кодексу України, законодавець передбачив певну гарантію, яка передбачає з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням [5, с. 188].

Здійснивши аналіз наукових праць можна прийти до висновку, що пред'явлення особи для впізнання є найбільш поширеним видом пред'явлення для впізнання, яка застосовується на практиці. Кримінальний процесуальний кодекс встановлює ряд особливостей такої дії, кожна з яких є невід'ємною частиною впізнання особи.

Список використаних джерел

1. О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1. Х. : Право, 2013. 768 с.

2. Коршиков М. В. Современные проблемы предъявления для опознания и класификация его видов: Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вер- надского. Серия: Юридические науки. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 394-400.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Офіційний сайт Верховної ради України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 12.11.2021)

4. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Российская Е. Р. Криминалистика. Учебник для вузов. М. : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА—ИНФРА-М), 2000. С. 659-673

5. Єфімов М.М. Підготовчий етап пред'явлення особи для впізнання під час розслідування злочинів проти моральності: Вісник Національного технічного університету України «Політологія. Соціологія. Право.». 2017. № 1(33). С. 186–189.

Осадча Карина Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Свобода Євгенія Юріївна,*** професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СПОСОБИ Й ОСОБЛИВОСТІ ВИЛУЧЕННЯ ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ З МІСЦЯ ПОДІЇ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ПРОВЕДЕННЯ ОДОРОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Запахи повсякчасно оточують людину та супроводжують її впродовж усього життя, тому і вчинення протиправних дій не обходиться без виникнення певних запахових слідів, що можуть стати цінним джерелом інформації під час проведення досудового розслідування.

Одорологічна експертиза дає змогу встановити чимало обставин правопорушень, даючи відповідь на низку ситуаційних питань, а також ідентифікувати осіб та їх місце розташування. Необхідність в результатах одорологічної експертизи існуватимуть завжди, тому її можна визначити як одну з найперспективніших.

Запахи можуть бути різної природи: належати людині або тварині, походити від наркотичних та вибухових речовин, токсинів тощо. Усі види зразків запахових слідів, незалежно від їх походження, об'єднує відносна нестійкість та складність у вилученні та дослідженні в контексті загальної методики судової експертизи.

Перш за все, необхідно теоретично обґрунтувати сутність одорологічної експертизи, визначити коло досліджуваних нею об'єктів, предмет її дослідження тощо.

Одорологічна експертиза – це галузь судових досліджень, спрямованих на вивчення природи та механізму утворення запахових слідів з метою з'ясування обставин вчинення правопорушень, ідентифікації осіб, причетних до протиправного діяння та вирішення низки інших експертних завдань.

Одорологічна експертиза є досить специфічною порівняно з іншими дослідженнями, вона здатна вирішувати широке коле завдань, що зумовлюють потреби кримінального провадження. Вона дозволяє встановити чи походять запахові сліди, наявні на наданих предметах від особи, що перевіряється, чи наявні запахові сліди даної особи у вилучених слідах, чи сліди залишені однією чи декількома особами, у якому напрямку рухалась ця особа або особи, та навіть дозволяє встановити тривалість перебування людини у певному місці [2].

Об'єктами одорологічної експертизи – запахові сліди, що є молекулами речовини, які перебувають у газоподобному стані. Такі зразки запаху людини можуть зберігаютися в крові людини, потожирових слідах, спермі, волоссі, або предметах з якими вона мала контакт [1, с. 364].

Варто розуміти, що, як і будь-які об'єкти експертного дослідження, запахи теж не однакові та ідентифікуються за низкою ознак. І в залежності від типу зразка відрізнятимуться і методи його вилучення та дослідження. За часом утворення запахові сліди бувають свіжими, тобто з моменту їх утворення пройшло не більше однієї години, нормальними, з моменту утворення яких пройшло від однієї до трьох годин, а також старі, що утворилися більш як три години потому з моменту їх виявлення [2].

Найоптимальнішими для проведення одорологічної експертизи є свіжі та нормальні сліди, адже містять найбільшу концентрацію ароматичних речовин. Враховуючи той факт, що речовини, які складаються із газоподібних молекул, є дуже леткими, існує низка вимог, яких необхідно дотримуватися при вилученні дослідженні запахових слідів, аби мінімізувати втрату ароматичних речовин.

Для цього процедура вилучення та дослідження має проводитися в якомога стерильніших умовах. Щоб уникати безпосереднього контакту спеціаліста або експерта із носіями одорологічної інформації він зобов'язаний користуватися гумовими рукавичками та пінцетом, попередньо обробленим спиртом. Біологічні виділення з рук людини (піт, жир) здатні змішуватися із досліджуваним запаховим слідом та привести до повної втрати його значимості.

Обов'язково запахові сліди після проведення слідчих (розшукових) дій із залученням службового собаки на місці подій підлягають консервації для можливості подальших досліджень. Для цих цілей застосовуються герметичні ємності, наприклад, скляні можна закрити металевими або скляними кришками [3].

Для вилучення запахових слідів використовують перелік матеріалів, що здатні забезпечити збереженість слідів та уберегти їх від домішок інших запахів, а саме: клаптики чистої бавовняної тканини, алюмінієву фольгу.

Носії запахових слідів огортають цими матеріалами та поміщають у герметичний контейнер. Вологі об'єкти перед упакуванням та транспортуванням необхідно висушити без використання нагрівальних приладів, адже потоки гарячого повітря або вплив високих температур може сприяти розсіюванню запахових молекул [4, с. 42].

Якщо об'єкт, що є носієм одорологічної інформації неможливо вилучити з місця подій, застосовують декілька способів «консервації» запахів. Наприклад, абсорбування на нейтральний носій, яким переважно є чиста бавовняна тканина – марля, фліс або що, яка поміщається на об'єкт та накривається скляною чи металовою ємкістю.

Також може застосовуватися вилучення запаху за допомогою шприця або пустої ємкості. У першому випадку голкою стерильного шприця «відсмоктується» повітря, що містить ароматичні молекул. За відсутності шприця застосовують пусту чисту пляшку, яку попередньо деформують стискуванням, а потім повертають у попередню форму. Завдяки перепаду тиску забезпечується всмоктування запахового сліду до пляшки та подальша консервація його у ній [3].

Окрім того, необхідного зняти зразок фонового запаху шляхом абсорбції на фрагмент чистої бавовняної тканини, яка поміщається на місцевості або у приміщенні, де вилучаються запахові сліди з об'єктів.

Дослідження вилучених зразків проводиться із залученням службових собак-детекторів, що готуються відповідними кінологічними підрозділами. В залежності від завдань експертизи визначається методика проведення дослідження. Наприклад, якщо необхідно встановити належність певного запахового сліду підозрюваній особі, зразки поміщаються у чисті контейнери, додаючи нейтральні запахові сліди, що забезпечують об'єктивність дослідження [5].

Отже, таким чином, серед основних принципів, яких необхідно дотримуватися при вилученні запахових слідів є забезпечення їх цілісності шляхом герметизації та унеможливлення домішування

сторонніх запахів, що можуть впливати на об'єктивність дослідження. Це забезпечується шляхом використання низки допустимих матеріалів, що унеможливлюють розсіювання та пошкодження зразків: скло, бавовна, метал. Особа, що проводить вилучення запахових слідів зобов'язана ретельно слідкувати за додержанням процедури та порядку вилучення та транспортування зразків, адже повнота та об'єктивність дослідження – запорука ефективності проведення будь-якої судової експертизи.

Список використаних джерел

1. Нестор Н.В. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. / Н.В. Несторов, О.Г. Рувін. Київ: Ліра-К, 2019. 424 с.

2. Ящук. В.О. Наукові та правові засади використання запахових слідів підчас розслідування кримінальних правопорушень. Науковий вісник приватного та публічного права. 2020. №6. С. 288-293.

3. Волошин О.Г. Робота із запаховими слідами на місці подій і безпосереднє використання їх для відсутньої особи за гарячими слідами. Теорія та практика судово-експертної діяльності. Київ: 2019, С. 101-105. URI :http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/15326

4. Фурман Я.В., Юсупов В.В., Котялренко Л.Т., Дмитрук Р.С.. Особливості збирання у досудовому провадженні біологічних слідів людини: метод. рек. Київ: НАВС, 2016. 43 с.

5. Сокиринська О.А. Одорологія: історія формування, методи дослідження запахових слідів та їх роль у розслідуванні злочинів. Право України: теорія і практика. 2006. №4. С. 27 33.

Папуніцька Карина Миколаївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Антонюк Поліна Євгенівна,*** професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ

Частина 1 ст. 232 кримінального процесуального кодексу України визначає випадки, при яких проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема, – допиту, впізнання, – можливе у режимі відеокоференції під час досудового розслідування. До таких випадків законодавець відносить:

– неможливість безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин,

– необхідність забезпечення безпеки осіб,

– проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого,

– необхідність вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування,

– наявність інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Під відеоконференцією у кримінальному провадженні слід розуміти особливу процедуру, що реалізується через телекомунікаційні технології, при якій спілкування у вигляді обміну аудіо- і відеоінформацією між віддаленими учасниками слідчої (розшукової) дії відбувається на відстані (дистанційно), але в режимі реального часу [1, с. 285].

Враховуючи те,що слідчі (розшукові) дії, які проводяться в режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів фіксації, до початку проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції, необхідно:

– активувати технічні засоби відеозапису;

– перевірити наявність вільного місця на внутрішньому носії відеозапису (не менше 10 Гб вільного місця);

– перевірити працездатність технічних засобів відеозапису,

– провести тестування пристроїв (мікрофони, камери тощо) та впевнитись, що вони працюють нормально, а відеоконференція і її запис здійснюється правильно.

Здійснення фіксації слідчої (розшукової) дії в режимі відеоконференції починається з моменту оголошення про початок її проведення [2].

Проведення допиту у режимі відеоконференції має деякі особливості, що відрізняє його від загального порядку проведення допиту. При проведенні допиту особи у режимі відеоконференції деякі труднощі викликає встановлення психологічного контакту з допитуваним, що забезпечує ефективність цієї слідчої (розшукової) дії. Під час проведення вербальних слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції (до яких належить і допит) знижується рівень комунікативного контакту з їх учасниками. Ця обставина призводить до неможливості одержання особистого, безпосереднього враження суб'єкта розслідування від допитуваного та врахування всіх нюансів його поведінки під час надання показань. Зниження комунікативного контакту проявляється також у: 1) відсутності безпосереднього (віч-на-віч) спілкування слідчого, прокурора, слідчого судді з учасником слідчої (розшукової) дії; 2) технічній складності передачі всього обсягу інформації; 3) відсутності сприятливої для спілкування атмосфери слідчої (розшукової) дії.

Зниження рівня комунікативного контакту під час проведення слідчих дій у режимі відеоконференції не слід розглядати як суттєву перешкоду для впровадження в кримінальне провадження

відеоконференції, яка не створює нездоланного бар'єру для ефективної комунікації між учасниками слідчої (розшукової) дії.

При проведенні допиту у режимі відеоконференції слід забезпечити належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. З цією метою рекомендується залучити до участі у проведенні допиту у режимі відеоконференції спеціаліста. Основою метою залучення спеціаліста до участі у проведенні допиту в режимі відеоконференції є забезпечення належної якості передачі зображення і звуку, безперервного і стабільного сеансу зв'язку та інформаційної безпеки відеоконференції.

Перед початком проведення допиту у режимі відеоконференції необхідно переконатися, що ніщо не перешкоджає особі вільно давати показання, заявляти клопотання, надавати докази, що дозволяє уникнути так званого впливу «поза кадром». Проведення допиту у режимі відеоконференції повинно бути організоване таким чином, щоб було видно не тільки її учасників, але і все приміщення, в якому він здійснюється, а також всіх осіб, що приймають участь або присутні при його проведенні, з метою спостереження за їхньої реакцією на конкретні показання або поставлені питання. Учасникам допиту повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у допиті в режимі відеоконференції, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені кримінальним процесуальним кодексом України. Оскільки відповідно до ч. 6 ст. 224 КПК допитувана особа має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті, при допиті у режимі відеоконференції слід забезпечити можливість передати інформацію, яка міститься в таких документах та нотатках.

Для цього в місці перебування допитуваної особи слід встановити сканер, а в місці перебування слідчого, прокурора, слідчого судді та інших учасників слідчої (розшукової) дії – принтер. Відеоконференція повинна відбуватися також із забезпеченням інформаційної безпеки, тобто слід забезпечити захищеність інформації та підтримуючої її інфраструктури від випадкового чи навмисного впливу природного чи штучного характеру, що можуть завдати шкоди кримінальному провадженню, призвести до розкриття таємниці досудового розслідування, змісту показань, що були надані під час слідчої дії, даних про осіб, які знаходяться під державним захистом тощо [3].

Отже, застосування режиму відеоконференції спрямоване на забезпечення участі учасника кримінального провадження у разі неможливості його особистої присутності під час окремих слідчих (розшукових) чи судових дій. Складнощі, з якими стикаються суб'єкти розслідування при організації допиту в режимі відеоконференції, можуть бути усунені, зокрема, шляхом вдосконалення технічного обладнання, законодавчого вирішення питання місцеперебування

захисника у разі застосування режиму відеоконференції, створення за допомогою технічних засобів умов для конфіденційного спілкування учасників, застосування електронного протоколу допиту, цифрового підпису, електронної форми розписки тощо.

Список використаних джерел

1. Грекова Л. Ю. Деякі питання забезпечення відеоконференції науково-технічними засобами / Л.Ю. Грекова // Людина, суспільство, держава: правовий виміру сучасному світі: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 27 лютого 2014 р. – С. 285–287.

2. Михальчук Т. В. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції / Т. В. Михальчук // Криминалистика и судебная экспертиза. – 2013. – Вип. 58(1). – С.141.

3. Інструкція про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження): затв. наказом Державної судової адміністрації України від 15.11.2012 р.

Проскурня Вікторія Анатоліївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Університету державної фіскальної
служби України
Науковий керівник: ***Амеліна Анна Сергіївна,***
професор кафедри фінансових розслідувань
Університету державної фіскальної служби
України, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СЛІДЧІЙ ПРАКТИЦІ

Сучасні умови створення та удосконалення криміналістичних знань залежать від науково-технічного прогресу. Тенденції розвитку криміналістики, в першу чергу, викликані стрімким розвитком інформаційних потоків та науково-технічних досягнень у світовій практиці. Провідною ідеєю криміналістики є об'єднання новітніх знань та розробок науки, які мають особливий вплив на вирішення завдань протидії злочинності.

Варто зазначити, що відомі криміналісти зробили значний внесок у розвиток теорії науково-технічного забезпечення та принципів застосування слідчої діяльності: В. П. Бахін, Р. С. Бєлкін, П. Д. Біленчук, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, Н. І. Клименко, А. В. Іщенко, М. В. Салтевський, В. В. Тищенко та інші. Однак у науково-технічному забезпеченні слідчої діяльності залишаються теоретичні та практичні проблеми, які потребують удосконалення.

У зв'язку з пандемією питання запровадження інновацій й застосування техніко-криміналістичних засобів і технологій у

дистанційному досудовому провадженні, які можуть практикуватися під час проведення допиту, розпізнавання за допомогою відео конференцій, презентацій для ідентифікації людей за межами візуального та аудіо моніторингу є досить актуальним.

На основі робіт Шепітько, до нових криміналістичних засобів необхідно віднести послідовність першочергових слідчих дій, новітні інформаційні технології, електронні бази знань, методи фіксації, аналізу та оцінки доказової інформації, нові тактичні прийоми, їх комплекси, тактичні комбінації та операції, та перевірки типових слідчих версій, методики розслідування нових видів злочинів [1, с. 338].

Використання автоматизованих інфораційних систем , в тому числі, баз даних є одним із найбільш багатообіцяючих напрямів покращення діяльності слідчих. Такі інформаційні системи сприяють оптимізації роботи слідчих, в процесі уодноманітнення та комп'ютеризації документообігу, а також збереженні документів. До таких проєктів можна віднести «Автоматизоване робоче місце слідчого», основним завданням якого є забезпечення підтримки у вирішенні нагальних питань та прийнятті рішень. Структура АРМ слідчого має таку будову: інформаційно-довідкові, інформаційно-пошукові й інформаційно-консультаційні системи [2, с. 125–128].

Завдяки застосування автоматизованого робочого місця слідчий має змогу використовувати: інформацію, яка міститься в кримінально-правовому і процесуальних законах; таку, що містить рекомендації з розслідування окремих видів злочинів; доказову – містить необхідні відомості про обставини розслідуваного злочину; таку, що міститься в непроцесуальних документах (оперативну) та довідкову, яка охоплює відомості про слідчу дільницю, район, область, а також певну інформацію про організації й підприємства, правоохоронні органи, експертні установи тощо [3, с. 361].

Сучасні проблеми потребують сучасного вирішення, тому можемо зробити висновки, що застосування сучасних інноваційних технологій у слідчій діяльності як складової частини криміналістичного забезпечення має значний внесок в оптимізації як всієї діяльності органів досудового розслідування, так і в забезпеченні протидії злочинності за рахунок упровадження науково-технічних досягнень. Адже, на нашу думку, застосування новітніх технологій сприятиме оптимізації діяльності в цілому, збільшить ефективність праці слідчих, зменшить ймовірність допущення помилок та стане основою у прийнятті рішень відповідно до ситуацій розслідування окремих видів злочинів.

Список використаних джерел

1. Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / за ред. В. Ю. Шепітько. Харків: Право, 2018. 338 с.

2. Шепітько В. Ю. Роль інформаційних технологій у підвищенні якості слідчої діяльності. Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у

сфері боротьби зі злочинністю в Україні / за ред. В.І. Борисова, В.С. Зеленецького. Харків, 2011. 125-128 с.

3. Караханьян А. К. Проблеми комп'ютеризації розслідування. Актуальні проблеми боротьби із злочинністю: матеріали респ. наук. практ. конф., Єкатеринбург, 1992. 361-363 с.

Рудницька Каріна Генадіївна,
курсантка факультету підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Плетенець Віктор Миколайович,*** доцент кафедри крміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВПЛИВ ПОІНФОРМОВАНОСТІ СЛІДЧОГО НА ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Поінформованість правоохоронців про особу злочинця забезпечує ефективність їх роботи та дає шанс окрім викриття винуватця у вчиненні кримінального правопорушення ще й на успішне його розслідування. Виконання покладених на слідчого повноважень згідно із статтею 40 Кримінального процесуального кодексу України [1] має забезпечити виконання завдань кримінального провадження, визначених статтею 2 цього кодексу, з дотриманням принципів швидкості, повноти та неупередженості. Слідчий, спираючись на інформацію отриману до початку або ж під час допиту, може вибудовувати певний порядок своїх дії та тактику допиту, що допоможе йому у реалізації поставлених задач. Одним з аспектів поінформованості слідчого, якими він може володіти ще до початку проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема й допиту полягає у зборі про особу злочинця. Вагомого значення в отриманні відомостей про особу не встановленого злочинця можна отримати зі змісту такого структурного компоненту криміналістичної характеристики окремих видів кримінальних правопорушень, як особа злочинця. Вона, на думку Мельничок В. М. складається з таких елементів, а саме:

1) що містять такі соціально-демографічні ознаки, як соціальне походження й стан, сімейний стан і посада, національна й професійна належність, рівень матеріальної забезпеченості;

2) які визначають рівень розумного розвитку, освітньо-культурний рівень, знання, навички, вміння;

3) до яких входять моральні якості, ціннісні орієнтації й прагнення особистості, її соціальні позиції та зв'язки, інтереси, потреби, схильності, звички;

4) що формують психічні процеси, властивості та стани особистості;

5) що складаються із соціального змісту й прояву таких біофізіологічних ознак, як стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичної конституції тощо [2].

Відомості психологічного, демографічного, культурного та інших аспектів, допоможуть сформувати портрет особи, з якою слідчому доведеться проводити слідчі (розшукові) дії. Так, знаючи, що особа раніше притягувалась до кримінальної відповідальності, буде усвідомлювати про: необхідність володіння лексиконом(тюремного жаргону), який ймовірно буде використовувати злочинець; така особа ознайомлена з процедурою проведення слідчих (розшукових) дій, тому правоохоронцям потрібно звернути увагу на необхідність точного виконання кримінально-процесуальних процедур; допитуваний незалежно від свого процесуального статусу(свідок, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, експерт (на стадії судового розгляду) може бути поінформований про роботу правоохоронців, маючи попередній злочинний «досвід». Ці відомості можуть сприяти визначенню напрямків пошуку винуватців, звуження кола запідозрених осіб, зменшення часу на розслідування кримінального правопорушення, прогнозування лінії поведінки учасників при проведенні слідчих (розшукових) дій тощо. На підставі цих даних ступінь можливої помилки слідчого в обранні тактичних прийомів, послідовності їх використання тощо буде зведена до мінімуму. Отримання потрібної інформації під час допиту залежить від двох суб'єктів слідчого та допитуваного. Кваліфікованому слідчому необхідно дотримуватись засад не тільки кримінального провадження, а й принципів допиту, якими є активність, цілеспрямованість, об'єктивність та повнота.

Отже, можна зробити висновок, що проінформованість слідчого має вагоме значення для проведення розслідування взагалі та такої слідчо-розшукової дії як допит. Під поняттям проінформованості слідчого мається на увазі дві складові, з одного боку це його кваліфікація, як правоохоронця, а з іншої інформація якою він користується в ході розслідування провадження. Значну кількість відомостей можна отримати зі змісту особи злочинця як елементу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень окремого виду. Ці дані можуть сприяти як пошуку ще не встановленого правопорушника так і прогнозуванню його лінії поведінки й захисту під час розслідування взагалі та проведення окремих слідчих (розшукових) дій зокрема. Відповідно, цим даним під час підготовки до проведення окремих слідчих (розшукових) дій має приділятися з боку суб'єктів розслідування належна увага.

Список використаних джерел

1. Кримінально процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Мельничок В. М. Криміналістична характеристика соціально-психологічних ознак особистості злочинця. Юридична Україна. 2008. № 11. С. 97–102.

Сергієнко Марина Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Університету державної фіскальної
служби України
Науковий керівник: ***Амеліна Анна Сергіївна,***
професор кафедри фінансових розслідувань
Університету державної фіскальної служби
України, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

На сьогодні наша держава Україна активно рухається у напрямку євроінтеграції, тому введення у вітчизняне законодавство новели –кримінального проступку, виступає одним із важливих факторів розвитку національного права. Проте внесення спочатку до процесуальної частини поняття кримінального проступку, а потім лише до матеріальної частини – введення норми до Кримінального кодексу України, створило певні проблеми та прогалини у праві. Тому дослідження кримінальних проступків та їх окремих аспектів є актуальним питанням на сьогодні.

Слід зауважити наявність наукових розробок таких вчених, як Г.П. Власова , К.П. Задоя, В.В, Топчій, М. Хавронюк та інших.

Доцільно зазначити, що процес внесення змін до інституту кримінального правопорушення для нашої держави є позитивним кроком, адже проведення розмежування злочину та кримінального проступку має на меті забезпечення ефективного та оперативного розгляду кримінальних справ.

Слід зауважити, що на сьогодні у КК України законодавець ввів такі поняття, як: «кримінальне правопорушення», визначення якого подано у ч. 1 ст. 11 КК України, «злочин» та «кримінальний проступок».

Ведення вищезазначених понять мають суттєве значення як у кримінальному, так і кримінально-процесуальному праві. Кримінальне правопорушення виступає тим поняттям злочину та кримінального проступку, яке при здійснення кваліфікації діяння за КК України має суттєве значення , оскільки необхідно визначити чи вчинила винна особа кримінальний проступок, передбачений ч. 1 ст. 185 КК України, чи злочин (частини 2-5 ст. 185 КК відповідно). Тому що у майбутньому все це вплине на кримінально-правові наслідки

вчиненого кримінального правопорушення та відповідно визначення міри відповідальності.

Слід наголосити на тому, що відмежувати кримінальний проступок та злочин вітчизняний законодавець пропонує за допомогою виду та міри покарання. Проте до внесення змін до Кримінального кодексу України кримінальних проступків, проступки існували у вигляді адміністративних правопорушень і деяких злочинів невеликої тяжкості.

Фактично, констатує Г.П. Власова, «законодавець просто переніс злочини невеликої тяжкості в категорію проступків, обґрунтовуючи можливість і доцільність такого поділу на існуючу значно меншу ступінь суспільної небезпеки злочинів невеликої тяжкості порівняно із злочинами середньої тяжкості, тяжкими та особливо тяжкими злочинами. Власне, необхідність поділу була закладена ще під час прийняття нового Кримінального процесуального кодексу. Аналогічний поділ правопорушень на злочини і кримінальні проступки існує в інших країнах, зокрема, у ФРН, Естонії, Латвії, Швейцарії, Угорщини, Туреччині» [2, с. 121].

М. Хавронюк, активний прибічник ідеї запровадження інституту проступків у національне кримінальне право, аргументує, що підставою для виокремлення проступків як окремого виду правопорушення є тільки його інакша, відмінна від злочину й адміністративного правопорушення, правова природа: це діяння, яке, з одного боку, не спричинює значної чи тяжкої шкоди в розумінні КК і не створює загрози спричинення тяжкої шкоди – і цим відрізняється від злочину, а з іншого, не є управлінським за своєю суттю – і цим відрізняється від адміністративного правопорушення [6, с. 130].

Як справедливо зауважує К.П. Задоя: «формальне перейменування злочину на кримінальне правопорушення у низці випадків видається невиправданим (зокрема, у ст. 107 КК України, адже умовно-дострокове звільнення може застосовуватися лише до неповнолітніх осіб, які відбули певну частку від призначеного строку покарання у виді позбавлення волі за нетяжкий, тяжкий чи особливо тяжкий злочин; можливість умовно-дострокового звільнення за вчинення кримінального проступку не передбачена)» [4, с. 33].

Необхідно відмітити, що зміни відбулись і у ст. 12 КК України. Так, у ч. 2 зазначеної статті надано визначення кримінального проступку та наведено, що ним є «передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 3 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.) або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі» [2].

Поміж іншого, вітчизняний законодавець відмовився від минулого поділу злочинів за тяжкістю і тепер ми маємо нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі злочини (ч. 3 ст. 12 КК України). Проте фактично відбувся поділ злочинів невеликої тяжкості на дві підгрупи: 1) які

мають штраф до 3 000 н.м.д.г. та не передбачають позбавлення волі та 2) які передбачають в санкції частини статті штраф понад 3 000 н.м.д.г. та/або позбавлення волі [2].

Доцільно зазначити, що законодавець, «об'єднав другу підгрупу із «старими» злочинами середньої тяжкості, перейменувавши їх на «нетяжкі злочини». Тому створив випадки та ситуації, коли в окремих «старих» злочинах середньої тяжкості було замінене позбавлення волі на обмеження волі, таким чином переводячи цей злочин до категорії кримінальних проступків (приміром, ч. 1 ст. 185 КК України)» [3, с. 28].

Таким чином, можна прийти до висновку, що довгоочікувані зміни, які відбулися у чинному законодавстві враховуючи європейський досвід щодо досудового розслідування кримінальних проступків є беззаперечно позитивним моментом щодо спрощення процесу доказування у провадженнях про кримінальні проступки, адже вони відрізняються від загальних, і дійсно покликані на прискорення процесу досудового розслідування кримінальних проступків. Ось чому ефективному дотриманню прав учасників кримінального провадження сприятиме застосування саме нових кримінальних процесуальних інститутів, включаючи спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання, доведеності вини особи, та винесення законного, обгрунтованого вироку суду у спрощені строки судового розгляду.

Список використанних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651–VI. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341–III . Дата оновлення: 16.09.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/stru#Stru.

3. Власова Г.П. Спрощення кримінального судочинства України: історія, теорія, практика. Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України, 2014. 424 с.

4. Задоя К.П. Спрощене провадження щодо кримінальних проступків за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року та законодавством європейських держав. Вісник кримінального судочинства, 2019. С. 29–39.

5. Топчій В. В. Кримінальний проступок: вимога часу як правова необхідність чи політична забаганка. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика), 2019. С. 173–179.

6. Хавронюк М.І. Проступок, його сутність і порядок досудового розслідування та судового розгляду: новітні середньоазійські підходи у порівнянні із вже відомими. Право України. 2020. № 2. С. 119–137.

Сердечний Артем Борисович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Крушеницький Андрій Володимирович,*** викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНО-ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ДОПУСТИМОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ

На сьогодні, в епоху стрімкого розвитку технологій, досить важко знайти особу, яка б зовсім не користувалася б жодним з сучасних цифрових винаходів. За деякими оцінками, 92% населення України володіє мобільними телефонами, а 41% – смартфонами [1]. Під час нещодавнього дослідження, проведеного у Великій Британії, було встановлено, що люди щодня в середньому витрачають 2 години 28 хвилин на свої смартфони (і цей показник підвищується до 3 годин 14 хвилин у віковій групі від 18 до 24 років). Крім того, дослідження також встановило, що смартфони перевіряють кожні 12 хвилин у години неспання, вони становлять найважливіші пристрої для доступу до Інтернету для 72% дорослих, а 71% ніколи не вимикає своїх смартфонів [2]. Втім, не усі верстви населення використовують цифрові прилади для розваг або постійного контакту з близькими. Досить велика кількість злочинів сьогодення було втілено за допомогою засобів мобільного зв`язку, які слугували інструментом зв`язку між посібниками, приладом дистанційного керування та надання вказівок ієрархічним ланкам злочинної організації або інформування про місце-схованку наркотичних речовин шляхом повідомлення. Саме тому, процесуальне регулювання оформлення та взаємодії із зазначеними засобами впливу на втілення злочину під час досудового розслідування має бути прогресивним та відповідним до викликів сучасності.

Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для кримінального провадження [3]. Електронні дані, які відправлені та отримані з використанням кваліфікованої електронної довірчої послуги реєстрованої електронної доставки, не можуть бути позбавлені юридичної сили і можливості розглядатися як доказ у судових справах виключно на тій підставі, що вони мають електронну форму, якщо такі дані відповідають вимогам до кваліфікованої електронної довірчої послуги реєстрованої електронної доставки [4].

Досліджуючи електронні докази, особливо в формі електронних документів, існує значна кількість юридичних нюансів, яким слід приділяти увагу для того, щоб доказ було визнано допустимим.

Наприклад, електронний документ не може існувати без носія інформації. При цьому, мають значення, що ідентифікують ознаки носія інформації, які включають найменування типу, марки, моделі, індивідуального серійного номера і т.п. машинного носія, на якому записаний файл. Важливе значення при дослідженні електронних документів має проблема встановлення достовірності електронних доказів і забезпечення їх доказової сили. На сьогодні в процесуальному законодавстві не передбачені конкретні критерії достовірності електронних доказів.

Наразі на практиці склалися деякі правила забезпечення достовірності електронних доказів і пред'явлення їх в суді:

– якщо електронний документ містить в собі графічну або текстову інформацію, то роздруковується його паперова копія, яка оформлюється і завіряється уповноваженою особою; така копія долучається до справи і досліджується як звичайний письмовий документ;

– якщо операції, що документально підтверджуються електронним документом (електронний документ підписаний ЕЦП), а сторони не визнають надання послуг, що підтверджуються цим документом, то призначається комплексна експертиза, де економічна експертиза проводиться вже за даними щодо автентичності ЕЦП;

– якщо електронний документ являє собою сторінку в мережі Інтернет, то така сторінка за умови посилання роздруковується на папері, оформляється і завіряється як копія веб-сторінки при зверненні зацікавленої особи; завірений роздрук сторінки сайту долучається до справи та досліджується в процесі;

– якщо електронний документ несе в собі аудіо- або відеоінформацію, то, як правило, робиться копіювання таких файлів на окремий переносний електронний носій, який долучається до справи та досліджується за допомогою спеціальних технічних засобів [3].

Звертаючи увагу на останнє правило, де містяться рекомендації щодо копіювання файлів, хочемо наголосити на тому, що у випадку зберігання інформації на кількох електронних носіях кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа [5]. Зокрема, висновок Верховного Суду у справі № 751/6069/19 свідчить про те, що матеріальний носій – лише спосіб збереження інформації, який має значення, тільки коли електронний документ виступає доказом. Головною особливістю електронного документа є відсутність жорсткої прив'язки до конкретного матеріального носія. Один і той же електронний документ (відеозапис) може існувати на різних носіях. Всі ідентичні за своїм змістом примірники електронного документа можуть розглядатися як оригінали та відрізнятися один від одного тільки часом та датою створення. Верховний Суд підкреслив, що долучений слідчим до матеріалів провадження в якості речового доказу DVD-R-диск з відеозаписом обставин події був виготовлений у зв`язку із необхідністю надання інформації, яка має значення у кримінальному

провадженні, та є самостійним джерелом доказу, похідним від інформації, що зберігається на комп`ютері в електронному вигляді у вигляді файлів. Таким чином, записаний на оптичний диск – носій інформації, електронний файл у вигляді відеозапису є оригіналом (відображенням) електронного документа [6].

Станом на 2021 рік, джерелом електронних доказів можуть слугувати такі предмети, як: смарт колонки, ігрові консолі, іграшки, бодікамери, фітнес трекери, смарт годинники, смарт ТВ, транспортні засоби, банкомати, побутові пристрої та електронні карти доступу. Ми вважаємо, що наведений перелік джерел доказів не є вичерпним, більш того, хоча б один з зазначених об`єктів є предметом використання у побуті звичайного українця, який може застосувати його як для організації власного дозвілля, так і для скоєння кримінального правопорушення. Тому, на нашу думку, слід стежити та ретельно вивчати технологічні інновації, які здатні полегшувати скоєння злочинів. Так, фітнес трекери можуть допомогти встановити місцезнаходження особи у певний час, при цьому ці трекери мають значні недоліки в частині інформаційної безпеки. Американським військовим нещодавно було заборонено використовувати такі трекери. Також, Wifi іграшки також можуть використовуватись в якості доказу, як і смарт колонки. У Німеччині лялька на ім'я «Мій друг Кейла» була заборонена, тому що може використовуватись в якості пристрою для шпіонажу. Впливові групи у США подали об'єднану скаргу на такі іграшки до Федеральної Торгової Комісії, заявивши, що такі іграшки записують та зберігають приватні розмови малолітніх дітей без обмежень щодо зберігання, використання або розкриття персональних даних. Ігрові консолі – це фактично комп'ютерні телекомунікаційні пристрої, якщо вони підключені до Інтернету. Деякі ігри дозволяють людям зустрічатись у віртуальному світі, де вони мають уявну особу, яка називається Аватар. Спілкування відбувається у реальному часі і може проводитися де завгодно у світі. Такі онлайн-місця для зустрічі можуть використовувати як злочинці, так і терористи [3].

Тож, ми вбачаємо доцільним своєчасне реагування правоохоронних органів на цифрові тенденції, які можуть слугувати засобом вчинення злочину шляхом своєчасного регулювання та оновлення нормативно-правових засад законодавчої бази. З огляду на сучасні тенденції цифрового розвитку та технологічний прогрес, який вже є частиною професійної та побутової діяльності людини, слід розуміти, що наявність електронних документів, як джерел значущої для досудового розслідування інформації є відображенням сьогодення. Станом на 2021 рік, ми вбачаємо позитивний розвиток кримінально-процесуальної галузі у питанні допустимості електронних доказів. Це підтверджується висновками Верховного Суду, наявністю відповідних методичних рекомендацій, що свідчить про вже напрацьовану практичну складову взаємодії органів досудового розслідування з електронними носіями інформації та доказами, які можуть містити зазначені носії.

Список використаних джерел

1. Lionel Sujay Vailshery. Ukraine: electronic device usage. URL: https://www.statista.com/statistics/362800/electronic-device-usage-ukraine/.
2. A decade of digital dependency. URL: https://www.ofcom.org.uk/about-ofcom/latest/features-and-news/decade-of-digital-dependency.
3. Застосування електронних доказів під час розгляду справ, пов`язаних із корупцією, збірка навчальних матеріалів для тренінгу суддів. URL. http://nsj.gov.ua/files/1581330611%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B8%202019.pdf.
4. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. Дата оновлення: 14.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text.
5. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон від 22.05.2003 № 851-IV. Дата оновлення: 30.06.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text.
6. Постанова Верховного Суду № 751/6069/19 від 10.09.2021. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=91722819&red=100003ad3e2380c6111ece3cbf7a26ca506213&d=5.

Сом Карина Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Чуприна Олена Віталіївна,*** професор кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат медичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Статистика показує, що за період з 1 по 14 листопада 2021 року у м. Києві було зафіксовано 1625 випадків дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП), у яких травми отримало 83 людей, 6 – загинуло [1]. Цей показник дає нам зрозуміти, що ДТП являється однією з важливих проблем для суспільства. Небезпека, яка посягає на життя водія та пасажирів, зростає вдвічі, коли швидкість автомобіля на дорозі сягає 110 км/год. В динаміці травми, які отримані внаслідок ДТП, потерпілі особи можуть змінювати своє первинне положення, особливо це стосується перехрестно-бічних зіткнень транспортних засобів (далі – ТЗ), які рухаються. У цих випадках призначають комплексну експертизу, так як воно допомогає органам досудового

розслідування у процесі та розкритті даного виду правопорушенні. Тому дослідження напрямків та можливостей експертних досліджень під час розслідування ДТП завжди є актуальною темою.

До комплексної експертизи входить автотехнічна, транспортно-трасологічна, дактилоскопічна експертизи, експертиза матеріалів, речовин та виробів, а також судово-медична експертиза. У ст. 242 КПК України зазначається, що обов'язково проводиться судово-медична експертиза для встановлення причини смерті, характер та тяжкість тілесних ушкоджень.

Під час розслідування ДТП дана експертиза також вирішує питання стосовно наявності й ступеня у потерпілих алкогольного сп'яніння, визначення механізму утворення тілесних ушкоджень та зв'язку з автопригодою, з'ясування їх стану здоров'я. Зазначимо, що об'єктом судово-медичної експертизи є трупи, живі особи, інформацію про слід, який виявлений на об'єкті та матеріали справи, то до експерта направляється не тільки об'єкти біологічного (кров, волосся, мозкову речовину, кістки, м'які тканини тощо) та небіологічного (одяг потерпілого, частини транспортного засобу, волосся, кров тощо) походження і матеріали даного провадження.

Для об'єктивного дослідження доказів, слідчий повинен надати експертові необхідну медичну документацію про стан здоров'я потерпілого, виписки з протоколів слідчих дій, об'єкти зі інформацією про слід і зразки для порівняльного дослідження. Одержання зразків для порівняльного дослідження доцільно проводити за участю експерта, якому доручено проведення експертизи. Оскільки це може забезпечить правильність вилучення зразків у достатніх обсягах [2].

Слід зауважити, що при розслідуванні ДТП судово-медична експертиза необхідна для вияснення, що робила ця особа у транспортному засобі. Так, як бувають ситуації, що водій та пасажир правого переднього сидіння змінюють місце перебування у ТЗ, таким чином даний водій понесе меншу відповідальність, тому необхідно визначити відмінність між травмами, які отримав водій та який отримав пасажир, але також враховувати на якому сидінні дана особа перебувала.

До характерних тілесних ушкоджень, які виявляють у водія ТЗ, можна віднести: перелом обох кісток правого передпліччя в ділянці зап'ястка (типова травма руки водія, який міцно утримує кермо); відкритий вколочений осколковий перелом лівого гомілково-стопного суглобу (звично виникає у водія при силовому тиску на педалі управління); синець та велика рвана рана під пахвою лівої руки (ушкодження прогнозовано утворилось від потужної ударної дії рульового колеса, коли рука водія «зіскочила» з керма); чисельні синці та смугасті вертикальні садна на внутрішніх поверхнях стегон, забій лона і промежини з утворенням рваної рани калитки (результат потужного ударного контакту зі ступицею рульової колонки).

Більша частина тілесних ушкоджень, які виявляють у особи, яка перебувала на правом передньому сидінні, прогнозовано виникла на початкових етапах ДТП, в результаті інерційного переміщення потерпілого вперед та потужної ударної взаємодії його тіла з передньою панеллю, правою частиною переднього вітрового скла, правою передньою стійкою, у результаті чого утвориться такі значні за об'ємом ушкодження, як відкрита травма голови з ушкодженням м'яких покривних тканин, кісток черепа, мозку та його оболонок; повний розрив грудного відділу хребта; розтрощення печінки; садна на передній поверхні лівої гомілки, забій м'яких тканин зовнішньої поверхні правого стегна; перелом правої стегнової кістки та інші.

Комплекс ушкоджень, які виявляють у пасажирі правому задньому сидінні: травма правих відділів голови з крововиливами у м'які покриви голови, під м'яку мозкову оболонку та речовину головного мозку; ділянка забою речовини головного мозку в лобній долі, закритий перелом правої плечової кістки та інші.

Тілесні ушкодження, котрі виявляються у пасажирі лівому задньому сидінні не чисельні, найменші за об'ємом в порівнянні з ушкодженнями всіх інших потерпілих, які перебували у ТЗ, подій та не носять таких специфічних або типових ознак [3].

До судово-медичного експерта ставлять питання, які можуть мати різне формулювання, однак більшість буде направлена на вияснення причини та час настання смерті і причинно-наслідковий зв'язок між ДТП та настання смерті.

Однак зупинимося на тих питань, які безпосередньо стосуються з'ясування механізму ДТП, оскільки під час аварії тіло потерпілого виступає як слідосприймаючий об'єкт, і специфічні пошкодження на ньому можуть відображати форму, малюнок, розміри й інші властивості частин і деталей автомобіля. Судово-медичні дослідження тіла особи є особливо актуальними за відсутності відомостей про ТЗ, що спричинив тілесні ушкодження, та дозволяють дійти висновку про тип ТЗ, особливості травмуючої поверхні, наявність можливих механічних пошкоджень і сліди виділень організму потерпілого на ТЗ, що утворилися внаслідок ДТП. У такому випадку даному експерту надають такий перелік питань:

– чи є на тілі (одязі) покійного сліди від удару; якщо так, то чи ці сліди є наслідком переїзду транспортним засобом ?

– який напрямок переїзду ?

– чи є на трупі сліди волочіння ?

– який напрямок волочіння трупа [4]?

Підкреслимо, що при судово-медичному дослідженні трупів осіб, загиблих унаслідок ДТП, можливі й додаткові дослідження. Так, вивчення одягу дозволяє виявити сліди ударів, фарби, змащувальних матеріалів. Мікроскопічне дослідження садна і ран може виявити

частинки ґрунту, уламки скла, шматочки дерева, частинки лакофарбове покриття від автомобіля тощо. Для дослідження таких об'єктів можуть окремо або в комплексі призначатися й інші види експертних досліджень, зокрема трасологічна експертиза (експертиза механічних пошкоджень одягу, експертиза нашарувань на одязі) або експертиза матеріалів, речовин та виробів.

Після вищесказаного зробимо висновок, що у комплексної експертизи, судово-медична експертиза відіграє невід'ємну роль у проведенні розслідуванні, оскільки при висновку судмедексперта може вирішити подальший хід провадження. Якщо говорити про розслідування ДТП, то висновок судово-медичного експерта може визначити причини смерті особи, яка загинула або яка отримала тілесні ушкодження, а якщо про ушкодження, то визначити їх тяжкість під час автопригоди. Це необхідно для кваліфікації кожної особи, яка причетна до даного кримінального правопорушення, щоб слідчий, прокурор або суддя об'єктивно оцінили ситуації для призначенням судом підозрюваному відповідальність.

Список використаних джерел

1. ДТП, статистика та аналіз. Офіційний портал Києва. – URL: https://kyivcity.gov.ua/dorohy_transport_ta_parkovky/dorozhniy_rukh_377411/dtp_statistika_ta_analiz_379515/.

2. Грига М.А., Осетрова О.С. Судові експертизи, що проводяться під час розслідування дорожньо-транспортних пригод. Правовий часопис Донбасу. Золота миля. Харків. 2017. № 3-4 (61). – URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/234297.pdf.

3. В.В. Войченко, С.В. Козлов, О.Л. Зубов. Судово-медична оцінка автотравми водія та пасажирів за даними комплексних експертиз. Судово-медична експертиза. Київ. 2018. № 2. – URL: https://repo.dma.dp.ua/4705/1/%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%9E-%D0%9C%D0%95%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%90%20%D0%9E%D0%A6%D0%86%D0%9D%D0%9A%D0%90%20%D0%90%D0%92%D0%A2%D0%9E%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9C%D0%98%20%D0%92%D0%9E%D0%94%D0%86%D0%AF.pdf.

4. Антіпова О.І. Використання можливостей судових експертиз при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод. Форум права. 2014. № 2. С. 17–21. – URL: file:///D:/Downloads/FP_index.htm_2014_2_5.pdf .

Стужук Аліна Олегівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Чуприна Олена Віталіївна,*** професор кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат медичних наук, доцент

СУДОВО-МЕДИЧНА ТА СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНА ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ТРАВМАТИЧНИХ УШКОДЖЕНЬ ГОЛОВНОГО МОЗКУ

Термін «душевна травма» вживається як синонім травми психічної. Психічна травма або психотравма – нервове потрясіння; емоційна дія, яка викликала психічний розлад; шкода, нанесена психічному здоров'ю людини в результаті інтенсивного впливу несприятливих факторів середовища або гостро емоційних, стресових впливів інших людей на її психіку. Окрім цього терміна закон також оперує визначеннями «психічний розлад», «душевна хвороба» та «психічна хвороба», які він визнає тотожними терміну «душевна травма». Під психічним розладом розуміється медичний критерій неосудності, що охоплює всі форми психічної патології, які входять у класифікацію Міжнародної класифікації хвороб – 10 [2], що складається з десяти блоків, кожен з яких включає в себе окремі психічні захворювання, варіанти цих психічних захворювань та психопатологічні синдроми. Шкода, що наноситься психічному здоров'ю людини, полягає у спричиненні потерпілому душевної хвороби, яка визнається тяжким тілесним ушкодженням. Під душевною хворобою належить розуміти психічне захворювання (психічну хворобу) [1]. До психічних захворювань не можна відносити пов'язані з ушкодженням реактивні стани (психози, неврози). Ушкодження кваліфікується як тяжке тільки тоді, коли воно потягло за собою розвиток психічного захворювання, незалежно від його тривалості й ступеня виліковності. Ступінь тяжкості ушкодження, що викликало реактивний стан нервової системи, визначається за ознакою тривалості розладу здоров'я [1]. Аналіз наведених визначень дає можливість стверджувати наступне: спільним для них є те, що усі вони описують хворобливий стан психіки потерпілого, який значно утруднює йому можливість оцінювати характер власних дій та керувати ними.

Про актуальність проблеми травматичного ураження може свідчити хоча б те, що за статистикою майже кожний третій випадок втрати працездатності - це травма головного мозку. Хворі після травми становлять значну частку осіб, котрі перебувають на психіатричному диспансерному обліку. Наслідки травм головного мозку проявляються переважно в різних інтелектуальних, емоційних (афективних) і вольових порушеннях. Типовими для травматичного захворювання потрібно вважати такі форми психічної патології, як епізоди

потьмареної свідомості, судомні припадки й інші пароксизми епілептичного кола, довготривалі чи періодичні психози галюцинаторно-маячного характеру, стійкі зміни особи з формуванням систематизованих маячних ідей переслідуванн.

Черепно-мозкові травми являють собою різні види і ступені механічного пошкодження кісток черепа, мозку, його оболонок і судин.

Традиційно розрізняють закриті (найчастіші) і відкриті варіанти черепно-мозкових травм. При закритих травмах зберігається замкненість внутрішньочерепної порожнини, при відкритих відбувається порушення цієї замкненості і внутрішньочерепна порожнина з'єднується з зовнішнім середовищем. В обох випадках ушкоджуюча дія на головний мозок визначається його струсом, забоєм, пошкодженням мозкової тканини з розривом м'яких мозкових оболонок і давленням (компресією) вилитою кров'ю. Нерідко всі патологічні явища розвиваються одночасно. Між закритими і відкритими (непроникаючими та проникаючими в речовину мозку) травмами існують перехідні форми.

Струс і забій головного мозку в поєднанні, разом з масивними внутрішньо¬черепними крововиливами (гематомами), є патоморфологічним субстратом важкої (критичної) черепно-мозкової травми, для якої характерна довготривала втрата свідомості (кома) і масивні розлади життєво важливих функцій організму.

За критерієм перебігу клінічну картину черепно-мозкової травми виділяють 4 основних періоди:

– початковий – безпосередньо після одержання травми голови й характеризується вимиканням свідомості тривалістю від декількох секунд до декількох годин, днів і навіть тижнів залежно від ваги травми. Однак приблизно в 10% потерпілих, незважаючи на важкі ушкодження черепа, втрата свідомості не відзначається. Можуть бути випадання пам'яті на вузький період подій під час, до й після травми. Ретроградна амнезія згодом може піддатися зворотному розвитку, коли звужується період запам'ятання подій або з'являються фрагментарні спогади. Хворі виглядають мовчазними та бездіяльними, періодично впадають у дрімотний стан або постійно сонливі. У такому стані виключається можливість не тільки цілеспрямованої та планомірної діяльності, а й рухова діяльність взагалі [3, с. 435].

– гострий – свідомість відновлюється, зникають загальмозкові симптоми. При важких травмах голови після повернення свідомості відзначається період тривалої психічної адинамії (від 2–3 тижнів до декількох місяців). В осіб, які перенесли закриту легку або середньої ступені важкості травму голови, протягом 1–2 тижнів спостерігається «малий контузіонний синдром» у вигляді астенії, запаморочення, вегетативних розладів. Починається відновлення втрачених психічних функцій. У цьому періоді на фоні загальмованості психіки приблизно в третині випадків можуть спостерігатися одиничні або серійні судомні припадки. Вони бувають розгорнутими (великими) або абортивними.

За клінічними ознаками навіть на ранній стадії травматичної хвороби можна визначити переважну локалізацію вогнища ураження головного мозку. Астенія проявляється почуттям внутрішнього напруження, відчуттям млявості, розбитості, апатією. Ці розлади підсилюються звичайно у вечірній час. При зміні положення тіла, під час ходьби, при спуску й підйомі по сходам виникають запаморочення, потемніння в очах, нудота. Іноді розвиваються психосенсорні розлади, коли хворим здається, що на них падає стіна, скошується кут палати.. Відзначаються порушення запам'ятовування, погіршення репродукції, дратівлива слабість, загальмозкові розлади (головні болі, запаморочення, вестибулярні порушення). Перебіг травматичної хвороби в гострому періоді хвилеподібне, періоди поліпшення переміняються погіршенням стану. Погіршення стану спостерігаються при психічній напрузі, під впливом психогенних факторів, при атмосферних коливаннях. Тривалість гострого періоду від 3 до 8 тижнів, залежно від тяжкості травми голови [3, с. 377].

– підгострий – характеризується або повним видужанням постраждалого, або частковим поліпшенням його стану Тривалість його до 6 місяців.

– віддалений – триває кілька років, а іноді все життя хворого. У першу чергу він характеризується церебрастеничними порушеннями із дратівливістю, ранімістю, слізливістю, підвищеної виснаженістю при фізичній й особливо психічній напрузі, зниженням працездатності. Хворі скаржаться на порушення сну, нестерпність жари й духоти, відчуття нудоти при їзді в транспорті, незначне зниження пам'яті.

У багатьох хворих у віддаленому періоді травматичної хвороби розвиваються психопатоподібні порушення. Емоційно-вольові порушення в цих випадках не постійні, виникають під впливом додаткових екзогенних впливів. Психічна й фізична виснаженість, ослаблення здатності до концентрації уваги приводять до зниження працездатності, звуженню інтересів, зниженню успішності. Інтелектуальна слабість супроводжується сповільненістю асоціативних процесів, труднощами запам'ятовування й репродукції [4, с. 193].

Судово-психіатрична експертиза потерпілих, що одержали травму голови внаслідок правопорушення, має свої особливості. При цьому вирішується комплекс питань, таких як можливість особи правильно сприймати обставини справи й давати про показання, можливість правильно розуміти характер вчинених у відношенні її протиправних діянь, а також можливість по психічному стану брати участь у судово-слідчих діях і здійснювати своє право на захист. Відносно таких осіб комплексною комісією із представником судово-медичної експертизи вирішується питання про тяжкість тілесних ушкоджень у результаті отриманої в кримінальній ситуації травми голови. Якщо особа в результаті протиправних дій отримала легку травму, воно може правильно сприймати обставини що трапились й

давати про їх показання, так само як і розуміти характер і значення що трапилось і здійснювати своє право на захист. При констатації в особи ознак ретро й антероградной амнезії вона не може правильно сприймати обставини справи й давати правильні показання. При цьому варто враховувати, що нерідко такі особи заміщають спогади вимислами й фантазіями. Це свідчить про неможливість потерпілого правильно сприймати обставини справи. Якщо посттравматичні порушення неважкі, то така особа надалі може самостійно здійснювати своє право на захист і брати участь у судовому засіданні. При важких травмах голови та грубих посттравматичних порушеннях особа не може сприймати обставини справи й давати правдиві показання.

Список використаних джерел

1. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. №6.

2. Bessel A. van der Kolk; Alexander C. McFarlane; Lars Weisaeth Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society. New York: Guilford Press, 1996. 574 c. С. 124.

3. Судебная психиатрия: учеб. для вузов / Н. М. Жариков, Г. В. Морозов, Д. Ф. Христинин. – 4-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2008. 560 с.

4. Судебная медицина и психиатрия : Учеб. пособие А.С. Звонок, Н.Ф. Недоступ, А.Л. Туревич. - Луганск: РИО ЛГУВД, 2007. 296 с.

Шахрай Дмитро Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Моргун Надія Сергіївна,***
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ОГЛЯД ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ Й ОБШУКУ У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

У всіх науках кримінально-правового циклу сформувалися свої власні підходи щодо організації роботи слідчого з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, але в своїй практичній діяльності слідчий не виділяє ці підходи, а реалізує їх в інтегрованому вигляді, розробляючи і здійснюючи відповідні організаційні заходи. Саме слідча практика показує необхідність застосування всього комплексу наук кримінально-правового циклу в їх інтегрованому

вигляді, щоб забезпечити гнучке реагування слідчого на будь-які слідчі ситуації з внесенням відповідних коригувань і в план розслідування, і в засоби його виконання.

Сукупність обставин розслідування більшості кримінальних правопорушень в сфері економіки, як правило, має не тільки правовий, але й інформаційний, техніко- та тактико-криміналістичний, методичний, організаційно-управлінський та оперативно-розшуковий аспекти. Аналіз публікацій з даної проблеми показує, що успіх в розслідуванні економічних кримінальних правопорушень обумовлений своєчасністю і обґрунтованістю розпочатого кримінального провадження і правильним проведенням первинних слідчих (розшукових) дій. Питання наукового забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у галузі економіки розглядали у своїх дослідженнях А. П. Запотоцький, Д. Й. Никифорчук, С. С. Чернявський, В. В. Чернєй, О. Ю. Татаров, О. В. Таран, В. А. Некрасов та інші.

Як відомо, при кваліфікації кримінального правопорушення в економічній сфері слідчому необхідно сформувати юридичну тотожність, в правій частині якої повинна бути представлена система ознак кримінального правопорушення, заснована на розгорнутій характеристиці відповідної кримінально-правової норми, а в лівій – сукупність наявних доказів. При цьому необхідно вжити заходів по розкриттю бланкетної диспозиції відповідної кримінально-правової норми з використанням положень цивільного та спеціального законодавства, а також провести перевірку і оцінку наявних доказів в рамках відповідних положень кримінального процесуального законодавства.

Після цього слідчому необхідно привести відомості, представлені в лівій і правій частинах юридичної тотожності, до єдиного інформаційного формату; зіставити їх з ознаками кримінального правопорушення в сфері економіки. Тут постає ряд питань щодо критеріїв відповідності між різними складовими лівої і правої частин юридичної тотожності. Також необхідно встановити критерії достатності цих складових для визнання умов юридичної тотожності повністю виконаними. При цьому важливо з'ясувати суть використовуваних критеріїв достатності наявних доказів як в кількісному, так і в якісному (змістовному) плані.

На думку вчених-юристів, єдиного визначення економічної кримінальної протиправності не існує через розбіжності думок щодо кола кримінальних правопорушень, які слід вважати економічними. Проте вчені погоджуються, що це кримінальна протиправність «білих комірців», насамперед через типові суб'єкти її вчинення [1, с. 235]. Попри широке застосування на побутовому та професійному рівні, у законодавчій площині не визначено зміст суміжних понять: «економічне кримінальне правопорушення», «економічний злочин»,

«кримінальне правопорушення у сфері економіки», «кримінальне правопорушення економічної спрямованості».

Одним з найбільш поширених значень поняття «економіка» є господарство певної країни (регіону) чи його частина, сукупність суспільних відносин у сфері виробництва, обміну та розподілу продукції, проте наведене визначення не дає можливості встановити вичерпний перелік діянь, що охоплюються терміном «кримінальні правопорушення економічної спрямованості».

У доктрині загальновизнаним є підхід, у відповідності до якого до переліку кримінальних правопорушень економічної спрямованості в будь-якому разі відносяться діяння, передбачені Розділом VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» Кримінального кодексу України, а також окремі діяння, зазначені у розділах VI, XIX цього Кодексу.

У цій категорії кримінальних провадженнях одним із джерел доказів можуть виступають: 1) документи щодо державної реєстрації та діяльності суб'єктів господарювання; 2) документи щодо діяльності державних установ (закладів, організацій) сфери управління органу державної виконавчої влади; 3) документи, що визначають статус та компетенцію правопорушника; 4) документи бухгалтерського обліку та фінансової звітності; 5) документи, що подаються до установ сфери управління органу державної виконавчої влади з метою отримання фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів.

Ці документи зазвичай вилучаються під час проведення таких першочергових слідчих (розшукових) дій як огляд та обшук.

У разі провадження відповідної слідчої (розшукової) дії, слідчий має негайно оглянути вилучені документи, опечатати їх належним чином із завіренням підписами всіх осіб, які брали участь під час проведеннння огляду, обшуку. Однак, трапляються випадки, коли із-за значного обсягу документів останньому не вдається їх детально оглянути, у зв'язку з чим вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування (ч. 7 ст. 236, ч. 5 ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України) [2]. У більшості випадків огляд документів, який здійснюється безпосередньо під час проведення зазначених слідчих (розшукових) дій, несе виключно засвідчувальний характер (тип документу, його назва, формат, кількість тощо).

За наведених обставин ми вважаємо, що доцільніше проводити остаточний детальний огляд вилучених документів окремою процесуальною дією в службовому приміщенні уповноваженої на те особи. Це зумовлено низкою об'єктивних факторів:

1) необхідністю слідчому одночасно здійснювати нагляд за діями осіб, які беруть участь в огляді, обшуку та виконанням ними своїх обов'язків;

2) вирішенням питань щодо залучення відповідних спеціалістів;

3) контролем за пропускним режимом, що полягає в забороні будь-якій особі залишати місце огляду, обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають їх проведенню (ч. 3 ст. 236, ч. 6 ст. 237 КПК України) [2]. і навпаки;

4) розподілом функцій між особами учасниками слідчої (розшукової) дії;

5) вжиттям заходів щодо збереження документів, які мають значення для кримінального провадження;

6) визначенням меж (кордонів) проведення огляду;

7) обранням методів його проведення і т. д. [3, с.99].

Підсумовуючи зазначене, слід зазначити, що це допоможе слідчому спрямувати свою інтелектуальну діяльність в одному напрямку, що полягатиме в проведенні окремого огляду документів й, зокрема, буде зводитись до їх вивчення. Дані дії уповноваженої особи спрямовані на застосування логічних прийомів під час безпосереднього візуального сприймання нею документів, які містять відомості про кримінальні протиправні операції та прийоми, спрямовані на підготовку, безпосереднє вчинення та приховування кримінальних правопорушень у сфері економіки. Вони можуть як передувати, так і співпадати з моментом проведення огляду документів. Їм притаманний продовжуваний характер, що передбачає повернення до вказаної форми слідчої діяльності в будь-який момент кримінального провадження.

Усвідомлення слідчим особливостей планування та організації розслідування кримінальних правопорушень економічного спрямування найчастіше полягає у своєчасній підготовці до окремих слідчих (розшукових) дій, розрахунку можливої поведінки учасників таких дій, вибір першочергових процесуальних дій тощо. Саме ці обставини визначають ефективність та результативність процесу розслідування кримінальних правопорушень такого роду, а тому потребують подальшого розвитку для задоволення потреб попереднього розслідування.

Список використаних джерел

1. Ковальский В. С., Костенко О. М., Семаков Г. С. Кримінологія. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 344 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Кікінчук В. В. Особливості тактики окремих слідчих дій під час розслідування злочинів, пов’язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014. № 24. Т. 4. С. 98–102.

Шемигон Даниїл Сергійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Донецького державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Крушеницький Андрій Володимирович,*** викладач кафедри
кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Донецького державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЇ ГРУПИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Невпинний розвиток українського суспільства, зміни в політичній ситуації країни, а також нові умови життя, що складаються через призму проведення Операції Об'єднаних сил (ООС) – комплексу військових і спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямованих на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України, змінюють також криміногенну обстановку у країні, вимагають принципово нових підходів до організації взаємодії правоохоронних органів як однієї з найефективніших організаційно-управлінських форм протидії злочинності. На сьогоднішній день дуже важливо оптимізувати процеси виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, посилюючи організацію і скорочуючи терміни проведення досудового розслідування, здійснення при цьому ефективної взаємодії з підрозділами інших правоохоронних органів, експертами, відповідними фахівцями та ін.

Проблема організації взаємодії учасників слідчо-оперативної групи розслідування злочинів розглядали у своїх працях такі вчені як: А.О. Чичиркін, М.В. Борисенко, А.А. Арєшонков, О.О. Юхно, Ю В. Лук'яненко, Лукашевич В.Г., Куратченко М.В., О.М. Бандурка, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, Р.С. Бєлкін, Г.П. Власова, А.Ф. Волобуєв, В.В. Голубєв, В.С. Зеленецький, В.В. Іванов, Д.О. Компанієць, В.В. Топчій, А.Я. Дубинський, Н.С. Тюрин, А.М. Подопрелов, М.М. Михеєнко, В.М. Малюга.

Проаналізувавши наукові праці, у яких досліджувалося зазначене вище питання, ми встановили, що увага вчених здебільшого зосереджувалася на вивченні окремих аспектів взаємодії між слідчим та суб'єктами розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, або під час розслідування кримінальних правопорушень. Питання інноваційних методів оптимізації організації взаємодії учасників СОГ на початковому етапі розслідування злочинів були висвітленими частково й потребують конкретизації.

Ефективність діяльності підрозділів досудового розслідування органів НП залежить від багатьох факторів – правових, матеріально-технічних, соціальних тощо. Не останнє місце серед факторів стабільності та ефективності діяльності слідчих підрозділів займає організаційний [2, с. 5]. Так, основним завданням взаємодії органів досудового розслідування є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. А одним із головних принципів є оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень [1].

Тому, враховуючи проведені раніше дослідження, слід відзначити такі проблеми :

– оперативний співробітник і слідчий, або інші учасники СОГ, будучи ще не пов'язані між собою будь-якими процесуальними обов'язками, фактично починають їх виконувати до реєстрації повідомлення в ЄРДР;

– положення деяких норм КПК України містять вказівки на строки проведення процесуальних дій, але не вказують їх терміни. Так, у ст. 28 КПК України зазначається, що «під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки»; у ч. 6 ст. 232 КПК України є положення, що «службова особа органу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим, прокурором, що надав доручення, зобов'язаний в найкоротший строк організувати виконання зазначеного доручення» (але «найкоротший строк» є не визначеним поняттям часу);

– відсутність спільного функціонування зовнішньо (юридично, організаційно, професійно) не підпорядкованих суб'єктів взаємодії з притаманною їм комунікативно – діяльнісною чи специфічно – професійною компетенцією, спеціалізацією [7, с. 49–58].

Розглянемо вказані проблемні питання, які виникають на практиці під час взаємодії учасників СОГ на початковому етапі розслідування злочинів.

Так, керуючись дослідженнями Борисенко М.В, ми дійшли висновку, що оперативний співробітник і слідчий, зареєструвавши повідомлення в ЄРДР, мають вручити повідомлення про підозру в тому числі поштою, але часто цей процес - формування паперового варіанту та надсилання його за допомогою поштових послуг займає невиправдано багато часу. Ми бачимо можливість економії часу та гарантованої доставки, наприклад, витягу з ЄДРР, за допомогою автоматичного перенаправлення документу в спеціальному додатку в

уже існуючій програмі ДІЯ [5, с. 246–250]. Такі документи могли б формуватися на основі ІПН для фізичних осіб або ЄДРПОУ для юридичних осіб, так як ці дані являються суто індивідуальними, а отже не можуть стосуватися декількох осіб, що виключає можливість помилкового адресату. При цьому, щоб не порушувати конфіденційність та дотримуватися нерозповсюдження особистих даних, інформація по справі в електронному додатку має носити інформативний характер, з додатковою інформацією про те, де саме можна отримати повну версію документу.

Наступною проблемою є те, що в нормативно-правових актах зазначається лише на строки проведення процесуальних дій, а не на терміни їх виконання, і це робить в деяких випадках можливим звинувачення слідчого чи інших учасників досудового розслідування в бездіяльності за статтею 303 КПК України. Тому, одним з важливих методів оптимізації є чітке планування дій всіх учасників процесу, що спрямовуються і узгоджується слідчим, прокурором – процесуальним керівником за часом, місцем, формами, а також засобами і методами реалізації для вирішення конкретних завдань, обумовлених характером слідчої ситуації, з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів та їх запобігання. Погоджуємося з думкою О. Яковлева, про те, що проблема щодо браку часу виникає в результаті значного обсягу кримінальних правопорушень, що так само зумовлює і стислі строки для організації та планування повсякденної роботи через значну завантаженість як кримінальними провадженнями, так і іншою службовою роботою [3, с. 221]. Бачимо можливим варіантом вирішення даної проблеми – створення закритих телеграмм або вайбер чатів для СОГ, з метою швидкого реагування та отримання чітких завдань всіх учасників у процесі досудового розслідування, з дотриманням ступеня конспірації (гласної і негласної форми взаємодії в СОГ) [4, с. 127].

Ще одним проблемним питанням є відсутність спільного функціонування зовнішньо не підпорядкованих суб'єктів взаємодії. Наприклад, унаслідок чого на місці події першими опиняються працівники патрульної поліції, оперативних підрозділів, які, нехтуючи вимогам інструкцій, з необережності знищують сліди або залишають свої, що в подальшому можуть бути вилучені спеціалістом-криміналістом, просліджується незацікавленість слідчих у вилученні речових доказів, оскільки в подальшому їх потрібно направляти для перевірки за обліками та для проведення експертизи, що пов'язано з додатковими процесуальними складнощами, існує недостатня взаємодією слідчого з експертом до моменту призначення криміналістичної експертизи тощо. З цього приводу, ми підтримуємо думку Арешонкова В.В., що різні спеціалісти можуть проводити (у межах процесуальної дії) не тільки елементарні дослідницькі дії у

вигляді, наприклад, візуального огляду при пошукові слідів і доказів, а й складніші дослідження, пов'язані з використанням науково-технічних засобів і апаратури [6, с. 91–92].

Отже, з вищевикладеного матеріалу слід зробити висновок, що сучасні методи організація взаємодії учасників слідчо-оперативної групи на початковому етапі розслідування злочинів на сьогодні недостатньо урегульовані нормативно-правовими актами України, а тому не використовуються на практиці. Коли на законодавчому рівні буде належним чином закріплена взаємодії між всіма учасниками СОГ, тоді у їхній практичній діяльності відбудеться більш активне розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

На нашу думку, на початковому етапі розслідування злочинів взаємна діяльність учасників повинна включати такі елементи взаємодії: визначення єдиної, конкретної мети і завдань; визначення умов взаємодії, що відносяться до конкретного та вирішуються колективними зусиллями; вибір прийомів, методів і засобів, в тому числі сучасних цифрових технологій, необхідних для вирішення конкретного завдання; персональна зацікавленість і відповідальність у досягненні єдиної мети.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні від 07.07.2017 № 575. Офіційний сайт Верховної ради України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text.

2. Гаркуша А.Г., Кобзар О.Ф., Кричун Ю.А., Черняк Н.П. та ін Організація роботи підрозділів досудового розслідування: навч. посібник 2-е вид., доп. і перероб. Ліра ЛТД, 2017. С 5-17. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/438/1/ОРПДСНавчальний%20посібник%2021.09.pdf.

3. О. Яковлев. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 1. С. 217-224. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2017/yakovlev.pdf.

4. Малюга В.М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів. На правах рукопису. С. 94-143 URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Дисертація-22.pdf.

5. Борисенко М.В. Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування. Електронний депозитарій НАВС. С. 104-118. С. 138-150 URL: http://elar.naiau.kiev.ua/handle/123456789/19772.

6. Арешонков В.В. Організації техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки 2020. № 6 том 31 (70). С. 88-93. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/6_2020/17.pdf.

7. Юрченко А. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час кримінального провадження: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: [монографія] / ВИДАВНИЦТВО, 2018. С. 49-69. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3800/1/4006_IR.pdf.

Мелянець Вероніка Віталіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Чуприна Олена Віталіївна,*** професор кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат медичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ ЗА РІДИНАМИ ОРГАНІЗМУ

У судово-медичній практиці застосовується цілий ряд лабораторних методів дослідження: біохімічних, рентгенологічних, імунологічних, гістологічних, спектральних та інших спеціальних методів, які можуть бути використані у вирішенні значущих для слідства запитань.

Ні для кого не секрет, що після смерті з тілом людини відбуваються певні зміни. Проте, не всі знають, що за допомогою них можна спростувати або підтвердити слідчі версії. За трупними змінами можна визначити давність настання смерті (ДНС), припустити причину смерті, орієнтуючись на колір трупних плям (наприклад, отруєння чадним газом, отруєння пентанолом, речовинами, що утворюють метгемоглобін тощо), визначити факт переміщення тіла (розміщення трупних плям не відповідатиме позі трупа) та інші факти, що є важливими для слідства.

Вже давно вчені звернули увагу на те, що в трупі відбуваються різні біохімічні процеси і висунули припущення про можливість використання зміни рідин організму, тканин і органів померлого для визначення ДНС. З цією метою використовували різноманітні сучасні лабораторні методи дослідження крові, спинномозкової рідини, склоподібного тіла, перикардіальної рідини, м’язів, внутрішніх органів, головного мозку.

За результатами цих досліджень виявилось, що особливо актуальною є можливість дослідження біологічних рідин та середовищ

організму людини, таких як спинномозкова рідина (СМР), склисте тіло (СТ), синовіальна рідина (СР), оскільки вони є практично ізольованими від зовнішнього середовища та впливу зовнішніх чинників.

Для дослідження СМР, СТ та СР в основному застосовують біохімічні методи дослідження [1]. Під час підрахунку біохімічних показників, які використовувались для діагностики часу настання смерті, дослідники зауважили, що необхідно брати до уваги швидкість та особливість проходження катаболізму та метаболічних процесів у організмі як до, так і після смерті, аутолітичні та гнильні зміни тіла.

У спинно-мозковій рідині досліджували її pH, вміст фосфору як показника ступеня деструкції нервової тканини (виявлене закономірне зростання його в перші 10 год після смерті), концентрацію калію (встановлене підвищення його при збільшенні часу, що минув після смерті, з 430–468 мг/л у перші години до 1440–2230 мг/л через 50 год і більше), співвідношення натрію і кальцію, молочну кислоту, амінокислоти, пуринові похідні, залишкових азот, цитоз, білки, бактерії, хлориди, цукор [2].

З огляду на те, що СМР та СР є порівняно ізольованими рідинами, процеси гниття у них розвиваються пізніше та повільніше, ніж у крові, в яку бактерії потрапляють значно легше і швидше.

Кров, у порівнянні з вищевказаними рідинами та середовищем, є гіршим матеріалом для дослідження, оскільки її параметри більше взаємодіють і швидше реагують на зміни зовнішнього та внутрішнього середовищ людини, до прикладу таких, як гіпоксія, голод, наявність у повітрі, яке вдихається, отруйних для організму речовин та ін.

Вчені-винахідники Гараздюк М.С., Бачинський В.Т., Гараздюк О.І. та Ванчуляк О.Я. у 2019 році намагались запатентувати спосіб визначення давності настання смерті протягом першої доби за допомогою аналізу полікристалічних плівок спинномозкової рідини трупа людини. У прикладі використання корисної моделі було встановлено, що точність визначення давності настання смерті розраховували на основі 15 середньоквадратичного відхилення, що склала 35 хвилин. Отримана давність настання смерті була підтверджена часом настання смерті, вказаним у відповідній медичній документації [3].

На мою думку, якби цей спосіб вдалось запатентувати, а з часом можливо вдосконалити, судово-медичні експерти змогли б вказувати ДНС протягом першої і подальших годин з більш високою точністю (ΔT=35 хв, в той час, коли за сучасними методами ΔT=45 хв (методом двомірного стокс-поляриметричного картографування розподілів еліптичності поляризації дрібномасштабної складової зображень плівок ліквору) [4]. Завдяки цьому можливо скоротити кількість підозрюваних в перших слідчих версіях, оскільки у деяких осіб одразу з’являється алібі.

Підводячи підсумки, вважаю доцільним виділити, що методи, якими користуються судово-медичні експерти під час визначення ДНС, не завжди можуть задовольнити потреби слідчих органів через доволі значний проміжок часу між смертю та результатом експертизи, а також через значну кількість факторів (зовнішнього та внутрішнього середовища або індивідуальних особливостей трупа), які впливають на результат. Це зумовлює необхідність дошукатися інших, точніших і менш нестійких методів визначення ДНС.

Список використаних джерел

1. Судово-медична ефективність методу цитологічного дослідження цереброспінальної рідини для визначення давності настання смерті./ М.С. Гараздюк , В.Т. Бачинський, Н.І. Владковська, О.І. Гараздюк. // Буковинський медичний вісник. Т.21, № 3 (83). С. 22-28 file:///C:/Users/%D0%92%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0/Downloads/115044-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-244149-1-10-20171113.pdf Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-95#Text.

2. Визначення давності настання смерті у судово-медичній експертизі. Режим доступу: https://nmapo.edu.ua/images/FakPidVik/kafSudMed/23_11_18-8.pdf.

3. ОПИС ДО ПАТЕНТУ НА КОРИСНУ МОДЕЛЬ. Режим доступу: https://iprop-ua.com/inv/pdf/mdr567sq-pub-description.pdf.

4. M.S. Garazdiuk Post-mortem interval estimationusing the cerebro-spinal fluid films inhomogeneous polarization images spatialfreguency filtering method. Режим доступу: http://forensic.bsmu.edu.ua/article/view/242437.

Федорко Дмитро Євгенович,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ АБО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТУ ЛІСУ

Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцерозташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах [1]. Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на

них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави.

Підготовка до вчинення незаконної порубки лісу полягає у: виборі часу, місця незаконної порубки, а також визначенні дерев для порубки; підшуканні та підготовці знарядь та засобів, зокрема бензомоторних та ручних пил, сокир, спеціалізованого та іншого автотранспорту для трелювання, перевезення та навантаження незаконно добутої деревини (44 %), а також перевезення співучасників злочину (3 %). Практика свідчить, що механізований інструмент (бензопили) та автотранспорт злочинцями орендується на платній або безоплатній основі; підборі співучасників злочину. Складність ланцюга операцій, з яких складається незаконна порубка лісу (звалювання, трелювання, навантаження та перевезення деревини), фактично унеможливлює вчинення цього злочину одноосібно. Вказане обумовлює необхідність залучення до такої діяльності різного роду співучасників. Критеріями їх відбору виступають: надійність та працьовитість; відносно близьке проживання від місця здійснення незаконної порубки, знання навколишньої місцевості та доріг; володіння налагодженими каналами збуту незаконно добутої деревини; знайомство з працівниками лісового господарства, митниці та правоохоронних органів тощо; вирішенні питання про подальшу реалізацію незаконно добутої деревини, а також отримання (підроблення) документів на її перевезення та легалізацію (6,5 %). Розв'язуючи питання щодо збуту деревини злочинці обирають одну або декілька поширених схем: самостійний збут на внутрішньому або закордонному ринку, використання для цього посередників. Залежно від обраної схеми, злочинці готують (виготовляють, отримують) відповідний пакет документів, які, насамперед, забезпечать її перевезення та подальшу легалізацію. Для цього активно використовуються засоби комп'ютерної техніки, справжні чи підроблені печатки тощо.

Способи вчинення незаконної порубки – це активні дії, спрямовані на повне відокремлення стовбуру дерева від кореневої системи. Вони можуть бути різноманітними – спилювання (89 %), зрубування (8 %), корчування або викопування (1 %) (з подальшим розпилом або розрубуванням дерева) тощо, а їх обрання злочинцями визначається виходячи з наявного злочинного досвіду, професійних навичок, породи деревини, обстановки, яка склалась на місці рубки, наявних знарядь та засобів для вчинення злочину тощо [2, с. 7–8].

Способи вчинення незаконної порубки обумовлюються особливостями технологічного циклу лісозаготівлі та складаються із послідовного ланцюга взаємопов'язаних процесів, що включають:

1) лісосічні роботи:

– вибір конкретних дерев для порубки. Безпосередньо перед звалюванням дерева звальщик оцінює його діаметр і нахил стовбура, форму крони, наявність крупних сухих гілок та гнилі, силу та напрямок вітру, а також потрібний напрямок звалювання;

– звалювання дерев. Це основна складна технологічна операція під час незаконної порубки, яка, переважно, здійснюється шляхом відокремлення стовбурної частини дерева від кореневої системи. Внаслідок звалювання над рівнем землі залишається пень. Нерідко, також, внаслідок непрофесіоналізму вальщика пошкоджуються розташовані поряд дерева.

– завантаження та вивезення деревини. Навантаження сортиментів на транспорт, який їх буде в подальшому перевозити, проводиться вручну, автомобільними або тракторними кранами, а також самонавантажувальним лісовозним транспортом. Вибір способу навантаження залежить від наявного у злочинців об'єму деревини, рельєфу місцевості, ґрунтових умов тощо.

Після навантаження деревина вивозиться до місць її подальшого зберігання, переробки або збуту, зокрема: домогосподарств злочинців та інших осіб (при побутовій порубці), промислових складів (при комерційній порубці задля формуванні великих партій з метою вивезення за кордон), пилорам та ін.

Способи приховування незаконної порубки лісу спрямовані на приховування, знищення, маскування та фальсифікацію інформації (чи її носіїв) про незаконну порубку лісу. Як відмічає М. В. Даньшин, одними з основних підстав формування системи способів приховування злочину є особливості предмета злочинного посягання та предмета приховування [3, с. 11]. На підставі цього та результатів аналізу слідчої та судової практики, можемо констатувати, що з метою приховування незаконної порубки лісу злочинцями здійснюється: підкуп або залякування працівників лісового господарства (12 %) з метою недопущення перешкоджання злочинній діяльності, задля складання останніми фіктивних документів про нібито легальне походження незаконно добутої деревини, дозволів на проведення порубки, що забезпечать можливість її вивезення за кордон, а також з метою використання майданчиків, розміщених біля під'їзних залізничних колій задля перевантаження лісу на залізничний транспорт; підкуп працівників правоохоронних та митних органів

задля безпечного транспортування деревини та її вивезення за кордон; виготовлення або отримання фіктивних документів для проведення порубки, транспортування та подальшої легалізації незаконно добутої деревини (30 %); незалучення до етапу завантаження та перевезення незаконно добутої деревини осіб, які безпосередньо здійснювали незаконну порубку; маскування пеньків, залишених після порубки, мохом, листям, гілками дерев; швидка реалізація або видозмінення незаконно добутої деревини. Найшвидше незаконно добута деревина збувається приватним особам, легальним та нелегальним пилорамам. Швидке видозмінення деревини пов'язано з її розпилом на будівельні матеріали або порубкою на дрова; підпал ділянки, де здійснювалася незаконна порубка (4,6 %).

Список використаних джерел

1. Дудоров О. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу : практ. посіб. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. 213 с.

2. Пилипенко О. М. Основи методики розслідування незаконної порубки лісу : автореф. дис…канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2018. 19 с..

2. Будяченко О. М. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу : автореф. дис…канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Одеса, 2020. 20 с.

3. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2000. 19 с.

Зілінський Андрій Миколайович,
здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА ПОМЕШКАННЯ ГРОМАДЯН ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗБРОЇ

Ефективність протидії злочинності залежить не тільки від методів та засобів, що використовують при розслідуванні злочинів, але й вагоме значення має використання знань з різних галузей науки.

Особливо на сьогодні при нестримному розвитку науки і техніки при розслідуванні кримінальних правопорушень виникають дедалі частіше такі питання, що без допомоги відповідних спеціалістів з'ясувати неможливо. А тому для отримання успішного результату використовують інші форми спеціальних знань у кримінальному провадженні, залучають спеціалістів для умілого їх застосування, для з'ясування порядку дій злочинця, усебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх наявних обставин вчинення злочину.

За сучасною юридичною доктриною спеціальні знання – це незагальновідомі знання, що не мають масового поширення та якими володіє обмежене коло фахівців (фахівець – загальне поняття для позначення особи, яка володіє спеціальними знаннями), тому застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні ґрунтується, насамперед, на залученні до процесу розслідування спеціаліста й експерта, тобто осіб, які володіють такими спеціальними знаннями та навичками [1, с. 210].

Інформація, що отримана в результаті залучення спеціалістів є орієнтуючою, під час проведення розслідування, вона, окреслює напрямки щодо моделювання такої події злочину та висування версій, що пришвидшує та полегшує проведення судових експертиз; має вагоме значення для проведення наступних слідчих розшукових дій.

У кримінальних провадженнях про розбійні напади на помешкання громадян із застосуванням зброї, судові експертизи призначаються для отримання фактів та встановлення обставин при виявленні ушкоджень на тілі підозрюваного, потерпілого, а також слідів і інших речових доказів. Судово-медична експертиза призначається з ціллю визначення ступеня тяжкості, заподіяння, тілесних ушкоджень, для встановлення способу часу та знаряддя їхнього заподіяння. Даний вид експертизи дає можливість встановити приналежність групи крові та інших виділень з організму, що можливо виявити на підозрюваному або потерпілому.

За необхідності встановлення вогнепальної зброї по стріляних кулях і гільзах, виявлених у ході розслідування розбійних нападів, призначається судово-балістична експертиза. При розслідуванні розбійних нападів, вчинених на помешкання громадян з застосуванням зброї, у слідчого, у більшості випадків, виникає необхідність щодо проведення судово-балістичної експертизи, так як більшість (67 %) цих нападів вчиняються із застосуванням саме вогнепальної зброї. З 2015 року, згідно з Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5,

традиційну балістичну експертизу було перейменовано на експертизу зброї та слідів і обставин її використання [2]. Судово-балістичні експертизи призначаються для вирішення низки задач ідентифікаційного і неідентифікаційного характеру, пов'язаних з дослідженням вогнепальної зброї і боєприпасів, слідів пострілу у самій зброї, на ураженій перешкоді і на стрільці. При проведенні такої експертизи, слідчий має можливість встановити відповіді на питання, які можуть задати напрямок розслідування. Шляхом дослідження об'єктів судово-балістичної експертизи: вогнепальної зброї, боєприпасів та їх частини (патронів, гільз, куль, дробу, картечі, пижів), предметів зі слідами зброї, а також слідів пострілу, відповідний експерт зможе встановити відстань та напрямок з якого було вчинено постріл, калібр та систему зброї та вияснити чи є гільза і куля частиною одного патрона, чи з однієї зброї були випущені. При проведенні балістичної експертизи, отримані результати, мають важливе доказове значення при з'ясуванні механізму злочину, встановленні осіб, які його скоїли, також для перевірки причетності таких злочинців до вчинення аналогічних нападів, та інших злочинів.

Якщо вогнепальну зброю було вилучено у підозрюваного, то в результаті проведення такої експертизи можливо встановити чи є вилучений з місця події предмет вогнепальною зброєю та до якого виду та типу вона відноситься чи справна дана зброя, чи зроблені постріли під час нападу були саме з цієї зброї, в окремих ситуаціях про відрізок часу з моменту пострілу.

Щодо криміналістичної експертизи холодної зброї, то вона, проводиться у тих випадках, якщо вилучені предмети, що виготовлені у саморобний спосіб, не мають чітких визначених ознак як холодна зброя. Належність до холодної зброї предметів, виготовлених заводським способом (мисливських ножиків, армійських багнетів, шабель, кортиків, і т. і), можна встановити шляхом слідчого огляду за маркувальними позначеннями, заводськими клеймами та без проведення криміналістичної експертизи.

Сліди дії холодної зброї на тілі людини і одязі досліджуються судовомедичною експертизою, сліди її дії на інших об'єктах – трасологічною експертизою з використанням методик ототожнення об'єктів за статичними (натискування, удари) та динамічними (ковзання) слідами.

В разі виявлення на речових доказах (знаряддях вчинення злочину або на предметах, що викрадені) слідів папілярних візерунків, для встановлення осіб хто їх залишив, призначають дактилоскопічну експертизу

По таких провадженнях доцільно призначати як криміналістичні так і судово-біологічні, так звані комплексні експертизи

Для з'ясування про походження та складу неорганічних та органічних мікрочастинок, виявлених на тілі чи одязі потерпілого або підозрюваного, призначають комплексні експертизи судово-біологічні і криміналістичні. Так за допомогою криміналістичної експертизи можемо встановити чи є відповідний предмет – холодною зброєю, чи цією зброєю заподіяні такім ушкодження та ін.

За допомогою методу електрографії можливо встановити невидимі сліди металізації залишені на тілі чи одязі потерпілого, це дозволяє виявити, якою саме зброєю чи предметом вони залишені.

Досліджуючи, на місці події, виявлені недопалки сигарет, за допомогою судово-біологічної експертизи можна встановити скількома особами вона викурена, одним чи декількома, групову приналежність слини відповідних осіб, які курили і т.і.

Відбитки пальців, стріляна куля чи гільза можуть допомогти встановити відповідно особу, що їх залишила, зброю, з якої вони могли бути вистріляні.

Для виконання ідентифікаційних завдань з розслідування розбійних нападів на помешкання громадян з застосуванням зброї, призначають фоноскопічну експертизу. За допомогою такої експертизи можливо встановити: кількість осіб які брали участь у розмові, що записана на фонограмі; чи є мова, на фонограмі, заучена, прочитана чи вільна; дослівний зміст тексту; характер та джерела немовних звуків, що супроводжують запис з розмовами; навколишнє оточення у момент запису наявної фонограми; чи є надана фонограма оригіналом, а якщо є копією, то якою: першою, другою тощо. Для того щоб ідентифікувати особу, експерту, крім носія фонозапису, необхідно надати носії зі зразками для експертизи. Ці матеріали мають містити слова та фрази, у яких виявляються особливості чи патології мови, інші відхилення від загальноприйнятих норм літературної мови [3].

Зрозуміло, що наведений перелік експертиз залежить від наявної слідчої ситуації і залежить від внутрішніх переконань слідчого.

Список використаних джерел

1. Гора І. В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 209–214

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції

України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14.

3. Довідка Майнового відділу УКР ГУ НП в Київській області «Щодо затримання злочинної групи осіб, які вчиняли розбійні напади на території Київської області» 2018 р.

Наукове видання

ІННОВАЦІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 25 листопада 2021 року)

Відповідальні упорядники: *Роман ПРИМАК, Віктор КОРОЛЬЧУК*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції Дк № 4155 від 13.09.2011 р.
Підписано до друку 22.11.2021. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 0,5. Ум. друк. арк. 0,46.
Тираж 20 прим.